

HEDEFİ MEÇHUL CEPHE
GALİÇYA

MUZAFFER TASYÜREK

GALİÇYA
HEDEFİ MEÇHUL CEPHE
MUZAFFER TAŞYÜREK

MUZAFFER TAŞYÜREK

1951 yılında Erzurum'da doğdu. İlk, orta ve yüksek öğrenimini Erzurum'da tamamladı. 1976 yılında tarih öğretmeni olarak Milli Eğitim Bakanlığında görev aldı. Yazı hayatına mahalli basın organlarında başlayan Taşyürek, daha sonra ulusal gazetelerde ve dergilerde tarih üzerine yazılar kaleme aldı. Erzurum'da mahalli gazete ve dergilerde şehir ile alakalı araştırmaları yayınlandı. Yazar öğretmenlik mesleğine halen devam etmektedir.

Yayımlanmış eserlerinden bazıları

Alternatif Tarih Dersleri 1–2 İst., 1996

Doğu-Batı Tarihinden İst., 1999

Erzurum Kongresi ve Birinci Mecliste Erzurum Milletvekilleri İst., 2000

Zaferden Zafere İst., 2002

Hatme-i Hacegan Sultanları İst., 2003

Meşhur Beyitler İst., 2002

İlimiz Yöremiz Erzurum 2004

Bir Hüznün Tarihi Sarıkamış İst., 2006

*Vatan topraklarının dışında yatan aziz
şehitlerimizin rıhlarına ithaf olunmuştur...*

YITİK HAZİNE
YAYINLARI

Galiçya
Hedefi Meçhul Cephe

*Copyright © Yitik Hazine Yayınları, 2008
Bu eserin tüm yayın hakları Işık Ltd. Şti.'ne aittir.
Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Ltd. Şti.'nin önceden
yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt
sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.*

Editör
Zeynep ÖZCAN, Harun ARSLAN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Üseyd SALİHLİ, Mustafa KAYAN

Fotoğraflar
Harb Mecmuası, Yitik Hazine Arşivi

ISBN
978-9944-766-03-6

Yayın Numarası
22

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarıncı Yolu Üzeri No: 7 Gazimir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Mayıs 2008

Genel Dağıtım
Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmudbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Yitik Hazine Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.hazineyayinlari.com

hazine@hazineyayinlari.com

GALİÇYA
HEDEFİ MEÇHUL CEPHE

MUZAFFER TAŞYÜREK

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	13
-------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR MERMİ MİLYONLARCA BOMBAYA DÖNÜŞÜYOR

Çıkar Savaşları Dünya Savaşına Dönüşürken	15
Osmanlı Devleti Savaştan Önce Bölüşülmüştü.....	17
Gizli Toplantı Gizli Antlaşma	20
Birinci Cihan Harbi'ne Meclis Kararı Olmaksızın Girmiştik.....	24
Nazırlar (Bakanlar) İstifa Ediyor.....	25
Orduma ve Donanmama.....	26
Mehmed Reşad	29
Başkumandanlık Vekâletinin Beyannamesi	29
Cihad-ı Ekber Fetvası	29
Yedi Ayrı Cephede Savaş	32

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ ATEŞİ YAYILIRKEN

1914 Yılında Askerî Olaylar	35
Marn Meydan Muharebesi.....	36
Ataşemiliter Mustafa Kemal'in Uyarıları	37
1915 Yılıının Askerî ve Siyasî Olaylarının En Önemlileri	39
1915 Yılıının Askerî Harekât Cepheleri	40
Enver Paşa'nın Tercihî	46
Almanlar Türk Ordusunu Avrupa Cephesine Çekmek İstiyor	48
Aykırı Görüşte Bir Alman	51
Cihan Harbi'nin Avrupa'da Kazanılacağına İnanıyordu.....	51
Ve Türkler Yola Çıkıyor	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM GALİÇYA CEPHESİ

Türkler Geliyor	55
Galiçya Neresi?	55
A. Sosyal Durum	56
B. Ekonomik Durum	57
Türk Birliklerinin Katılmasından Önceki Askerî Durum	57
Yakub Şevki Paşa Kolordu Kumandanlığına Atanıyor	58
Türk Birliklerinin Cepheye Gönderilmesi	59
Hatırat 1: Çanakkale Muharebeleri Biteli Altı Ay Olmuştu	60
Yollardaki Hazırlıklar İyi Yapılmamıştı	62
Hatırat 2: İsmi Yeni Duyduğumuz Galiçya.....	65
Hatırat 3: Çanakkale'deki Kıtıktan Avusturya'daki Bolluğa	66
15'nci Kolordunun Harekâtı	67
Hatırat 4: Avusturya Askeri ile Türk Askerinin Farkı.....	69
Yakub Şevki Paşa kimdir?	70
Hatırat 5: Türk Askerinin Önsezisi Kuvvetlidir.....	71
Ruslar Gözetlemelerini Balonlarla Yapıyorlardı.....	77
Sağ Yan Kesiminin ve 15'inci Türk Kolordusu'nun Çekilmesi.....	78
Yeni Savunma Hattına Çekildikten Sonraki Muharebeler	80
Düşman Kendi Askerini Tehdit Ediyor	81
Enver Paşa Galiçya'da.....	84
Zehirli Gaz Kullanılıyor	85
Hatırat 6: Dört Yüz On Yedi Rakımlı Tepede Çarpışmalar	86
Bazı Bölüklerde Hiç Subay Kalmadı	89
Hatırat 7: Şehitlerimiz Her Geçen Gün Artıyor	90
Hatırat 8: Üç ve Dört Eylül Muharebeleri.....	95
Bir Alman Alayının Taarruzu.....	96
Türk Kolordusunun Fedakârlığı.....	98
Hatırat 9: Soğukkanlılığın ve Cesaretin Timsali Türk Askeri.....	101
11 Eylül Muharebesi	103

45 Subay 5.000 Er Daha Kaybediyoruz	107
Türk Birlikleri 15 Subay ve 3.000 Er Daha Zayıt Veriyor	109
Hatırat 10: Düşman Gerisinde Kalan Bir Mehmetçik.....	113
Hayatımda En Çok Ne Vakit Korktum	115
22 Eylül Taarruzu	117
Kasım - Aralık 1916 Olay ve Muharebeleri	122
Hatırat: 11 Bir Alman General ile Mehmetçiğin Konuşması	124
Düşman Bildiri Atıyor	125
Zırhlı Araçlar Devrede.....	126
Hatırat 12: Alışık Olmadığımız İşler.....	126

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GALİÇYA CEPHESİ'NDE TÜRK BİRLİKLERİNİN HAREKÂTI (1917)

1916 Yılıının ikinci Yarısındaki Genel Siyasî Olaylar	129
Bu Dönemdeki Askerî Olaylara Gelince	129
Türk Cepheleeri Harekât ve Muharebeleri.....	130
15'nci Kolordu'nun Harekâtı ve Yurda Dönüşü	131
Harekât	131
15'inci Kolordu'nun (20'nci Tümen Hariç) Vatana Dönüşü	134
Müttefik Kuvvetlerin Taarruzu ve 20. Tümen'in Harekâtı	138
20. Türk Tümeni'nin Cepheden Alınışı ve Yurda Dönüşü.....	141
Hatırat 12: Altmış Üçüncü Alay ve Türk Taarruzu	142

BEŞİNCİ BÖLÜM

GALİÇYA CEPHESİ'NDE TÜRK BİRLİKLERİNİN PERSONEL VE LOJİSTİK DURUM VE FAALİYETLERİ

1. Teşkilât	145
Hatırat 13: Cevattepe - Çekilani.....	147
Avusturya İstihkâm Bölüğü Cepheede.....	148

2. Personel Faaliyetleri.....	155
Personel Mevcudu, Zayıyatı ve İkmali;.....	155
14–15 Yaşındaki Çocuklar Cepheye	156
Hatırat 14: Göding Hastanesi.....	157
Yükselmeler, Atamalar	163
Takdirler, Kutlamalar ve Törenler	163
Hatırat 15: Alman İmparatoru Geliyor	166
Buçaç(ş) Kalesi.....	167
Bir Köprü Nasıl Yapılır?.....	168
Esirler Kaçaklar ve Sığınanlar.....	168
Moral ve propaganda	169
Hatırat 16: Berjejani Kasabası	170
İlk Bahara Doğru.....	171
Telefonla Rus’ların Haberleşmesini Dinliyoruz.....	172
Rus Ordusunda İhtilal Propagandaları.....	174
Ondokuzuncu Tümen Dönüyor	175
Kerenski Taarruzu	175
3.Lojistik Faaliyetleri	179
a.İkmal Faaliyetleri	179
Kadro ihtiyacı.....	179
Ganimetler	181
Kasım 1916 Başlarında Şu Talimat Yayınlandı	181
A-Barınma, yerleşme	184
B-Sağlık Hizmetleri.....	185
15’inci Türk Kolordusunun Başarısının Yankıları.....	186
Hatırat 17: Dönüş	188
Galiçya Topraklarında Yatan Türkler Hakkında Değerlendirme	190
Mustafa Kemal Paşa’nın Değerlendirmesi	191
O zaman kendisine dedim ki:	191
12.000 Türk Kahramanının Kanı	193

ALTINCI BÖLÜM
GALİÇYA KAHRAMANLARI

Gaziantepli Tahir Çavuş	197
Borazancı Hasan Onbaşı	197
Şehit Teğmen Hilmi Efendi.....	199
Bursalı Nurullah Oğlu Ali	200
Urfa'lı Hüseyin Oğlu Mehmed Çavuş	200
Bomba Yerine Yumruklarını Kullanan Yiğit Mali Oğlu Abuş	201
Kilisli Raşit Oğlu Abdullah Çavuş.....	202
Mehmed Oğlu Abdülmecit Çavuş	203
Dört Yiğit Asker.....	203
Bölük Komutanı Üsteğmen Siyahî Abdullah Efendi	204
Telefon Makinesini Kucaklayarak Şehit Olan Çatalcalı Mustafa Oğlu Cemil.....	205
Önce Çavuş Oldu Sonra Şehit.	206
Bomba Yerine Taş Atarken Şehit Oldu	206
Kalbinde Allah Korkusundan Başka Korku Yoktu	207
Takım Komutanı Ali Çavuş	208
Yozgatlı Başçavuş İsmail Oğlu Rıfkı Efendi	208
Telefoncu Hüseyin Çavuş.....	209
Urfa'lı Başçavuş Mustafa Oğlu Mehmed Fahreddin Efendi.	209
On Dokuz Rus Cesedi Birbirinin Üstüne Yığıldı.....	211
Toprak Siperler, Top Ateşinin Şiddetine Dayanamıyordu	211
Topu Omuzlayıp Getirdi.....	213
Bombacı Kara Ahmed Onbaşı.	214
İki Onbaşı.....	215
Galiçya... 1917... ..	215
Yamanlar'da Doğdu Demnia'da Ölümsüzleşti.	218
Minare Yüzbaşı	218
 KAYNAKÇA	 221
İNDEKS	225

ÖN SÖZ

Türk askeri, Osmanlı'nın son döneminden başlayarak dünyanın dört bir yanına "barış ve huzuru" tesis etmek için yola çıkmış ve bu uğurda 5 kıtada, 30 ülkede 77 şehitlik bırakmıştır. Milli Savunma Bakanlığı'nın çalışmaları sonucu ortaya çıkan istatistiklere göre, Türk insanının adını bile bilemediği yerlerde Türk şehitlikleri bulunmaktadır. Galiçya cephesinden Arap çöllerine, Malta adasından Baltık Cumhuriyetlerine kadar her yerde Türk askerlerinin izleri var, ama en dikkat çekenler şüphesiz hayal bile edemeyeceğimiz yerlerdeki şehitlikler. Mesela Burma'daki Thayetmo Şehitliği. Birinci Dünya Savaşı sırasında esir düşerek götürüldükleri Burma'da şehit olan bin askerimizin hatırasına yapılmış bir yer burası. Hindistan Bellary Türk Şehitliği'nde de Birinci Dünya Savaşı sırasında İngilizlere esir düşmüş 600 Türk askeri yatıyor. Orta Doğu'nun kanayan yarası İsrail'de ise 5 ayrı şehitlikte 6 binin üzerinde Türk askerinin mezarı var. Letonya'nın Cesis kasabası'nda bulunan Türk şehitliğinin girişinde yer alan kitabede "Burada kahraman Türk askeri yatıyor." yazmaktadır.

Türk şehitlikleri bulunan bazı ülkeler şunlar: Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Azerbaycan, Burma, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Güney Kore, Hindistan, Irak, İsrail, İngiltere, İtalya, Japonya, KKTC, Letonya, Libya, Macaristan, Malta, Mısır, Polonya, Galiçya, Romanya, Rusya, Suriye, Suudi Arabistan, Ukrayna, Ürdün, Yugoslavya ve Yunanistan.

Dünyaya yayılmış bu şehit mezarlarımızın bulunduğu bölgelerden birisi olan ve 15 bin kadar şehidimizin yattığı Galiçya neresi? Ne işimiz vardı Galiçya'da? Birçoğumuzun haritada yerini dahi bilmediğimiz, ders kitaplarında sadece ismini telaffuz ettiğimiz Galiçyada Mehmetçiğin kahramanlıklarının 90 yıl sonra dahi olsa şehitlerimizin aziz hatıralarına vefa borcumuzu ödemek adına gün ışığına çıkarılmasının gerektiğini düşünerek bu kitabı hazırladık.

1772 senesinde başlayan ve 1918'e kadar süren "parçalanma" döneminde Polonya yavaş yavaş kaybolarak Avrupa haritasından tamamen silindi. Topraklarına, komşu olan üç koca devlet sahip oldu; bunlar

Prusya, Rusya ve Avusturya idi. Adı geçen son devletin sınırlarına düşen Güney-Doğu Polonya'ya Galıçya ismi verildi. Bugün ise, eski Galıçya toprakları Güney-Doğu Polonya ve Batı Ukrayna Cumhuriyetleri içinde bulunmaktadır. Birinci Dünya Harbinde müttefik olan Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı 1916–17 senesinde el ele Doğu Galıçya'da Ruslara karşı çarpıştı. Türkler bu cephede 15 bine yakın şehit verdi. Bu kitap hatıralar ve askerî bilgiler ışığında şehitlerimizin hatıralarını gündeme taşıyan sahasında ilk çalışmadır.

Muzaffer TAŞYÜREK
ERZURUM 2008

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR MERMİ MİLYONLARCA BOMBAYA DÖNÜŞÜYOR

“İstanbul Büyükelçisi Henry Morgenthau, 1914 yılında şunları yazıyordu: ‘Almanlar, şayet Türkiye’yle ittifak kırmayacak olurlarsa tüm Avrupa’yı saracak bir harpte zafer için bir imkânları kalmaz’. Berlin’de ise büyük savaşın eşliğinde Avrupa’nın hasta adamı olarak kabul edilen Osmanlı İmparatorluğu’nun stratejik rolü layıkıyla kavranmıştı ve artık 1914 Temmuzundan itibaren Türklerle, 2 Ağustos’ta imzalanan İttifak Anlaşması’yla sona erecek, gizli görüşmeler sürdürülüyordu. Aslında Türkler, savaşın başından itibaren İtilâf Devletleri’ni hayrete düşürmek konusunda olağanüstü bir başarı gösterdiler.”¹

Çıkar Savaşları Dünya Savaşına Dönüşürken

19’uncu yüzyıl milliyetçilik hareketlerinin yoğun bir şekilde yaşandığı yüzyıl olarak anılmaktadır. Uluslararası rekabet, ekonomik ve malî çıkarlarla da körüklenince,² sıcak çatışmalar çıkmaya başlamıştı. Demir ve kömür hâkimiyetinde dünyanın bir numaralı gücü hâline gelen İngiltere’nin, yeni enerji kaynağı petrol üzerinde de hâkimiyet kurarak gücünü devam ettirmek istemesi onu dünyadaki petrol kaynakları üzerinde stratejiler geliştirmeye yöneltmişti. Bu stratejik temel hedefin merkezinde ise Osmanlı Devleti bulunuyordu. Yeni güç olarak ortaya çıkan Almanya ile uluslararası söz sahibi olmak isteyen Fransa ve Rusya da petrol kavgasında aktif olmak isteyince dünyadaki dengeler alt üst olmaya ve gerilmeye başladı. Asrının büyük siyasî dehalarından biri olan Sultan II. Abdülhamid Han tahta çıkmadan yirmi yıl önce

¹ Nykiel Beata, Piotr Nykiel Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği Kültür-Basın-Tanıtm Ataşesi.

² Renouvin Prof Pierre, Birinci Dünya Savaşı (1914-1918), Altın Kitaplar, İstanbul 1982, S. 112-115

Galiciya'da petrol bulunduğunu, İngiliz-Fransız-Alman ve Rusların bölgedeki petrol için büyük bir mücadeleye girdiklerini de biliyordu.

Petrolün kara bir bela olduğunu daha tahta çıkmadan önce gören Sultan II. Abdülhamid Han; İngilizlerin ve Bismark Almanyası'nın büyük devlet olmak için petrol yataklarını ele geçirmek isteyeceklerinin farkındaydı...

1896 yılında petrolcüler İstanbul'daki İngiliz sefiri Philip Currie kanalıyla Babıâli'yi ve Sultan II. Abdülhamid Han'ı sıkıştırmışlardı. Almanlar da sefirleri Von Wangenheim vasıtası ile değişik oyunlar sergilemişler ve başkent İstanbul gizli servislerin oyun alanına dönüştürülmüştü.³

Osmanlı Devleti, yirminci yüzyılın başlarında Orta Doğu'da gerek petrol vaat eden topraklarla gerekse petrole ulaşmak için mühim stratejik noktalara hâkimiyeti ile kilit bir konumda bulunuyordu. Fakat ayakta kalmakta zorlanan devlet, sadece petrol arama imtiyazı konusunda İngiliz, Fransız, Alman ve Ruslar arasındaki çıkar çatışmalarından faydalanmak üzerine zayıf bir denge stratejisi izleyebiliyordu.

1910 sonrasında kızışan mücadele politik manevralardan sıcak çatışmalara döndü. Önce Trablusgarp, sonra da Balkanlardaki savaşlarla iyice zayıflayan Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı esnasında Mısır ve Arap dünyasında kışkırtılan (!) isyanlarla Orta Doğu'daki kontrolü tamamen kaybedecekti. Osmanlı bir daha ne Galiciya (Romanya) petrol rolleri ne de Orta Doğu-Arap bölgesindeki petrol rolleri üzerinde söz sahibi olabilecekti.⁴

Savaş başlamadan önce Avrupa'nın büyük devletleri, bir tarafta üçlü bağlaşma "İttifak-ı Müselles" (Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya); öbür tarafta üçlü anlaşma "İtilâfı Müselles" (İngiltere, Fransa, Rusya) olmak üzere iki bloğa ayrılmış bulunuyordu. Sırbistan, Belçika gibi bazı küçük devletlerin "üçlü anlaşma" arasında olmasına karşılık, Romanya "bağlaşma devletleri" tarafındaydı.⁵ 1904 yılında imzalanan İngiliz-Fransız antlaşması ile Üçlü İttifak ve Üçlü İtilâf blokları tam bir çıkar çatışma içine girmişlerdi. On yıl süren bu çatışma devresi, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile sonuçlanacaktı.⁶

³ Soysal Mehmet, Kırk Kapı, 31 Temmuz 2005 Pazar.

⁴ Petrolün hikâyesini detaylı okumak isteyenler için Türkçe kaynak olarak Raif Karadağ'ın 'Petrol Fırtınası', Cenk Pala'nın '20'inci Yüzyılın Şeytan Üçgeni' adlı kitaplarını tavsiye ederiz.

⁵ Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Avrupa Cephesi, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 1996, s. 1

⁶ Fahir Armaoğlu 20.Yüzyıl Siyasî Tarihi , Ankara, 1984, s. 30

Siyasî ve ekonomik çıkarları zıt olan ve birbirlerine gerek bu bakımdan, gerekse askerî bakımdan üstünlük kurmak isteyen bu devletler bloğu arasındaki çekişme, gün geçtikçe artmış ve yirminci yüzyılın başlarında gerginlik son raddeye gelmişti. Bu durumda bir savaşın çıkmasına küçük bir bahane yetecekti.

Nihayet 28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan Veliâhdı Arşidük Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da bir Sırp tarafından öldürülmesi,⁷ 28 Temmuz 1914'te Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a; arkasından Almanya'nın 1 Ağustos 1914'te Rusya'ya ve 3 Ağustos 1914'te Fransa'ya; 5 Ağustos 1914'te de İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilân etmesine sebep oldu. Böylece Avrupa büyük devletleri'nin arasındaki savaş, Osmanlı Devleti, İtalya, Bulgaristan ve Romanya'yı da içine aldı. Bununla birlikte savaş Avrupa kıtasında kalmadı. Asya, Afrika ve Amerika kıtalarına da yayılarak bir dünya savaşına dönüştü.

Osmanlı Devleti Savaştan Önce Bölüşülmüştü

Osmanlı Devleti'nin savaş dışında kalabilme ihtimali çok zayıftı. Çünkü İngiltere ile Fransa, Rusya'yı Almanya'ya karşı savaşa sokmak için İstanbul'u Ruslara terk etmeyi vaat etmişlerdi. Reval Antlaşması'yla beş yıl öncesinden paylaşılması kararlaştırılan Osmanlı Devleti'nin, hisseleri bölüşülmüştü.

İngiltere ve Fransa'ya anlaşma ve saldırmazlık paktı için giden heyetlerimiz eli boş dönünce, Alman taraftarı olan Enver Paşa'nın eli güçlenmişti. Bu yüzden hükümet Almanlara yanaştı. Üç tarafı denizler ile çevrili bir ülkenin yerinin, donanması en kuvvetli cephenin yanında olması gerektiğini söyleyen Yarbay Mustafa Kemal, Enver Paşa'nın Almanlara yanaşmasını uygun bulmuyor, hatta karşı çıkıyordu.⁸ Trablus ve Balkan savaşları, zaten sınırlı olan imkânlarımızı tüketmişti. Hiçbir dayanağımız yoktu. Hazine boştu. Memurların maaşları ödenemiyordu. Ordunun silahları yetersizdi. Esaslı bir yardım olmadan değil savaşa girebilmek, günlük yaşantıyı sürdürebilme imkânlarına bile sahip değildi, ama Boğazlar gibi dünyanın en stratejik noktasının Türklerin elinde bulunması ister istemez hem Almanların hem Rusların hem de Rusya'nın müttefiki olan Fransa ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti üzerinde savaş stratejileri geliştirmelerine sebep olmuştu.

⁷ Armaoğlu a.g.e. , Sh. 100.

⁸ Birinci Dünya Savaşı, Cilt 1, Görsel Yayınlar, İstanbul 1976, s. 143

Almanların, Çanakkale Boğazı'nı kapatarak ezeli düşmanları Rusya'ya Karadeniz'den İngiliz-Fransız yardımını kesebilmede hayatî çıkarları vardı: Çünkü sayısı milyonları aşan Rus Ordusu'nun da silah ve harp malzemesi yetersizdi.⁹ Rusya'ya İngiliz ve Fransızların yardımı engellenmeliydi. Almanya'nın bu sebeple Osmanlı Devleti'ne ihtiyacı vardı. Rus Çarı büyük bir ihtirasla gözlerini Osmanlı topraklarına dikmişti. Savaş çıktıktan sonra Çar'ın yaptığı açıklama ile Rusya'nın bu savaşta en büyük kazancının Boğazlar olacağı anlaşılmıştı.

Galiçya, Rusya için en az Boğazlar ve Kafkasya kadar önemliydi. Burası bir petrol merkezi idi. Rus Çarı, Fransız büyükelçisi Paleolog'la yaptığı bir konuşmada bu konuda şunları söylemiştir: “*Almanya'dan Doğu Prusya'da bir sınır düzenlemesi ve bunun belki Vistiül Irmağı'nın ağzına kadar uzatılması, Lehistan'ın yeniden kurulabilmesi için Posnanya ile Silesya'nın bir kısmının alınması, Avusturya'dan da Galiçya ile Bükovinya'nın bir parçasının Ruslara verilmesi. Böylelikle Rusya tabii sınırları olan Karpat Dağlarına kadar gitmek imkânını elde eder.*” Küçük Asya için Çar şunları söylemişti: “*tabiatıyla Ermenilerle meşgul olmam gerekiyor. Gerçektense onları yeniden Türk boyunduruğuna koyamam. Ermenistan'ı (Doğu Anadolu anlamında) ilkeme katmalı mıyım? Bunu ancak Ermeniler açıkça isterlerse yaparım. İstemezlerse onlar için muhtar bir yönetim kurarım.*

... üzerinde durduğum iki nokta var: birincisi Türklerin Avrupa'dan kovulmaları, ikincisi de artık İstanbul'un uluslararası bir yönetim altında tarafsız bir kent olması gerektiğidir..

... Enez-Midyе çizgisine kadar Kuzey Trakya Bulgaristan'a verilebilir. Bu çizginin altında kalan kısım tâ denize kadar -İstanbul dolayları- Rusya'ya verilmelidir.”

Paleolog, Çar'a şunu sorar: “Böylelikle Türkler Ankara veya Konya başkent olmak üzere Asya'da kalacaklar ve Boğazlarla Marmara denizi onların Kuzey sınırı mı olacaktır?” Çar “evet” der.

Bu sözler Osmanlı'nın savaşa girdiğinin ilk ayında Çar'ın Türkiye aleyhindeki düşünce ve ihtiraslarının sınırlarını göstermektedir.¹⁰

1911 Trablusgarp ve 1912-1913 Balkan Savaşı'ndan yenik olarak çıkan Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki günlerde, Avrupa Devletlerinin imparatorluğu parçalamak istediklerini bildiği için, bu tehlikeye karşı Rusya, İngiltere ve Fransa ile anlaşmak istemiş;

⁹ Cemal Kutay, Sisli Tarihimiz, Özkaya Matbaası, İstanbul 1976, s.135

¹⁰ Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılâp Tarihi, Cilt. III, Kısım 1., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991,s. 460-461

ancak bu isteğinde başarılı olamamıştı. Yusuf Akçura'ya göre “Devlet-i Osmaniye'nin Cihan harbinde tarafsız kalması da imkânsızdı. Çünkü Osmanlı Devleti coğrafi ve tarihî açıdan iki düşman grubun ortasında bulunuyordu. Ve harbin en önemli objelerinden birisi konumundaydı.”¹¹ Rusya, Boğazları ve İstanbul'u ele geçirme bahanesi oluşturmak için Osmanlı Devleti'nin karşı safında yer alması için plânlar geliştirmeye devam etti.¹² Savaşın çıkması üzerine İngiltere'nin Orta Doğu'daki çıkarlarına karşı olarak öteden beri Osmanlı Devleti ile siyasi ilişkiler kurmak isteyen ve bu alanda olumlu adımlar atmış bulunan Almanya, Osmanlı Devleti'nin isteğiyle 2 Ağustos 1914'te savunmaya dayanan bir bağlaşma antlaşması yaptı. Oysa Almanya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki emellerinin İngiltere'den fazla bir farkı yoktu. “Küçük Asya-Almanya Kolonizasyonunun Alanı” adlı kitabı ile üne kavuşan Kerger, vatandaşlarına, Osmanlı Devleti'nin en mühim kısmı olan bu topraklara bakmalarını önererek, çok geniş topraklara ve zenginliğe sahip olan diğer milletlerin eline düşmeden önce buraların Almanlar için gerekli olduğunu yazmıştı. Alman araştırmacılardan Dr. Springer'in “Babilonya; Geçmişte Dünyanın En Zengin Ülkeleri ve Bugün En Güzel Müstemleke Alanı” adlı kitabında daha 1886'da Almanlara yeni stratejilerini çizmişti. Bu kitabında Springer,

*“Dünya üzerinde Suriye ve Irak kadar müstemleke kurulmasına elverişli bir ülke yoktur. Burası büyük devletlerden biri tarafından henüz ele geçirilmemiş tek yerdir. Şayet Almanya uygun bir fırsatı kaçırmayıp Kazakların buraya kadar el uzatmalarından önce harekete geçerse dünyanın bölüşülmesinde en iyi payı Almanya almış olacaktır”*¹³ diyerek Almanya'nın Osmanlı toprakları üzerindeki emellerinin ipuçlarını veriyordu.

Osmanlı devlet adamları; “denize düşen yılanı sarılır..” misali, Almanya ile imzaladıkları gizli antlaşmaya karşın, çatışmanın ilk haftalarında ihtiyatlı bir politika izlemeyi yeğleyecekti. Çünkü Osmanlı Devleti henüz seferberliğini tamamlayamamıştı. Anadolu'dan asker toplanması, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının güven altına alınması gerekiyordu. Bunun için Babiâli'nin bu işler oluncaya kadar İtilaf Devletlerinin temsilcileriyle temasları devam etti. Kabine üyelerinden

¹¹ Yusuf Akçura, *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, 1 Kasım 1926

¹² Cemal Kutay, *Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi*, Cilt. 18, Alioğlu Yayınevi, İstanbul 1981, s. 10202

¹³ Mihail Pavloviç Veltman, (Yayına haz. Cengiz Kürşat), *Küçük Asya Çevresinde Mücadele ve Türkiye'nin Taksimi*, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı 26, İstanbul, Nisan 1987, s. 56

Cemal Paşa bu konuda şunları söyleyecekti: “Almanya ile birlik olduğumuzun anlaşılmaması için İtilaf Devletleriyle görüşmeye devam etmeliyiz.”¹⁴ Bu arada Churchill’in Enver Paşa’ya telgraf çekerek Almanya’ya fazla sokulmamasını tavsiye etmesi,¹⁵ dikkate alınmamış; Osmanlı Devleti felaketini gerçekleştirecek savaşa taraf olmuştu bile. Bu taraf oluş Lloyd George’un dediği gibi “Savaşı başlı başına iki yıl uzatmıştır.”¹⁶

Gizli Toplantı Gizli Antlaşma

Ne Osmanlı Devleti’nin bu savaşa girişini ne de bu savaşın çıkış sebebini tek bir olaya bağlamak mümkün değildir, Bu insafsızlık olur. Boğazlar üzerindeki İngiliz-Rus mücadelesini, Balkanlar üzerindeki Avusturya-Macaristan mücadelesini, Mısır üzerindeki İngiliz-Fransız mücadelesini ve Orta Doğu üzerindeki İngiliz-Alman mücadelelerini anlayamadan Osmanlı Devleti’nin savaşa giriş sebeplerini tartışmak bizi objektif sonuçlara götürmez. Bu konuda Osmanlı Devleti’nin Almanlara mecbur oluşunun hikâyesini de bilmek gerekir.

2 Ağustos gecesi Yeniköy’deki Sadrazam Said Paşa’nın yalısına dört mühim misafir gelmişti. Bunlar İç İşleri Bakanı Talat Bey, Harbiye Bakanı Enver Paşa, Meclis Başkanı Halil Bey ve İstanbul’daki Alman Sefiri Baron Von Wangenheim idi. Wangenheim, bir gün önce Almanya’nın Rusya’ya savaş ilân ettiğini açıklamıştı. 1 Ağustos 1914 Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıç tarihi oluyordu. Boğaziçi’ndeki yalıda toplanan biri Alman, dördü Türk bu beş kişi gizli bir anlaşma imzalıyordu.¹⁷ Bu mühim olayı devrin Maliye Bakanı Cavit Bey hatıralarında şöyle anlatır:

“Bugün sadrazamın konağına gittim. Sadrazam aceleyle bir şeyler yapıyordu. Enver, Talat, Halil oradaydılar. Olağanüstü bir durum sezdim. Talat’tan nedenini sordum:

—Yemin ettik, diyerek söylemedi. Bu gerekçeye şaşırđım.

Kendisine,

—Yoksa Almanya ile anlaşma mı yapıyorsunuz? dedim. Cevap vermedi.

Biraz sonra sadrazamın yanına girdik. “Kimseye açıklamamaya yemin ettik”, dedi. “Hükümet üyelerinden saklayacağımıza yemin etmek gibi saçma, ahmakça bir şey olur mu?” diye düşünüyordum. Sadrazam bir kâğıt okudu.

¹⁴ Pierre Renouvn, a.g.c., Sh.209

¹⁵ Alan Palmer, Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Üç yüz Yılı, Bir Çöküşün Yeni Tarihi, Sabah Yayınları, İstanbul 1992, s. 249

¹⁶ Hayat Tarih Mecmuası, Birinci Dünya Savaşı, Yıl 4, Cilt 2, Sayı 10, İstanbul 1968, s. 6

¹⁷ A.J.P. Taylor, Struggle for Mastery in Europe, Oxford University, Oxford, s. 533

Bu Alman-Osmanlı anlaşması idi. Şaşkınlık içinde dinledim. Sonra benim fikrimi sordular. O kadar şaşırmıştım ki cevap veremedim. Kararsız olduğumu, bu kadar önemli bir konuda, bu kadar çabuk karar veremeyeceğimi söylemekle yetindim. Diğer arkadaşlarda ise sevinç ve hayret vardı. Bir büyük devletle anlaşma yapıyor muyuz...

Beni kandırmak için bu güne kadar böyle bir antlaşma sonucu alabilmeye uğraştığımız hâlde başaramadığımızı, eğer savaştan önce öyle bir öneri karşısında kalsaydık, derhâl kabul edeceğimizi söylediler. Savaştan önce kabul ile savaş sırasında kabul arasında çok büyük ayrılıklar olacağını, savaştan önce bile olsa düşünemediğimizi söyledim. Aramızda bir kez ve sadrazamın evinde Avrupa gruplarında birine katılmak için yapılan konuşmaları senet olarak göstermek istediler. O devirden beri durumların değiştiğini unutuyorlar.

Meğer Sadrazam Wangenheim ile konuşmaları sürdürmüş. Sonunda şimdi Almanya büyük bir savaşa girişeceği gün bunu başarmış.

Sadrazamın yanında tartışmayı uzatmadım. Antlaşmanın, Enver, Talat ve Halil arasında dört beş günden beri bilindiğini ve birkaç gece, beni ve Cemal'i haberdar etmeksizin Yeniköy'de toplanıp tartıştıkları hâlde bizi uzakta bırakmaları çok canımı sıktı. Durumun inceliği olmasa hemen bir istifa ile cevap verecektim. Sadrazam da antlaşmanın, bugün tarafından imzalanacağına ilişkin hiçbir şey söylemedi. Durum dolayısıyla meclisin tatil edilmesini kararlaştırarak yanından ayrıldık...

Akşam Talat bize geldi. Birlikte Enver'e gittik. Gerek evde gerek yolda kendisine, yapılan antlaşmanın memleket için nasıl bir ağır tehlike olduğunu, çok korkmakta olduğumu, Almanya'nın bizi silahla koruyacağına ilişkin şartın rüyadan öteye geçemeyeceğini, bir asker bile gönderemeyeceğini belirttim. Rusya'nın saldırısına uğrarsak ülkenin mahv ve harap olacağını, savaşın sonunda Alman zaferinin kesin olmadığını anlattım. Ruslar kazarsa bizim için, dünya haritasından silinmekten başka son olmayacağını, oysa Alman galibiyeti durumunda bize kötülük edemeyeceklerini ve öyle bir sorumluluk yüklenmek istemediğimi söyledim.

Talat sözlerini ağzında yutuyordu. Bundan antlaşmanın imza edildiğini, fakat bana hemen söylese istifa ile cevap vermem konusunda kararsız kaldığını anladım. Enver'in evi önünde otomobilden inerken,

—Ne yapalım, bu iş oldubitti, Sadrazam imza attı mukadderat, dedi. Ben de,

—Bu mukadderat ile sürüklenmek istemem, cevabını verdim.

Evde Enver, Halil ve Cemal vardı. Cemal'in durumdan canı sıkılmış görünüyordu. İstifadan söz etti. Fakat sanma ki içten olsun. Onu yatıştırdık.

Enver'in evinde biraz da yapılan antlaşmanın yaratacağı sonuçlardan söz ettik. Talat'a söylediklerimi orada da tekrarladım. Ve ne Talat'ın ne Halil'in, imzalanmasına karar verdikleri antlaşmanın ne manaya geldiğini açıklıkla anlamadıklarını gördüm. Antlaşma lehimize hiçbir şey olmadığı hâlde, Almanya için devletin hayatını tehlikeye koymakta olduğumuzu, hiçbir sağduyunun bunu kabul etmeyeceğini söyledim. Sonra Sadrazamın evine gittik. Talat benim endişelerimi anlattı. Ve antlaşmada düzeltmeler yapılması gerektiğinden söz etti.

Sadrazam,

—Elbet, onu bana bırakmış, dedi. Böylece sorun çözümlenmiş oldu(!). İşte devlet için en hayati sorunun çözümünde gösterilen itina ve basiret(!) ve Sadrazam'ın bu cevabı karşısında ben o kadar sinirlendim ki söz söylemeye gerek duymadım. Talat'a uzaktan dudaklarımı yummakla cevap verdim. Rusya ile savaşta, Almanya'nın bize karşı hiçbir verilmiş sözü olmadığından, savaş kazanılsa bile açıkta kalacağımız konusundaki sözleri Talat'ı etkilemişti. Sabahki davranışları, gece yoktu...¹⁸

Cemal Paşa anılarında Almanya ile antlaşmanın savaşta önce yapıldığını söyler. İttifak antlaşmasını hazırlayanlar Sadrazam Said Halim, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Dâhiliye Nazırı Talat ve Meclis-i Mebusan reisi Halil Beylerdir. Cemal Paşa henüz Fransız yanlısı olduğu için kendisine haber verilmemiştir¹⁹

Cavit Bey Osmanlı-Alman antlaşmasına karşıydı. İngiltere ile ittifak arzusundaydı, ama Churchill onun bu ittifak düşüncesini; “Şimdilik yeni siyasi bağlar altına giremeyiz!” diye reddetmişti.²⁰ Üstelik İngiliz Devlet adamlarının Osmanlılar hakkında çok değişik düşünceleri vardı. Lord Curzon “Fırsat eldeyken Türkleri Avrupa'dan atalım. Onlara hayat hakkı vermeyelim” derken ünlü Harbiye Bakanı Lord Kitchener “Türkleri dünyaya haritasından silinceye kadar harbe devam etmeliyiz” diyordu.²¹ Osmanlı Devleti âdeta Almanya'nın yanına itilmişti. Askerî alanda 1882 yılında başlayan Almanya-Osmanlı yakınlaşması²² İttihat ve Terakki'nin darbe ile iktidarı ele geçirmesi ile giderek artmış Osmanlı Ordusunu eğitmek için gelen 25 Alman subay sayısı zamanla 800 kişiye ulaşmıştı.²³

¹⁸ Birinci Dünya Savaşı Ansiklopedisi, Cilt. 1 Sh . 90-91

¹⁹ İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Cilt 4, Türkiye Yay, İstanbul-1925, s.11

²⁰ M. Cemil Birscl, Lozan, Cilt. 1, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1998, s.139

²¹ Ragıp Üner, Hayat Tarih Mecmuası, Tarihte Türk – İngiliz İlişkileri, Yıl 11, Cilt 2, Sayı 9, İstanbul 1 Eylül 1975, s.26

²² İlber Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 81-82

²³ Liman von Sanders, Türkiye'de 5 Yıl, İstanbul 1968

Yukarıdaki antlaşma konusunda Türkiye'deki Alman askerî heyetinden Baron Kres Von Kressenstein ise görüşünü şöyle yazmıştı:

1 Ağustos 1914'te Osmanlı İmparatorluğu ile Merkezî Devletleri arasındaki beraberlik antlaşması Sadrazam Said Halim Paşa'nın konağında akşam geç vakit imza edildi. Daha 1914 yılı başında Osmanlı Hükûmeti Almanya'ya bir ittifak önerisinde bulunmuştu. Fakat o vakit gerek İstanbul'daki Alman elçiliği gerek Berlin'deki Dış İşleri Bakanlığı, bir ihtilâl ve üç talihsiz savaş sonucunda zayıf düşmüş olan genç Osmanlı Hükûmeti'nin birlik olma gücünün yetersizliğini düşünerek bir ittifak akdinin reddedilmesini uygun görmüşlerdi. Fakat imparatorun uzak görüşlülüğü sayesinde bu konudaki bütün bağlar koparılmadan uzatılan görüşmelerle savaş başlar başlamaz bir antlaşma yapılması sağlanmıştı. Osmanlı Devleti o zaman savaş yorgunu idi. Ne ordu ne memleket savaşa hazırdu. Kamuoyu da Merkez Devletleri ile bir antlaşma yapılmasına hazırlanmamıştı. Bunlar daha o zaman İtilâf Devletlerinin zaferi ile bitecek bir savaştan sonra Osmanlı Devleti'nin aralarında bölüşüleceğine ve bu ölümden kurtulabilmek için tek çarenin, vaktinde İtilaf Devletlerine katılmakta olduğunu sezebilen pek az devlet adamı vardı".²⁴ Ve onların da elleri kolları bağlanmıştı. Almanlar istediklerine kavuşmuşlardı. Said Halim Paşa'nın konağında Sadrazam ile Vangenheim arasında imzalanan bu gizli antlaşma "Bir saldırı hâlinde Almanya'nın Türkiye topraklarını koruyacağından" başka, bize hiçbir fayda sağlamamaktaydı. Oysa bu bir hayâldi. Almanya'nın aksine Türkler, Alman çıkarlarını korumak için gidip tâ Galiçya'da bile savaşacaklardı.²⁵

Enver Paşa ile İttihat ve Terakki Hükûmeti, Almanya'nın İngiltere ve Fransa'nın yerine geçerek Kafkasya ve Orta Doğu petrollerine el koymak için geliştirdikleri projelere alet olarak Sarıkamış'ta, Galiçya'da, Arap çöllerinde yüz binlerce Mehmetçiğin şehit olacağı süreci başlatırken,²⁶ Türkiye'nin savaşa girmesi ile daha ilk anda İngiltere, Mısır, Sudan ve Kıbrıs üzerindeki Türk hâkimiyetinin son bulunduğunu ilan etmiş oluyordu. Zaten gelişmeler sonucunda Türkiye, Lozan antlaşması ile bu ülkeleri, kesin bir şekilde bırakacağını kabul edecekti.²⁷

1914'te imzalanan gizli antlaşmadan sonra Alman askerî heyeti İstanbul'a geldi. Aralarında daha önce yurdumuzda bulunmuş Vonder Goltz (Golç Paşa) birinci, Liman Von Sanders (Leyman Paşa) beşinci

²⁴ Birinci Dünya Savaşı Ansiklopedisi. Cilt 1 s.92.

²⁵ İlhan Bardakçı, İmparatorluğa Veda, Hulbe Yayınları, İstanbul 1985, s. 503

²⁶ Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılâp Tarihi, Cilt. III, Kısım 1, Sh. 351, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991

²⁷ Hayat Tarih Mecmuası, Birinci Dünya Savaşı, Yıl 4, Cilt 2, Sayı 10, İstanbul 1968, s. 21

ordu kumandanlıklarını aldılar, Bronsart Von Schillendorff Paşa, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi (Genel Kurmay Başkanı) oldu.²⁸ Ordumuzun yüksek kumanda heyeti Almanların tekeline girmiş oluyordu.

Senaryo uygulamaya girmişti. 3 Ağustos'ta da Fransa'ya ve sömürgelerine karşı faaliyet için Akdeniz'de bulunan Goben ve Breslav zırhlılarına hemen İstanbul'a gitmeleri emri verilmiştir. İngilizlerin peşinden geldiği gemiler önce İzmir'e sonra da Çanakkale'ye gelmişler ve Hükûmetin bilgisi haricinde Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın özel izniyle Boğazlardan geçmişlerdir.²⁹ Gemilerin Çanakkale Boğazı'na girişlerinin hemen ardından takip eden İngilizlerin 4 saat sonra Boğaz'a geldiği göz önüne alındığında maksadın kısmen yönlendirme ve senaryo olduğu daha iyi ortaya çıkmaktadır.

Almanya'nın savaşa girmesi ve İngiltere'nin 5 Ağustos'ta Almanya'ya savaş ilân etmesi üzerine Osmanlı Devleti için kanlı ve acı süreç de başladı. Akdeniz'de bulunan Goben ve Breslav adındaki iki Alman savaş gemisinin Çanakkale Boğazı'na sığınması (10 Ağustos 1914) ve buna izin veren Osmanlı Hükûmeti'nin gemileri satın aldığı ilân etmek suretiyle adlarını Yavuz ve Midilli yaparak gemileri Türk donanmasına katması bu süreci hızlandırdı. Fakat gemilerdeki Alman komutanı ve personeli, uzman personel yetersizliğinden değiştirilemediği gibi, bu filonun komutanı olan Amiral Suşon (Souchon) Türk Donanma Komutanlığı'na atandı. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya'nın yanında savaşa girmesine sebep olacak olayların meydana gelmesinin başlangıcıydı. Nitekim 27 Ekim 1914'te tatbikat amacıyla Karadeniz'e çıkan donanma, Rus savaş gemileriyle savaştı, bazı Rus limanlarını bombardıman etti. Bu, aslında provokasyon amaçlı bir çarpışmaydı. Bunun üzerine 1 Kasım 1914'te Rusya, 5 Kasım 1914'te İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'ne ve Osmanlı Hükûmeti de 11 Kasım 1914'te bu devletlere karşı savaş ilan etti. Ardından padişahın cihad fermanı yayınlandı.

Birinci Cihan Harbi'ne Meclis Kararı Olmaksızın Girmiştik

Genelkurmay Harekât Şubesi'nde görevli İsmet (İnönü) Bey o meşum kararla ilgili, sonraları şunları söylemişti:

"Bizim Cihan Harbi'ne girmemiz, ilginç safhalardan geçerek tahakkuk etmişti. Sultan Reşad'ın devletin başı olarak olup bitenlerden haberi yoktu.

²⁸ Cemal Kutay, a.g.c, Sh. 135

²⁹ Fikret Günesen. Çanakkale Savaşları, Kastas Yay, İstanbul-1992, s.12. Alan Moorhead, Çanakkale Geçilmez, "Gallipoli" Milliyet Yay. İstanbul 1972, s.32

Zamanın başbakanı (Sadrazam) gelişmelerin dışında kalmıştı. Almanya ile ittifak antlaşması imza etmiş; fakat sonra öğrendiğimize göre, İtilâf Devletlerinin bize harp ilân etmelerini hazırlayan hâdiseleri hükûmet başkanı bir oldubitti olarak kabul etmek mecburiyetinde kalmıştı. Cihan Harbi'ne girme kararında padişah da sadrazam da baypas edilmişlerdi.

Birinci Cihan Harbi'ne Meclis kararı olmaksızın girmiştik."

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına sebep olan olay patlak verdiği gibi, Bakanlar Kurulu muhtemel olaylara hazır olunması adına bir tedbir olarak taburların bir miktar güçlendirilmesi konusunda karar almıştı. Fakat bu, seferberlik ilanı demek değildi. Seferberliğin ilanından bir gün önce Enver Paşa sadrazama seferberlik ilanı gereğini teklif etmişti. Bu sırada sadrazamın yanında birkaç nazır da bulunuyordu. Bunlardan bir kısmı herhangi bir savaş düşünceleri olmadığından seferberlik ilanına gerek olmadığı yönünde görüş beyan etmişler ve meselenin Bakanlar Kurulunda enine boyuna tartışılmasının daha doğru olacağını söylemişlerdi. Bunun üzerine, meselenin Bakanlar Kurulunda görüşülmesinde mutabık kalınmıştı, ama Enver Paşa bir Bakanlar Kurulu kararı almak gereğini bile duymadan hemen aynı gün seferberlik emrini verecekti.³⁰

Sadrazamın yanında geçen bu konuşmada hazır bulunan bakanlardan (Nafia Nazırı) Çürüksulu Mahmud Paşa, ertesi gün bakanlıkta otururken seferberlik emrini kendisine getiriyorlar. Çürüksulu Mahmud Paşa hemen Harbiye Nezareti'ne telefon ederek, seferberlik emrinin genelge ile yayıldığını öğreniyor. Kendi bakanlığı görevlilerine seferberlik emrini duyurduktan sonra, sadrazamın yalısına gitmek üzere bakanlıktan çıkarken, Enver Paşa'nın yaveri ile karşılaşılıyor. Başyaver, bakanlar kurulunca hazırlanması gereken seferberlik tutanağını, imzalamak üzere Çürüksulu Mahmud Paşa'ya uzatıyor. Paşa yavere şöyle diyor:

—Tutanağı imzalamıyorum. Meselenin açıklanmasını isteyeceğim. Sonra gereği dâişimülür.³¹ Ve gereği istifa ile neticelenmişti.

Nazırlar (Bakanlar) İstifa Ediyor

Fiilen Cihan Harbi'ne girmiş bulunuyorduk. Hükûmet çalkantı içindeydi. Bakanlar ikiye ayrılmıştı; savaş taraftarları, savaş karşıtları. Karşı olanlar hemen istifa ederek çekildiler. Nafia Nazırı Çürüksulu Mahmud Paşa, Maliye Nazırı Cavit Bey, Ziraat ve Ticaret Nazırı Süleyman

³⁰ Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi 1, Kitap İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişç. Ankara 1991, s.91

³¹ Sabahattin Sele, Milli Mücadele, Cilt 1, Ağaoglu Yay, İstanbul 1970, s. 23

Elbistanî, Posta ve Telgraf Nazırı Osman Efendiler.

Kalan Nazırlar: Harbiye Nazırı Enver Paşa, Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Şeyhülislam Hayrı Efendi, Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, Adliye Nazırı İbrahim, Maarif Nazırı Şükrü Beyler.

Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa ise görevden çekilmeye kalkmış, hatta Bayram ve Cuma selâmlıklarına gitmemiş fakat daha sonra Enver ve Talat Paşa tarafından ikna edilmişti.

İstifa eden nazırların yerine Nafia Nezaretine Prens Abbas Halim Paşa, Ziraat ve Ticaret Nezaretine Ahmed Nesimi Bey atanmış, Maliye Nezaretine vekil olarak Talat Paşa, Posta ve Telgraf Nezaretine de vekil olarak Şükrü Bey'in bakması kararlaştırılmıştı.³²

3 Kasım'da Rusya; 5 Kasım'da Fransa ve İngiltere Osmanlı'ya savaş ilân etmişti. Osmanlı'nın karşı savaş ilanı ise 11 Kasım 1914'de yapıldı. Padişah V. Mehmed Reşad savaş ilânından 3 gün sonra 14 Kasım 1914'de "Cihad-ı Ekber" ilân etti.

Cihat fetvasındaki maksat İngiltere, Fransa, Rusya, Sırbistan, Karadağ ve müttefikleri hâkimiyet ve esaretleri altında bulunan Müslümanları bu devletlere karşı ayaklandırmaktı, ama ne yazık ki bu gerçekleşmeyecekti.

Orduma ve Donanmama

Avrupa'nın Büyük Devletleri arasında savaş başlamıştır. Tarih boyunca haksız saldırılara uğrayan devlet ve milletimizin haklarını ve çıkarlarını, emperyalist düşmanlarımıza karşı savunmak üzere sizleri silâh altına çağırılmış idim. Bölgemizde silâhlı tarafsız bir devlet hâlinde yaşamakta iken, Karadeniz Boğazına mayın dökmek üzere yola çıkan Rus donanması, talim ile meşgul olan donanmamızın bir kısmı üzerine ansızın ateş açmıştır.

Uluslararası hukuk kurallarına aykırı olan bu haksız saldırının Rusya tarafından düzeltilmesi beklenirken gerek bu devlet gerekse müttefikleri İngiltere ve Fransa Devletleri, büyükelçilerini geri çağırarak sîretleriyle devletimizle olan siyasî ilişkilerini kestiler.

Sonra da, Rus askeri doğu sınırimıza saldırdı. Fransız ve İngiliz donanmaları birleşik olarak Çanakkale Boğazı'nı, İngiliz gemileri Akabe'yi topa tuttular. Böylece birbirlerini izleyen düşmanca hareketler üzerine, öteden beri izlemekte olduğumuz barış hâlini terk ederek, Almanya ve Avusturya-Macaristan Devletlerine müttefik olduk ve çıkarlarımızı onlarla birlikte korumaya zorunluluk duyduk.

³² Kazım Karabekir, Birinci Cihan Harbince Nasıl Girdik, Cilt. 2, Emre Yayınları, İstanbul 1994, s. 372

Rusya Devleti, üç yüz yıldan beri devletimizi pek çok zararlara uğratmış, gelişmemizi sağlayacak hareketlerimizi savaş ve bin türlü hile ve desise ile her defasında mahvetmeye çalışmıştır.

Rusya, İngiltere ve Fransa Devletlerinin zalim bir idare altında inlettikleri milyonlarca Müslüman, kalben bağlı oldukları büyük Hilafetimize karşı, hiçbir vakit, fena fikir beslemekten geri kalmamışlardır.

Bu sefer açtığımız büyük cihad ile bir taraftan Halifelik şanına, bir taraftan da saltanat hukukuna karşı yapılan saldırılara, Allah'ın izniyle, ebedî olarak son verdireceğiz. Allah'ın izni ve Peygamber'in yardımı ile donanmamızın Karadeniz'de ve cesur askerlerimizin Çanakkale ve Akabe ile Kafkas sınırlarında düşmanlara vurdukları ilk darbeler hak yolundaki savaşımızın zaferle taçlanacağı hakkındaki kanaatlerimizi yenilemiştir.

Bugün düşmanlarımızın memleket ve ordularının, müttefiklerimizin büyük darbeleri altında, ezilmekte bulunması bu kanularımızı yenilemektedir.

Kahraman askerlerim; din ve aziz vatanımıza bağlı olarak düşmanlarımıza açtığımız bu savaşa karşı fedakârlıkta bulunmaktan bir an kendinizi ayırmayınız. Zira hem devletimizin hem de cihada davet ettiğimiz üç yüz milyon Müslüman'ın hayat ve bekası sizlerin zafer kazanmanıza bağlı bulunmaktadır.

Mescitlerde, camilerde ve Kâbe'de toplanıp dualarını eksik etmeyen üç yüz milyon Müslüman'ın kalbi sizinle beraberdir. Asker evlâtlarım; bugün sizlere düşen görev şimdiye kadar dünyada hiçbir orduya nasip olmamıştır. Bu görevi yaparken bir zamanlar dünyayı titretmiş olan Osmanlı Ordusunun torunları olduğunuzu gösteriniz ki düşman bir daha mukaddes topraklarımıza ayak basmaya, Kâbe gibi mukaddes din yerlerimize ayak basmaya cüret edemesin.

Din, vatan ve askerlik namusunu silâhla korumayı, padişahı için ölümü hiçe saymayı, bir Osmanlı Ordu ve Donanması var olduğunu düşmanlara etkili bir şekilde gösteriniz.

Hak bizde, zulüm de düşmanlarda olduğu için Allah ve Peygamberin daima bize yardımcı olacağını aklınızdan çıkarmayınız.

Bu savaştan geçmişin zararlarını telâfi etmiş şanlı ve kuvvetli bir devlet olarak çıkacağımıza eminim.

Bugünkü savaşta birlikte hareket ettiğimiz dünyanın en cesur ve kuvvetli iki ordusuyla silah arkadaşlığı ettiğimizi unutmayınız. Şehitlerimiz, eski şehitlere zafer müjdesi götürsün. Sağ kalanlarımızın savaşı mübarek ve kılıcı da keskin olsun.

Mehmed Reşad

Sultan Mehmed Reşad

MEHMED REŞAD ³³

Başkumandanlık Vekâletinin Beyannamesi

“Allah’ın inayeti, Peygamberimiz’in imdad-ı ruhanîsi, Padişahımızın hayırlı duasıyla ordumuz düşmanlarımızı kahredecektir. Bugüne kadar kara ve denizde zabıt ve asker kardeşlerimizin gösterdikleri kahramanlıklar, düşmanlarımızın perişan olacaklarına en büyük delildir. Ancak her zabıt, her asker unutmamalıdır ki harp meydanı fedakârlık meydanıdır. Orada hangi asker daha ileri atılır, hangi asker düşmanın şarapnel ve kurşunlarından yılmayarak ayak direr, sonuna kadar sebat ederse o asker mutlaka kazanır. Tarih şahittir ki Türk askerlerinden şanlı, Türk askerlerinden fedakâr hiçbir asker yoktur. Hepimiz düşünmeliyiz ki başımızın ucunda Peygamberimiz’in ve Sahabe-i Güzin Efendimizin ruhları uçuyor. Şanlı babalarımız başlarımızın ucunda bizim ne yapacağımıza bakıyor. Eğer onların hakiki evladı olduğumuzu göstermek, bizden sonra geleceklelerin lânetlerinden kurtulmak istersek, çalışalım. Zincirler altında inleyen üç yüz milyon İslâm ve eski vatandaşlarımız hep bizim muvaffakiyetimize dua ediyor. Ölümden kimse kurtulamayacaktır. Ne mutlu ileri gidenlere, ne mutlu din ve vatan yoluna şehit olanlara. İleri, daima ileri ki zafer, şan, şahadet, Cennet hep ileridedir. Ölüm ve zillet geridedir. Mübarek ve mukaddes şehitlerimizin ruhuna fatiha...

Başkumandan Vekili Enver” ³⁴

Cihad-ı Ekber Fetvası

Müttefikler Osmanlı Devleti’nin cihad ilanını “Alman prodüksiyonu cihad” olarak isimlendirmişlerdir. Gerçekten de cihad ilanı General Bronsart’ın savaş planının bir parçasıydı. General Bronsart Von Şellendorf imzasıyla daha 21 Ekim’de Almanya’ya gönderilen savaş planının ikinci maddesinde şöyle deniliyordu. Harp ilanından sonra, Padişah

³³ Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa, Cilt. II, Remzi Kitapevi, İstanbul 1971 s. 562

³⁴ Hayat Tarih Mecmuası, Birinci Dünya Savaşı, Yıl 4, Cilt 2, Sayı 10, İstanbul 1968, s. 24

Hazretleri müttefiklerin düşmanlarına karşı mukaddes harp (cihad) ilân edecektir.³⁵

Padişah V. Mehmed Reşad savaş ilanından 3 gün sonra 14 Kasım 1914 de “Cihad-ı Ekber” ilân etmişti. Bu Almanların çok arzuladıkları bir gelişmeydi. Çünkü halifenin “Kutsal savaş ilan etmesiyle İngiliz sömürgelerinde, Hindistan’da, Mısır’da, Kafkasya’da ayaklanmalar çıkacak,³⁶ müttefikler güç durumda kalacaklardı.

Cihad fetvası Haydar Efendi tarafından kürsüden okunmuştu:

“İslâmiyet’e karşı birleşen düşmanlar hep birlikte saldırıya geçmişlerdir. Düşmanlarımız İslâm ülkelerini yağma etmekte ve Müslümanları esir almaktadırlar. Bu durumda Müslümanların padişahu ümmeti toplayarak “Ey Müminler! Gerek hafif ve gerek ağır savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla cihad edin”(Tevbe 41) âyetinin yüce hükümleri gereğince, genç ihtiyar, piyade süvari olarak tüm Müslümanların mallarıyla ve canlarıyla kutsal savaşa katılmaları farz olur mu?

Elcevap: Olur.

..Rusya, İngiltere ve Fransa ile onların yardımcısı olan Hükûmetlerin yönetimi altında bulunan bütün Müslümanlar için de bu Hükûmetlere karşı cihad farz olur mu?

Elcevap: Olur

Bu surette maksadın elde edilmesi tüm Müslümanların cihad’a koşmalarını gerektirirken bazıları “Neüzü billahi Teala” geride kalsalar, bu geride kalmaları çok büyük günah olup ilahi gazaba ve bu iğrenç günahın cezasına müstahak olurlar mı?

Elcevap: Olurlar.

İslâm Hükûmetlerinin askerleri adı geçen hükûmetlerin yönetimi altında bulunan İslâm halkını öldürseler ve ailelerini mahvetseler bile, onların İslâm Hükûmeti askerleriyle savaşması dinen kesinlikle haram olduğundan savaş-tıkları takdirde Cehennem ateşini hak ederler mi?

Elcevap: Ederler.

Bu savaşta İngiltere, Fransa, Rusya, Sırbistan ve Karadağ Hükûmetleriyle yardımcılarının yönetimi altında bulunan Müslümanlar İslâm Hükûmetinin müttefiki Almanya ve Avusturya’ya karşı savaşmaları İslam Hilafetine zarar vereceği için bu Müslümanlar büyük azabi hak ederler mi?

Elcevap: Ederler

³⁵ Hikmet Bayur, Türk İnkılap Tarihi, Cilt. III/ I.Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 215

³⁶ Pierre Renouvn, Birinci Dünya Savaşı, Cilt. 1, sh. 209

Şeyhülislam Hayri ³⁷

Bu fetva yayımlanırken ne padişahın ne ulemanın aklından Osmanlı güçlerinin Galıçya gibi topraklarda da savaşıacağı herhâlde geçmiyordu.

Osmanlı Devleti hilafet ve İslâm birliği adına başlattığı bu propaganda için çeşitli kaynaklarını seferber etti. Devlet ve hükûmetçe yayınlanan bildiri ve broşürler İslâm ülkelerinde dağıtılmağa başlandı.

Çoğu Teşkilat-ı Mahsusa'ya bağlı vaiz ve hatiplere başvuruldu; bunların kimi İslam Dünyası'nın şimdiki Endonezya'da bulunan Cava Adası gibi en ücra köşelerine kadar gittiler. Bunların yanı sıra Osmanlı aydın ve yazarları da bu propagandaya katılmışlardı. Osmanlı gazeteleri halifenin kutsal savaşını öven ve Müslümanları buna çağıran ateşli yazılarla dolmuştu. Yunus Nadi (Abalıoğlu) şöyle yazıyordu:

“Kara ve deniz kuvvetlerimizin muhterem ve muazzam kumandanı ve yeryüzünde bulunan üç yüz milyon Müslüman'ın Muta ve Mukaddes Halifesi Padişahımız Efendimiz Orduya ve Donanmaya yaptıkları yüce hitabi baş sütunumuzda yayımlıyoruz. Bu hitabe karşısında duyduğumuz ulvi heyecanların zaten vazifesini yüksek bir azim ve metanetle ifaya hazırlanan ve başlayan ordu ve donanma arasında hayatî ve coşkun bir elektrik cereyanı etkisiyle belki de daha büyük ölçüde cevelan edeceği şüphesizdir. İslâm'ın Halifesi ve Hamisi Hazretleri lisanından şerefsâdır olan bu görünmez ses, hiç şüphesiz aynı kuvvetle bütün yeryüzündeki mümin ve muvahhitleri harekete geçirecek, kısa zamanda her taraftan yükselecek umumî ve fiilî kabul ve icabet cevaplarıyla karşılanacaktır.

Osmanlı Milleti ve İslam Ümmeti, Halife ve Hakanın bu yüce ve yüceltici hitâbeleri karşısında elbette fedakârlıkların tümünü göstermeğe koşarak vazifesini bekleneninin çok üstünde yerine getirecek ve elbette böylelikle Allah'ın hak yolunda cihad edenlere nasip olan feyiz ve nusretleriyle müikâfatlandırılacaklardır.

Başkumandan Vekili olan kahraman paşamızın beyannameleri de bu savaşın maddî ve manevî ne gibi zorlayıcı sebeplerle ve nasıl harika fedakârlıklarla başarılmaya gerektiğini samimî olduğu kadar mertçe bir dille takrir ve beyan etmektedir.

Şimdiye kadar dünyada hiçbir orduya nasip olmayan yüce ve mukaddes bir vazife düşen ordumuz Allah Tealâ'nın yardımıyla fedakâr bir kahramanlıkla düşmanın din ve devletimize karşı yaptığı saldırılar karşısında zafer ve galibiyetle müjdelenmiştir!” ³⁸

³⁷ Karabekir Kazım A.g.c. s. 452-453-. Müderrisoğlu Alptekin, Sarıkamış Dramı, Cilt 1. İstanbul 1997, s 39-40

³⁸ Kazım Karabekir, a.g.c. Cilt. 2, Sh. 388-389

Artık geri dönülemez bir yola girilmişti. Öyle veya böyle Osmanlı Devleti savaşın içindeydi. Birinci Dünya Savaşı'nda imparatorluğun dört bir tarafında açılan cephelere ordular sevk edecekti. Bazı ordu kumandanlarının seçiminde askerî yetenek değil, iktidardaki İttihat ve Terakki Partisi'nin siyasi tercihleri rol oynayacak ve bazı yenilgilere de bu yüzden uğrayacaktı.³⁹ Çünkü güç Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili olan Enver Paşa'nın elindeydi. O, padişah vekili olmak sıfatıyla “bütün kara ve deniz ordularının en büyük âmiri, padişaha ait hak ve yetkilerin temsilcisi ve uygulayıcısı ve bütün nazırların da üstünde⁴⁰ bir makam sahibi olarak harbin başında siyasî ve askerî itibar zirvesine çıkmıştı. Gerek İttihat ve Terakki'nin ona yüklediği imaj gerekse yabancı güçlerin ondan daha iyi birini bulmamaktan gelen takdîrkar tavırları Enver Paşa'nın gücünün kaynağını oluşturuyordu. O demir gibi bir iradeyi temsil ettiğine inanıyordu. Bu konuda şöyle demişti: “Bu ordu mağlûbiyet için yaratılmamıştır. Sadece başlarında büyük bir komutanları yok. Demir gibi bir irade ile dünyaya hâkim olunur.”⁴¹ Ne yazık ki tarih Enver Paşa'yı yanıldıığında iş isten çoktan geçmiş olacaktı.

Yedi Ayrı Cephede Savaş

Savaş esnasında Türk askerleri, Kafkas, İran-Irak Mısır-Filistin ve Suriye, Galiya, Romanya, Makedonya ve Çanakkale cepheleri olmak üzere tam yedi ayrı cephede savaşmak zorunda kalacaktı.

Bu cephelerden Kafkas, İran-Irak ve Mısır-Filistin ile Suriye Cepheleri Alman ve Osmanlı genelkurmayları tarafından planlanmış ve bu şekilde açılmış cephelerdi. Avrupa'daki üç cephe, yani Galiya, Romanya ve Makedonya cepheleri ise müttefiklerimiz olan devletlere yardım etmek, onlarla birlikte savaşmak için kuvvet gönderilmiş cephelerdi.

Müttefiklerimiz olan Almanya ve Avusturya-Macaristan Devletlerinin Ruslara karşı açtığı bir cephe olan Galiya'daki Alman Güney Ordusu, Orgeneral Von Bothmer'in komutasındaydı. Rus Ordusu 1914 Ağustosunda bu cephedeki saldırılarını yoğunlaştırmış ve

³⁹ Murat Bardakçı *Hürriyet*.17. 08. 2003 İstanbul

⁴⁰ Veli Yılmaz, *1.Dünya Harbinde Türk ve Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, İstanbul 1993, Sh 58,

⁴¹ M.Şükrü Hanioglu, *Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, Der Yayınları, İstanbul 1989, s.238

Galiçya'yı işgal ederek Karpatlar'a kadar gelmişti. Alman kuvvetleri ile Avusturya-Macaristan kuvvetleri bir dereceye kadar Rus kuvvetlerini durdurmaya başarmışlardı. Fakat Rusların cephe boyunca üstünlükleri sürüyordu. Başkomutan Vekili Enver Paşa harbin kesin sonucunun Avrupa cephelerinde alınacağına inanıyordu ve 100 binden fazla seçkin askerden oluşan üç Türk kolordusunu bu cephelere sevk edecekti.

Galiya'da Rusların yaktığı bir köy.

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ ATEŞİ YAYILIRKEN

“1915 Ekim’i sonlarında ve Kasım ayı başlarında İtilaf Devletleri, Çanakkale harekâtını yarıda kesmek ve Gelibolu yarımadasındaki birliklerini tümüyle geri çekmek zorunda kalmışlardı. Orduların tahliyesi bir sonraki yılın Ocak ayında bitirildi. Böylece Türk komutası, o güne değin Çanakkale Boğazı’nı koruyan ordularını başka cephelere aktarma imkânı bulmuş oldu. Zira o tarihlerde Osmanlı Ordusu, birkaç cephe-
de birden çarpışıyordu. İşgale karşı verilen uzun süreli mücadelenin zor şartlarında pişmiş, hiç tartışmasız çok yüksek savaş kabiliyetine sahip birlikler, şimdi Harbiye Nazırı Enver Paşa’nın emrindeydiler. Bunlar, 1’nci, 2’nci ve 5’nci Orduların kolordularından oluşmaktaydı. Türk Başkomutan Vekili, ittifakın gerektirdiği sorumlulukları dikkate alarak Avusturyalılara ve Almanlara, Avrupa cephelerinden herhangi birine belli sayıda asker göndermeyi önerdi. Enver Paşa’nın bu önerisi, Alman Genel Kurmayı’nda derhal bir karşı öneriyle cevabını buldu. Genel Kurmay Başkanı Gen. Von Hinderburg, 4 Haziran 1916’da bir kolordunun Galiçya Cephesi’ne sevk edilmesini öneriyordu. Türk Harbiye Nazırı ise, bunu aynı zamanda bir itibar meselesi gibi görüp, Galiçya’ya gidecek kolordunun iki tümenden (19’uncu ve 20’nci Tümenlerden) oluşturulması kararını aldı.”⁴²

1914 Yılında Askerî Olaylar

Birinci Dünya Savaşı’nın çıkmasıyla birlikte İtilaf ve İttifak Devletleri arasında aşağıdaki cephelerde fiilî çatışmalar başlamış bulunuyordu:

⁴² Nykiel Beata, Piotr Nykiel Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği Kültür-Basın-Tanıtm Ataşesi

Marn Meydan Muharebesi

Avrupa Batı Cephesi'nde; 2 Ağustos 1914'ten itibaren ileri harekâta başlayan Alman kuvvetleri Lüksemburg¹ ve Belçika üzerinden Fransız topraklarına geçerek, Paris'e doğru ilerlemeye başladılar. Maksat bir an önce Fransız kuvvetlerini sol (kuzey) yandan kuşatarak yok etmek ve sonra Ruslara yönelmekti. Kuşatma yapmakla görevli ve Paris yakınlarına kadar ilerlemiş bulunan üç Alman Ordusu (1'nci, 2'nci, 3'ncü Alman Orduları) ile Fransız kuvvetleri arasında Eylül 1914'ün ilk yarısında Marn Meydan Muharebesi meydana geldi.

Ruslar 17 Ağustosta Prusya'ya girdiler. Königsberk'e doğru ilerlediler. Lâkin Mazori Gölleri etrafından Mareşal Hindenburg Rusları zor duruma düşürdü. Ruslar büyük kayıp ve esir verdiler. Lanenberk'de Almanlar galip geldi ve Rus Ordusu perişan oldu, ama diğer Rus Orduları Avusturya cephesinde ilerleyerek Galiçya'ya girdiler. Lemberk'i aldılar. Lehistan'ın bir parçası bu çarpışmalarda Almanların eline geçmişti.

Doğu cephesinde 1914 yılı böyle biterken, asıl kader tayin edici savaşlar batı cephesinde meydana geldi. 6–10 Eylül günlerinde Fransa'da Alman-Fransız orduları, bütün savaşın başlangıç ve bitişinde etkili olan "Marn Meydan Muharebesi"nde karşı karşıya geldiler. Almanlar bu savaşta hemen hemen Paris'e yaklaşmalarına rağmen Marn Meydan Muharebesi'ni kaybedince, Batı Cephesi'ndeki muharebeler bir mevzî harbine dönüştü.

Bu muharebeleri elbette ki Avrupa kıtasında ve iki cephe arasında kapalı kalan Almanlar değil, sırtını açık denizlere vermiş olan taraf kazanacaktı. Bir süre sonra Birleşik Amerika, Batılı müttefiklerin safında yer alınca savaşın seyri iyice değişecekti.. Bu arada İtalya'nın 23 Mayıs 1915'te müttefiklere katılmasıyla Almanya Akdeniz'deki kontrolü de elinden büsbütün kaçırmış oldu.

Başkumandan Vekili Enver Paşa Marn Meydan Muharebesinin sonucunu doğru değerlendiremedi. O, hâlâ savaşın Almanlar tarafından kazanılacağına inanıyordu. Oysa bu sonuç İttifak Devletleri açısından/bakımdan önemli işaretler taşıyordu. Osmanlı Devleti âdeta gözü kapalı Almanlar safında harbe girdi, hem de kış başlarken. Doğu'da Sarıkamış'ta güçlü bir ordu birkaç gün içinde 90 bine yakın insanın hayatına mâl olan bir faciaya sürüklendi.⁴³

⁴³ Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa Cilt II. Remzi Kitabevi İstanbul 1971, s. 542-543

Ataşemiliter Mustafa Kemal'in Uyarıları

Marn Muharebesi'nin başlamasından iki gün önce, Sofya'da ataşemiliter olarak bulunan Yarbay Mustafa Kemal Almanların içine yuvarlandığı karışıklığı ortaya seren ve İstanbul'daki yetkilileri uyarın ve fakat dikkate alınmayan bir mektup göndermişti. Yarbay Mustafa Kemal Şöyle diyordu;

“Hangi tarafın galip geleceğine dair fikrî kanaatimi söylemek istemem. Nazik ve mühim bir durum içinde bulunduğumuza şüphe yoktur. Almanlar takdire şayan bir saldırıyla birçok Fransız kalelerini çığneyerek sağ kanattan Paris'i geçip Fransız Ordusunu arkası İsviçre'ye gelmek üzere sıkıştırdı. Bunun, Almanların biricik maksadı olduğunda herkes aynı fikirde idi. Bütün dünya, bu meydan muharebesini ve onun sonucunu merak ediyordu. Ama istenen olmadı, Alman Ordularının, Fransız Ordusu karşısında geri çekildiği görüldü.

Doğuda Ruslarla Almanlar arasında cereyan eden çarpışmalarda Ruslar bozuldu. Fakat güneyde Rusların pek üstün kuvvetleri karşısında Avusturya Ordusu geri çekiliyor. Batı'da Fransız Ordusu taarruza hazır hâlde bekliyor. Bu sebeple Alman Ordusu serbest değil. Doğuda Rus Ordusu üstün ve Avusturya Ordusu çekilmeye mecbur durumda.

Bu durumda vaziyet şöyle: Almanlar, Fransız Ordusunu henüz mağlûp edemeyeceklerini görüyorlar. Avusturya Ordusunun, üstün Ruslar karşısında daha fazla direnemeyeceğini de görerek, batıda bütün ordu ile geri çekilmeye, bu arada doğuya yaklaşarak Fransız Ordusu karşısında bir müdafaa ordusu bırakıp geri kalan orduları ile doğuya dönüp Avusturya Ordusu ile birlikte Rus Ordusuna vurmaya istiyorlar.

Fakat bu defa Rus Ordusu geriye doğru çekilmeye başlarsa ve bu orduyu yakalayıp ezmezse durum ne olacak? Diğer taraftan Fransız Ordusu direniş için yardım istemeye mecbur olursa Almanlar bu defa doğuda gene Ruslara karşı bir savunma kuvveti bırakıp batıya mı dönecek? Böyle mekik gibi bir doğuya, bir Batı'ya gidip gelen Alman Ordusu'nun hâli ne olacak? Çok iyi değerlendirmek gerekir”⁴⁴

Mektubun tarihi 4 Eylül 1914 ve Almanlar 6–10 Eylül tarihleri arasında Marn Meydan Muharebesi'ni kaybettiler.

Çanakkale Muharebelerine kadar dünya tarihinin en kanlı savaşı Alman, İngiliz ve Fransız askerleri arasında cereyan eden Marn Meydan Muharebesi kabul edildi. Marn Meydan Muharebesi'nde kilometre kareye 30 ölü düşmüştür. Daha sonra bu rakam Çanakkale'de

⁴⁴ Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e., Cilt. II, Sh. 542-543

kilometre kareye 258 şehit ve ölüye dönüşmüştür.⁴⁵ Ancak ne yazık ki İstanbul'daki Harbiye Nezareti ve Enver Paşa, Marn yenilgisini tam olarak değerlendiremediler. 1914 yılındaki bu mühim muharebenin kaybedilmesi Birinci Dünya Savaşı'nın Almanlar aleyhine dönmeye başladığının bir belirtisiydi.

Marn Muharebesi'nden sonra geri çekilen Alman kuvvetleri "Dünkerk Arras - Sivasson - Rems - Verdün - İsviçre sınırı" genel hattını tuttular ve buraya yerleştiler. Dört yıl sürecek yıpratıcı savaşlar böylece başlamış oldu. Almanlar 14 büyük taarruzda 200.000 zayıat verdiler. Bu sayı 10 Kasım 1914'te yapılan son taarruzda ise 300.000'e yükselmişti.⁴⁶

Alman kuvvetleri Batı Cephesi'nde taarruz ederken, Doğu Cephesi'nde Ruslara, karşı yalnızca 8'inci Ordu'yu bırakmışlardı. Buna karşı Ruslar iki ordu ile Ağustos 1914 ortalarında Prusya'nın doğu ve güney sınırlarından ileri harekâta başlayarak Alman topraklarına girdiler. Ancak Almanlar bu iki Rus Ordusundan birini Ağustos ortalarında Tanenberg Meydan Muharebesi'nde yok ettiler, diğerlerini ise eylülün ilk yarısında yenerek geri çekilmeye mecbur ettiler.

Altı ordu hâlinde savaşa giren Avusturya-Macaristan iki ordusunu Sırbistan, dört ordusunu da Rusya Cephesi'ne ayırmıştı. Başlangıçta, sınıra yakın yığınak yapan Avusturya-Macaristan daha sonraları kuvvet tasarrufu sağlamak için yığınağı Seret Nehri gerisine kaydırmıştı. Henüz, gerek Avusturya-Macaristan gerekse Rus kuvvetleri sığınaklarını tamamlamadan, Ruslar, Galiciya sınırını 20 Ağustos 1914'de Doğu'dan geçerek Lemberg genel doğrultusunda ilerlemişlerdi. Buna karşılık büyük kuvvetleriyle Lemterg Batısı'nda, Buğ ile Vistül arasındaki bölgede yığınak yapmış olan Avusturya-Macaristan orduları kuzey Galiciya'da Rus sınırını geçerek Krasnik-Siedlece genel doğrultusunda ilerlemişler ve 23 Ağustos'ta Krasnik'de Rus kuvvetleriyle muharebeye tutuşmuşlardır. Eylül 1914 ortalarına kadar devam eden muharebeler sonunda Avusturya-Macaristan kuvvetleri yenildiler ve Galiciya'nın büyük bir kısmını bırakarak Karpatlar'a kadar çekilmek zorunda kaldılsa da (20 Ekim 1914) Almanlarla birlikte yapılan karşı taarruzlar sonunda, Rusları geri atarak tehlikeyi önlediler.

Savaş Avrupa Cepheleri'nde başlayınca, seferberlik ilân eden Osmanlı - Avusturya-Macaristan kuvvetleri 2 Aralık 1914'te Belgrat'ı ele

⁴⁵ Abdullah Uçar, *Barem Dergisi*, Sayı 20, Mart 2006 İstanbul

⁴⁶ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, Cilt. 7, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1978, s. 292

geçirdiler. Fakat daha sonra Sırların yaptıkları karşı taarruz üzerine aldıkları toprakları boşaltmak zorunda kaldılar.

Savaş Avrupa cephelerinde başlayınca, seferberlik ilân eden Osmanlı Devleti; 1'inci ve 2'nci Ordular ile Boğazlar, 3'ncü Ordu ile Erzurum, 4'ncü Ordu ile Suriye bölgelerinde olmak üzere üç harekât alanında yığınak yapmış bulunuyordu. Bu kuvvetlerden 10'ncu Kolordu Samsun bölgesine, 38'nci Tümen Basra Körfezi'ne ayrılmıştı. Seferberliğini yapan bu otuz dört piyade tümeninden başka, henüz seferber olma emri almamış bir kolordu (7'nci Kolordu) Yemen'de, iki bağımsız tümenle Hicaz ve Asir'de bulunuyordu.

Karadeniz baskını üzerine 1 Kasım 1914'de Ruslar Kafkas Cephesi'nden, 6 Kasım'da İngilizler Basra körfezinden Türk topraklarına saldırdılar. Böylece 1914 yılı sonbaharında biri Kafkas, diğeri Irak olmak üzere iki cephede muharebeler başladı. Kafkas Cephesi'nde Ruslarla yapılan muharebelerde bir başarı elde edilememesi sonucu Ruslar Doğu Anadolu'yu istilâ etme imkânına kavuştular.

1915 Yılıının Askerî ve Siyasî Olaylarının En Önemlileri

İtilâf Devletlerinin İstanbul ve Boğazları, Ruslara bırakan anlaşması ile yine bu devletlerin İtalyanları kendi yanlarında savaşa sokmak için yaptıkları Londra Antlaşması ve bundan sonra İtalyanların İtilaf Devletleri tarafında, Bulgaristan'ın ise Merkezî Devletler yanında savaşa katılmaları idi.

3'ncü Türk Ordusu Sarıkamış taarruz harekâtını yaptığı sıralarda Rusya, Türk kuvvetlerini Kafkas Cephesi'nden başka bir cepheye çekilmeye zorlamak için müttefiklerine Osmanlı Devleti'nin batısından taarruza geçmelerini teklif etmişti. (24 Aralık 1914) Bu teklif üzerine, esasen önceden Çanakkale Boğazını deniz kuvvetleriyle geçerek İstanbul'u almayı düşünmüş olan İngilizler Boğaza taarruz etmeyi kararlaştırdılar. Ancak Rusya kendisinden önce İngilizlerin İstanbul'a girmesini istemediğinden müttefiklerine verdiği 4 Mart 1915 tarihli bir nota ile İstanbul ve Boğazların kendisine bırakılmasını talep etti. Rusların Almanlarla anlaşmasından çekinen İngilizler ve Fransızlar, Rusların bu teklifini kabul ettiler.⁴⁷

1915 yılının ilk aylarında, Ruslar Avrupa cephesinde taarruza geçerek Almanları işgal ettikleri araziden çekilmeye mecbur etmiş,

⁴⁷ Fahir Armaoğlu, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, İş Bankası Yayınları, Ankara 1983, s.115

Avusturyalıları Galiya'da Karpatlara kadar geri atmıştı. Diğer tarafta Fransız ve İngilizler Batı Cephesinde üstünlüğü ele alarak taarruza geçince İtilaf Devletleriyle anlaşma yapmış olan İtalya, İtilaf Devletleri arasına katılmıştı. Esasen İtalya, Avusturya - Macaristan'ın İtalyanlarla meskün bulunan toprakları üzerinde öteden beri iddialı olduğu gibi, göz dikmiş bulunduğu bir kısım Türk topraklarını da istediğinden bunu kabul eden İtilaf Devletleriyle 26 Nisan 1915'de Londra'da bir antlaşma imzaladı. Bir ay sonra da antlaşma devletleri yanında savaşa katıldı. Böylece Avrupa harekât alanlarında Doğu, Batı ve Balkan Cepheslerinden başka bir de İtalya Cephesi açılmış oluyordu.

Yine bu yıl içinde Ruslar, İngilizler ve Fransızların uğradığı başarısızlıklar savaşın başında tarafsız kalmış olan Bulgaristan'ı Merkezî Devletler arasına kaydırmıştı. Nihayet Bulgaristan Almanya ve Avusturya-Macaristan ile Makedonya, Dobruca ve Doğu Trakya üzerinde anlaşma yaparak bağlaşıp devletler arasında yer aldı ve Sırbistan'a savaş ilan etti. (23 Eylül 1915)

1915 Yılıının Askerî Harekât Cephesi

Bu yıl Fransız ve İngilizler Batı Cephesi'nde Almanlara defalarca taarruz ettilerse de bir sonuç alamadılar. Bunların başlıcaları kışın yapılan Şanpayn (Champagne) ile bundan sonra yapılan Rems, Ortois, Flander ve Voj taarruzları idi. Eypir'de (Fransa) yaptıkları bir karşı taarruzda Almanlar ilk defa olarak zehirli gaz kullandılar. Artık, Batı Cephesi'ndeki harekât tamamıyla mevzi harbine dönmüştür.

A-Avusturya-Macaristan Cephesi: Avusturya-Macar kesiminde Ruslar, ilkbaharda taarruzla Prezemysl'i ele geçirdiler ve Avusturya Macaristan Ordularını Karpatlar'a çekilmek zorunda bıraktılar. Bunun üzerine, bu cephe bir Alman Ordusu ile takviye edildi. Bu kuvvetler Mayıs ayında Galiya'dan taarruzla Lemberg ile Vistül nehri arasında Rus Cephesi'ni yardılar. Ağustos ortalarına kadar süren muharebeler sonunda Ruslar bütün Polonya topraklarını boşalttılar. Taarruz, Ekim ayında geniş cephede devam ettirilmiş ve Rus Orduları Çernoviç-Riga hattına kadar geri sürülmüştü.

B-İtalyan Cephesi: Mayıs 1915'de Avusturya-Macaristan'a savaş açmış bulunan İtalyanlar, Haziran ve Temmuzda 1'inci ve 2'nci, Kasım ayında ise 3'ncü ve 4'ncü İzonzo taarruzlarını yaptılarsa da bir başarı kazanamadılar.

C-Sırbistan Cephesi: Doğu Cephesi'nde Ruslara indirilen darbeden sonra Alman ve Avusturya-Macaristan kuvvetleri, Osmanlı İmparatorluğu ile Balkanlar üzerinden kara bağlantısını kurmak amacıyla 1915 yılı sonlarına doğru Sırbistan sınırlarını geçerek Belgrat'ı elde edip Niş genel doğrultusunda ilerlemeye başladılar. Böylece Niş-Üsküp hattında Bulgar kuvvetleriyle birleşen Alman ve Avusturya-Macaristan kuvvetleri kısa zamanda Sırp Ordusu'nun yarısını yok ederek Sırbistan ve Karadağ'ı ortadan kaldırmışlar, Kuzey Arnavutluk'u ele geçirmişlerdi.

Alman, Avusturya-Macaristan ve Bulgar Ordularının bu harekâtına karşılık Fransız ve İngilizler de Yunanistan'la anlaşarak Selanik'e kuvvet çıkarmışlardı. Daha sonra yıl sonuna doğru Sırp Ordusu'nun arta kalanını, yeni yılda Çanakkale Cephesinden çektikleri kuvvetleri Selanik'e getirdiler. Böylece Sırbistan Cephesi yerine Makedonya Cephesi kurulmuş, İttifak Devletleriyle Türkiye arasında kara irtibatı sağlanmış, buna karşılık İtilaf Devletleri de Balkanlar'da bir harekât üssü elde etmiş bulunuyorlardı.

Osmanlı Devleti ise 1915 yılında Kafkas, Irak ve Sina Cephelerine ek olarak bir de Çanakkale Cephesi'nde savaşmak zorunda kaldı. İttihat ve Terakki Hükûmeti'nin sürüklediği bu savaşta Türk Orduları birbirinden çok uzak, ulaştırma imkânları çok az dört cephede savaştılar. Kafkas Cephesi'nde Türk kuvvetlerinin yaşadığı facianın ardından rahatlayan Ruslar, ilkbaharda bütün cephede taarruz harekâtına başlayarak Oltu, Horasan-Tahir Gediği hattına doğru ilerlediler. Bu sıralarda fırsat kollayan Van'daki Ermeniler ayaklanmışlar ve güçlükle bastırılmışlardı (15 Nisan–7 Mayıs 1915). Bu isyandan istifade ederek taarruza geçen Ruslar 11–16 Mayıs 1915 tarihleri arasında Malazgirt ve Van'ı ele geçirdiler. Ve Anadolu Ermeni katliamlarıyla karşı karşıya kaldı.

D-Romanya Cephesi: Romanya 1914'ten önce Üçlü İttifak Devletleri'ne katılmış bulunuyordu⁴⁸ Müttefiklerinin sert politikaları Romanya'yı yavaş yavaş kendilerinden uzaklaştırdı. İtilaf Devletlerinin çabaları sonucunda Romanya İttifak Devletlerinden koparak tarafsızlık politikası izlemeğe başladı. Ardından 17 ağustos 1916 da İtilaf Devletleriyle ittifak antlaşması imzaladı. Bundan 10 gün sonra da eski müttefiklerine karşı 27 Ağustos 1916'da savaş ilan etti.⁴⁹ Romanya ile İttifak

⁴⁸ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri(özet), Genelkurmay Basım Evi, Ankara 1996, s. 83

⁴⁹ M. Neşet, Büyük Harpte Romanya Cephesi'nde 6ncı Türk Kolordusu, As Matbaası, İstanbul 1930, s. 28

Devletlerine bağlı birlikler arasında Tuna Cephesi'nde ve Dobrice'de şiddetli muharebeler meydana geldi. Türk birlikleri Dobrice ve Eflakı ele geçirdiler. ABD başkanı Wilson 18 Aralık 1916 da barış teklif ettiyse de bu teklif reddedildi.⁵⁰ Türk Ordusu'nun 42.000 kişiden oluşan 6'ncı Kolordusu Romanya'da iki yıla yakın bir süre çok başarılı muharebeler verdi. 1917'de ihtiyaç üzerine Filistin'e kaydırılan bu kolordu 19.100 şehit vermişti.

Romanya Cephesi'nde askerlerimiz ve Başkumandan Vekili Enver Paşa

E-Makedonya Cephesi: Rusya ile bağlantı kurmak amacıyla İtilaf Devletlerince açılan Çanakkale Muharebesi'nde Türk kuvvetlerinin tarihteki zaferlerine bir yenisinin katılacağı hissedilince; Ruslara yapılması gerekli yardımı başka bir yolla sağlamak, Alman ve Avusturya Macaristan kuvvetlerinin Ege denizi kıyılarına inmelerine engel olmak, Türklerle Almanların birleşmelerini önlemek için yeni bir plan ortaya konuldu. Batı (Fransa), Doğu (Rusya) ve İtalya Cephelerinde Alman ve Avusturya – Macaristan ordularının baskısını hafifletmek, Sırp Ordusu'na yardım etmek için İtilaf Devletleri Makedonya Cephesini açma kararını verdiler.⁵¹

Bir tarafta İtilaf Devletleri, Makedonya Cephesi'ni açma kararı alırken öte yanda İttifak Devletleri çeşitli vaatlerle Bulgaristan'ı kendi saflarına almağa çalışıyor ve ayrıca Sırbistan'ın işgal plânını hazırlıyorlardı. 6 Eylül 1916'da Bulgaristan'ın Türkiye ile yaptığı "sınır düzeltme sözleşmesi" yine aynı tarihte Almanya ile yaptığı gizli antlaşma bu devletin İttifak Devletlerinin yanında yer almasını sağladı.⁵²

⁵⁰ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri(özet), s.189

⁵¹ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri(özet), s.216

⁵² A. Hristoff, Büyük Harbe Tarihi Bir Bakış ve Bulgaristan'ın Harbe İştiraki, Çev. M. Murat İstanbul, Genelkurmay X. Şube, 1932, s. 74

1916 Yılı Ağustos ayı sonunda Türk Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın da katıldığı İttifak Devletleri başkomutanları görüşmesinde alınan kararlar Almanların isteği ile Makedonya cephesine Türk kuvvetlerinin gönderilmesi kararlaştırıldı ve Mehmetçik için yeni bir cephe daha açılmış oldu. Türk birliklerinin Makedonya cephesine katıldığı 1916 yılı ikinci yarısında, bu cephede başlangıçta taarruz üstünlüğü İttifak Devletlerinin elindeyken daha sonra bu üstünlük giderek İtilaf Devletlerinin eline geçti.⁵³

Savaşın giderek yayılması Türkleri bir cepheden diğerine koşmağa mecbur etti. Irak Cephesi'nde İngilizlerin başarılı olmaları karşısında Türk Başkomutanlığı Haziran 1917 de bazı birliklerini Makedonya Cephesi'nden çekmeğe başladı. Böylece bu cephede Türk birliği olarak yalnız Manastır kesiminde bulunan Türk Rumeli müfrezesi kaldı. Amerika'nın olaya müdahil olmasıyla savaşın seyri giderek İttifak Devletlerinin aleyhine dönmeğe başladı ve önce Bulgaristan, ardından 30 Ekim 1918 de Türkiye, 4 Kasım 1918'de Avusturya – Macaristan 11 Kasım 1918'de Almanya İtilaf Devletlerinin ileri sürdükleri şartları kabul ederek mütareke imzalamak zorunda kaldılar.

F-İrak Cephesi: Türk askeri, Avrupa cephelerinin yanı sıra Mısır'da, Hicaz'da, Filistin'de, Suriye'de silah ve teçhizat eksikliğine rağmen kahramanca çarpışıyor binlerce evladını şehid veriyordu. Süveyş Cephesi'nde İngilizlere karşı kazanılan Kuttulammâre savaşı başlıbaşına bir destandı.⁵⁴

Kut-el-Amara'daki İngiliz kuvvetleri 1915 Kasımı'nda Türk kuvvetleri tarafından sarılmıştı. İngiliz komutanı General Townshend, birkaç ay dayanıp muhasarayı yarmak için birkaç teşebbüste bulduysa da muvaffak olamadı ve bunun üzerine 18.000 kişilik kuvvetiyle 1916 Nisanı'nda, Türklere teslim oldu. Fakat Başkomutan Enver Paşa, Almanların isteğine uyararak İran'ı, Rus kuvvetlerinden temizlemeye karar verdiği için, Irak Cephesindeki taarruzları devam ettirmedi. Bunun üzerine İngilizler yeniden Irak'a kuvvet sevkedip 1916 Aralık ayında taarruza geçtiler Türk kuvvetleri Bağdat'ı savunmak için geri çekildi. Mart ayında yapılan Bağdat muharebelerinde İngilizler üstün geldiler ve Bağdat'a girdiler. Bundan sonra, 1918 yazına kadar Irak Cephesi'nde önemli bir gelişme olmadı.⁵⁵

⁵³ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri(özet) s.232

⁵⁴ Mustafa Birol Ülker. Hürriyet Tarih, 15 Ekim 2003, s.4

⁵⁵ Fahir Armaoğlu age. s.122

1918 yılında aldıkları takviyelerle iyice güçlenen İngiliz birlikleri, petrol yataklarının bulunduğu Musul'a giremediler. Ancak Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından üç gün sonra 3 Kasım 1918'de, mütarekeye aykırı şekilde burayı işgal ettiler.

G-Kanal Cephesi: Türk birlikleri için mühim bir cephe de Süveyş Kanalı'nın çevresinde açılmıştı. Çöl şartları dolayısıyla Kanal Cephesi'ndeki harekâtın gayet iyi hazırlanması gerekmektedir. Bu cephedeki ilk çarpışmalar bunu göstermişti. Lakin Enver Paşa'nın baskıları dolayısıyla Cemal Paşa 1916 Nisan ve Ağustos aylarında, Kanal'a mümkün olduğu kadar yaklaşmak için, iki taarruz teşebbüsünde bulduysa da her ikisi de başarısızlıkla sonuçlandı. Buna karşılık, İngilizler Kanal Cephesi'ndeki kuvvetlerini takviye ederek, karşı harekete geçtiler ve 1916 yılının sonunda İngiltere Sina Yarımadası'nı ele geçirip Suriye sınırlarına dayandı.

1917 yılında bu cephenin mühim savaşları Gazze'de olmuştur. İngilizler, Gazze'de kurulmuş bulunan Türk savunmasını kırmak için Mart ve Nisan aylarında iki teşebbüs yaptılarsa da sonuç alamadılar. Bunun üzerine iyice hazırlandıktan sonra, Ekim sonlarında üçüncü bir taarruzda bulundular. 191000 kişilik İngiliz kuvvetine karşı 40.000 Türk askeri çarpışıyordu. On günlük bir savaştan sonra Kasım başında İngilizler Gazze'ye girdiler. İlerlemelerine devam ederek Aralık ayında da Kudüs'ü düşürdüler. 9 Kasım 1917.⁵⁶

19 Eylül 1918'de Filistin'de başlattığı taarruz hızla gelişti ve Filistin tamamen İngilizlerin eline geçti.

H-Yemen - Hicaz (Arabistan) Cephesi: 1915 senesi Aralık ayında imza edilen bir antlaşma ile İngiltere, Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan Arap Yarımadası'nda kuvvetli bir dosta sahip oluyordu. Abdülazizi bin Suud.⁵⁷ İngilizler bu dostluk elini uzatırken boş durmamış Arap Yarımadası'nın yeni haritasını da çizmişler ve Yarımada'da üç yeni kralık planlamışlardı.⁵⁸ Osmanlı Devleti 1914'te Birinci Cihan Harbi'ne girerken Arap topraklarında İngilizlerin sinsi emellerini hesap etmiş miydi bilinmez ama 5 Haziran 1916'da Şerif Hüseyin, Mekke'deki Osmanlı kışlasında sembolik bir tüfek atışıyla ayaklanmayı başlattı ve İslam dünyasına bir tür Arap manifestosu sundu. Bu manifestoda özellikle Jön Türkleri dinsizlikle suçlayarak bu insanların

⁵⁶ Fahir Armaoğlu, a.g.c. s.128

⁵⁷ Raif Karadağ, Petrol Fırtınası, Ötügen Yayınları, İstanbul 1975, s. 152

⁵⁸ Raif Karadağ, a.g.c. s 154

halife-sultanın dinî güçlerini sınırladığını ve Allah'ın dinini bir eğlence ve spor gibi gördüklerini iddia etti. Bu sözlere, başlangıçta en azından Hicaz'da, silah sesleri de eşlik etti. Mekke çabucak Türklerden arındırıldı. 9 Haziran'da Cidde limanına saldırıldı ve açık denizdeki kraliyet donanmasının sağladığı güçle kent bir hafta içinde Arapların eline geçti. Mekke'nin 60 kilometre güneyinde bir vahayı andıran Taif kenti hemen Emir Abdullah'a teslim oldu. Ancak Türk askerleri kentin bitişiğindeki kalenin sağlam duvarlarının gerisinde direnmeyi sürdürdüler. Medine ise alınamadı. Peygamber'in kutsal türbesinin bulunduğu bu kentte Fahreddin Paşa komutasındaki On İkinci Ordu karargâhı vardı. Fahreddin Paşa, kentin kâfirin parasıyla saldıran âsi Arapların eline geçtiğini görmektense emrindeki garnizonla otuz aylık bir kuşatmaya göğüs germeye hazırды. 1919 Ocağı'nda, diğer Osmanlı komutanları ateşkesi kabul ettikten sonra bile o hâlâ düşmana meydan okuyordu...⁵⁹ Alman Diplomat Dr. Ernest Jakh'ın yazacağı gibi "Osmanlı İmparatorluğu'nun genç Türk kuvvetleri artık sadece Avrupa cephelerinde değil sekiz cephe üzerinde düşmanla çarpışıyorlardı. Dr. Ernest Jakh şöyle yazmıştı

"İlk Türk Ordusunun Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan hizmetine konulmuş olması, Türk Milli kuvvet ve siyasî iradesinin bir nişanesidir. Türkiye, buna ilave olarak Çanakkale, Kafkasya, Mezopotamya, İran, Arabistan ve Süveyş gibi Yakın Doğu'da altı savaş sahnesi muhafaza ve Çanakkale'den Filistin'e kadar uzayan geniş sahillerini müdafaa etmekle beraber Balkan ve Galiçya sahnelerine de katılmıştır."⁶⁰ Enver Paşa Almanların kısa zamanda Avrupa'da kazanacağı zaferlere ortak olarak kazanılacak zaferden bir pay almayı hesap ederken Osmanlı Devleti kendisini bir ateş çemberinin içinde bulmuş ve Medine'yi, Yemen'i, Asir'in Kuzeyi'ni I. Dünya Savaşı sonuna kadar savunan 7'inci Kolordu yaklaşık 300 bin şehit vermişti.

İ-Çanakkale Cephesi: İngiliz ve Fransızlar Ruslarla yaptıkları anlaşma gereği Türk Boğazlarını açmak ve Ruslarla en kısa yoldan bağlantı kurmak amacıyla Çanakkale Boğazı'na taarruza karar verdiler. Boğazlar ele geçirilirse Osmanlı Devleti'nin savaşı devam ettirmesi mümkün olmayacak ve Balkan Devletlerinin İttifak Devletleri arasına girmeleri sağlanacaktı.

⁵⁹ Alan Palmer.,Son Üç Yüz Yıl Osmanlı İmparatorluğu, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2002, s. 239

⁶⁰ Necdet Kurdakul. Osmanlı İmparatorluğundan Ortadoğu'ya Sh.159 Dergâh Yayınları. İstanbul 1976

Taarruz kararı verildiği zaman, elde yeteri kadar kara kuvveti bulunmadığından Çanakkale Boğazı'na yalnız deniz kuvvetleriyle saldırıldı. 18 Mart 1915 günü yedi buçuk saat süren çarpışmalardan sonra İngiliz ve Fransız Filoları yenildiler. Bunun üzerine Gelibolu Yarımadası'nı kara kuvvetleriyle elde ederek Boğaz'ı geçmeyi kararlaştırdılar ve bu maksatla 25 Nisan 1915 sabahı Seddülbahir ile Arıburnu kıyılarına çıkarma yaptılar. Fakat Türk Ordusu karşısında, ancak kıyılarda dar bir şerit üzerinde tutunabildiler. Üç ay süren kanlı muharebelerde bir başarı elde edilemeyince bu defa İngilizler yeniden aldıkları takviyelerle Anafartalar Kıyılarına bir çıkarma daha yaptılarsa da burada da ilerleyemediler. Artık kara kuvvetleriyle de Çanakkale'yi aşamayacaklarını anlayan İngiliz ve Fransızlar 19-20 Aralık 1915'te önce Anafartalar ve Arıburnu kıyılarından, 20 gün sonrada Seddülbahir' den çekilirken tarihlerinin en unutulmaz yenilgilerini yaşıyorlardı.

Enver Paşa'nın Tercih

Batı Cephesi'nde Verdün'e yapılmış olan büyük Alman taarruzu sonuçsuz kalınca İngilizler 1 Haziran'da, Fransız kuvvetleriyle karşı taarruza geçtiler. Bu esnada Ruslar, Doğu Cephesi'nde Almanları, Rus topraklarından çıkartmak ve Verdün'ün yükünü hafifletmek için bir yarma taarruzuna girişmişlerse de başarılı olamamışlardı.

Avusturya-Macaristan kesiminde ise Ruslar, Brossilov taarruzu ile (4 Haziran) Avusturya-Macaristan Ordusu'na ağır darbeler indirmiş ve 50 km genişliğinde bir yarma yaparak 100.000'den fazla esir almışlardı.

Alman ve Avusturya-Macaristan kuvvetlerinden meydana gelen ve Von Bothmer komutasında bulunan Güney Ordusu, Rus taarruzunu güçlkle durdurabilmişti. Bu durumda 15'nci Türk Kolordusu bünyesinde bulunan 19'uncu ve 20'nci Tümenlerin Galiya Cephesi'ne sevk edilmesi gündeme gelmişti. Bunun sebebi de Rusların Avusturya-Macaristan kuvvetlerine darbe indirmesi sebebiyle Alman Genelkurmay Başkanı Falkenhayn, Galiya'ya yardıma gelecek takviyeler arasında bir Türk Kolordusu gönderilmesini istemesiydi.

1915 Ekim'i sonlarında ve Kasım ayı başlarında İtilaf Devletleri, Çanakkale harekâtını yarıda kesmek ve Gelibolu Yarımadası'ndaki birliklerini tümüyle geri çekmek zorunda kalınca, Türk komutası, o güne değin Çanakkale Boğazı'nı koruyan ordularını başka cephele-re aktarma olanağı bulmuş oldu. Zira o tarihlerde Osmanlı Ordusu,

birkaç cephede birden çarpışıyordu. İşgale karşı verilen uzun süreli mücadelenin zor şartlarında pişmiş, hiç tartışmasız çok yüksek savaş kabiliyetine sahip birlikler, şimdi Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın emrindeydiler. Bunlar, 1'inci, 2'nci ve 5'inci Orduların kolordularından oluşmaktaydı. Türk Başkomutan Vekili, ittifakın gerektirdiği sorumlulukları dikkate alarak Avusturyalılara ve Almanlara, Avrupa cephelerinden herhangi birine belli sayıda asker göndermeyi önerdi. Enver Paşa'nın bu önerisi, Alman Genel Kurmayı'nda derhâl bir karşı öneriyle yanıtını buldu. Alman Genel Kurmay Başkanı 4 Haziran 1916'da bir kolordunun Galiçya Cephesi'ne sevk edilmesini isteyince Türk Harbiye Nazırı bunu aynı zamanda bir itibar meselesi gibi görüp Galiçya'ya gidecek kolordunun iki tünden (19. ve 20. Tümenlerden) oluşturulması kararını aldı.

15'inci Kolordu'nun başında Kurmay Albay Yakub Şevki, (Subaşı) ve Kurmay Başkanı olarak da Yarbey Hayri Bey bulunuyordu. 15'inci Kolordu Komutanlığı'na 10 Kasım 1916'dan itibaren Cevat Paşa, yani daha sonraki ismiyle Cevat Çobanlı getirilecekti.

Bu konuyla ilgili olarak Almanlarla görüşmeler yapan kişiler ise İttihat ve Terakki'nin iki önemli ismi Cavit Bey ile Halil Beylerdi.⁶¹ Osmanlı Hükûmeti adına görüşmeler yapmak üzere Almanya'ya gönderilen bu iki kişi, Almanya ve Avusturya'dan Sırbistan'a karşı sefer yapmalarını istemişlerdi.

Mart 1915'ten başlayan ve Mayıs'ın sonlarına kadar süren görüşmeler esnasında Enver Paşa'nın da başka yollarla Alman Genelkurmayı ile görüştüğü ve hatta anlaştığı ortaya çıktı.

Bu konuyu anlatan Halil Bey tarih vermeyerek Alman genel karargâhındaki konuşmayla ilgili olarak şunları anlatır:⁶² Falkenhayn beni gülererek kabul etti:

—Ekselâns gülüyorsunuz, demek harekât başlamış, dedim.

—Hayır, biz Enver'le meseleyi hallettik, dedi ve ilave etti:

—Ruslar, Avustralyalıları Karpatlar'a doğru sürüyorlar, onlara iki kolordu göndermek mecburiyetindeydim. Enver'le telefonla görüştüm. Evvelâ Sırp Cephesini mi açayım, yoksa Rusları mı kovalım, diye kendisine sordum, “Ben bir ay bekleyebilirim, siz evvelâ Rusları tepeleyiniz diye cevap verdi” demesi üzerine,

⁶¹ Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılap Tarihi, Cilt. III, kısım. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 176

⁶² Hatıra 32, Cumhuriyet 20 Kasım 1946

—O hâlde iki karargâh arasında mesele şimdilik hâledilmiştir, ben-
ce yapılacak bir şey kalmamıştır dedim ve ayrıldım.”

1916’da kuvvet dengesi yavaş yavaş Osmanlı Devleti aleyhine geliş-
meye başlayınca, Enver Paşa olayların gidişatına bakarak savaşın kesin
sonucunun Avrupa cephesinde olacağına karar vermişti.⁶³ Enver Paşa
burada da inisiyatifi ele almış heyetlere rağmen kendisi kararları bire
bir vermiş ve tarihî sorumluluğu yüklenmiş görünmektedir. Oysa ne 2
Ağustos 1914 tarihli antlaşmada ve ne de 11 Ocak 1915’te Said Halim
Paşa ile Wangenheim arasında yapılan antlaşmada böyle bir hüküm yer
almıyordu. Zaten Enver Paşa da 10 Ocak 1916’da Osmanlı Mebusan
Meclisinde yaptığı uzun konuşmada Halil Bey’in andığı olay konusunda
meclisi bilgilendirmemiştir.⁶⁴

Almanlar Türk Ordusunu Avrupa Cephesine Çekmek İstiyor

Türk Ordusu’nun Avrupa’da konuşlandırılması konusunda ih-
tilafli görüşler ortaya çıkmıştır. Von Bronsart Türk Ordusu’nun
Avrupa’daki cephelere çekilmek suretiyle Almanların yükünün hafifletilmesi için kullanılması gerektiğini raporunda açıklamıştı. Bi-
rinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye’de bulunan bu Alman generali
şöyle demektedir.⁶⁵

“Türkiye, coğrafi durumu, askerî ve ekonomik kudreti itibariyle bu
savaşta ancak ikinci derecedeki bir cepheye haiz önemdedir. Bu sebeple
Türkiye, Avrupa’daki cephenin yükünü hafifletmek gibi fedakârlıklarla
dolmuş bir görevi de üzerine çekmeli idi. Türkler bu görevi güçlerinin yet-
tiği oranda yerine getirmişlerdir. Daha önceki savaşta (Balkan Harbi)
zayıf düşen Türkiye kendi imkânlarına göre büyük bir ordu çıkarmış ve
kendi halkının gücü oranında bu orduyu ayakta tutmuştur. Türkiye sı-
nırlarında daimî surette tehlike arz eden düşman kuvvetlerinin miktarı
1,5 milyona yakındı ve bu kuvvetler Batı ve Doğu Cephesi’ndeki esas
meydan muharebesinde görev alacaklardı.

Kullanılması mümkün görülen kuvvetlerden bazıları esas muharebe
cephelerine gönderilmiş ve orada kesin neticeleri alınan savaşlarda çar-
pılmışlardır (Galiçya kastediliyor).

⁶³ Birinci Dünya Harbi, Cilt. VII, (Avrupa Cepheleeri, Galiçya Cephesi), Genelkurmay Ba-
sımevi, Ankara 1967, s. 14

⁶⁴ Birinci Dünya Harbi, Cilt. VII, (Avrupa Cepheleeri, Galiçya Cephesi) Genelkurmay Bası-
mevi, Ankara 1967, s. 14

⁶⁵ Akdes Nimet Kurat, Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Bulunan Alman General-
lerinin Raporları, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1966, s. 32

Bu esas prensipler açıkça kabul edilmiş ve buna karşı konan itirazlara bakmaksızın tatbik edilmiştir. Bu yapılırken Türk sınır bölgesinin bazı kısımları ve orada bulunan, ancak askerî bakımdan mühim olmayan, “mukaddes yerlerin” (Hicaz) bırakılması pahasına dahi böyle hareket edilmiştir. Şayet Avrupa’da kesin netice alınırsa elden giden ülkelerin geri alınması mümkün olacaktır.

Türk Ordusu, Asya kısmında üstün düşman kuvvetlerine karşı kesin bir başarı elde edemedi ise de Avrupa’da 3,5 kolordusundan fazla olan Türk kuvvetleri Rusların Galiçya’daki yarma hareketlerini durdurmakta Romanya ve Doğu Galiçya’daki kesin sonuçlar elde edilmesi konusunda yardım ettiler. Aynı zamanda bu savaşlar yapılırken Makedonya’dan (gelmesi muhtemel düşmana karşı) gerileri müdafaa durumunda idiler.

Bu başarılar sonunda, Türk birliklerinin, kendi memleketlerinin sınırları müdafaa için oralardan çekilmelerini mümkün kılacağını, ben 20.12.1916’da, yani bundan bir yıl önce, General Ludendorff’a çektiğim telgrafta bu hususları belirtmiştim. Bu telgrafın sonunda şöyle denmişti: “Şayet (Alman) yüksek komutanlığı Romanya’daki bu kolordunun kesin netice almacağı bir yerde bulunmasını istiyorsa doğal olarak bu Türk kuvveti orada kalmalıdır; böyle olduğu takdirde, düşünceme göre, ne Filistin ne de Irak, uzun zaman ciddi İngiliz hücumlarına karşı müdafaa edilemez. Benim bütün istediğim yüksek kumandanlığın arzularını Türkiye’de tatbik etmektedir.”⁶⁶

O sırada Mackensen’in kumandasındaki ordu grubu yanında bulunan Enver Paşa, Rusya’ya karşı taarruzun daha da içerilere geliştirilmesini ummuş ve Türk kuvvetlerini orada bırakmıştı. O, sonraları dahi, yüksek kumandanlığın görüşlerini bu hususta daima desteklemiş ve esas meydan muharebeleri talep ve ihtiyaçlarını, sadece Türk menfaatlerini gözeten hareketlere üstün koymuştur. Dosyalarda bu hususta birçok delil bulmak mümkündür.

Avrupa’dan Türk sınırlarına kadar giden nakil yollarının çok düşük faaliyeti ve bu yollardan kıtalardan başka bütün askerî malzeme, otomobiller ve maalesef, kömür, yiyecek maddeleri ve demir yolu malzemesinin taşınması neticesinde bu taşınanların çoğunun, demir yolunun taşıma sınırının çok üstünde çalışmasına rağmen, geç gelmesi aşikârdır. Çünkü düşman kendisine engel olunmadan, gerekli tedbirleri daha çabuk alabilmekte idi.

⁶⁶ Akdes Nimet Kurat, a.g.c., s. 34

Bu hususta Enver Paşa'nın ne kadar müsamahakâr olduğu, kendisi tarafından (Alman) yüksek kumandanlığına çektiği 3.12.1916 tarihli telgraftaki şu son cümleden görülmektedir: “Şayet düşmanın Filistin’i zabtına karşı gelinemezse bu olayın ne genel durum için kesin etkisi olur ne de Türkiye için tehlikeli olur. Fakat düşmanın birçok yerde kuvveti savaşın kesin sonucu alınmayacak bir yerde bağlanmış olur.”⁶⁷

Bu görüş Türk Büyük Karargâhındaki Alman Generalleri tarafından da daima benimsemekte ve desteklenmektedir; gerçi bununla dış görünüşte başarısızlığa uğramış bulunmak intibai hasıl olabilirdi.

Enver Paşa son haftalardaki olayların tesiriyle Türk kıtalarının Avrupa Harp meydanına gönderilmesinden ötürü tenkitlere maruz kalmış gibidir. Fakat ben o kanaattem ki o şimdiye kadar nasıl hareket ettiyse yine öyle yapardı.

Enver Paşa, General Feldmareşal Von Hinderburg ve General Ludendorff’un Wiener Freie Presse’nin Berlin Muhabiri Dr. Goldmann’la yaptıkları röportajı büyük bir ilgi ile okudu. Röportaj’da şöyle demişti: “Bizim bazı mahallî yenilgileri daha önceden göze almadan savaş devam ettirmemiz mümkün olamazdı. Ben bu yenilgileri küçümsemiyorum. (Sarıkamış gibi) Bu mağlûbiyetler sırasına göre oldukça acı vericidir; fakat bunlar savaşın geneline bakılınca önemsizdir. Ve ancak bunlar göze alındığı zaman, başka kesimlerde, meselâ Romanya’daki, Doğu Galıçya’daki, İtalya’daki taarruz ve başarılarımız gibi büyük teşebbüslere girişmemiz mümkün olmuştur. Dolayısıyla bu, çok büyük bir sorumluluk gerektirmektedir. Unutulmamalı ki sorumluluğu üstlenebilmek, bütün stratejilerin başlangıcı demektir. Bugünkü Dünya Savaşı’nın cereyan ettiği büyük muharebe alanlarından, ancak küçük bir kesiminde meydana gelen elverişsiz bir durum karşısında korku ve endişe duyan bir ordu kumandanı hiçbir zaman büyük bir iş yapamaz.”⁶⁸

Bu sözleriyle Enver Paşa, kendisinin savaşı sevk ve idarede doğru hareket ettiğini tasdik etmektedir.

Türk Genel Karargâhındaki Alman Kurmay Heyeti işte bu türlü harbi desteklemektedir.

Istanbul, 15.12.1917

Von Bronsat.”⁶⁹

⁶⁷ Akdes Nimet Kurat, a.g.c., s. 33

⁶⁸ Akdes Nimet Kurat, a.g.c., s. 36

⁶⁹ Akdes Nimet Kurat a.g.c., s. 36

Aykırı Görüşte Bir Alman

“Alman Kurmay Subaylarından Liman Von Sanders; “Türkiye kendi ihtiyaçlarını karşılayamadığı hâlde dışarıya yardım etmeğe koyulduğu gün yanlış bir yola sapmış oldu. O andan itibaren Türk birlikleri hiç olmazsa ülkede kalmış olanlar gerçekten savaşmak imkânından mahrum olarak kâğıt üzerinde var oldular.”⁷⁰

“Almanya, sonuçları Türkiye’nikilere olduğu kadar kendi menfaatlerine de aykırı olan böyle bir durumu, dolayısıyla dahi olsa tahrik etmemeli idi.

“Avrupa’ya gönderilen Türk birlikleri Türkiye’de kalanlardan büsbütün başka bir manzara arz ediyordu. Çünkü gidiş anında yetersiz sayılan bütün subayların ve her tümende binlerce zayıf donanımlı erlerin yerine başka birliklerin en iyi subay ve erleri geçiriliyordu...”

“Başarı ile çarpışacak güçlü Türk birliklerinin, Galıçya ve Makedonya’da sağladığı destek hiç denecek kadar önemsizdir. Oysa bu birlikler Galıçya ve Makedonya Cephelerinde ateşe sürüleceği yerde, kendi ülkesinde dövüşseydi savaşın sonucuna daha etkili biçimde yardım etmiş olurdu. Benim inancım budur. Ancak savaşla kesin sonucu sağlamak ümididir ki yukarıda görülen mahzurlara rağmen bu gibi birlik göndermelerini mazur gösterebilirdi. Hâlbuki kesin sonuç bu iki yerdeki (Makedonya ve Galıçya’daki) hareketlerden etkilenmemiştir.”⁷¹

Enver Paşa, Cihan Harbi’nin Avrupa’da Kazanılacağına İnanıyordu.

Bir zamanlar vekil sıfatıyla Enver Paşa’nın kurmay başkanlığını yapmış olan Alman Von Kress, Enver Paşa’nın Almanlarla teslimiyet derecesinde iş birliği yaptığını ve savaşın sonuçları hakkındaki düşüncelerini yakın bir gözlemci olarak şöyle tespit etmiştir:

“Biz Almanların, Enver’e, İttifak Devletlerine olan bağlılığındaki sarsılmaz sadakat, bu işte karşılaştığı bütün eleştirilere büyük bir direnç ile karşı gelmiş olması dolayısıyla büyük şükran borcumuz vardır. Enver herkesten evvel İttifak Devletlerinin savaşındaki hareketlerinin sevk ve idaresinde birleşik bir başkomutanlıkça yapılmasının gereğini çok açık olarak takdir etmiş ve kendi arzusuyla Alman sevk ve idaresi altına girmişti.

O, Cihan Savaşı’nın sonucunun Türk savaş alanlarında değil, fakat Fransa savaş meydanlarında kazanılacağına inandığından Alman

⁷⁰ Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılap Tarihi Cilt III. Kısım 1. s. 300

⁷¹ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 302

Başkomutanlığı'nın arzularını öyle geniş bir şekilde yerine getiriyordu ki bazen Türk savaş idaresinin çıkar ve ihtiyaçlarını yeterli derecede hesaba katmıyor ve bundan dolayı Türk politikacıları ve subayları tarafından şiddetli tenkitler ve ciddi muhalefetle karşılaşıyordu.⁷²

Enver Paşa'nın savaşın Avrupa'da kazanılacağı düşüncesini fikri sabit hâline getirmesi, Galiçya ve diğer Avrupa cephelerine yüz bin asker gönderilmesinin ana sebebiydi.

Enver Paşa'nın Almanya ve Avusturya lehinde her türlü fedakârlığı Almanları bile usandıracak ölçülere varmıştır. Oysaki 1914'de yapılan ittifak antlaşmasında Osmanlı Devleti'ne böyle bir sorumluluk ve zorunluluk yüklenmemiştir. Tam aksine müttefiklerin Osmanlı Devleti'ne yardımları esas alınmıştır. Başkomutan vekilinin şahsî düşünceleri ile Avrupa cephelerine asker gönderilmesi, 1917 ve 1918 yıllarında kendi cephelerimizdeki Türk Ordularının takviyesiz kalmasına ve zor durumlara düşmelerine sebep olacaktır.⁷³

Ve Türkler Yola Çıkıyor

Doğu Galiçya Cephesi'ne hareket tarihi olarak 10 Temmuz bildirilmiştir. İlk bölükler, büyük gösteri ile Ocak 1916'da açılan Berlin-Bağdat demir yolundan yararlanarak hemen aynı ayın 22'sinde Uzunköprü'den yola çıktılar. Türkler Wolyn'a, Hıristiyanlara destek olmaya gidiyorlardı.

Bütün imkânsızlıklara rağmen, en mükemmel şekilde düzenlenmeye çalışan 15'inci Kolordu için Yakub Şevki Paşa perişan ve noksan bir kolordu devralmış olduğunu söylemişti.⁷⁴ Yakub Şevki Paşa yola çıkmadan evvel, daha önce çeşitli görevlerde beraber çalıştığı ve birçok kez sürtüşüp kendisini görevden aldırın Liman Von Sanders tarafından hem Gümüş İmtiyaz Muharebesi madalyası⁷⁵ hem de Alman Demir Salipları nişanının ikinci rütbesi ile taltif edilmişti.⁷⁶

Rus Cephesi'ne doğru yola çıkan Türk tümenlerinin, Batı Galiçya'ya gelebileceklerinin ilk sinyali, 27 Temmuz 1916'da Wolff Ajansı duyurmuştu. Polonya'da ise en başta Krakovi "Czas", aynı haberi resmî

⁷² Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 303

⁷³ Birinci Dünya Harbi VII nci Cilt Avrupa Cepheleeri.1 Kısım(Galiçya Cephesi) Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları. Ankara 1967

⁷⁴ Selma Yel, Yakub Şevki Paşa Vc Askeri Faaliyetleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002, s.16

⁷⁵ Peyami Safa, Değerli Kumandanlarımızdan Yakub Şevki Paşa, İstanbul 1927, s.12

⁷⁶ Şefik Ertem, Birinci Dünya Savaşı'nda Avrupa'da Yüzbin Türk, Kastaş Yayınları, İstanbul 1992, s. 83-84

ağızlarından tekrarlarlarken şunları söylüyordu: “*Bu olay, Türkiye’nin askerî cesaretinin ve büyük İttifak Devletlerine ait muharebe cephesinin tek vücut olduğunun bir delilidir.*” Bundan birkaç gün sonra, yine “Czas” Viyana’dan şöyle bir haber daha geçiyordu: “*Zat-ı Şahaneleri, Avusturya Prensi ve Macaristan İmparatorluğu Veliahtı, Süvari Orduları Generali ve Amiral Karl Frans Jozef, Osmanlı İmparatorluğu Ordularının, Zat-ı Şahaneleri’nin komutasındaki orduların bulunduğu cepheye gelmiş olması vesilesiyle Sultan’a bir karşılama telgraftı tevdi etmişlerdir.*”

Batı Galiciya’ya Türk askerlerinin sevkıyatı bir haftadan daha uzun bir süre sürdü. Birlikler toplanır toplanmaz, hemen cephe hattına doğru yola çıkıldı. Cephenin bu bölümünde başkomutan, Avusturya-Macaristan tahtının veliahdı Prens Karl’dı; Türk kuvvetleri ise Dinyester’in kuzey kolları olan Zlota Lipa ve Narajowka Nehirlerinin ayrıldığı yer olan Brzezany’dan başlayarak güneybatı yönünde, Almanya’nın Güney Ordusu bünyesinde çarpışacaklardı. 15’nci Kolordu bu nehirlerin geçtiği vadilerde, daha sonra da Gnila Lipa havzasında mevzilenecekti.

Bölgeye daha erken ulaşan 19’uncu Tümen, Mieczyszczowo’daki karargâhıyla birlikte, Potutory-Bozykow hattında, Zlota Lipa Nehri boyunca konuşlandırıldı. 20’nci Tümen’in payına ikinci bölgede, Bozykow ve Lysa kentleri arasında, Zlota Lipa Nehri boyunca kazılmış siperlerin biraz daha uzun bir bölümü düşmüştü. Bu tümenin karargâhı, Lipnica Dolna menziline kalıyordu, oradan Szumlan’a taşındı. Tüm kolordu karargâhı, bölgeye 20 Ağustos günü ulaşıp Podwysokie’de konuşlandı. 22 Ağustos günü tam öğlen vakti resmî olarak teslim aldıkları, Türkler tarafından kuşatılmış bu bölge, Avusturya-Macaristan’ın, bünyesinde 310’uncu Honvedler Alayı’nı da barındıran, 54’ncü Tümen tarafından boşaltılmış bir ara bölgede bulunuyordu. Gazeteler, Türklerin düşmanla ilk sıcak temasını 19 Ağustos günü duyururlarken, bu çatışma öncesinde Alman ve Avusturya-Macaristan ordularındaki arkadaşları tarafından çok sıcak şekilde karşılanmış olduklarını da ekliyorlardı.

Türklerin tarihî bağlar ile bağlı olduğu topraklardaki yeni maceraları artık başlamıştı. Türkler dedelerinin atlarını suladıkları Dinyester Nehri kıyılarına bir kere daha geliyorlardı.⁷⁷

⁷⁷ Beata Nykiel, Piotr Nykiel. Polonya Büyükelçliği Bülteni (Çeviri: O.Fırat Baş)

Galiçya'da aziz vatanın varlığını hayatıyla bekleyen Osmanlı nöbetçisi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GALIÇYA CEPHESİ

Türkler Geliyor

“İmparatorluk Meclisi üyesi Zdzislaw Lubomirski'nin eşi, aydın ve 'iyi eğitilmiş' bir kişi olan Prenses Maria Branicka Lubomirska, savaş yıllarında tuttuğu gınlığına, yakınlarının kaderi için endişe duyduğunu gizlemeden, 31 Temmuz 1916 tarihinde şu notu düşüyordu: 'Doğu Cephesi'ne Avusturyalıların yardımına giden Türkler, gazetelerin de yazdığı gibi, Krakovi'de mola verdiler. Yoğun alkış tezahüratı içinde Wawel Sarayı'nu ziyaret ettiler. Dünyanın sonu geliyor! Her şey tepetaklak oluyor! Sözde, Türkler Wolyn'da Hristiyanlık ruhunu destekleyeceklermiş. Ya Lawrow'u geri alıp da Mariacığımı esir ederlerse? Ey güzel Tanrım!”

Hayrete düşen tek kişi Prenses değildi elbet. Osmanlı askerlerinin Krakovi'de bulunuşları, kent sakinlerinde bayağı canlı ve aslında olumlu tepkiler doğurmuştu. Almanların ve Avusturyalıların yeni müttefiki Türkler, Galiçya halkına Macar Honvedlerine kıyasla çok daha egzotik görünmüşlerdi; ama Harvek ve daha başka birçok tarih yazarının cesaretlerinden övgüyle söz ettikleri bu Macar süvarilerine göre, Türkler, korkudan ziyade ilgi uyandırıyorlardı.⁷⁸

Galiçya Neresi?

Galiçya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bir eyaleti olup doğusunda Rusya (Podalya, Beserabya) ve Bukovma eyaleti; kuzeyinde Rusya'ya bağlı Polonya, batısında Silezya, güneyinde Karpat Dağları ve Macaristan vardır. Yüz ölçümü 80.000 km² kadardır. Galiçya arazisi, genel olarak orta engebeli ve yüksek dağları ile yayla özelliği taşımaktadır.

⁷⁸ Nykiel Beata, Piotr Nykiel Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği Kültür-Basın-Tanıtm Ataşesi.

En alçak yerleri 150-200 metre olan Vistül ile San bölgeleri; en yüksek yeri ise 2.000 metreyi aşan “Tatra” yükseklikleridir.

Doğu Galiçya (Yukarı Dinyester) bölgesi verimli ovalarla kaplıdır. Orta kısımda (Küçük Polonya) ise Vistül ve San Nehirleri arasındaki bölgede geniş ormanlar vardır.

Karpatlar üzerinde, Galiçya'nın güneydeki ülkelerle bağlantısını sağlayan birkaç geçit bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri Yapla-nıçsa, Vedoçkia, Lizok, Lipkov, Dukla Geçitleridir.

Kaynaklarını Galiçya'dan alan Prut, Vistül ve Dinyester Nehirlerinden Vistüle iki kolu “San, Buğ” Baltık Denizi'ne ve Dinyester ile Tuna'nın kolu olan Prut, Karadeniz'e dökülürler.

Galiçya'nın ortalama olarak boyu 510, eni 60–120 km kadardır. Arazinin topografik özellikleri genellikle her çeşit muharebeye uygundur. Bu nitelikleri ve küçük bir ülke oluşu askerî harekâtın derli toplu ve kolay yürütülmesine imkân sağlamıştı.⁷⁹

15'inci Türk Kolordusu ve komşu birlikler, Dinyester'in kuzeyinde Zilotalipa, Niarajoka, Gnitalipa Vadileri dolaylarında muharebe etmişlerdi. Harekâtın çoğu Zilotalipa Vadi ekseninde geçmiş, bu vadi kuzeyden güneye doğru uzanması sebebiyle doğuya karşı elverişli bir savunma hattı oluşmuştu.

A. Sosyal Durum

Galiçya'nın nüfusu sekiz milyonu aşındı. Doğu Galiçya'da Ukraynalılar, batıda Lehler çoğunlukta idi. Halkın çoğunluğu Lehçe, bir kısmı “Ukraynaca-Rutence” ve diğer bir kısmı da çeşitli dilleri kullanıyorlardı. Genel olarak yüksek tabakayı Polonyalılar oluşturuyordu. Özellikle şehirlerde ticaretle uğraşan Museviler de vardı.

Galiçya adı; 1144 yıllarında Rus Prensi Vladimirko tarafından kurulmuş olan “Halitch-Galitch” şehirlerinden türemişti.⁸⁰ Osmanlı Devleti Baserabya Eyaleti dediği bu topraklara hep ilgi duymuş, Rusya'dan gelebilecek tehditlere karşı hep elinde bulundurmak istemişti. Ne yazık ki Galiçya son yüzyıllarda Polonya ve Rusya arasında paylaşılan veya birinin egemenliği altına giren bir konuma düşmüştü.

Bunun dışında Galiçya üzerinde uzun yıllar boyunca sömürme ve

⁷⁹ Birinci Dünya Harbi, VII nci Cilt, Avrupa Cepheçleri, 1 Kısım (Galiçya Cephesi), Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1967

⁸⁰ Hürriyet Tarih, 24 Eylül 2003 s.7

Germenleştirme baskı ve teşebbüsleri görülmüştür. Bir ara Avusturya egemenliği altına giren bu toprakların halkları, 1846'da yapılan millî bir ayaklanma ile Avusturya parlamento ve hükûmetinde bir eyalet olarak temsil edilme imkânına sahip olmuşlardı. İttifak Devletlerinin Birinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgilerine kadar, bu ülke Avusturya tacına bağlı olmak şartıyla imparatorluğun bir eyaleti idi.

Birinci Dünya Savaşı başladığı zaman Galiçya'ya göz koymuş ve uzun süredir gizli ajanlarla hazırlık yapmış bulunan Rusya, Eylül 1914 içinde Doğu Galiçya'yı tamamen işgal etmiş, 1915 Mayıs'ında ise Alman-Avusturya taarruzları karşısında bu topraklardan çekilmek zorunda kalmıştı.⁸¹

B. Ekonomik Durum

Galiçya zengin yeraltı kaynaklarına sahip bir ülkedir. Maden kömürü, petrol ve bazı maden tuzları bu kaynaklardan birkaçıdır. Sert olan iklime rağmen ülkenin toprakları verimlidir. Sanayi alanında ileri bir ülke olan Galiçya'nın sanayi kolları, yünlü dokuma, keten, alkol ve dökümdü.⁸²

Türk Birliklerinin Katılmasından Önceki Askerî Durum

15'inci Türk Kolordusu Ağustos 1916'da Galiçya'da görev aldığı zaman Alman ve Avusturya kuvvetleri şu gruplara ayrılmışlardı.

a) Alman Genel Karargâhına bağlı, Doğu, Batı ve Balkan Cephesi Ordular grubu komutanlıkları. Avusturya Genel Karargâhına bağlı Avusturya Veliâhtı Kara Ordular Grubu ve İtalya Cephesi Orduları Grubu Komutanlıkları.

b) Karl Ordular Grubu; Alman Güney Ordusu, 3'üncü ve 7'nci Ordulardan kurulmuştu. 15'inci Türk Kolordusu'nun dâhil bulunduğu Güney Ordusu Orgeneral Graf Von Bothmer komutasında 9'uncu Kolordu, Hofmann Kolordusu, 15'inci Türk Kolordusu, 6'ncı Kolordu, 12'nci Kolordu ve 48'inci İhtiyat Tümeni ile menzil müfettişliğinden oluşmuştu.

c) *Güney Ordusu, âdeta bütün Avusturya-Macaristan Cephesi'nin temel taşı oluştuyordu. Bu ordunun mevzülerde tutunamaması cephenin*

⁸¹ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheci. Genelkurmay Basım Evi Ankara 1996, s.13

⁸² a.gc. s.13

çözülmesine neden olabilirdi. Bu nedenle Güney Ordusu'nu güçlendirmek amacıyla 15'inci Türk Kolordusu bu ordu emrine verilmiştir.

15'inci Türk Kolordusu'nun emrine verilen Alman ve Avusturya kıtaları muharebe görevi yönünden bağlı buldukları komutanlıkların yönetimi altındaydılar. Cephane, araç ve gereç ikmalleri de aynı kavnallardan yapılıyordu. Diğer bakımlardan esas birlikleriyle ilişkilerini devam ettiriyorlardı.

Yakub Şevki Paşa Kolordu Kumandanlığına Atanıyor

Yakub Şevki Paşa; Çanakkale Muharebelerinin kumandanlarından-
dı. Esad Paşa, Birinci Ordu Kumandanlığına atandığında yeni görevine
gitmeden önce Yakub Şevki Paşa'yı Üçüncü Kolordu Kumandanlığı-
na vekâleten atamıştı. Bu görevde ancak 9 gün kalabilen Yakub Şevki
Paşa daha sonra 15'inci Kolordu Kumandanı Miralay Ali Rıza Bey'le
yer değiştirmişti.⁸³

Yakub Şevki Paşa'nın 15'inci Kolordu Kumandanlığına atanmasın-
da Liman Von Sanders tesirli olmuştu. Kuzey Grubu Kurmay Başkanı
Binbaşı Ehhenrat, Yakub Şevki Paşa'ya istediklerini yaptıramayınca,
Liman Von Sanders'e Yakub Şevki Paşa ile anlaşamayacağı yolunda
şikâyetlerde bulunarak görevden alınmasına sebep olmuştu. Amacı, Ya-
kub Şevki Paşa'nın yerine 19'uncu Tümen Kumandanı olabilmektir.

Yakub Şevki Paşa'nın, bir türlü tasvip edemediği Alman Kumandanı
heyeti içinde de anlaşmazlıklar vardı. Genaral Von Secckt, "*Liman Von
Sanders'in askerlik bakımından hiçbir kıymeti yoktu ve Türkiye'ye gönderil-
mesi de Kayzer Wilhelm'in keyfi hareketinin bir eseridir.*" diyebilmektedir.⁸⁴
Türk Başkumandanlığı da genel olarak Alman komuta heyetinden
memnun değildi. Fakat silah, teçhizat ve de maddî yardım temin ede-
bilmek amacıyla bu duruma müsamaha gösterilmektedir.

Yakub Şevki Paşa'nın 15'inci Kolordu Kumandanlığına atanma-
sını isteyen Liman Von Sanders, Yakub Şevki Paşa'nın Almanca konu-
şmaması sebebiyle anlaşamadıklarını öne sürmüştü. Hâlbuki Yakub
Şevki Paşa, son derece mükemmel bir şekilde Almanca konuşabil-
mekteydi. Fakat Türklük gurur ve haysiyetine fazlasıyla düşkün olma-
sı ve Almanların tahakkümünü kabul edememesi sebebiyle karşılıklı
ilişkilerinde onlarla tek kelime Almanca konuşmamıştı. Damadı İshak

⁸³ Şevki Ertem, a.g.c., s. 79

⁸⁴ Akdes Nimet Kurat, Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman General-
lerinin Raporları, Ankara 1966, s.14

Hakkı Subaşı bu hususta; “Almanca ve Fransızcaya da hakkı ile vakıftı. Bu iki lisan da tasarrufu tamdı. Bu lisanlarda ve Türkçede yazılmış olan bütün askerî eserleri okur ve kenarlarına düşüncelerini yazardı.” demektedir.⁸⁵

Alman heyeti ile zaman zaman anlaşmazlığa düşen sadece Yakub Şevki Paşa değildi. Mustafa Kemal’in de gerek Çanakkale Muharebelerinde gerekse daha sonra Yıldırım Orduları Grubu’undayken Liman Von Sanders’le anlaşmazlıklara düştüğü bilinmektedir. Almanlara hayranlığı bizzat General Bronsart Von Schellerdof tarafından da doğrulanan Enver Paşa, onların tesirinden kurtulamıyor ve bu anlaşmazlıklara ses çıkarmıyordu.⁸⁶

Yakub Şevki Paşa’nın 15’inci Kolordu Komutanlığına atanmasında aslında belli bir amaca yönelik hareket edilmişti. Bu kolordunu Galiciya Cephesi’ne yollanması düşünülmekteydi.⁸⁷ Yakub Şevki Paşa böylece bir nevi sürtüşme ortamından uzaklaştırılmış oluyordu. Aynı tarihlerde Enver Paşa 6’ncı Kolordu’yu Romanya’ya 20’nci Kolordu’yu da Makedonya’ya göndermenin hazırlıklarını yapıyordu. Yapılan hazırlıklar verilen emir gereği son derece gizli yürütülmekteydi.⁸⁸

Türk Birliklerinin Cepheye Gönderilmesi

Çanakkale Muharebeleri boyunca iki defa lağvedilen ve yeniden kurulan 15’inci Kolordu; İngilizlerin Çanakkale’den çekilmesinden sonra ve 5’inci Ordu’nun yeniden düzenlenmesi sırasında, 9 Ocak 1916 tarihli ordu emri üzerine, üçüncü defa olarak 19’uncu ve 20’nci Tümenlerle tekrar kurulmuş; Keşan, Şarköy bölgesine intikal ederek 10 Temmuz 1916 ‘ya kadar buraya yerleşmişti.

Kolordu, birliklerine son şekli verip kadrolarını düzenlenmek amacıyla yaptığı hazırlıklarda epeyce zorluklarla karşılaştı. O sırada, bazı birlikler alınıp başka kolordu ve tümenlere verilmiş; buna karşılık 15’inci Kolordu yeni topçu kıtaları, teknik ve lojistik birlikleriyle pekiştirilmişti.

Önceleri gizli yapılan hazırlıklar 9 Temmuz 1916’da Başkomutanlıkta aşağıdaki ilk hazırlık emrinin gelmesiyle ast birlik komutanlıklarına ulaştırılmıştı.

⁸⁵ İshak Hakkı Subaşı, Yakub Şevki Paşa, Yeni Fırat, Sayı 12, Haziran 1963, s.23

⁸⁶ İhsan Ilgar, Esad Paşa’nın Çanakkale Anıları, İstanbul 1975, s. 291

⁸⁷ Selma Yel, a.g.e., s.15

⁸⁸ ATASE Arşivi; 5/8881, Klas., 4402, Dos. H-28, Fih.1-3

“15’nci Kolordu’nun ivedilikle ve çevreye duyurulmadan eksiklerin giderilmesini rica ederim. Makineli tüfeklerin ve diğer silâhların noksanları genel karargâh 5’nci Şube’ce ikmal edilecek ve topçu alayının değiştirilmesi için adı geçen şube kolordu ile temasta bulunacaktır.”⁸⁹

Bir gün sonra gelen emirle de Galiya’da görev alınacağı bildiriliyor, bindirme ve yükleme Uzunköprü’den yapılacağına göre ilk kafilenin ne zaman yola çıkabileceği soruluyordu. Böylece yeni görevi öğrenen kolordu karargâh ve birlikleri çalışmalarına daha çok önem ve hız vermişlerdi.

Son güne kadar nereye sevk edileceğinin bilmemesine rağmen, Yakub Şevki Paşa, bütün hazırlıklarını tamamlamıştı. İlk kafiye hemen aynı gün 16 Temmuz’da Uzunköprü’den hareket emrini vermişti. Kendisi de kolordu karargâhı ile birlikte 26 Temmuz’da yola çıktı.

Hatırat 1: Çanakkale Muharebeleri Biteli Altı Ay Olmuştu

“Talim dönüşünden sonra yüzümü yıkamak için matara ile su getiren emir erim Mehmed, yeni bir haber vereceği zamanlara mahsus esrarlı tavırını takınmıştı. Üç senelik beraberliğim verdiği alışkanlıkla bunu daha ilk bakışta anlamıştım. Fakat inat olsun diye sesimi çıkarmadım. Biliyordum ki Mehmed’in bu konuda uzun boylu sabrı yoktur ve biraz sonra yumurtlayacaktır.

Yüzümü yıkadım, havlu ile kurulanırken artık fazla dayanamadı. Simsiyah bıyıklarının kapadığı üst dudağını yukarı doğru kıvrırdı, kara gözleri güldü ve nihayet konuştu:

—Kumandanım, Alaman içine gidiyoruz diyorlar? Galiya neresiyse oraya işte.

—Bunu nereden çıkardınız? Alaman içinde işimiz ne?

—Ne bileyim kumandanım. Şimdi bizim bölük emir erinin hemşerisi gelmişti, o söyledi.

Ben Mehmed’in söylediklerinden hakikaten de bir şey anlamamıştım. Bir defa Alaman içine demekle nereyi kastediyordu? Bu meçhuldü. Mamefih binu Mehmed söylüyor diye bu haberler yabana atılmazdı. Verdikleri haberin altından mutlaka bir şey çıkar. Tümenden sormaya karar verdim. Telefonla fırka yaverini buldum.

—Nuri Bey. Ben. Tümenin bir tarafa hareketi var mı?

⁸⁹ ATASEArşivi; No:5/8981, Kls.4402, Dos.H-28, Fih.1-3

—Nerden icap etti bu böyle?

—Ne bileyim, birader, bu gün bizim erlerden biri “Alman içine gideceğiz” diye bir söz attı da

—Bu çarıklı erkânı harplerden illallah yahu! Tümenin Avusturya’ya hareketini bize dört saat evvel bildirdiler. Bunlar nerden de haber alırlar? Tümen yaveri ile haberleşmemizden birkaç saat sonra tümeninden şu haber geldi:

‘Kolordumuz Avusturya’ya hareket edecektir. Kıtalar şimdiden hareket hazırlıklarına başlayacaktır. Müteakip emirler peyderpey gönderilecektir.’

Çanakkale Muharebeleri sona ereleli ancak altı ay olmuştu. Çanakkale’de şehit olarak ve yaralanarak aramızdan ayrılanların yerleri doldurulmuştu. Erzak durumumuz yeni yeni biraz olsun iyileşiyordu. Dağlarda ebegimeci vesaire otlar toplayarak pişiriyoruz. Et namına haftada bir iki defa keçi eti verilebiliyor. O da çok az! Onu zeytinyağlı bulgur pilavı ile takviye ediyorlardı.

Ve nihayet temmuz başında kolordunun ilk fırkası, Kaymakam (Yarbay)Şefik Bey kumandasındaki 19’uncu Tümen, Uzunköprü’den trene binmeğe başladı.”⁹⁰

Osmanlı askerinin muvaffakiyet duası

⁹⁰ M. Şevki Yazman, Mehmetçik Avrupa’da, (ikinci Basılış), Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, İstanbul 1940, Sh 1-2, (Kitabın ilgili bölümleri arasında bir Üsteğmen olarak Galiçya’da fiilen muharebelere katılmış olan M. Şevki Yazman’ın 1928 yılında yayınlanan hatıralarından sadeleştirilmiş bölümler aktarılmıştır. M.T.)

Yollardaki Hazırlıklar İyi Yapılmamıştı

Yakub Şevki Paşa, kolordu mensuplarını böyle kafiye kafiye yola çıkararak gidilecek bölge hakkında önceden malumat sahibi olmayı plânlamıştı. İlk yola çıkan kafilenin 30 Temmuz tarihli raporu da bu malumatlara aitti. İlgili raporda; Sofya, Niş, Belgrad ve Şabatka'da birer iaşe merkezi bulunduğu, birliklerin Belgrad'da 5 gün karantina altına alındıkları ve de bir Lira'nın Şabatka'da 30 krona bozulduğu, Türk birliklerinin geleceğinden Avusturya Hükûmeti'nin haberi olmadığı, subayların para sıkıntısı çekmeleri sebebiyle açılan bu duruma bir çare bulunması..." gibi hususlar bildirmekteydi.⁹¹

Gelen raporlara dayanarak hareket etmeye hazır olmadıklarına karar veren Yakub Şevki Paşa, 27 Temmuzda, Liman Von Sanders'le Uzunköprü'ye gelen Enver Paşa'ya kararını kabul ettirememişti. Enver Paşa, Yakub Şevki Paşa'nın son hazırlıkların zaman alacağını belirmesi üzerine, bazı noksanların sonradan da telafi edilebileceği cevabını vermişti. Bundan dolayı, Yakub Şevki Paşa hareketini erteleyememişti.⁹²

Başlangıçta bazı güçlük ve problemler çıkmasına rağmen, 15'inci Kolordu'nun daha sonraki icraatları, belirli bir plan çerçevesinde tertiplendi. Bu hususta son derece dikkatli olan Yakub Şevki Paşa, kolordunun yabancı bir çevre ve yabancı bir kültür ile karşılaşmasından doğabilecek mahzurları dahi dikkate almıştı. Bu amaçla 19'uncu Tümen Kumandanı Kurmay Yarbay Şefik Bey, kolordu mensuplarını lüzumlu öğüt ve emirlerle görevlendirmişti.

Toplam mevcudu 33.000'e ulaşan bir kolordunun bütün silah, cep-hane, donanım ve hayvanları ile bir başka yere taşınması pek kolay olmayıp deneyim ve planlı çalışmayı gerektiren önemli bir işti. Geçilecek ve konaklanacak yerdeki yabancı kuruluşlarla önceden sıkı bir işbirliği kurulması ve nakliyatın en ince teferruatına kadar koordine edilmesi gerekiyordu.⁹³

Diğer taraftan hazırlıkların titizlikle yürütülmesine rağmen aksaklıklar da oluyordu. Donatım eksikleri, veteriner ve topçu subayları, telgraf personeli ve tercümanlar hâlâ tamamlanamamış durumdaydı. Kolordunun Galiciya'ya gönderilmesi ivedilikle kararlaştırılıp uygulanmak istenmiş, ikmal ve hazırlıkların yapılacağı zaman iyi hesaplanamamıştı.

⁹¹ Birinci Dünya Harbi VIIinci cilt, s. 27-29

⁹² Birinci Dünya Harbi VII nci cilt Avrupa Cepheleeri.I Kısım(Galiciya Cephesi), Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1967, s. 29

⁹³ Şefik Ertem, a.g.e., s. 80

Başkomutanlık, bazı eksikliklerin sonradan giderilebileceğini bildiriyor ve 25 Temmuz 1916'dan önce ilk kafilenin trene bindirileceğine göre hangi birliklerin ne zaman hazır bulunabileceğini soruyordu. Kolordu 18 Temmuz'da yazdığı şifre ile durumu genel olarak şöyle açıklamıştı.

1. Bugüne kadar 20'nci Tümen kıtaları Şarköy ve Yeniköy çevrelerinde, 19'uncu Tümen kıtaları da Çelebi, Karlı, Kuruçeşme ve Çamlıca köyleri bölgesinde ikmallerini yapmaktaydılar. Hazırlığın hızlandırılması için 19'uncu Tümen birliklerinin Keşan çevresinde toplanmasını bugün emrettim.

2. Bütün kıtaların hangi günlerde eksiklerini gidebileceklerini şimdiden kestiremeyeceğim. Bu hesap her gün gelecek gereçlerin sayısına ve zamana bağlıdır. Şimdiye kadar gelmiş olanlardan 20'nci Tümen'in payı verilmiş 19'uncu Tümen ihtiyaçlarından pek az bir kısmı Keşan'a getirilebilmiştir. Diğerlerinin ulaştırabilmesi dört günlük zaman ister. 19'uncu Tümen bu gereçleri aldıktan bir gün sonra Uzunköprü'ye gönderilecek, geri kalan ihtiyaçlarını orada tamamlayacaktır. Bu tümenin Rus tüfekleri Uzunköprü'ye dün geldi. Tümen bunları, Uzunköprü'ye vardıkdan sonra alabilecektir ki bu işte özel bir zaman isteyecek ve erler silâhlarını hiç tanımadan, kullanılmasını öğrenmeden trene bineceklerdir.

3. Şimdiye kadar ancak gelebilmiş olan donatımı almış bulunan 20'nci Tümen'in Rus tüfekleri bu gece vapurla Şarköy iskelesine ulaştı. Tümen iki gün içinde bunları alıp dağıtabilirse ertesi gün yola çıkabilir. Her iki tümenin topçu mermileri de aynı vapurla gelmiş olup onların da dağıtılması gerekmektedir.

4. Bu hesaplara göre 20'nci Tümeni 22 Temmuz 1916'da Şarköy'den 19'uncu Tümeni de 24 Temmuz'da Keşan'dan yürüyüşe geçirebileceğimi umuyorum.

5. Her iki topçu alayında 300 kadar koşum hayvanına ihtiyaç olduğundan hayvanlar verilmeden yola çıkılırsa gerekli cephaneyi götürmeyeceklerini arz ederim.⁹⁴

23 Temmuz 1916'da başlayıp 11 Ağustos 1916'da son kafilesi yurttan ayrılan kolordunun ulaştırma işleri için Başkomutanlık gerekli direktifleri vermiş, teknik ve yönetim bakımından bazı ilkeler belirtmiş, kolordu da planlamaları yapmıştı.

Şarköy'de bulunan 20'nci Tümen, 19'uncu Tümen'den önce harekete hazır duruma geldiği için bindirme yeri olan Uzunköprü'ye ilkin

⁹⁴ ATASE Arşivi; No. 578981, Kls.4402, Dos.H-29, Fih.1-5.

61'inci Alay'ı ulaştırmak üzere birinci kademe olanak sevkine kolorduca karar verilerek, Başkomutanlığa bildirilmiş, durum böyle iken genel kararghtan 20 Temmuz'da alınan aşağıdaki ikinci emirle yeni bir değişiklik gerekmişti.

Trenle nakledilmek üzere, aşağıdaki kıtalar yanlarında gösterilen zamanlarda Uzunköprü'de bulunacaklardır.

22 Temmuz 1916 akşamı iki piyade taburu.

28 Temmuz 1916 akşamı bir piyade taburu, bir batarya.

24 Temmuz 1916 akşamı bir piyade taburu, bir batarya.

Bu kıtalar mutlaka zamanında yerlerinde olmalıdırlar. Personel ve ge-reç noksanı, diğerlerinden alınıp giderilecektir. Yalnız 20'nci Tümen piyadeleri makineli tüfeksiz olarak Alpullu'dan ve brleri Uzunköprü'den yollanacaklardır. Kıtaların bindirme emri genel karargâh 3'üncü Şube'den telgrafla bildirilecektir. Eksiklerin giderilmesinin nakliyat sırasına göre yapılması bakımından tekrar dikkatinizi çekerim. nce hareket edecek birliklerin noksanı ikmal edilsin, sonra diğerlerinin 29 Temmuz 1916'ye kadar Uzunköprü'den muhtemel olarak günde iki ve 20 Temmuz 1916 tarihinden bağlamak zerede Alpullu'dan bir katar kalkacaktır.⁹⁵

27 Temmuz'da 5'inci Ordu Komutanı Mareşal Liman Von Sanders, ertesi gün de Başkomutan Vekili Enver Paşa, Uzunköprü'ye gelerek birlikleri denetlediler ve kolordunun durumu hakkında bilgi aldılar.

Emir ve komuta işleriyle personel hizmetlerine ait bazı yönler, kolordunun 29 Temmuz 1916'da verdiği aşağıdaki emirle düzenlenmişti:

1. Kolordunun emir ve komuta, personel, ceza ve ödül işleri talimatı aşağıdadır.

2. Dil bilen posta memurlarını personel dairesi seçecektir.

3. Kolordunun ordu ile yazışması için Almanca bilen ge bir subay atanacaktır.

4. Almanca bilen kurmay subay Ali kolorduya verilmiştir.

5. Kolordunun ihtiyacı olan kanunlar ve benzerleri Linsingen Ordu-lar Grubu'ndan istenecektir.

6. İç hizmetler, personel, yönetim, ceza ve ödül işleri bakımından 15'inci Kolordu bağımsız olup Türk Genel Karargâhına karşı sorumludur.

⁹⁵ Birinci Dünya Harbi VII nci Cilt, Avrupa Cepheleri, 1 Kısım, (Galiçya Cephesi) Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1967, s. 29

7. Kolordu Komutanı, Alman, Avusturya ve Macaristan nişanları için bağlı bulunduğu komutanlığa teklifte bulunabilir. Bununla birlikte ordu komutanlığının bu hususu düşünmesini beklemek daha uygundur. Türk nişanları için belli usuller yürütülecektir.

8. Kolordunun Türkiye ile posta işleri, ordu komutanlığı ile anlaşarak yapılacaktır.

9. Resmî telgraflar genel olarak Linsingen Grubu'nun harp telgraf hattı ile İstanbul'da genel karargâha gönderilecektir. Telgraflar Latin harfleriyle ve fakat Türkçe olacaktır.⁹⁶

Hatırat 2: İsmi Yeni Duyduğumuz Galiçya

“Temmuz’un 21’inci günü güneş ufuktan yükselirken trenimiz istasyondan hareket etti. Ne bir yolcu edenimiz ne de mendil sallayanımız var. Mahzun değil fakat düşünceli olarak istasyonu terk ediyoruz. Kim bilir kaç kişi şu ismini bile yeni duyduğumuz Galiçya’dan tekrar ana yurda dönecek, buraları görecek. Kara tren bütün sürati ile bizi bilmediğimiz meçhul diyarlara doğru çekip götürüyordu.

Bir iki saat sonra Bulgar hududuna geldik. Meriç’i geçtik ecnebî topraklarına ayak bastık. Balkan Harplerinin acısı henüz geçmemişti. Ne Bulgarlar bize ne biz Bulgarlara dost gözüyle bakamıyorduk. Ama müttelikimiz oldukları için işemizi temin ediyorlardı.

Filibe’den Sofya’ya kadar olan mesafeyi gece geçtik. Savaş Bulgaristan’ı da bir hayli sarsmıştı. İstasyonlarda hemen kimseye tesadüf edilmiyordu. Ertesi sabah güneşle beraber Sofya’ya girdik.. Sofya’dan sonra Niş’e girdiğimizde bir hayli Türk ile karşılaştık. Zavallılar hâllerinden şikâyetçi idiler. Sırlardan ziyade Bulgarlardan ve hatta Almanlardan çok ezizet çektiklerini anlattılar. Elimizden gelen bir şey yoktu.

Yol boyunca Sırların her köprü ve tüneli âdetâ tabya şeklinde siperler ve tel örgülerle korumaya aldığı görülmüyordu. Demiryolu boyundaki köyler ya tamamen tahrip olmuş veya boşaltılmıştı. Bütün memleket muharebe meydanını andırıyordu. Köylülerin çoğu diğer Balkan yerleşim yerlerine iltica etmişlerdi.

Sırbistan’dan sonraki işemiz Almanlara aitti. Almanlar Bulgarlara nazaran daha düzenli yardım etmeye başlamışlardı. Ertesi sabah Belgrad’a vardığımızda bizi bir sürpriz bekliyordu. Burada trenden indirildik ve “Kale Meydanı” adı verilen yerdeki bir hamama götürüldük. Askerler hamamda

⁹⁶ ATASE Arşivi; No. 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-32, Fih. 11.

yıkanacaklarını anlayınca sevinmişlerdi. Onlar yıkanırken dışarıda elbise ve teçhizatları tütsülenip temizlenmişti.

Belgrat'ın karşısındaki "Zemlin" veya "Zemnu" kasabasında altı gün konaklayacaktık.." ⁹⁷

.....

Ulaştırma sırasına göre Uzunköprü ve Alpullu'dan hareket eden birlikler Macaristan'ın Zemlin kasabasında toplanarak bir kışlaya yerleştirilmişler, kısa bir süre karantina edilmişlerdi. 2 Ağustos 1916'da Zemlin'e toplanmış bulunan çeşitli birlikleri kolordu komutan vekili sıfatıyla emrine alan 19'uncu Tümen Komutanı kendilerine gereken emir ve öğütleri vererek bazı şikâyetleri gerektiren küçük olayları önlemiş ve disiplini güçlendirmişti. Birkaç gün sonra özellikle evlerde yerleşmiş bulunan kıtaların daha derli toplu duruma gelmeleri düşüncesiyle şehir çevresindeki uygun yerlerde ordugâha çıkılmıştı.

Hatırat 3: Çanakkale'deki Kıtıktan Avusturya'daki Bolluğa

Zemline geldiğimizden itibaren artık Avusturya Ordusu'nun bir parçası olmuştuk. Birliğimizde bazı değişiklikler yapılmaya başlandı. Meselâ evvelce kullandığımız koca bakır karavana kapları toplattırıldı. Bunların yerine her nefere yemek kabı verildi. Yemek kazanları alındı. Hayvanları ile beraber mutfak arabaları verildi. Mahrutî çadırlar Avusturya portatif çadırları ile değiştirildi ve yemek işi tamamen Avusturya ordusundaki şekle sokuldu.

Bu ilk gün Avusturyalılar pek cömert davranmışlardı. Türkiye'de iken haftada bir kere keçi eti ve diğer günlerde zeytinyağlı bulgur pilavı yiyen bölüğümüz için verilen bir günlük erzak listesi şöyleydi:

12 koyun, 2 teneke yağ, 200 kilo patates, er başına bir kilo ekmek, 15 sigara, 300 gram şeker, 50 gram kahve.

Subayların her birine: 25 sigara, 300 gram kahve, 500 gram çikolata, 1 şişe maden suyu.

Erzak'ın bölüğe gelmesi ile beraber yüzbaşı ile iase subayı arasında bir münakaşa başladı. Yüzbaşı bizim şartlarımıza göre düşünüp diyordu ki önce 12 koyun bir günlük olarak bir bölüğe verilemez, çünkü elimizdeki tayin kanunnamesi gereğince en azamîsini alsan yallah yallah üç koyun eder.

İkinci olarak yine aynı kanun gereğince et ile yağ bir arada dâhili kazana girmez. Ya et girer ya yağ.

⁹⁷ M.Şevki Yazman, a.g.e. s. 12

Subayların erzakına gelince, bu da ancak “bedeli maaşlarından kesilmek” üzere verilir. Hâlbuki bu verilen erzakın bedelini hesap edersek subayların maaşlarını bir iki defa aşıyordu. Subaylar arasında alışık olmadık bu durum tartışmaya yol açmıştı. Derhal bunlar geri iade edilmeliydi. İaşe zabiti sızlanıyor:

—Efendim, ben de sizin gibi düşündüm ve Avusturya subayına söyledim, fakat onlar ısrarla bu yiyeceklerin mutlaka yedirilmesini ve subaylardan da herhangi bir senet almama tembihlediler. Ben de almaya mecbur kaldım, diyordu. Komutanımız ısrarla,

—Hayır olmaz. Şimdi kalk ve bunları dediğim gibi menzile iade et. İaşe subayı kalkıp bir daha iaşe dağıtım merkezine gitti ve ona demişler ki,

—Boşu boşuna erzaksız kalacaksınız, bizim hesaplarımız sonucunda size şimdilik biraz fazla erzak vermek zorunluluğu hissediyoruz. İklimle alışmamız diye. Bundan sonra da böyle devam edecektir. Bunun için de beş kuruş para kesilmesi söz konusu değildir.

Sonuç olarak Avusturyalıların verdikleri erzak kazanlarda pişirilip erata dağıtıldı ama gelin görün ki bu sefer de aylardan beri yalnız bulgur pilavına alışmış olan mideler bu yağlı ve etli yemekleri hazmetmekte güçlük çekti. İkinci gün ishal başladı. Mehmetçikler kıvranıp durdular.⁹⁸

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 4 Ağustos’ta, yanında bazı Avusturya generalleri ile çok sayıda Alman ve Avusturya subayları bulunduğu hâlde birlikleri denetlediler. Denetlemeye burada toplanmış bulunan tümen bandosu 57’nci ve 77’nci Alaylar ile 72’inci Alay’dan iki tabur ve 20’nci Tümen’den 61’inci Alay katılmışlardı.

5 Ağustos sabahı ilk tren ve 8 Ağustos’ta Kolordu Komutan Vekili cepheye hareket etti. Bindirme, Zemlin ve yaklaşık olarak buraya 14 km mesafedeki Yataynisa istasyonlarında yapılmıştı.

15’nci Kolordunun Harekâtı

19’uncu Tümen Komutanı, Mehmed Şefik Bey 12/13 Ağustos gecesi, Hofmann Kolordusu’ndan aldığı bir otomobile Pototory üzerinden Zlotalipa Vadisi’ne inerek imkân ölçüsünde arazi incelemesi yaptı. Ay ışığı olmasına rağmen yeterli bir fikir edinemediğinden, ertesi sabah 57’nci ve 72’nci Alay Komutanları, Binbaşı Rifat ve Binbaşı Hayri Beyleri de yanına alarak incelemesine devam etti ve Kotow-Novagrobla hattı bu iki alaya tutturuldu, komşu Avusturya Tümenleriyle gerekli irtibat sağlandı.

⁹⁸ M.Şevki Yazman, a.g.e, s. 17

Bu sırada Alman Güney Ordusu çekilerek kendi bölgelerine yerleştiler. Rus kuvvetleri 14 Ağustos 1916'da Zlotalipa doğu sırtlarına kadar ilerlemişlerdi. 19'uncu Tümen bu kuvvetlerle temasa geldi ve cephesindeki düşmanı ateşle durdurdu.

19'uncu Tümen, böylece savunma görevine başlamıştı. Öte yandan, 20'nci Tümen Komutanı ve karargâhıyla bazı bağlı birliklerinin de dâhil bulunduğu kabile, 10 Ağustos'ta Zemlin'e gelerek beş gün kadar burada kaldıktan sonra 19 Ağustos'ta Lipicadolna köyüne varmış, ayrıca tümen karargâhı da oraya yerleşmişti.

Kolordu karargâhı ise; 4 Ağustos'ta Keşan'dan ayrılmış ve 8 Ağustos'ta Uzunköprü'den hareketle 11 Ağustos sabahı Belgrat'ta kısa bir dinlenmeden sonra Zemlin'e, 20 Ağustos'ta Lemberg üzerinden Podoysocki'ye (Podwysokie) varmış ve burada yerleşmişti.

20 Ağustos 1916'da Avusturya-Macaristan Velihtı Fredrik Karl ondan bir gün sonra da General Bothmer 15'inci Kolordu'yu ziyaret etti. Onun ardından 15'inci Kolordu Komutanı da Hofmann Kolordu Komutanı'nı ziyaret ederek bazı incelemeler yaptı. Ve çeşitli bilgiler elde etti, akşama doğru ise komutan aşağıdaki emri aldı.

*"22 Ağustos tarihinde saat 12.00'de başlamak üzere, 15'inci Kolordu Komutanlığı 1'inci Alman İhtiyat Tümeni'nin sol yanından Hofmann Kolordusu'nun 55'inci Tümeni'nin sağ yanına kadar uzanan bölgede emir ve komutayı üzerine alacaktır. Şu anda Çanakale kahramanlarımızın Alman ve Avusturya-Macaristan kıtalarıyla birlikte emrim altında bulunmalarından dolayı sevincimi bildirir ve cesur Türk müttefiklerimizimizin Alman Güney Ordusu'na katılışları dolayısıyla hoş geldiniz derim, 15'inci Kolordu'nun şimdiye kadar kazandığı şan ve şereften ayrı olarak yeni savaş alanında da yeni şan ve şereflere ulaşmasını ulu tanrıdan dilerim."*⁹⁹

Daha önce alınan direktifler ve bu emir gereğince lüzumlu keşif ve temasları yapan kolordu birlikleri bölgelerini tam olarak almışlardı.

Kolordu Komutanlığı 22 Ağustos 1916'da orduya yazdığı raporda göreve başladığını, Türk Kolordusu'nun kendisine gösterilen güven ve övgülere layık olmaya çalışacağını bildirmişti.¹⁰⁰

22 Ağustos 1916'da Ordular Grubu Komutanlığı'ndan gelen bir berkitme emriyle; mevzilerin şiddetli topçu ateşlerine dayanabilecek durumda yapılması, savunma hatlarının arazi şekline göre kesik kesik

⁹⁹ ATASE Arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-33, fih.1-3.

¹⁰⁰ ATASE Arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-33, fih.1-4.

tertiplenmesi, yan ateşi yapacak silâhların görevlendirilmeleri, yaklaşma yolları ve irtibat hendekleri ile arka yamaçlarda direniş noktaları hazırlaması bildirilmişti.

Makineli tüfeklerin bir kısmının birinci hatlarda, bir kısmının da ateş altına alabilecek şekilde gerideki yüksek noktalarda yerleştirilmesi önemle belirtilmişti.

28 Ağustos'ta gelen ordu emrinde; 15'inci Kolordu mevzilerinin özellikleri belirtiliyordu. O arada, bir yıl önceki muharebelerde aynı arazide zamanın koşullarına uygun bir düzen ve berkitme yapıldığı belirtilerek, bu defa daha esaslı yerleşme ve tahkime önem verilmesi isteniyordu. İleri arazide ateşle hâkimiyetin kesinlikle sağlanması, yakın muharebe kursları açılması istenmiş, ayrıca muharebe aralıklarından yararlanılarak mevziilerin düzenlenmesi ve ateş alanlarının temizlenmesi yönlerine komutanların dikkati çekilmişti.¹⁰¹ Bu emirlerin uygulanmasına hemen başlandı.

Şimdiye kadar düşman geri hatlarında dikkati çeken herhangi bir hareket olmamıştı. Bu durgunluktan faydalanan 15'inci Kolordu birlikleri mevzilerin düzenlenmesi ve tahkimi ile uğraşıyorlar, Avusturya istihkâm kıtaları da yardım ediyorlardı.

Hatırat 4: Avusturya Askeri ile Türk Askerinin Farkı

“Birgün tümen kumandanı ile birlikte müdafaa hattı seçimi için çalışıyorduk. Tam saat on iki olduğu zaman Yüzbaşı Kroçnik yemek zamanı geldiğinden tümen kumandanının müsaadesini rica etti. Böyle bir şeye alışmamış ve hele cephede bir işe daldığı zaman akşama kadar yemek içmeği düşünmeyen tümen kumandanı bundan çok rahatsız oldu ve âdeta tekdir edercesine

—Yüzbaşı efendi, işimizi bitirelim de ondan sonra yemeğimizi yersiniz, dedi. Kroçnik hiç aldırmadı, gülerek,

—Affedersiniz kumandanım amma ben aç karnına düzgün iş göremem ve şimdi çalışmakta mazurum, dedi. Tümen kumandanı da yüzbaşısı alıko-yamayacağını anlayarak müsaade etti:

—Peki öyle ise siz gidiniz, biz çalışırız.

Bu Türk askeri ile Avusturya askerinin farkını gösteren tipik bir örnekti. Hanscıklar haftada mutlaka bir gün ve sıra ile istirahat ediyorlardı. Yevmiye sekiz saatten fazla çalışmıyorlardı. Muharebenin pek özel ve buhranlı hâli bile bu alışkanlıkları pek fazla değiştirmiyordu. Bu gün birkaç saat fazla çalışmışsa yarın

¹⁰¹ ATASE Arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-33, fih.1-35.

mutlaka telâfi ediyor ve erlerin daima zinde bulunmasına çok dikkat ediyorlardı. Bölükte yalnız iki tane ve dörder beygir koşulu büyük araba vardı. Bunlardan birisi subay gazinosunun koca masasını ve yemek levazımını, şarap şişesi kasalarını, diğer araba da subayların yatak ve eşyasını, bölüğün kalem odasının masa vesairesini taşırdı. Eşya namına bölükte başka hiçbir şey bulunmuyordu. Öyle cephane, ihtiyat erzak, ihtiyat alet ve edevat gibi şeyler yoktu. Bunlar kısmen erlerin üzerinde bulundurulur ve lüzum görüldükçe depolardan derhal ikmal olunurdu. Arabalı cephane vesaire kolları ile otomobil kolları da her an, her yerde her türlü ihtiyacı karşılamaya hazırdu.

Bölüğün yapamayacağı hiçbir teknik hizmet yoktu. Çünkü takım subaylarından kimisi inşaat, kimisi su, kimisi makine ve elektrik mühendisi idi. Erler de ona göre usta, kondüktör, fen mektebi mezunu, özetle hepsi plan, proje ve resim üzerinde çalışmaya alışmış sanatkârlardı. Alman istihkâm bölükleri bile bu derece teknik yetişmemiştir. Yalnız bölüğün bir noksanı vardı, o da muharebe ile alâkası bulunmaması!

Avusturyalılar bir defa kişisel olarak muharebeyi, hiç amma hiç sevmedikleri gibi, hele Almanlar için ölmeğe hiç de niyetleri yoktu. Çekler Macarları, Macarlar Lehleri, Hırvatları ve hepsi birden Almanları hiç sevmiyor ve Almanlar da dahil olmak üzere bütünü birden ortak bir vatan için ölmek istemiyorlardı.

Bunun için Avusturya Ordusu'nun esirleri birler, onlar, yüzler rakamları ile değil, on bin rakamları ile ifade olunabiliyor, bir defa, kırk, elli, altmış bin kişinin teslim olması pek de garip görünmüyordu. İşte bizim Yüzbaşı Kroçnik'in bölüğü de tam bu ordunun küçük bir örneği idi. Cephe gerisinde çok güzel işler başaran bölüğün cephe ilerisinde yüz metrelik tel örgü yapması mümkün değildi.¹⁰²

Yakub Şevki Paşa kimdir?

Yakub Şevki Paşa 1876 yılında Harput'ta (Elazığ) dünyaya gelmiştir. Harput'ta Kırşanlı Camii Sitesi'ndeki Mülkiye Rüştiyesi'ni, Erzincan Askerî Rüştiyesi'ni ve Erzurum Askerî İdadisi'ni birincilikle bitirdi. 1896 yılında İstanbul Harbiyesi'nden pekiyi derecesiyle Kurmay sınıfına ayrıldı ve Kurmay Yüzbaşı Rütbesiyle 4'üncü Ordu'ya atandı. Kurmay Yarbay rütbesiyle Harp Okulu'nda tabya (askerlerin bir arazide düşmana karşı tam tedbir ve nizam üzerine yerleştirilmesi, başarı için kullanılan vasıtalar) öğretmenliğine atandı. Başkomutan dahil Genel Kurmay Başkanı rütbesine ulaşabilen çok değerli komutanlar yetiştirdi.

¹⁰² M.Şevki Yazman a.g.c, s. 40

Şevki Paşa, Galiçya'da 15'inci Kolordu Komutanıyken gösterdiği üstün başarılarından dolayı Alman Ordusu Başkomutanı ve Almanya İmparatoru Wilhelm kendisine "çivi" lâkabını takmıştı. Teşekkür için cepheye gelen İmparator, kolordumuza hediye olarak bir vagon içki ve yiyecek de göndermişti. Ancak sofrada içki yerine ayran, salam yerine Harput köftesi ve bulgur pilavını görünce bu olayı kendisine hakaret telâkki etmiş ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya baskı yaparak bu değerli komutanı İstanbul'a geri aldirtmişti. Galiçya zaferinden sonra cephede üstün maharetlerini sergileyen Yakub Şevki Paşa'yı Berlin'e İmparator Sarayı'na davet etmişler ancak sarayın kapısında Türk bayrağı bulunmadığı gerekçesiyle saraya girmemiş ve Almanlar Türk bayrağını asmak zorunda kalmışlardı. 3'üncü Ordu Komutanı Vehip Paşa'nın ısrarlı talebi üzerine Fevzi Çakmak Paşa'dan boşalan 2'nci Kafkas Kolordu Komutanlığına Harputlu Yakub Şevki Paşa atanmıştı.

Daha sonra Bağdat'a doğru çevirme harekâtı yaparak Irak'ı tekrar ele geçirmek amacıyla kurulan 9'uncu Ordu Komutanlığına atanan Yakub Şevki Paşa, Doğu'da Ermeni çetelerinin yaptığı yağmalama ve katliamları da başarıyla püskürtmüştü. Sivil Türklerin eğitimine de büyük ihtimam gösteren Şevki Paşa savaş sonunda İngilizler tarafından Malta'ya sürüldü (1920). Sürgünden dönünce Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Savaşı'na katılan Şevki Paşa, Büyük Taarruz'da 2'nci Ordu'ya komuta etmiştir. Yakub Şevki Su-başı İstanbul'da 1939 yılında vefat etmiştir.

Hatırat 5: Türk Askerinin Önsezisi Kuvvetlidir

Ağustosun tam on dokuzuncu günündeyiz. Ribniki Köyü'nün solundaki ormanlık sırta ikinci mevziin tahkimatı ile meşgulüz. Yanımızda iki tabur piyade çalışıyor. Cephe, öndeki ateş hattımız, Rusların siperleri ve gerisindeki tekmil ekilmiş sırtlar. Zlotalıpa Vadisi bütün yeşillikleri, bütün güzellikleri ile görünüyor, her taraf sessiz. Bizim cephemizde ne bir top ve ne de tek bir kurşun sesi var. Yalnız sağ yandan derinden derine gümbürtüler, havayı harekete getiren patlamalar ve homurtular iştiliyor.

Bunlar muharebede olağan şeyler.. Koca iki ordu karşı karşıya geldikten sonra birbirlerine mâni söyleyecek değil ya, top atacak, tüfek atacak ve bunlar da gümbürtü çıkaracak, bundan daha tabii ne olabilir? Yapılan işleri görmek üzere bir Macar istihkâm subayı ile ormanda dolaşıyoruz. Yüksekçe bir tepe üstünde çalışan bizim Bolvadinli Mehmed Onbaşı'ya rast geliyorum. İşe dair biraz görüştikten sonra bana soruyor:

—Efendim, bugün top seslerine dikkat ediyor musun?

—Ediyorum. Ne var?

—Hani top sesleri gerimize doğru ilerliyor da ondan.

—Anlamadım.

O vakit Mehmed Onbaşı eli ile gösteriyor ve izah ediyor:

—Diin top sesleri tam şu sivri çamın istikametinden geliyordu. Bu sabah bir az daha gerimize doğru ilerledi, şu patates tarlasının köşesi hizasına geldi, şimdi de ta şu yassı tepe istikametinden geliyor. Bu kâfir Ruslar diinden beri ilerliyor ve Avusturyalılar kaçıyor galiba.

—İhtimal, dedim ve içime bir kurt yeniği düştü. Çünkü ben Mehmetçikleri bilirim. Şehirde diyemem ama kırdada, arazi üzerinde hiçbir şehir çocuğu onlar kadar yön tayin edemez; geceleyin ve gündüz arazinin durumuna onlar kadar kimse vakıf olamaz. Çünkü daha beş yaşından itibaren bütün ömrü dağda, bayırda keçilerin izleri üzerinde geçmiştir. En budala Mehmetçik bile kırdada bir yere vardı mı gecenin zifiri karanlığında orayı bulur, gider. Ömründe bir kerecik geceleyin kırdada gezmemiş olan şehir çocuğuna pusulasını, haritasını bile versen bulup çıkaramayacağı yerleri, köylü çocuğu bulur çıkarır. Senelerden beri edindiğim tecrübelerle istinat eden bu sebepten «herhâlde Mehmed Onbaşı'nın hikâyeye ettiği boş değıldir» dedim. Ve yanımdaki Macar Subayı'nu da meraka diışıirmek için Mehmed Onbaşı'nın söylediklerini anlattım.

—Hiç zannetmem, dedi. Böyle bir şey olsaydı şimdiye kadar haberdar olurduk. Aradan ancak yarım saat geçmiş ve biz tepeden daha inmemiştik, birden bizim cephede de top sesleri işitildi. Biraz evvel güneşin ışıklarıyla pırl pırl yanan Zlotalıpa'nın bizim tarafımızdaki zümriit yamaçlarında acı tara-kalarla patlayan mermilerin çıkardığı siyah duman gittikçe fazlalaşarak dere vadisinin üzerini yavaş yavaş bürümeğe başladı. Karşiki ormanların önündeki ekili tarlalarda ve daha ilerisindeki Rus siperlerinde hiçbir kut'a görünmüyordu. Bu sadece bir ateş baskını idi.

Beş dakika sonra düşman siperleri üzerinde de infilâklar başladı. Bunlar daha korkunç, daha kesif dumanlı ve daha siyahtı. Rusların bizim siperlerimize yönelttikleri sahra toplarına karşılık bizim taraftan Avusturyalılar orta çaplı yenmez, yutulmaz nesnelere gönderiyorlardı.

Nihayet önden Rus siperlerinden bir bölük kadar piyade sıçradı. Bizim taraftan ateş açan bataryalar mermilerini bunların üzerinde topladılar, derken top sesleri bu defa da yavaş yavaş azalmaya başladı ve nihayet sustu. Şimdi cephede ileri doğru sıçramış olan Rus bölüğü ile bizim piyade arasında uzakça mesafeden piyade ve makineli tüfek ateşleri yayılıyordu.

Ciyfff... rak, rak, rak... Ceyff, caf, caf.

Akşamın mavi gölgelikleri çöken derede biraz sonra bu da kesildi ve o vakit kendi kendimize söylendik:

—Evet, düşman keşif taarruzu yaptı.

Doğru, düşman keşif taarruzu yaptı amma, niçin yaptı? Bu hiçbir vakit sebepsiz olamaz. Acaba bu Mehmed Onbaşı'nın keşfettiği mesele ile ilgili miydi? Yoksa yarın bize karşı yapılması ihtimali olan taarruzun başlangıcı mıydı? Bunları düşüne düşüne ormanlıklı tepelerden köye iniyorduk. Önemli değildi. Muharebeye alışmış insanlar için böyle şeyler uzun boylu düşünmeye değmez:

“Adam sen de ne olursa olur, geleceği varsa göreceği de var, buraya oturmak için gelmedik ya. Tabii harp olacak. Ve biz de onun içine gireceğiz.” Tam köye gireceğimiz sırada içimde bir acı hissediyordum:

“Acaba bugünkü ateşten şehit olan var mı? Acaba bizim yukarıdan kemal-i istirahatla ve bir sinema gibi seyrettiğimiz korkunç infilâklar birkaç arkadaşla alıp götürdü mü? Bu düşünce de uzun zaman devam edemez, içimden bir ses şöyle bağırdı:

—Hay oğlum, kimi düşünüyorsun, bakalım sen yarına çıkacak mısın?

Avusturya bölük karargâhına geldiğim zaman fırka kırmaylarının yarım saatten beri telefonla beni aradığını haber verdiler. Telefonda fırka kırmaylarını buldum, bana şu kısacık emri şifahen tebliğ ettiler:

—Şimdi askerlerini al siirle bölüğüne iltihak et.

Mehmetçikler şöyle ayaküstü akşam yemeklerini atıştırıyorlardı, ben de bir hayli gündün beri misafirleri bulunduğum çok kibar Avusturya ve Macar arkadaşlarının ellerini sıkıttım, akşamın alaca karanlığında yola düştük.

Bölüğe vardığımız zaman çadırlar sökülmiş, silâhlar açıkta çatılmış, mekkârelerin yükleri hazırlanmıştı. Bölük kumandanı beni görür görmez:

—Ha geldiniz mi? Biz de sizi bekliyorduk, dedi.

—Hayrola yüzbaşım ne var?

Yavaşça kulağıma fisildadı:

—Ricat!

Askerlik hayatımda emir tarzında bu kelimeyi ilk defa işitiyordum. Muharebede en çok korktuğum şey de her acemi asker gibi, ricattı. Evet, düşmandan kaçmak.. Bu bizim gibi askerliği, muharebeyi Çanakkale'de öğrenenler için ölümden de beter idi. Kereviz Dere'nin o basık zeminlerinde otururken çok defa birbirimize sorardık:

—Ya düşman galip gelir de bizi geri sürer, ricat ettirirse?

—Şuracıkta ölüriim de geri gitmem, eğer düşman kurşunu beni öteki dünyaya göndermezse emin ol kendi tabancamla beynimi patlatırım da Boğaz'ın açıldığını, İstanbul'un sükutunu görmek istemem.

Evet, şimdi ricat emrini alan biz genç nesil, Çanakkale'de böyle yetişmiş ve ricat görmemiştik. Dikkat ettim, diğer bölük arkadaşlarının yüzlerini de bir teessür bulutu kaplamıştı. Mehmetçikler de neşeli değildi. Fakat ricat olaçağını onlar nereden haber almışlardır? Hiç kimseden haber almamışlardır. Fakat onların dönen işlere öyle bir nüfuzları vardır ve bu gibi durumlardan öyle neticeler çıkarırlar ki bunu her mektep ve medrese mezunu başaramaz. Onların ellerinde ricat için sonsuz delil vardır. Daha bölüğe gelirken bile yolda Mehmed Onbaşı kesinlikle iddia ediyordu:

— Efendim, bu işin sonunda bir geri gitmek var.

— Nereden bildin Mehmed Onbaşı?

— Bir defa Rusların top sesleri sağdan gerimize doğru ilerliyor, durup dururken Ruslar cephemize ateş baskını yapıyor, şurada çalışırken birdenbire kendi bölüğümüze dönüyor, yani ikinci hattın kazılmasından vazgeçiyorlar. Bunlar herhâlde hayra alâmet olamaz. Şimdi görüyorum ki Mehmed Onbaşı yerden göğe kadar haklıdır, düşündüğü de çıkmıştır.

Acele olduğu için bizzat fırka emir subayı tarafından telefonla yazdırılan ricat emrini, telefon çadırının titrek ışıklı küçük lâmbasının ışığında ve alçak bir sandık üzerinde arkadaşlardan biri not ediyor ve biz pür helecan kelime kelime meydana çıkan bu koca emrin satırlarını takip ediyoruz. Emrin birinci maddesi bizim kabahatimiz olmadan sağ cenahtaki Avusturya Kolordusu'nun geri gitmesinden bizim kolordunun da otuz kilometre kadar gerideki bir hatta ricat etmek mecburiyetinde kaldığını bildiriyor. Müteakip maddeler birer birer alayların, müstakil kıta'ların, topçu bataryalarının, avcılarının vazifelerini tayin ediyordu.

Daha birinci madde yüreklerimize epey su serpmiş, ricatın ancak 30 kilometre gerideki bir hatta olacağı bildirilmişti. Bölük kumandanı saatine baktı ve:

—Artık vakit gelmiştir çocuklar! dedi. Sabah aydınlığı başlamadan Zlotalpa şark yamaçlarının hattı balâsını aşmış yüksek ağaçlı ormanların ötesine geçmiş bulunacağız. Ancak ondan sonradır ki ricat eden kollar düşmanın topçu tesirinden masun kalabilirler.

Gecenin karanlığı ve sessizliği arasında nöbetçi zabitanın sesi gürlledi:

—Silah başma!

Yaktıkları ateşlerin çevresinde ve çattıkları silâhların yanı başında oturan, konuşan, uyku kestiren erler arasında bir kaynaşma ve âni bir hareketlilik oldu. Senelerin verdiği alışkanlıkla bu emir onları bir makine sıratıyla harekete getirdi. Bir iki saniye içerisinde çantalar sırta alındı, palaskalar bağlandı, kürekler, mataralar bel kayışına takıldı ve herkes koşarak silahının başına geldi. Hareketsiz, sessiz püt gibi durdu:

—Silah al! Omuza tak! Bölük marş!

Mehmetçikler sessiz sedasız bir ırmak hâlinde ve kıyıtu ormanlar arasından batıya doğru akıp gidiyorlardı. Ne bir şarkı hatta ne de bir ses yoktu. Biz bile at üzerinde ve yan yana giderken birbirimizle konuşmuyorduk. Herkes yarın meydana gelecek olayları düşünüyordu.

Tam emredilen zamanda tehlikeli sınırı aşmış ve topçu tesir sahasının dışına çıkmıştık. Muhtelif kollardan bir istikamette yürüyen birçok alaylar, taburlar, bataryalar hep burada birleşmiş tümen emrine nazaran yürüyüş koluna dâhil olabilmek için sırasını bekliyordu.

Sraya girmek için daha epey vakit vardı. Tekrar silah çattırdık ve istirahat verdik. Biz de peynir ekmeleyle şöyle hafif tertip bir kahve altı yapalım dedik. Birden kulağıma aşına bir ses çalındı:

—Herloytnant!

Başımı çevirdim ve tanıdım. Avusturya -Macar bölüğünden Peşteli Teğmen Kabor.

—Ne arıyorsun buralarda?

—Ne arayacağım, biz de sizin gibi ricat ediyoruz.

Teğmen Kabor hem bunları söylüyor hem de bir taraftan boyuna gülüyordu. Hâlbuki ben diğer arkadaşlarım gibi bayağı üzgündüm. Daha onun gülmesinin sebebini sormadan o atıldı:

—Seni bugün biraz üzgün görüyorum, rahatsız mısın?

—Hayır?

—O hâlde neden öyle düşünücelisin?

—Şu ricattan müteessir oldum.

—Ricattan mı?

Teğmen Kabor gevrek bir kahkaha attı ve koluma girdi:

—Bırak Allah aşkına, sen çocuk mısın? Şu Allah belâsını veresice Polak memleketinin (Galiçya'nın) biraz doğu veya batısına gitmekle insan üzümlü mü hiç?

Yavaş yavaş kendi bölüklerine doğru gidiyorduk ve Teğmen Kabor bana durumu anlatıyordu:

—Polaklar için bu memlekete Rus gelmiş veya Avusturyalılar gelmiş pek farkı yoktur. Birisine biz sizin ırkınızdanız. Diğerine biz sizin eski tebanınız der ve rahatsız olmadan geçinmenin yolunu bulurlar. Orduya gelince ha bir kaç yüz kilometre batıda ha bir kaç yüz kilometre doğuda harp etmiş, hepsi birdir.

Bu sırada Avusturya Bölüğü'ne gelmiştik. Teğmen Kabor'un arkadaşları, Yeşko, Kroçnik hepsi de pür neş'e yemek ve içmekle meşguller. Koca masayı arabadan indirmeden arabanın üstüne çıkmış hep beraber kahvaltı malzemesini, tereyağını, peyniri hatta Şnapsi çıkarmışlar, güle güle, eğlene eğlene atıştırıp duruyorlardı. Sanki onların bu memleketle hiçbir alâkası yokmuş da vatanı düşman eline geçecek, arazisi küçülecek olan kimse bizmişiz gibi duygular içinde gördüklerimden irkilmiş ve iyice şaşırmışım.

Kabor benim üzüntülerimin sebebini onlara da anlattı. Onlar da benim içinde bulunduğum duygulara bir hayli güldüler. Hatta Kroçnik dayanamadı, Türkçe bir darb-ı mesel bile yumurtladı.

—Ak köpek, kara köpek, hepsi de bir köpek.

Biraz durduktan sonra bölüğe geldim, arkadaşlar hattâ erler bu ricat işine hâlâ somurtmuş duruyorlar, bu defa ben çıkışmaya başladım.

—Nedir öyle sus pus olmuş duruyorsunuz Allah aşkına?

—Ne yapalım? Halay mu tepelim?

İster istemez ben de,

Tepin ya! Bu memleketin sahibi olacak adamlar keyif ve zevklerinden zerre kadar vazgeçmeden eğlenip dururlarken kaybedilen Polak memleketlerinin tasasını biz mi tutacağız?

—Senin de demin ağzını bıçak açmuyordu. Neden icap etti şimdi bu böyle?

—Neden olacak, bizim Kroçnik'in vatanperver bölüğünü gördüm de ondan.

Şimdi hikâyeyi ben de onlara anlattım, ben üzgünüm diye nasıl güldüklerini söyledim, onlar da açıldılar, onlar da güldüler ve bizim yaptığımız budalalıktır demeğe başladılar. Dediler amma bu, yine lâftan ibaret kaldı, yol koluna girdiğimizde yine başları önlerine düştü. Ricat etmeyelim diye yüz binlerce şehit veren bu Çanakkale aslanları eski alışkanlıklarını kolay kolay terk edebilirler miydi? ¹⁰³

¹⁰³ M.Şevki Yazman, a.g.e, s. 41-49

Ruslar Gözetlemelerini Balonlarla Yapıyorlardı

Alınan bilgilere göre, kolordunun karşısında bulunan 47'nci ve 113'üncü Rus Tümenleri başka bölgeye gönderilmiş, cepheye 3'üncü Türkistan Tümeni bırakılmıştı. Ruslar, gözetleme için sabit balonlar kullanmakta, mevcut köprülerin korunmasına önem vermekte, bir yandan da yeni köprülerle yollar yapmaya çalışmaktaydı. Düşman hakkında daha fazla bilgi elde edilememişti. Alman Güney Ordusu bakımından da yeterli bilgiye ihtiyaç vardı. Ordu komutanı, ilk iş olarak bunu sağlamaya koyuldu. Birlikler ve geri teşkiller yerleşmelerini ve güvenlik tedbirlerini hızlandırdılar. Son zamanlarda karşılıklı topçu ve piyade ateşi yapılmakta ve özellikle düşman obüs ve dağ bataryaları Türk mevziilerini dövmekteydi. Alman Güney Ordusu Komutanlığı fazla faaliyette bulunan Rus topçularının planlı ve uçaklarla işbirliği yapılmış olarak, topçular tarafından susturulmasını emretmişti.

Öte yandan, 31 Ağustos sabahından itibaren Güney Ordusu'nun bazı kesimlerine çok şiddetli topçu ateş hazırlığından sonra düşman taarruzu başlamıştı. Bu arada, 6'ncı ve 13'üncü Alman Kolordularının sağ yanları biraz geri çekilmek zorunda kalmışlardı.

15'inci Kolordu karşısında bazı taarruz belirtileri görülmüşse de gerçekleşmemişti. Ayrıca Ordu Komutanlığı Rusların 2 Eylül 1916'da bir genel taarruz yapmak için hazırlandıklarını bildirmişti.

2 Eylül'de Bozıkow bölgesinden 77'nci Türk Alayı'na yapılan taarruz teşebbüsü topçu ateşi ile durdurulmuş, öğleden sonra Hofmann Kolordusu bölgesinde Zolnovka ile Szybalin arasında bulunan 35'inci Alayı yapılan taarruz geri atılmıştı.

3 Eylül'de Hofmann Kolordusu'ndan alınan raporda; 35'inci Alaya kuvvetli bir taarruz yapıldığı, düşmanın öğleden sonra Szybalin'in güneyindeki mevzilere girdiği; cepheye 449'uncu, 551'inci, 185'inci, 186'ncı, 188'inci Rus Alaylarının bulunduğu öğrenildiği, bildiriliyordu.¹⁰⁴

Aynı gün öğleden sonra alınan emirle; 15'inci Kolordu'nun gün ağarırken, Hofmann Kolordusu'ndan Novagrobla'dan Pototory kuzey doğusundaki 268 rakımlı tepeye kadar olan bölgeyi teslim alması bildirilmiş sonradan küçük bir değişiklik yapılarak Novagrobla'dan demir yoluna kadar olan kısım 57'nci Alaya verilmiş ve bir taburla tutulmuştu.¹⁰⁵

¹⁰⁴ ATASE Arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-35, fih.1-25.

¹⁰⁵ ATASE Arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-35, fih.1-25.

Ayrıca sabahtan beri Pototory bölgesinde muharebeler oluyor, Avusturya kuvvetleri karşı taarruza hazırlanıyorlardı. O gün saat 20.00'de Hofman Kolordusu'ndan alınan rapora göre, Lysonia Ormanı'nın kuzeyindeki düşman geri atılmışsa da orman içindekiler tutunuyorlardı. 327 ve 348 rakımlı tepeler bölgesine yapılan karşı taarruz geliştirilememiş, taarruzlarda kullanılan 310'uncu Honat Alayı geri çekilmek zorunda kalmış, bu çetin muharebede düşmanın ve Hofmann Kolordusu'nun zayıflığı pek büyük olmuş; 449'uncu, 451'inci, 186'ncı, 188'inci Rus Alayları'ndan 2 subay 140 er esir alınmıştı. 54'üncü Tümen bölgesinde değişiklik olmadığı, ayrıca, düşmanın her fedakârlığa katlanarak cepheyi yarmak istediği bildiriliyordu.¹⁰⁶ Bu emir üzerine, 15'inci Türk kolordusu gerekli tedbir ve tertipleri alarak Hofmann Kolordusu'na yardım etti. Bu amaçla 57'nci Alay İhtiyat Taburu'nu Pasişov bölgesini tutmakla görevlendirdi. Şiddetli topçu ve piyade muharebesinden sonra Pototory kuzeyindeki mevziler Hofmann Kolordusu tarafından geri alınmış, General Hofmann 15'inci Kolordu Komutanlığı'na, yapılan yardımlardan dolayı teşekkürlerini bildirmiştir.¹⁰⁷

Öte yandan, düşman 5 Eylül'de Gerok Grubu'nun çeşitli bölgelerine şiddetli taarruzlar yapmış ve geri atılmıştı. O sırada, Güney Ordusu Komutanlığı, ordu güney kesiminin 5 Eylül'de geri alınması için emir vermişti.¹⁰⁸

Anlaşıldığına göre, düşmanın bütün kuvvetlerle yapması umulan genel taarruzları karşısında, gerideki mevzilere çekilmenin uygun olacağı düşünülmüştü.

Güney Ordusu'nun Sağ Yan Kesiminin ve 15'inci Türk Kolordusu'nun Çekilmesi

Güney Ordusu Komutanlığı 5 Eylül 1916'da verdiği emirle; ordunun Bolzovç-Sivistelniki-Pototori hattına çekilmesini, 15'inci Kolordu ile Gerok Grubu ara hattına Lyza-Lipicadolna hattı olacağını, çekilmenin 5 Eylül 1916 günü karanlıkla beraber Gerok Grubu'nun sağ yanında başlayacağını bildirmişti.

Bunun üzerine 15'inci Türk Kolordusu 5 Eylül 1916 saat 22.00 sıralarında çekilme emrini vermiş ve genellikle şöyle uygulamıştı:

¹⁰⁶ ATASE Arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-35, fih.1-28.

¹⁰⁷ ATASE Arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-36, fih.1-4.

¹⁰⁸ ATASE Arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-36, fih.1-6.

Kısa zaman önce yapılan keşif ve hazırlıklar esas tutularak bütün birlikler yeni mevziilerine ve görevlerine intikale başladılar.

20'nci Tümen artçısı, 61'inci Alay Komutanı Yarbay Bahattin'in emrinde her alaydan makineli tüfek bölükleriyle takviyeli birer tabur kurulmuş, ayrıca bir topçu taburu ve bir batarya ile süvari bölüğü emrine verilmişti.

Emniyet hattı olarak "Rakowiec-302-Popova Ga-Bozykow" çizgisi gösterilmişti.

19'uncu Tümen, artçıları 72'nci ve 77'nci Alaylardan makineli tüfek bölükleriyle pekiştirilmiş ikişer tabur ile 57'nci Alay'dan çıkarılan bir alaydan oluşturulmuş, önceleri bu kıtalar bir komuta altında toplanmış ve bağımsız hareket etmişlerdi. Bir hafif obüs taburu ile bir sahra bataryası bu kıtaların direkt desteğine verilmişti.¹⁰⁹

6 Eylül günü saat 09.00'da düşman, Gerok Grubu'nun 1'inci Bav-yera İhtiyat Tümeni'ne üstün kuvvetlerle taarruz ederek Beyebelka Vadisi'ne yaklaşmıştı. Bu tümen yeni mevziilere çekilmeye başladıysa da ordu komutanından alınan emir üzerine bu harekete devam edilme-yip Beyebelka Vadisi'nin batı yamaçları tutularak yeniden savunmaya geçilmişti.

Düşmanın ısrarlı takibi sonucu Gerok Grubu'nun sağ yan ve orta mevziilerindeki kıtalar Narojowka batısına çekilmeye başladılar. Komşu birliklerin bağlantısız çekilmesi yüzünden yanların tehlikeye düşmesini önlemek amacıyla emniyet kuvvetlerinin geri alınması kolordudan bildirildiği sırada, bunların ilerideki Staventin Trosyaniç- Kotow hattını tutmaları ordudan emredildi.

Kolordu, 20'nci Tümen artçılarının ordunun emrettiği hattın Trosyaniç dâhil güneyini, 19'uncu Tümen artçılarının da kuzeyini bugün akşama kadar kesinlikle elde buldurmalarını bildirdi. 19'uncu Tümenin 5'inci ve 20'inci Tümen'in 3 artçı taburunun çekilmelerini buna göre düzenlediler.

Kolordu 6 Eylül günü öğleden sonra orduya yazdığı bir raporla 20'nci Tümenin büyük kısmıyla yeni mevziilere çekilerek berkitmeye başladığını haber verdi. Artçıların Şümlani-Trosłaniç-Kotow-Patatori hattını akşama kadar elde bulduracaklarını, düşmanın saat 08.15 sularında Bozkow'a taarruz ederek 77'inci Alay artçısının Trosyan iç kuzeyindeki 372 rakımlı tepeye çekilmek zorunda bıraktığını ve bazı düşman kuv-

¹⁰⁹ ATASE Arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-36, fih.1-13.

vetlerinin saat 11.30 sıralarında Sarançuki'den (Srançuki) ilerlemekte olduklarını bildirdi.¹¹⁰

Öte yandan 6 Eylül günü 20'nci Tümen artçıları ikinci emniyet hattını tutmuşlarsa da birinci Bavyera İhtiyat Tümeni'nin zamansız hareketi ve Bozikov'dan ilerleyen düşmanın çevirme tehlikesi karşısında yeni mevziilere çekilmeye başlamışlardır. Kolordu komutanı artçılara tekrar Stavent'in doğusunda 416, Bozkow'un batısında 361 rakımlı tepeler bölgesini ele geçirmiştir¹¹¹

20'nci Tümen'in çekilmesi sırasındaki zayıyatı büyük olmuştu. 51'inci Alay'ın 1'inci Taburu çok zor durumlar geçirmiş, alay birliklerinin kayıplarından ayrı olarak, daha ilk himaye mevziilerinden çekilmeye imkân bulamayan 5'inci Bölük tümü ile esir düşmüştü.

Emniyet kıtalarının muharebeleri sırasında 19'uncu Tümen bölgesinde en mühim olay 77'nci Alayın 2'nci Taburu'ndan 2 piyade bölüğünün Kotowskağa'da kuşatılarak kıta hâlinde düşman eline düşmeleriydi.

Arazinin geniş ve engebeli olmasına rağmen çekilmenin kısa zamanda kararlaştırılıp uygulanması, yeterli keşif yapılmasını önlemiş, aynı sebeplerle yönetim, irtibat ve hareketler zorlaşarak aksamıştı. Topluca esir düşen birliklerden ayrı, 20'nci Tümen 600, 19'uncu Tümen 100 kadar zayıyat verdi. Nihayet 6 Eylül 1916 günü ortalık kararırken, yeni mevziide, büyük kısımlar savunma tedbirlerini ilerletmiş, emniyet kıtaları da bölgelere ulaşmış bulunuyordu.

Bu sırada, düşman, Kotow Köyü'nü ve batı sırtlarını ele geçirmişse de ateş baskısı altında fazla ilerlemeyerek orman içinde kalmış, 72'nci ve 77'nci Alayların bıraktığı mevziileri de işgal etmişti.

Yeni Savunma Hattına Çekildikten Sonraki Muharebeler ve Olaylar

Geri çekilme sırasında 19'uncu Tümen bölgesinde, düşmanın 57'nci ve 72'nci Alayları, özellikle 397 rakımlı tepe doğrultusunda takip etmesi bu bölgeye önem verdiğini gösteriyordu. Gerçekten, ilerlemeye devamla 7 Eylül günü saat 17.00 sıralarında 72'nci Alay Cephesi'ne taarruz etti. Taarruz kolları daha çok 341 rakımlı tepe gerisinde ve 322, 397 tepeler hattı doğusundaki derelerde toplanıyorlardı. İlerleme, Türk Alayları'nın ateşleriyle önlendi.

¹¹⁰ ATASE Arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-36, Fih.1-21.

¹¹¹ ATASE Arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-36, Fih.1-122

20'nci Tümen Cephesi'nde ise; bugün öğleye doğru, düşmanın Şümlani bölgesini tutmakta ve pekiştirmekte, ayrıca 416 tepesi gerilerinde toplanmakta olduğu anlaşılmıştı. Sadece 61'inci Alay mevzileri ile 20'nci Topçu Alay mevzileri topçu ateşi ile dövülmekteydi. Tümen topçusu başta 416 tepesi olmak üzere düşmanın toplanma bölgelerine ateş ediyordu. Saat 17.00 sıralarında Molohow'dan ilerleyen düşman kuvvetleri 62'nci Alay'a, özellikle sol yanına şiddetli taarruzla küçük bir başarı elde ettilerse de bu saldırı önce durduruldu, sonra karşı taarruzla geri atıldı. Bazı erler büyük bir heyecan içinde düşmanı mevziilerin ilerisine kadar kovalamışlardı. 62'nci Alay'a taarruza kalkan bazı küçük birlikler ilerlemedikleri için, erlerin, subayları tarafından zor kullanılarak taarruza kaldırıldıkları görülmüştü.

61'inci Alay'a yalnız piyade ve topçu ateşi yöneltilmişti. Geç vakit Molohow istikametinden 421 rakımlı tepeye doğru yapılan diğer bir saldırı, topçu ve piyade ateşleriyle başarısızlığa uğratılmış, gece yarısında yenilenen bu taarruz bir daha püskürtülmüş, tümen mevzilerinin ortasında bulunan 63'üncü Alay'a herhangi bir harekette bulunmamıştı.

19'uncu Tümen'in 77'nci Alayı'na ve kolordunun sağındaki 1'inci Bavyera İhtiyat Tümeni'ne yapılan taarruzlar da başarısızlığa uğramıştı. Düşman, 8 Eylül'de 19'uncu Tümen'e karşı yeniden taarruza yeltendi. Taarruz hazırlıklarını genel olarak Radiatyn ve Kotow bölgelerinde yapmakta, 397 tepesini ele geçirmeye önem vermekteydi. Bu arada, büyük ölçüde topçu ateşi yapılıyordu. Aynı gece, düşman aynı usulle 397 rakımlı tepeye, yanları da kavrayan bir taarruz yapmış ve tepeyi bir ara ele geçirmişse de karşı taarruzla ve büyük zayıat verdirilerek kısmen geri atılmış ancak bu tepenin bazı kısımlarında tutunabilmişti

Düşman Kendi Askerini Tehdit Ediyor

20'nci Tümen bölgesinde, taarruzların en çok yöneldiği noktalar mevziin kuzeyindeki 421 rakımlı tepe ve güneydeki 419 tepesi idi. Böylece 8 Eylül günü erken saatlerde başlamak üzere, bazı taarruz teşebbüsleri yapan düşman, her defasında durdurulmuş veya geri atılmıştı. Bu arada ortadaki 63'üncü Alay'a karşı bir harekette bulunulmamıştı. Rus askerlerinde yılmılık göze çarpıyordu. Özellikle, Staventin bölgesindeki subayların, kendi erlerini makineli tüfek ve bomba ile tehdit ettikleri görülmüştü.

Düşman saat 15.00'e doğru sıklet merkezi 419 doğrultusunda olmak üzere 61'inci ve 63'üncü Alaylara taarruza başladı. Kolorduya yönelen düşman taarruzları Avusturya-Türk topçularının yaptıkları destek ve 15'inci Kolordu birliklerinin kahramanca karşı taarruzları sonucunda büyük kayıp verilerek geri atılmış ve kolordu komutanı bu parlak başarıyı bir emirle kutlamıştı. 61'inci ve 63'üncü Alayların ormanlık arazideki kahramanca karşı hücumları, bataryaların çoğunun etkili ateşleri, kolordu emrinde belirtilmiş ve övülmüştü.

Kolordu bölgesinde 8 Eylül gecesi ve 9 Eylül günü durgun geçti. Kıtalar berkitmeye ve gerekli düzenlemelere önem verdiler. Bu çarpışmalardaki zayıf şehit, yaralı ve kayıp olmak üzere 1500 kişi kadardı.¹¹²

Bugüne kadar yapılan muharebeler, bazı taktik kuralların önemini belirtmişti. Kolordudan 9 Eylül'de yayımlanan bir emirle elde çok sayıda ihtiyat bulundurulması, bunların en uygun zamanda kullanılmaları, her çatışmadan sonra ilk fırsatta yeniden düzenlemeler yapılması, ormanlık yerlerde kıtaların birbirine yakın olarak gruplandırılması istenmişti. Cephenin çeşitli engellerle pekiştirilmesi; düşman durumuna uygun olarak ileriye emniyet kuvvetleri sürülmesi, mevziin ilerisinde ve içinde mümkün olduğu kadar topçunun dövmeyeceği yer bırakılmaması, birinci hattaki erlerin her an vuruşmaya hazır olmaları gibi hususlarda, kıtaların dikkatleri çekilmişti.

Birlikler 10 Eylül 1916 sabahı başlamak suretiyle bu emrin gereğini yapmak için çalışırken, düşmanın 20'nci Tümen Cephesinde daha fazla olmak üzere tahkimat yapmakta olduğu 63'üncü Alay karşısındaki ormanlıkta, mevziiler hazırlandığı öğrenilmişti. Bu sırada, 57'nci Alay bölgesine yönelen topçu ateşi etkili oldu.

Öte yandan da komşu tümenlerle Türk Tümenleri küçük baskınlar da ve geniş çaplı keşif hareketlerinde bulundular. 1'inci Bavyera İhtiyat Tümeni böyle bir teşebbüsle iki subay, 88 er esir alarak ordu için çok faydalı bilgiler sağlamış ve takdir edilmişti.

11 Eylül'de gelen Alman Orduları resmî bildirisinde; 7 ve 8 Eylül Muharebeleri yer almış, Rusların, 6 Eylül'de kazandıkları araziden faydalanıp Alman Cephesi'ni yararak Haliç'i ele geçirmek istedikleri, General Bothemer'in üstün yönetimiyle başarılı savunmanın bunu önlediği, düşmanın büyük zayıf verdiği bildiriliyordu. Bu arada 15'inci Türk Kolordusu'na ve Gerok Grubu'na övgü ile teşekkür edililiyordu.¹¹³ Arşidük

¹¹² Birinci Dünya Harbi Galıya Cephesi, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1967, s. 40

¹¹³ ATASE Arşivi; No. 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-39, Fih. 1-22.

Karl Ordular Grubu Komutanlığı'ndan gelen bir emirle de şimdiki mevziilerin kesin olarak elde bulundurulmasının gerektiği, bununla birlikte tümenlerin veya bazı kesimlerinin savunmaya elverişlilik derecesinin öğrenilmesi, cephenin bazı yerlerinin ileri veya geri alınmamasının ve gerilerde yeni savunma hatları hazırlanmasının lüzumlu olup olmadığının bildirilmesi istenmişti.¹¹⁴ Kolorduca, tümenlere yazılan genel bir emirde; kolordu cephesinde gereği gibi emniyet tedbirinin alınmadığı, bu yüzden düşmanın 200 metreye kadar sokulduğu, emniyetin yalnız keşif kollarıyla sağlanmasının doğru olmadığı belirtiliyordu.

Emir gereğince bazı teşebbüslerde bulunulmuş, 61'inci Alay Cephesi'nde 419 ilerisindeki düşman siperleri 15 Eylül gecesi bir baskın ile ele geçirilmişti. Bu sırada düşmanın 62'nci Alay'ın 2'nci Tabur'una ve 57'nci Alay bölgesindeki 397 tepesine yaptığı taarruzlar ise geri püskürtülmüştü.

19'uncu Tümen bölgesinde 397 ile iki tümen ara hattı bölgesine şiddetli topçu ateşi yöneltilmesi ve esirlerin ifadelerinden, yakın bir zamanda düşmanın taarruz edeceği anlaşılıyordu. 19'uncu Tümen Komutanlığı, ihtiyatı kalmadığını ileri sürerek kolordu ihtiyatından bir taburun Holhoviç'te tümen emrine girmesini teklif etmişti.¹¹⁵ Kolordu, verdiği karşılığa; genel durumun ve düşmanın amacının iyice anlaşılmadığını, bütün kolordu cephesine ateş açtığını, kolordu ihtiyatının şimdiden kullanılmasının ve yer değiştirmesinin uygun olamayacağını, 57'nci Alay İhtiyat Taburu'nun tümen emrine alınmasını, Molohov bölgesine karşı uyanık bulunulmasını bildiriyordu. Gelen bir emirde de bütün kolordu mevzilerine ateş açıldığı, bunun bir taarruzun belirtisi olduğu ifade edilmişti.

Bugüne kadarki deneylere göre Rusların taarruzdan önce yavaş fakat sürekli topçu ateşi yaptıkları, hücum sırasında ateşi keserek piyade kıtalarını ileri yavaştırdıkları görülmüştü. Bugünden sonra da çok şiddetli bir topçu ateşinin hemen arkasından hücumla kalkacakları hususlarında birliklerin dikkati çekilmişti. 16 Eylül'ün erken saatlerinde şiddetli bir topçu ateşinden sonra düşman, 19'uncu Tümen bölgesinde 307 rakımlı tepeye, 20'nci Tümen 63'üncü Alay bölgesine taarruz etmişse de ağır kayıp verdirilerek püskürtülmüştü. Saat 10.30'da kolordunun bütün mevzilerine topçu ateşi yöneltildi. Bu yandan da düşmanın bazı kesimlerde kuvvet topladığı ve faaliyetlerini artırdığı göze çarpyordu. 20'nci

¹¹⁴ ATASE Arşivi; No. 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-39, Fih. 1-24.

¹¹⁵ ATASE Arşivi; No. 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-40, Fih. 1-7.

Tümen bölgesinde saat 12.30'da 62'nci ve 63'üncü Alaylara yapılan taarruz planlı ateşlerle durdurularak püskürtüldü.

Galiçya'da demir yolunu bekleyen Osmanlı nöbetçileri

Enver Paşa Galiçya'da

Galiçya'da şiddetli çarpışmaların sürdüğü 11 Eylül 1916 tarihinde Enver Paşa sürpriz bir ziyaretle Galiçya'ya geldi. 11 Eylül 1916 tarihli nüshasında "Czas", Türk Orduları Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın Batı Galiçya'ya gelişiyle ilgili haberlere yer vermişti. Krakovili gazeteciler, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun o bilindik, o had safhada katı sansürüne rağmen, kısa bir süre önce Rus Cephesi'ne konuşlandırılmış Türk tümenlerini teftişe giden, bu arada merkez devletlerin Berlin ve Viyana'daki başkumandanlarıyla görüşmeler yapmak niyetinde olan Paşa'nın, Krakovi'de geçirdiği zamanı, en ufak ayrıntılarına varıncaya dek haber yapmayı başarmışlardı. Onların vasıtasıyla şunları öğrenmek mümkün olmuştu: "Enver Paşa, Türk Harbiye Nazırı, dün Krakovi'de mola verdi. Şahsına tahsis edilmiş bir trenle öğleden sonra saat 2.45'de

gelmiş ve gelişine müteakip kısa bir şehir turu yapmıştır. Saat 3.20'de ise seyahatine devam etmek üzere şehrimizden ayrılmıştır". Enver Paşa, Avusturyalı subaylarla daha sonra Türk gazetelerinde yayınlanacak fotoğraflar çektiği ve de Avusturya-Macaristan İmparatorluk ordularının "kenti Rusların elinden şimşek hızıyla nasıl geri aldıklarını" ayrıntılarıyla öğrendiği Przemysl kentinde, Krakovi'ye nazaran biraz daha uzun bir süre kalmış olsa gerektir. Krakovi gazetesi, Enver Paşa'ya dair haberlerini şöyle sürdürüyordu: "Şehir Komutanı General Riml'in istasyonda karşıladığı Türk Harbiye Nazırı, gece saat 01'i 30 dakika geçe Lwow'a ulaşmıştır. Enver Paşa, doğu Cephesi'nde savaşan Türk ordularını ziyaret amacıyla gece saat 3'te şehirden ayrılarak yoluna devam etmiştir." Gideceği yere ulaştıktan sonra neler olduysa şu şekilde anlatılmaktaydı: "Bu vesileyle bahsi geçen cephenin Başkumandanı, Süvari Orduları Generali ve Amiral Prens Karl'a da bir ziyarette bulunmuş, Prens Paşa'yı kabulü hararetle bir fikir teatisi şeklinde cereyan etmiştir. Prens, Enver Paşa'ya öğle yemeği davetinde bulunmuştur." Enver Paşa, 12 Eylül'de Berlin'de ana kışlaya dönmüştü.

Zehirli Gaz Kullanılıyor

16 Eylül 1916 günü 15'inci Türk Kolordusu bölgesine yöneltilen karşı taarruzlar, plânlama ile sevk ve idarede yapılan hatalar yüzünden umulduğu gibi gelişemedi. 20'nci Tümenle 208'inci Alman Tümeni 65'inci Tugayı'nın birlikleri karşılıklı olarak yeteri kadar irtibat sağlayamamışlardı. 185'inci Alman Alayı 419 Lipicadolna doğrultusunu kapatmakla görevlendirilmiş, 20'nci Tümen Komutanı da bu harekete önem vermişse de komutanlar anlaşmak imkânı bulamamışlardı. Büyük kısmı ile 331 rakımlı tepe bölgesinde çarpışmakta bulunan 20'nci Tümen'in 61'inci Alayı sağ yandan süvari hücumuna uğramış, çevredeki kıtaların birleşik etkisiyle bu saldırış püskürtülmüştü. O sırada, 208'inci Alman Tümeni girme yerindeki düşmana, karşı taarruz yapmaktaydı.

Saat 18.30'a doğru Alman birlikleriyle 20'nci Tümen arasında irtibat sağlanmış, 65'inci Alman Tugayı'ndan iki tabur, kuzeydeki 417 ile 419'un bir km batısındaki ormanın arasını tutmuştu. Bu sıralarda Ordu Komutanlığı 426 ve 331 tepelerinden geçerek Narajovka Vadisi'ne kadar uzanan hattın işgal ve tahkimini emretmişti.

Bir düzene giren karşı taarruz başarılı olmuş, düşman 300 kadar esir vererek çekilmiş, böylece, 417-419 hattı yeniden ele geçirilmişti. Bugün, düşman tarafından 62'inci Alay kesimine zehirli gaz atılmıştı.

Düşman, 19'uncu Tümen bölgesinde 57'nci Alay'ın sorumluluğunda bulunan 337 rakımlı tepenin ikinci hat siperlerine kadar girme ile sonuçlanan bir taarruz yapmıştı. 'Bu girmeyi atmak üzere, 57'nci Alayı da emrine alarak, 72'nci Alay tarafından bir karşı taarruz yapılmış, 55'inci Alman Tümeni'nin ateş yardımından da faydalanılarak, gece geç vakit bütün mevziiler geri alınmak suretiyle 19'uncu Tümen bölgesi düşmandan temizlenmişti.

Hatırat 6: Dört Yüz On Yedi Rakımlı Tepede Çarpışmalar

26 Ağustos 61'inci Alay Cephesi'nde 417 rakımlı tepedeyiz. Düşman karşımızda, namlularını üzerimize çevirmiş. Şiddetli bir bomba sağanağı gökten düşüyor ve yerden âdeta bir volkan kaynıyor. Etten, kemikten, kandan müteşekkil insanlarla dolu olan ön siperin içinde neler cereyan ettiğini fark etmenin imkânı yok. Orası toz, duman ve simsiyah bir bulut altında. Birden mermilerin isabet noktaları bize doğru ilerledi, yaklaştı, yaklaştı ve hatta bizim siperi de aştı, düşman trampet ateşini aynı şiddetle bizim sipere de yönlendirdi, şimdi biz de o cehennemın içerisinde ve o çelik sağanağının altındayız.

Her an sizi param parça edip havaya savurması ihtimali olan bu mermi yağmuru altında beklemenin psikolojisini tasavvur edebilir misiniz? Ayakları bağlanmış, bıçağı bekleyen kuzumun hâli bile buradaki insan yavrusunun hâlinden çok az acıklıdır. O hiç değilse başına gelecek felâketin farkında değildir. Gençlik görmeden ihtiyarlığa atlayan bugünkü neslin saçlarını ağartan işte bu korku altında beklemedir.

Biz de bekliyoruz, bir ara siperin dar hendeğine ben, Bergamalı Mustafa Onbaşı, Ali Çavuş ve birkaç nefer sıkışmış oturuyoruz. Yüzlerimizde acı bir güliümseme, kalblerde bir sıkıntı, ne kimse konuşuyor ne de konuşmak arzusu var. Sağdan soldan yaralı sesleri geliyor ve biz mermilerin düşüşünü sayıyoruz.

İşte iki metre önümüzde bir daha tam isabet, siperin tabanına yapışıyor, toz toprak taş parçaları üzerimize yağıyor, daha bunları silkinmeden, hemen arkamıza bir daha, bir an yine kendimizi topluyoruz, bir daha birbirimizin yüzüne bakıyoruz, neferin birisi boyuna salâvat getiriyor, soruyorum.

—Korkuyor musun hemşeri?

Cevap veriyor:

—Korkmuyorum efendim.

Benim sualim ne kadar saçma ise onun cevabı da o kadar yanlış.

Âni bir saika, bir gece karanlığı ve canhıraş bir çattırtı, bir an için göğün maviliği, güneşin pembe rengi silindi, onun yerine kapkara bir gece hâkim oldu, vücudum müthiş bir şiddetle iki metre ötedeki hendeğin duvarına savrulurak çarpıldı, her tarafım hurdahaş, siyah duman yavaş yavaş açıldı ve onun yerine feci, bütünü hayatımca gözümün önünden ayrılmayan bir manzara hâkim oldu:

Yanımda bir kesik baş, evet şu mevlit kitaplarımda okuduğumuz hikâyeye benzeyen bir kesik baş yatıyor, bunun kim olduğunu fark edemedim kanlar içerisinde inleyen Mustafa Onbaşı gözüme iliştiriyor, öteki neferler ne olmuşlardı? Nereye gitmişlerdi? Çökmüş ara siperlerinin toprakların arasından yavaş yavaş tüten kara duman belki buna cevap olabilirdi. Eğer bende muhakeme kudreti kalmış olsaydı...

Düştüğüm yerde can havlimle bir defa sağımı solumu yoklamış ve bir tarafımdan kan akmadığının farkına varmışım. Yalnız hendeğin duvarına çarpılmak ve o müthiş güriilti ben de artık ne muhakeme ve ne de işitmek kudreti bırakmamıştı. Olduğum yere sırt üstü uzandım, gözlerimi göğe diktim, hareketsiz duruyorum. İkinci bir merminin gelip üzerime düşeceği de hatırıma gelmiyor ve yahut düşmesinde o kadar ehemmiyet görmüyorum.

Mustafa Onbaşı bir zaman bağırdı, inledi, sonra sürüne sürüne benden uzaklaştı. Ne o bana bir şey söyledi, ne ben ona bir şey sordum. Mermiler yine fasılasız düşüyor kâh güneşle aramda siyah bir bulut hâsil ediyor, kâh üzerime daha bir hayli toprak savuruyor, parçalar sağıma soluma düşüyor ve fakat bunlar benim için tabii şeyler görünüyor, siperin hendeğine uzanmak veya ön siperle yaslanmak hatırımdan bile geçmiyor.

Gözlerim tekrar yanımdaki kesik başa çevriliyor, gövdesini etrafta arıyorum, kolu, boynunu her tarafı parça parça olmuş, kesilmiş şah damarlarından akan kan toprağı çamur hâline getirmiş. Her taraf, siperlerin şivleri kan, beyin, et parçalarıyla bulanmış, artık her şey, hatta kesik baş bile bana tabii görünüyor ve korku vermiyor, yan yana yatıyoruz. Biraz sonra etrafımda geçen her şeyi unutuyorum, gözlerimin önüne güzel bir manzara, Saray burnundan Boğazın ve Marmara'nın eşsiz görünüşü, Marmara ve Boğaz'ın maviliği geliyor, buralarda da insanlar var, yaşıyorlar, geziyorlar, güliyorlar diyorum. Ne top sesi ne Trampet ateşi ne de bu kesik başı görmüyorlar ve kim bilir belki de saadetlerinin kıymetini takdir etmiyorlar, müthiş bir patlama tekrar beni daldığım rüyadan uyandırıyor. Her tarafım taş ve toprakla örtülüyor. Bu trampet ateşi ne kadar devam etti. Hangi saatte bizim üzerimize mermi düştü. Pek farkında değilim. Yalnız bir ara etrafımızdaki patlama

seslerinin kesildiğini hissettim, mermiler başımızın üzerinden geçerek gerilere gidiyor, biraz doğruldum, sıra sıra insanlar, sabahleyin karşıki siperlerden gördüğüm kalpaklı ve kasketli Ruslar dereden bizim yamaca doğru yürüyorlar. Hem de rahat, ellerini kollarını sallaya sallaya.

Rüyada insanı kâbus basar, bunun nasıl şey olduğunu herhâlde bilirsiniz: Korkunç vaziyettesiniz, ya sizi kesiyorlar veyahut uçurumun kenarından aşağı yuvarlamak istiyorlar, bağırarak, çırpınarak istiyorsunuz, hattâ gözleminiz yarı açık bir hâlde etrafınızı, başımızın üzerindeki simâyı görüyorsunuz, fakat sesiniz bir türlü çıkmıyor, kolunuz kılmıdamıyor.

İşte ben de tıpkı bu vaziyetteyim, gelenin Rus olduğunu fark ediyorum, geri gitsem takım yok, elimde silah yok, topçumuza haber iletmek için vasıtam yok. Tam bu sırada birinci hatta bir fısrıtı işitiliyor, kırmızı bir fişek havaya yükseliyor. Bir, bir daha, bir daha.. Kendi kendime mırıldanıyorum:

—Oh, birinci hatta daha sağ kalanlar varmış ve bizim topçudan mânia ateşi istiyorlar, kurtulduk.

Ancak kırmızı fişeklerin yere düşmesi kadar bir zaman geçiyor, derinden ve yakından gök gürlemelerine benzer sesler işitiyoruz. Bu defa ilerleyen safların ortalarında siyah dumanlı infilâklar beliriyor, bizim mânia ateşimiz daha müthiş daha fasılasız bir şekilde ve bir çelik perde hâlinde devam ediyor. Giyotinin satırı gibi iniyor ve biçiyor, altından beri tarafa geçmek isteyenlerin vay hâline. Bu çelik satırdan kurtulmuş olsa dahi onda da bizim gibi kırırdacak hâl kalmaz.

Perdenin bu tarafında kalmışlar da var. Fakat onlarda da kuvve-i maneviye kırılmış ve bizim hattın hemen önünde yere yatmışlardır. Saatlerden beri çelik sağanağı ile dövülen birinci hattımızda yine hareket görünüyor, yine şuradan buradan toza ve kana bulanmış insanlar çıkıyor, hatta tüfeğini omzuna dayayıp ateş ediyor, bombayı savuruyor. İşte bunlar fevkalbeşer insanlar, sınırları bir çelik kadar kuvvetli Mehmetçikler!. Bunu Avusturya, hatta bir Rus kıtasında göremezsiniz.

Gerimizden bazı kumandalar işitiyoruz. Bir piyade ve bir makineli tüfek bölüğümüz 417 rakımlı tepenin hattı balâsından sıçrayarak bize doğru iniyorlar. O vakit Kristof Kolomb'un Amerika toprağını gördüğü zamanki ferahlığı hissediyoruz. Siper enkazına gömülmüş, biz yarı canlılar da diriliyoruz. Düşman şarâpnel ateşine hiç de aldırılmayarak birinci hatta koşan bu aslan Mehmetçiklerin arkasına düşüyoruz, onlar bu dört saatlik Cehennem'i tatmadıkları sınırları bu dört saatlik işkence ile yıpranmadığı için atılıyorlar, ilerliyorlar ve bizi de arkalarından sürüklüyorlar. Ateş perdesinin beri tarafında kalan Ruslar

*hücum eden Mehmetçikleri, parıl parıl yanan süngüleri görüyorlar, selâmeti firarda buluyorlar ve iş şimdi tersine dönüyor. Artık Brosilofun hücum dalgaları batıya değil, doğruya doğru ilerliyor.*¹¹⁶

Bazı Bölüklerde Hiç Subay Kalmadı

Yaklaşık olarak dört düşman tümeni ile 12 saat çarpışan kolordu kıtaları, mevzililerini savunmuş ve düşmanı büyük kayıpla püskürtmüşse de, birliklerimiz de yorulmuş ve mühim zayıat vermişlerdir. Bazı bölüklerde hiç subay kalmamıştır. Kolordu, mevziini son nefese kadar elde tutmaya, her türlü düşman taarruzlarını püskürtmeye azmetmiştir. Yalnız bir tabur hariç bütün ihtiyatlar kullanılmış ve birinci hatta sokulmuştur. Eğer düşmanın yarın da taarruzlarını yenilemeye gücü yeterse önemli yerlerde kullanmak üzere kuvvetli ihtiyata ihtiyacımız vardır”.¹¹⁷

17 Eylül’ün erken saatlerinde cepheye durgunluk vardı. Bununla birlikte, düşmanın yeni bir taarruza hazırlandığı öğrenilmiş ve bazı yaklaşımlar görülmüştü.

Saat 11.00’e doğru 20’nci Tümenle karşı başlayan taarruz, ihtiyat olmak üzere henüz mevziinden ayrılmış olan 61’inci Alay ile 63’üncü Alay bölgesine yapılan girme ile sonuçlanmışsa da evvelce Lipicagoma dolaylarına gelmiş olan 216’inci Alman ihtiyat Tümeni ve 20’nci Tümen birliklerinin karşı taarruzlarıyla kısa zamanda geri atılmıştı. Bu muharebe çok zor ve zayıatlı oldu. Alay komutanları dâhil bütün subaylar erlerle birlikte vuruştular. 19’uncu Tümen bölgesinde ise karşılıklı topçu ve piyade ateşi yapılıyor, 77’nci Alay bölgesinde ise durgunluk göze çarpıyordu. 397 tepesinde bir taarruz ihtimaline karşı gerekli hazırlıklar yapılmıştı. 17 Eylül akşamına kadar süren muharebe sonunda bütün kolordu mevzileri düşmandan temizlenmiş ve taarruzlar püskürtülmüştü. Bundan sonra, kıtaların yeniden düzenlenmesi ve ihtiyat ayırmaları, 77’nci Alay 3’üncü Taburu’nun Miçiçov güney batısında kolordu ihtiyatını oluşturması, personel ve ikmal hizmetleriyle tahkimatın yeniden ele alınması, kolorduca emredilerek uygulanmaya başlanmıştı.

İki günlük muharebe şöyle özetlenebilir:

Dört tümenle ve her seferinde taze birliklerle iki gün boyunca taarruz eden düşman, Türklerden çok daha fazla zayıat ve 300 kadar da esir vererek geri çekilmişti. Kolordu çok sarsılmış ve mühim zayıat vermiş olmasına rağmen, Zlotalipa ve Narajovka Vadileri arasında çoğu

¹¹⁶ M.Şevki Yazman, a.g.e, s. 54-57

¹¹⁷ ATASE Arşivi; No. 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-41, Fih. 1-7.

ormanlık olan bir bölgede 20km'den fazla genişlikteki mevziileri, en kötü arazi ve şartlar içinde üstün düşman kuvvetlerine karşı kahramanca savunup ordu cephesinin ortadan yarılmasını önlemişti. Böylece üst komutanlığın kolorduya olan övgü ve güveni bir kat daha artmıştı.

Hatırat 7: Şehitlerimiz Her Geçen Gün Artıyor

417 rakımlı tepenin gerisindeki ormancığın içinde ve ihtiyat bölüğünün yapmış bulunduğu zeminliklerdeyiz, hava bulutlu, mehtap kâh bulutların arkasında kayboluyor kâh görünüyor. Gündüzki trampet ateşi buraya da uğramış koca ağaçları devirmiş, dallar kırılmış, her taraf mermi parçalarıyla dolu, her yerden taze barut kokusu geliyor.

Damı kısmen harap olmuş bir zeminliğin içerisinde bir asker kaputu üzerine uzanmış yatıyorum, karşımda elinde yiyecekle bir iki matara içecek su bulunan emir erim Mehmed ve onun yanında takım Çavuş'u Hilmi ayaklarının üzerine çömelmiş oturuyorlar, her ikisi de gözleri yere dikilmiş dalgın dalgın düşünüyorlar.

—Böyle işte Mehmed, Allah öldürmek istemezse öldürmez.

—Doğru efendim. Biz senden de çoktan ümidi kesmiştik.

Yine ses kesiliyor, mumun titrek ışığı zeminliğin duvarları üzerinde gölgeleri fasılasız raks ettiriyor ve her üçümüz de derin derin düşünüyoruz.

Mehmed üçüncü defa soruyor:

—Efendim, yumurta tatlısı yemez misin? Tam senin sevdiğin gibi yumuşak yaptım, getirdim. Tatlısı da bol. Biraz ye! Kuvvet gelir, kendini toplansın.

—Mehmed, canım hiçbir şey istemiyor, başım ağrıyor, her yerim kırılıyor, yalnız yatmak istiyorum, sen şu portatif karyolayı aç da rahat edeyim, başka bir şey istemem. Ne iyi ettin de şu karyolayı getirdin.

—Biraz süt içer misin, istediğin gibi kaynatım ve şimdi de buz gibi soğuttum.

—Peki, Mehmed bir iki yudum içeyim.

Mehmed portatif karyolamı getirmek için çadırdan çıktı, şimdi Hilmi ile karşı karşıyayız.

—Hilmi Çavuş, siperden çıktuktan sonra takımı saydın mı kaç kişi kalmıştık?

—Saydım efendim.

—Kaç kişi?

Hilmi Çavuş biraz düşünüyor, bu kara haberi doğrudan doğruya söyleyemiyor, içini çekiyor:

—Sizinle beraber on altı kişi efendim.

Yine sükût.

—Sipere girerken kaç kişiydik Hilmi Çavuş, ben kafamı bir türlü toplayamıyorum.

—81 kişi efendim.

—Demek 65 arkadaş gömdük ha Hilmi Çavuş?

—Öyle efendim.

Altmış beş arkadaş! Biz bunlarla üç senedir beraber yedik, beraber içtik, beraber güldük. Aynı çatı altında yattık, birbirimize kardeşten, anadan, babadan yakın olduk, daha on iki saat evvel güle güle, eğlene eğlene yine bu ormancığın yanından geçtik, sipere girdik ve nihâyet işte beş saat içerisinde hepsini gömdük. Hepsini bu yabancı diyarın kara toprakları arasına bıraktık. Başım dönüyor, beynim bulanıyor.

Mehmed süt getirdin mi?

—Getirdim efendim.

—Ver!

Sütü boğazıma dikiyorum, gırtlığımdan aşağıya akıyor.

Mehmed bir taraftan karyolayı kurarken ben Hilmi'ye mütemadiyen soruyorum:

—Afyonlu Hüseyin onbaşı sağ mı?

—Şehit efendim.

—Konyalı Veli?

—Toprak altında kalmış sonra arkadaşlar çıkarmışlar, fakat daha buraya gelmeden ölmüş.

—Bergamalı Mustafa?

—O sizin yanınızda yaralanmıştı, siriüne siriüne muvasala hendeğinin yanına kadar geldi. Orada bir şarapnel tam isabet etti. O da orada gitti.

—Peki, o başı kesilmiş benim yanumdaki kimdi?

—Ali Çavuş.

—Alâiyeli Kadir ne oldu?

—Bir şarapnel parçası sağ ayağını götürmüştü. Sihhiyeler sedyeye koydular. Geri götürdüler ama, hiç ümit kalmamıştı.

—Kayserili Palabıyık?

—O da şehit efendim.

—Hilmi Çavuş, Allah aşkına şu kalanların ismini say bana. Hep şehit, hep şehit diyorsun, çıldıracağım.

Hilmi Çavuş'un gözleri sulanıyor, yavaş yavaş kalanların ismini sayıyor.

—Ha unuttum, senin hemşeri Ahmed ne oldu?

Hilmi Çavuş bu defa susuyor, boğazına tıkanan hıçkırığı belli etmemek için yutkunuyor, yutkunuyor sonra titrek sesiyle anlatıyor:

—İlk önce siperde beraber oturuyorduk, mermi ön şivi yıktı. Ve biz de açıkta kaldık, Ahmed «Aman Hilmi Çavuş yandaki sipere geçelim» dedi. Oraya gittik, orada da siperden eser kalmamış, dümdüz olmuştu. Toprak altından da iniltiler geliyordu, Ahmed dayanamadı. «Aman hemşerim şunları çıkartalım» dedi. Biz kütükle toprak altında kalanları çıkaralım derken tam önümüze bir mermi düştü, açıkta çalışıyorduk, bir parça Ahmed'in tam kaburgasına isabet etmişti, düştü, bana bir şey olmadığı için sürükleye sürükleye yandaki sipere götürdüm. «Hemşerim sağ kalırsan karım çocuğum evvelâ Allah'a sonra sana emanet!» dedi ve gözlerini kapadı.

Mehmed'le Hilmi Çavuş'u gönderiyorum, karyolaya uzanıyorum, gözümün önüne hep (65) rakamı ve hep Ali Çavuş'un kesik başı geliyor, bende henüz uyku yok. Arada sırada sedyeye ilelerinden toplanan Türk ve Rus yaralıların iniltisi gecenin sessizliğini bozuyor, rutubetli bir soğuk iliklerime kadar işliyor.. Nihayet sabaha karşı biraz dalıyorum, fakat rüyada bile gözümün önüne hep (65) rakamı ve kesik baş geliyor.

Destek birliği almak ve biraz istirahat etmek üzere «Potpolica» köyündeyiz. Bizim bölüğün diğer takımları da zayıf ama onlarınki benimki kadar feci değil. Yalnız çok şen, çok zeki bir arkadaş olan bölüğümüzün alaylı müllâzım-ı evveli; İspartalı Mehmed Efendiyi kaybetmişiz. Zavallı takımıyla cepheyi takviyeye giderken hendeğin içerisinde bir şarapnel misketiyle şehit olmuş.

Bölük erleri arasında birden Vaziyeti Bozuk gözüme ilişiyor.

—Ulan Vaziyeti Bozuk, sen ölmedin mi? Öyle ya! Acı patlıcanı kırığı çalar mı? Hüseyin Çavuş itiraz ediyor:

—Öyle deme efendim, o günü Hüseyin herkesten fazla gayret gösterdi, siper altında kalan iki arkadaşını ölümden kurtardı, ileri taarruz edenlerle

beraber Rusların siperlerine kadar gitti, hatta başından hafif yaralandı da arkadaşlardan ayrılmayayım diye hastaneye bile gitmedi.

—Aferin Hüseyin. Çocuklar Koçan ne oldu?

—O da burada efendim, o da iyidir, Destancı Nuri de sağ, yalnız garip Tiryaki şehit düştü.

—Vah vah zavallı çocuk! Bak Tiryaki'ye çok acıdım çocuklar. O sırada Koçan da görünüyor. Yanıma yaklaşıyor. Rengine kan gelmiş, yüzü vücudu bayağı toplamış.

Bölüğe destek için verilen yeni erler hep genç, hep toy çocuklar. Daha ne muharebe görmüşler, ne top sesi işitmişler. Üstleri başları temiz, renkleri sıhhatleri yerinde, köylerinden ayrıldıktan sonra depo alayında birkaç ay talim görmüşler ve şimdi de destek eratı olarak kıtalara gönderiliyorlar.

İrice boylu birisine soruyorum:

—Hemşeri sen muharebeden korkar mısın?

—A. ah (hayır demek istiyor)

—Toptan.

—Aah

—Trampet ateşinden?

Bu defa alay ettiğimi zannediyor, sırtıyor, dişlerini gösteriyor:

—Tramputtan gorphulu mu?

—Trampetten değil, ateşinden...

Bu tabirden henüz bir şey anlamıyor, biraz düşünüyor ve sonra cevap veriyor:

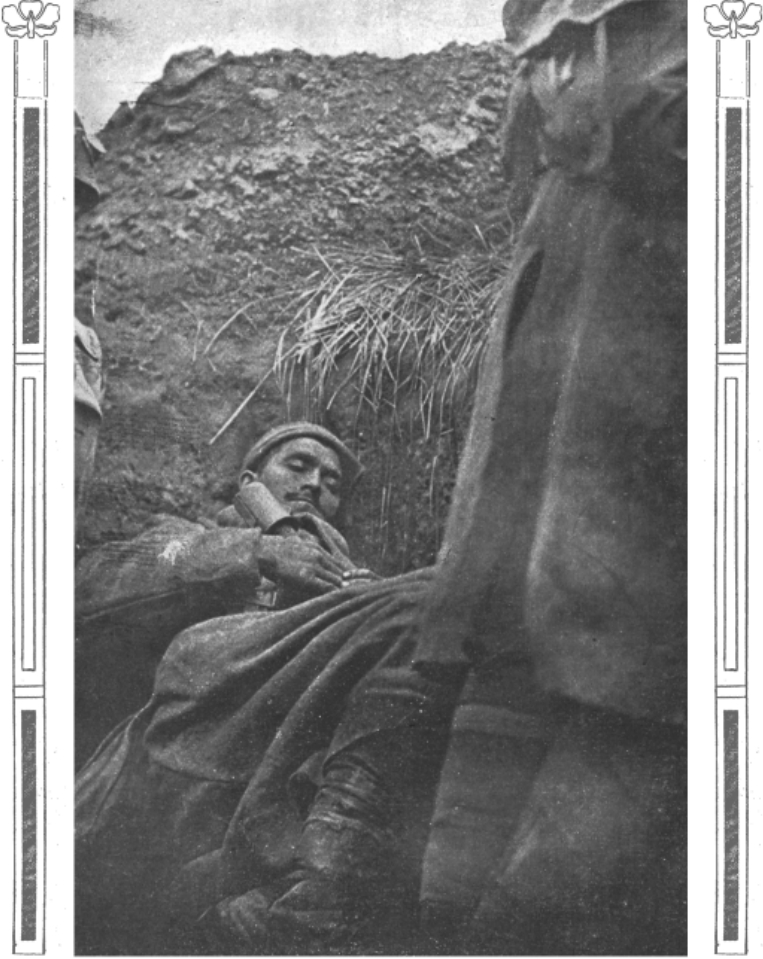
—A.ah ondan da korkman.

Yeni neferlerimi mangalara taksim ediyorum, fakat şimdilik eskilerden ayrı yerlerde yatırıyorum, çünkü eskiler bugünlerde hep şehit arkadaşlarından, top mermilerinin insan cesetlerinin asıl parçaladığından, siperlerin nasıl kapanıp dümdüz olduğundan bahsediyorlar. Bunun yenilerin morallerini bozma ihtimali vardır. Ayrı ayrı evlere yerleştiriyorum, yerime dönerken Vaziyeti Bozuk, arkadaşlarına anlatıyor ve bana işittirmek üzere de biraz yüksek perdeden söylüyor:

—İyi emme, bu oğlanlar analarının kucaklarından daha yeni ayrıldılar. Şimdi de yalnız başlarına bir evde yatıyorlar. Geceleyin bunları abdest bozmaya kim götürecektir?

İşte Mehmetçik buydu. Zor anda bile şaka yapmayı, kendini şartlara

uydurmayı becerebilen dünyanın nadide cengâverlerindendi. Yurdundan, köyünden, yuvasından binlerce kilometre uzakta kendi dilinden, kendi dininden olmayanlar için dahi büyük fedakârlıklara katlanıyor, hatta canından oluyordu.

Galiya Siperlerinde elinde bombasıyla uyuyan Osmanlı askeri

Hatırat 8: Üç ve Dört Eylül Muharebeleri

3 Eylül sabahı hava açık ve berraktı. Daha aydınlıkla beraber düşmanın topçu ateşi de başladı ve güneşin doğması sıralarında şiddetli bir trampet ateşi hâlini aldı. Bulunduğumuz yerden birinci mevziin cayır cayır yandığını görüyoruz. Trampet ateşinin başlamasından biraz evvel sağımızdaki Alman fırkası birinci ve ikinci hatlarını boşaltarak erlerini bunların gerisindeki sırtlara çekmeye başladı ve bu durumu haber vermek üzere bize bitişik alayın yaverini en sağ cenahtaki taburumuzun kumandanına göndererek şu bilgiyi verdi:

- Binbaşım, biz ileri siperlerimizi boşalttık.
- Pekâlâ, sizin bileceğiniz iş.
- Siz boşaltmayacak mısınız?
- Ben emir almadım, geri çekilemem.
- Ama sağ cenahımız açık kalacak.
- Onu da ihtiyat bölüğümler kapatırım.

Alman alay yaveri giderken, ateş bütünü şiddetiyle devam ediyordu. Her mevzi bir mezar olmaktan başka bir şeye yaramıyordu. Trampet ateşi fastasız ikindiye kadar devam etti. Akşama doğru Rus piyadelerinin keşif taarruzu başlamıştı. İleri hatlarımızda birkaç yaralıdan başka kimse kalmamıştı. Geriden ihtiyat taburlarımız müdahale etmeğe başlamıştı. Mehmetçikler yine mevziin en önünde parlak süngülerle emir bekliyorlardı. Ve beklenen oldu Mehmetçikler Rus piyadesiyle karşı karşıya gelmişlerdi. Mehmetçikler Ruslarla arasındaki büyük farka rağmen bomba ve süngü ile Rusları püskürterek ileri mevzilerini ele geçirdiler fakat kendileri de tükendiler. Bugün piyade kotalarımızın ve özellikle sağ cenahtaki altmış birinci alayımızın verdiği zayıat akıllara durgunluk verecek derecedeydi. Bu alayın en sağda bulunan ve çok cesur bir kumandana sahip olan taburundan, tabur kumandanı, yaveri, doktoru, hatta iâşe subayı de dâhil olmak üzere tek bir subay kurtulmamıştı. Hepsi şehit veya yaralıydı. Bin küsur mevcutlu olan tabur efradından da ancak 82 er sağ kalabilmişti. Diğer taburların zayıatı da bu derece olmamakla beraber yine pek çoktu. Bugünkü ateşte yalnız altmış birinci alayın 3.000 er zayıat verdiğini tümen kumandanı bilahare bir konferans esnasında söylemişti.

3 Eylül akşamı hemen hemen ne tümenin ve ne de alayların elinde önemli bir ihtiyat küt'ası kalmamıştı. Ateşin şiddetinden ve Rus piyadelerinin vaziyetinden taarruzun ertesi gün için de devam edeceği kolaylıkla anlaşılıyordu.

Bu vaziyete ordu da vakıf olduğu ve Brosilof'un özellikle bizim cepheden yarma hareketine teşebbüs edeceğini bildiği için tümenimiz emrine altmış beşinci Alman tugayını verdi ve tugay hemen o gece yürüyüş yaparak ertesi sabaha kadar cepheye vasil oldu.

Bir Alman Alayının Taarruzu

Mehmetçiğin Galiçya'daki hayatını anlatırken bu levhayı ikmal için tabiatıyla komşu bulunan müttefik kıtalardan da bahsetmek lâzım geliyor. Avusturyalıların cephe gerisindeki hayatlarını enteresan bulduğum için bunu birkaç defa anlatmıştım. Alman kıtalarının ise cephedeki hareketlerini şayanı tetkik bulduğumdan burada da ihtiyat olmak üzere emrimize verilen Alman alayının taarruzundan bahsedeceğim.

3-4 Eylül gecesi sabaha kadar fasıllı surette devam eden topçu ateşi aydınlıkla beraber trampet ateşi şeklini aldı. Artık bir «huni tarlası» şeklini almış olan birinci mevziimizin hatları cayır cayır yine yanmaya ve kaynamaya başladı. Biz ikinci mevzide ve tümen gözetleme mahallinin civarında tahkimatla meşgulüz, her ihtimale karşı ikinci mevziimizi süratle hazırlıyoruz.

Önümüzde geniş bir vadi vardı ve ovanın diğer yamacında, yani 419 rakımlı tepenin gerisinde Alman ihtiyat alayı bölük kolu vaziyetinde ve taburlar yekdiğerlerinden açılmış olduğu hâlde istirahat etmektedir. Alay telefoncuları alayın bulunduğu yeri süratle fırka karargâhına rapsettikleri gibi alay karargâhından bir subay da irtibat subayı olarak tümen karargâhına iltihak etmişti. Alay kumandanı kıtalarının biraz gerisinde dere içine yakın, hayvanından inmiş ve karargâh subaylarıyla birlikte oturduğu bizim tepeden görülüyordu. Alayının gerisinde bulunduğu 419 rakımlı tepenin ilerisinde topçu ateşi siperlerimize karşı bilâ fasıla devam edip duruyordu.

Bu anda düşman cephesinin hemen gerisindeki büyük ormanın kenarında siyah, kesif kıtalar göründü ve süratle ormandan çıkarak muazzam kütleler hâlinde süratle ilerlemeğe başladılar. Derhal alarma geçiyoruz.

—Düşman süvarisi taarruza kalkıyor.

Süvari taarruzu başka bir orduda olsaydı belki o kadar ehemmiyetli olmayabilirdi. Çünkü diğer ordulardaki süvari sınırlı sayıdaydı. Fakat süvari kolorduları hatta orduları teşkil edebilen Ruslarda süvari taarruzları her an bir afet şeklini alabiliyordu. Bir anda her şeyi, hatta önümüzdeki sayıca büyük Alman alayını da alt üst edebilirdi.

Evet, vaziyet gayet nazikti. Öyle bir şekil hâsıl olmuştu ki karşıdaki Rus süvarilerinden veya bizim taraftaki Alman alayından hangisi tepeye daha erken varırsa kurtulmuş, diğeri muhakkak mahvolmuş olacaktı. Bu zamanda dakika veya saniye değil, saliselerin bile büyük ehemmiyeti vardı. Durum o dakikada telefonla Alman alay kumandanına açıklandığı gibi tümendeki irtibat subayı da bir an evvel alayına yetişebilmek için hayvanını doludizgin tepeden aşağı bırakmıştı.

Telefonla vaziyeti anlayan Alman alayı yekpare bir hareket hâlinde ayağa kalktı. Subaylar hayvanlarına atladılar, bölüklerinin önüne geçtiler. Tıpkı bir manevrada hatta tıpkı bir resmigeçitte görülebilen düzenle ve süratle tepeye doğru çıkıyorlardı. O helecânlı dakikada bile bölüklerin birbirinden araları, taburların yekdiğerinden mesafesi tamam, zabitlerin buldukları yerler talimnamenin tarif ettiği şekildeydi.

Birden ön hatlar üzerindeki ateş ilerledi. Ve bir şarapnel yağmuru hâlinde 419 rakımlı tepenin önlerine ve gerisine, yani ihtiyatların geleceği yere, şimdi Almanların başları üzerinde ardı ardına parlayan alevler ve sonsuz bir şekilde büyüyen beyaz bulutlar vardı. Buna rağmen bölükler aralıksız ve düzenli olarak ilerliyor, geçtiği sahada döküntüler, boz renkli insan cesetleriyle bunların arasında dolaşan beyaz sedyeler bırakıyorlardı. Bu zayıat, değil taburlar veya bölükler, hatta mangalar arasındaki düzeni bile bozmuyordu. İşte o vakit:

—*Bunlar da benim Mehmetçiklerim gibi çelik sinirli, dedim ve Almanları sevdim. Alman alayı gösterdiği sürat ve disiplinli hareketin semeresini görmüştü. Almanlar Rus süvarisinden biraz önce ileri hatta varmış ve bölükler yanaşık nizamda oldukları yere yatmışlardı. O andan itibaren hafif ve ağır makinelerle öndeki neferler öyle müthiş ve biçici bir ateş açtılar ki beş dakika sonra muntazam ve muazzam kütleler hâlinde ilerleyen Rus süvari alaylarının yerinde sağa sola kaçışan süvarisiz beygirsiz, geriye doğru fırayeden atsız insanlardan başka bir şey kalmamıştı. Tümünü birden yerlere serilmiş, imha edilmişti. Kaçan beygirlerden bir haylisi de bizim elimize geçmiş bulunuyordu.*

Artık iki dakikalık bir tereddüt meseleyi tamamen aksine çevirebilir ve bir Alman alayının dere içerisinde kılıçtan geçirilmesine sebep olabilirdi. Ve verilen karar üzerine Rus süvarisinin dağılmasından sonra Alman alayı burada durmayarak ilerledi, eski hatlarımızı geçti, Rus siperleri önünde durdu.

3 ve 4 Eylül muharebelerinden sonra Tümenin karşı karşıya kaldığı müthiş zayıat dolayısıyla Tümen cephesini daraltmak mecburiyeti hâsıl olmuş ve sağ cenahta 61'inci alayın işgal ettiği mevzileri Almanlara teslim etmiştik.

Tümen hududu Yegehravz vadisinden sola doğru uzanıyordu, bizim bölüğümüz de tekrar bu vadi gerisindeki (Podpopliça) köyüne gelmişti. Cepheye yine az müddet devam etmek üzere sükûnet hâsil olmuştu. Artık biz kaya; Ruslar dalga hâlini almış ve böylece zaman zaman çarpışmaya devam edip duracaktık. Her gün akşama kadar bölüğümüzle köyden kalkıp ileri hatta tahkimata gidiyorduk. Galıçya'nın o karanlık, seması ekseriyetle kapalı yıldızsız gecelerinde, Rus ileri hatlarından atılan serseri kurşunlar altında siper kazanıyoruz.¹¹⁸

Türk Kolordusunun Fedakârlığı

Gün gün, saat saat gelişen olaylar:

Galıçya'ya geldiğinden beri Türk Kolordusu zayıfatının 95 subay ve 7.000 ere yükseldiği, şimdiden altı tabur ve 22 bölüğün komutansız kaldığı göz önüne getirilirse fedakârlıkların önemi daha iyi anlaşılmış olur.

16–17 Eylül muharebelerinin sona ermesiyle birlikte birliklerin dinlenmeleri, personel denkleştirilmesi, emir ve komuta ilişkileri gibi konularda tedbirler alınması mümkün olmuştu.

19'uncu Tümen sorumluluğundaki Pototory bölgesi Hofmann Kolordusu'na bağlı Ukrayna gönüllü birliğine teslim edilmekle tabî olmayan bir şekilde vadiyi aşan mevzî daraltılarak düzeltilmişti. 19 Eylül günü önemli hareketler olmamakla beraber, karşılıklı topçu ateşi devam etmiş, Trosyaniç ve Staventin çevrelerinde çeşitli düşman kıta hareketleriyle berkitme faaliyetleri görülmüştü.

Kolordunun bir emri ile mevzun kilit noktaları olarak değerlendirilen 19'uncu Tümen bölgesindeki 397; 20'inci Tümen bölgesindeki 421 ve 433 rakımlı tepelerin savunulması ve ateşlerin tanzimi hususlarına önem verilmesi bir daha hatırlatılmıştı.

20 Eylül'de 20'nci Tümen'in sağındaki mevziilere evvelce girmiş bulunan Rus kuvvetleri komşu 188'inci Alman Alayı'nın Türk ateşleriyle de desteklenen taarruzu sayesinde tamamıyla geri atılmıştı. 216'ncı Alman Tümeni, 20'nci Tümenle birlikte yaptığı karşı taarruzdan sonra eski bölgesine çekildi, Gerok Grubu emrine girdi.

Bugün, düşman uçaklarının faaliyeti artmış, Alman kuvvetlerine ilk olarak büyük çapta zehirli gaz mermileri atılmıştı.

Ordu ve Kolordu Komutanlıkları, berkitmenin pekiştirilmesine önem veriyorlardı. Savunma mevziilerinde birkaç hat hazırlandı.

¹¹⁸ M.Şevki Yazman, a.g.e, s. 66-69

19'uncu Tümen'e göre elverişsiz yerleri alacak olan 20'nci Tümen mevziinin kuvvetlendirilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasına başladı. Rusların taarruz usullerinin değerlendirilmesi ve ona göre tedbirler alınması yararlı sonuçlar veriyordu.

18 Eylül'den 24 Eylül sabahına kadar cepheye durgunluk vardı. Ancak 24 Eylül günü 41'inci Rus Tümeni, 77'nci Alay güney yanı ile 62'nci Alay sınırlarına mahdut hedefli bir taarruz yaparak 421 rakımlı tepenin doğu eteklerindeki birinci hat siperlerini iki tabur kadar kuvvetle ele geçirmişti. Saldırganlar üzerine yönelen savunma ateşleri çok etkili olmuş özellikle girme yeri bölgesinde büyük zayıflık verdirilmişti.

Saat 17.00 sıralarında yapılan karşı taarruzla düşman püskürtülerek mevziler geri alınırken kurtulabilen Rus kuvvetlerinin asıl mevziilerine ve ormanlık araziye doğru çektikleri görülmüştü. Türk kıtalarının kahramanca savunmaları kendilerine epeyce zayıflığa mal olduysa da Rus alayları âdeta erimiş ve çokça esir bırakmışlardı.

25-29 Eylül günleri içinde topçu ile piyade ağır silâhlarının karşılıklı ateşleri ve keşif faaliyetlerinden başka bir hareket olmadı.

Son zamanlarda elde edilen bilgilere göre, anlaşma devletleri ordularının bütün cepheelerde genel bir taarruz yapacakları ve bunun Ekim başlarında beklendiği üst komutanlıklardan bildirilmişti.

Gerçekten, 30 Eylül sabahı 20'nci Tümen mevzileri ve özellikle 61'inci Alay sol yanı şiddetli topçu ateşi altına alınırken, Rus kuvvetleri Türk mevziilerine yaklaşmaya, Hofmann Kolordusu bölgesinde Pototory kuzeyindeki 349 rakımlı tepeye taarruza başlamışlardı. O gün öğle üzeri, düşman topçu ateşi kolordunun bütün mevzilerine ve en yoğun olarak Popilika (Popielicha), 421, 356, 397 tepeleri çevresine yöneltilmişti.

Nihayet, saat 13.30 sıralarında 61'inci, 72'nci ve 57'nci Alaylara taarruz başladı. Bir saat sonra, 77'nci Alaya da saldıran düşman bu alay ile 61'inci ve 57'nci Alay'ın bir kısım mevziilerine girdi. 72'nci Alayda dahil olmak üzere çetin bir süngü muharebesi başladı.

Saat 15.00'de, Kolordunun orduya verdiği raporda; tabur ve alay ihtiyatları da kullanılmak suretiyle yapılan karşı taarruzlarla 397 ve 421 rakımlı tepelerdeki girmeler hariç, bütün taarruzların püskürtüldüğü bildirilmişti.

Bu sıralarda, 55'inci Alman Tümeni bölgesinde Pototory kuzeyindeki 345 rakımlı tepede bulunan mevziler düşman eline geçmiş, bazı birlikler Posuchow'a kadar çekilmiş, ayrıca karşı taarruz hazırlığı başlamıştı.

Saat 18.00'de 15'inci Türk Kolordusu'nda, 421 hariç, düşman bütün cephelede geri atılmıştı. 421'e yapılan karşı taarruz da gelişmekte ise de henüz tam başarıya ulaşmamıştı. Sarançuki bölgesinden Molohow'a doğru bazı kuvvetlerin yaklaşmakta olduğu görülmüştü.

15'inci Kolordu Nadorozniyov kuzey doğusunda bulunan iki ihtiyat taburunu Olhoviç bölgesine aldı. Nadorozniyov güney doğusuna gelmiş bulunan Alman süvari tugayı, kolordu ihtiyatı olarak görevlendirildi. Bu sırada, 228'inci Alman Alayı ordu ihtiyatına girmek için Pcdoysoki'de (Podwysokie), 54'üncü Alay da oraya gelmek üzere yolda bulunuyordu.

Ruslar yaptıkları son taarruzda 3'üncü Kafkas Kolordusu'nu da kullanmışlar ve önemli bir başarı elde edememişlerdi. Bu durum güney ordusunun savunmadaki başarısında büyük önem taşımaktaydı. Kuzeyde, Hofmann Kolordusu bölgesinde 348 rakımlı tepede yapılan düşman girmesi daha fazla derinleştirilmişti. 19'uncu Tümen'in kanadındaki bu sıkışık durum 55'inci Alman Tümeni'nin Poşışov bölgesindeki ikinci hatta kadar çekilmesi ile çok tehlikeli bir hâl almıştı. 19'uncu Tümen 57'nci Alay'ın mevziideki birlikleriyle karşı taarruz yapan kıtalar birbirine karışmış, 1'inci ve 3'üncü Tabur Komutanları ile bölük komutanlarından bazıları yaralanmış, bir kısmı şehit olmuşlardı.

57'inci Alay Komutanı verdiği bir raporla: zayıfın büyüklüğünü, bu sebeple mevziilerin savunulmayacağını belirtmiş ve alayın geri alınarak bölgenin başka birliklere verilmesini teklif etmiş; 19'uncu Tümen Komutanı da orduya yazdığı raporda, takviye kuvvetleri verilmezse sonuçtan umutsuz olacağını bildirmişti.

Türk kuvvetlerinin ve Hofmann Kolordusu'nun içinde bulunduğu bu zor durum ile 15'inci Türk Kolordusu personelinin kahramanca vuruşarak elde ettikleri üstün başarı ordu emri ile yayınlanmış, kutlanmış ve övülmüştü.

Ayrıca, ordu ihtiyatlarının kaydırılması ve yeni ihtiyat kurulması gibi tedbirler de alınmıştı. Bu arada Alman süvari tugayı 19'uncu Tümen' in, 49'uncu Alman Sahra Alayı'ndan bir batarya da 20'nci Tümen'in emrine verildi. 20'nci Tümen bölgesinde yapılmakta olan karşı taarruz da 421 tepesi ve bunun doğusundaki Cevattepe (bu isim Türk birliklerince verilmiştir) akşama doğru geri alınmıştı. 15'inci Kolordu Komutanlığı birliklerin yeniden düzenlenmesi, astsubaylardan da faydalanılarak tabur ve bölüklerin komutansız bırakılmaması, elden geldiği kadar ihtiyat ayrılmasını emretti.

Hatırat 9: Soğukkanlılığın ve Cesaretin Timsali Türk Askeri

Şimdiye kadar bölüğün yalnız komik şahsiyetlerinden, arkadaşlarına neşe, şevk ve zevk dağıtan Vaziyeti Bozuk ile maiyetinden bahsetmiştik. Cepheye gelinceye ve muharebeye girinceye kadar hep bunların borusu öter. Fakat bir defa o çetin, yıpratıcı mücadele sahnesine girildi mi, burada artık başkaları, sınırlarına ve iradesine hâkim, azimli Mehmetçikler kendisini göstermeğe başlarlar. Herkesin gıptasını celbeden, âmirlerinin dayanağı olan artık onlardır. İşte biz de 11 Eylül'ün kanlı muharebesini tasvir etmeden evvel bu muharebede yaptıkları fedakârlıklarla değil yalnız bölüğün, hatta fırkanın vaziyetini değiştirebilecek, bir ricatı durduran birkaç fedakâr kahramandan bahsedeceğim.

Bunlardan en önemlisi; soğukkanlılık ve cesaretin timsali denmeği hak eden Nevşehirli Osman Çavuş'tur.

Osman Çavuş'u bizim yüzbaşı daha Balkan Harbi'nde tanımıştı. O vakit onbaşı olan Osman birgün mangasıyla birlikte bölüğün açık kalan sol kanadına memur edilmişti. Bulgarların şiddetli bir taarruzu esnasında ve kesif ateş altında yüzbaşı cephesine dalmış ve sol kanadını unuttuğu. Birden Bulgarların bu tarafa da sarkmış bulduklarını hatırladı, yanındaki emir erini Osman Onbaşı'nın ne yaptığını anlamak üzere sol tarafa gönderdi. Osman Onbaşı'nın cephesinde en az üç misli Bulgar vardı. O bunları durduracağı diye uğraşırken üç erini kaybetmiş kendisi de hafifçe başından yaralanmıştı. Yüzbaşının emir eri sürüne sürüne manganın yanına kadar yaklaştı ve seslendi:

—Osman Onbaşı, yüzbaşı ne yapıyorlar, diye soruyor.

—Şimdilik düşmanı sindirmekle meşgulüz.

—Takviye falan ister misiniz?

—Biz sağ oldukça istemeyiz. Ama öldükten sonra pek bilemem.

Senelerden sonra Yüzbaşı, Osman Çavuş'u bize anlatırken,

—Ben onu bu suretle tanıdım, derdi.

Balkan Harbi'nden sonra Osman Çavuş terhis oldu, memleketine gitti. Fakat daha terhis tezkeresindeki mürekkep kurumadan seferberlik ilân olundu, o da askere ve sonra Çanakkale'ye geldi, biz yüzbaşımın Kereviz dereden dönerken tam nokta-i istinatlar hattında arkamızdan koşa koşa birisinin geldiğini gördük, nefer geldi, bir çocuk saflığı ile yüzbaşımın elini öptü ve,

—Beni tanımadınız mı efendim, ben Balkan Harbi'nde sizin bölüğünüzdeki Nevşehirli Osman Çavuş'um, dedi.

O vakit yüzbaşı da onu tanıdı, dayanamadı, boynuna sarıldı:

—Neredesin Osman Çavuş?

—Bu tiumende efendim, sizin tiumende.

—Ne yapıyorsun, ne vazifen var?

—Yaralanmaktan başka şimdilik bir vazifemiz yok, şu cepheye geleli daha dört ay olmadı, üç defa yaralandım, geriye döndüm. Geldim, aksi gibi her defada bölüğüümü değiştirdim, yeni bölüğüümde boş kadro olmadığı için artık Çavuş diye de kullanmadılar, şimdi mangada erim.

O vakit yüzbaşı onu kendi bölüğüüne alacağını vaat etti, kiınyesini yazdı ve bu iş için tam üç buçuk ay çalıştı. Nihayet birgün Osman Çavuşeski bir çift ayakkabı, lime lime olmuş bir elbise ile çıktı geldi, ayrıldığı bölük kumandanı «sen bizden kaçırıyorsun» diye epey azarlamıştı. Çanakkale’de bizim bölüğe geldikten sonra muharebelerde yaralanmadı, şehit olmadı, ama başına gelmedik şey de kalmadı. Birgün yetmiş kiloluk bir kara kedi (karatorpili) ile kucak kucağa geldiler, bereket versin Allah acıdı da torpil patlamadı, yoksa Osman Çavuş’un zerresini bile bulmak mümkün olmayacaktı.

Diğer birgün bizim lâğım dehlizlerinden birisinde hafif bir şekerleme yaparken tam altında bir İngiliz lâğımı infilâk etti, evvelâ bir iki metre yukarı fırlattı sonra da enkaz ile beraber çukura düştü, her tarafı ağaç toprak altında kaldı, yanındaki arkadaşları boğulup gittiler. O da tam Azrail ile karşı karşıya geleceği sırada bir İngiliz lâğımı daha patladı, bu defa Osman Çavuş daha yükseklere fırladı, küit diye yere düştü fakat bu ikinci fırlayış onu kurtardı, kendisi bu sahneyi anlatırken:

—Gözlerimi açtım, havada pırl pırl yanan yıldızları gördüm. Azrail’i bu defa da başımdan savmıştım, demişti.

Bunlar Osman Çavuş’un aklında kalan belli başlı maceraları idi. Küçüklerinin sayısını ise ancak Cenab-ı Hak bilir, çünkü çoğunu Osman Çavuş bile unutmuştur.

İşin asıl, harikulade yönü şudur ki bu tehlikelerle dolu bin bir maceranın hiçbirisi Osman Çavuş’u korkutmamış, kılını kıpırdatmamıştır. Şimdi her ne vakit önemli iş çıkarsa yüzbaşı derhal onu çağırır ve «bu işe sen gideceksin» der, hiç düşünmeden şimdiye kadar diline doladığı cevabını bastırır:

—Baş üstüne!

O günkü önemli şahsiyetlerden ikincisi Ödemişli Borazan Mehmed’ ti. Kara kuru iri boylu bir efeydi.. Muharebe dışı zamanlarda zeybek havalarıyla bağlamasını zımbırdatıp duran, muharebe yerine geldikten sonra da korku nedir bilmeyen bir ateş parçası, gözü pek bir kahramandı. Kendisi eskiden beri borazan olduğu için muharebe emir eri olarak kullanılıyordu, fakat onun gayesi bir mangaya gidip orada kumandan olmaktı. Muharebede böyle cesur, yılmaz,

açık göz bir emir erin kıymeti çok fazla olduğu için arkadaşlar ve yüzbaşı onu mangaya göndermez ve önemli bir vazife ile cepheye giden bir arkadaş mutlaka onu emir eri olarak alır. Çünkü yaralanırsan Mehmed sırtlar, kilometrelerce mesafe taşır, sıkıştık da bir yere emir göndermek lâzım gelse, orası Cehennem de olsa mutlaka gider, bulur ve arzu ettiğin en çetin işleri becerirdi.

O günkü kahramanlardan üçüncüsü de Ömer'di. Hâline boyuna kel kafasına bakanın bu çocuktaki cevhere ihtimal vermesi imkânı yoktur. Çabuk çabuk söz söyler, ne dediği kolaylıkla anlaşılmazdı. Bir defa da kel kafası kızdı mı dünya bir olsa, gökten ateş, top mermisi yağsa, karşısına yüzlerce siingü çuksa yine dönmez, yine dönmezdi.¹¹⁹

11 Eylül Muharebesi

Sabahleyin top sesleriyle uyanıyoruz. Cephe yine yanıp tutuşuyor. Gece şafak vaktine kadar çalışmış olduğumuza bakmadan bölüğümüzi tekrar ileriyeye, alayın sağ cenâh taburunun emrine gönderiyorlar. Taburun kumandanı bölüğün iki takımı ile yüzbaşısı düşmanın girdiği siper parçasını ele geçirmeye memur ediyor, ben de takımımın sağ cenah gerisinde Yegerhavz Vadisi'ne karşı mevzi alıyorum. Biraz önümdeki birinci hatta yine hep 26 Ağustos ve 3, 4 Eylül'deki manzarayı seyir ediyorum, bu defa son tecrübelerden hayli istifade edilmiş görünüyordu. Hatlar daha seyrek işgal olunmuş, küt'alar daha hareketli bir hâle girmişlerdi. Topçu ateşi yine birden gerilere yönelmeğe başlamıştı ki daha engel ateşi istemeden ve tüfikle müdafaaya vakit kalmadan ormanlıktan saf saf Rus piyadesi çıkarak vadideki bölük cephesinde boğaz boğaza bir didişme ve çarpışmağa başladılar. Yine kan gövdeyi götürmeğe başlamıştı. Sonuçta geri çekilmek mecburiyeti hasil oldu. Ben vadinin yamacında mevzi almış olan takımımın ve yanımdaki tabur doktoru ile bunları birer birer seyrediyor ve geriye bildiriyorum.

Geriden aldığım emirde,

—Her ne pahasına olursa olsun bulunduğun mevzii muhafaza ve geriden gelmekte olan ihtiyat taburunun o mevziye yerleşmesini temin edeceksin deniliyordu. O sırada solumuzda bağışmalar başladı. Birkaç kişi koşarak sol tarafa gidiyordu. Nevşehirli Osman Çavuş da bunlarla beraberdi, nihayet bana gelen haberden «Solumuzdaki yoldan bir Rus bölüğü yanaşık nizamda bize doğru ilerlemekte» olduğunu öğreniyorum. Oradaki durum daha kritik ve hayatiydi. Yanımdaki Borazan Mehmed'le beraber o tarafa koşuyorum, gördüğüm manzara aynen şuydu:

¹¹⁹ M.Şevki Yazman, a.g.c, s. 66-69

Yüksek ve sık ağaçlı, koyu gölgeli ormanın içerisinde bize doğru uzanan geniş ve düzgün bir şosenin üzerinde dörderle kolda dolgun mevcudlu bir Rus piyade bölüğü ilerliyordu. En önde yalın kılıcı, boz renkli elbisesi ile bir Rus subayı yürüyordu. Anlaşılan bu yolu ileriden kesen birinci hattımız düşmüştü. Bundan cesaret alan Rus bölüğü önüne en ufak bir öncü kütası bile çıkarmadan, dosdoğru ve yanaşık nizamda ilerlemekteydi.

Biz şosenin uygun bir yerinde kazılarak meydana getirilmiş ufak bir siper içine sıkışmış bu vaziyeti seyrederek, ateş açmak için bölüğün yaklaşmasını beklemeye başladık. Ruslar bizim farkımızda değildi. Siperin içinde Osman Çavuş ve onun yanından hiç ayrılmayan Kel Ömer'le, diğer üç nefer, Borazan Mehmed ve ben yani yedi kişiyiz, fazla insanı bu siper alamayacağı gibi açık kalan sağ taraftan fazla destek almanın imkânı da yoktu.

Kendimizi göstermemek için yalnız ben ve Osman Çavuş birer dal gerisinden ileriyi seyrediyoruz, ötekiler siper içinde yatmış durumdaydılar. Rus bölüğü rahat rahat ilerliyordu. Aramızda elli metre bir mesafe kalmıştı. Osman Çavuş'la ikimiz «artık ateş açmanın zamanıdır» kararını veriyoruz. İlk kurşununu Osman Çavuş gönderiyor, arkasından beş tüfekten olması gereken en seri şekilde ve süratle ateş devam ediyoruz. Mermiler sağanak gibi Rusların üzerine yağmaya başlamıştı. Ruslar bu âni ateş karşısında bir anda büyük bir şaşkınlık yaşamaya başladılar. Her kurşun birbiri arkasındaki dört beş askeri topk bir iskambil kâğıdı gibi deviriyordu. Elinde yalınkılıç ile ve bölüğünün en önünde yürüten mağrur Rus subayı daha ikinci ve üçüncü kurşunda yuvarlanmıştı. İlk şaşkınlık anı geçtikten sonra Rus bölüğü etrafına dağılarak yere yatıp karşı ateşe başlamışlardı.

Siperin yeri o kadar güzel seçilmiş ve o kadar güzel gizlenmişti ki Rusların karşı ateşle gönderdikleri kurşunlardan hiçbiri bize isabet etmiyor, başımızın üzerinden aşırıp gidiyordu. Ve biz emniyet içerisinde karşımuştakilerini birer birer zımbalıyorduk. Fakat altı kişinin zımbalaması ile koca bir bölüğün tükenme ihtimali yoktu.

Sağdan, soldan, ağaçların gerisinden yanlarımıza doğru ilerlemeğe çabalyorlar, yavaş yavaş yaklaşıyorlardı. Diğer taraftan da hafif makineli tüfekleri ile bizi şiddetli bir ateş altına almaya çalışıyorlardı. Yanımızdaki neferlerden birisi kafasından aldığı bir yara ile o anda gözlerini yumdu. Bir kurşun Ödemişli Mehmed'in tüfeğinin kundağını parçalamıştı. Artık Rus kurşunları tamamen ateş hattımız üzerinde yoğunlaşmış, başımızı çıkaracak hâlimiz kalmamış ve Ruslar iyiden iyiye yaklaşmıştı. Öte yandan takımın sağdaki kısmından tüfek sesleri gelmeğe başladı. Bombaları fırlatıp onların meydana getireceği kargaşalıktan bilistifade biraz daha emin yere çekilmekten başka çare yoktu. Derhal emir verdim:

—Bombalarımızı fırlatın!

Keskin birer fıstırtı ile bombaların telleri çekildi ve aşağı doğru birbiri arkasına yuvarlamaya başladık, Alman bombalarının yaralamasından daha çok tesir yapan canhıraş infilâkları işitilmeğe başladı, birden silâh sesleri, kurşun vızıltısı kesildi ve Osman Çavuş'un tiz kumandası duyuldu:

—Geri sıçra marş marş!

Galiçya'da el bombalarını altmış metre öteye atan Osmanlı yiğitleri

Kendimizi emniyet altına alacağımız bir yere kadar koşarak geldik biz yerimizden ayrıldıktan hayli zaman sonra Ruslar şiddetli ateşe başladılarsa da gövdeli ağaçları siper alarak geri çekildiğimizden bu ateşten etkilenmiyorduk.

Ben çok emniyet ettiğim Osman Çavuş'la arkadaşlarını burada adım adım vurularak çekilmeye bıraktım. Takımın başına, sağdaki mangalara koştum. Onlar da aşağı yukarı Osman Çavuş'un vaziyetinde idiler, Rus piyadesi bu mangalara da hayli yanaşmış, nerede ise süngü hücumuna kalkacak duruma gelmişlerdi. Bu bir avuç kahraman insanla bunu kabul etmek hiç de akıl kârı değildi. Orada da bombaların kullanılmasına karar verdim. Ve bağırdım:

—Bombalar. Bombalarımızı fırlatın!

Yine aynı fıstırtı, aynı taraka, toz duman, Rusları ateşe ara vermeğe zorlamıştı. Takımın bu kısmı da yüz metre kadar geri çekilmeği başarmıştı. Ve hatta karşısındaki düşmanı da tespit edebiliyordu. Fakat Osman Çavuş'un bulunduğu taraf için bu mümkün değildi. Kendi mevcuduna nispetle pek fazla bir düşmanla yani beş kişi ile en aşağı iki yüz kişilik bir mevcudla uğraşmak mecburiyetinde idi. Benim bulunduğum taraftaki mangalardan birisi ile erlerden toplayabildiğim bombaları Osman Çavuş'a gönderdim. Biraz sonra o tarafta bir cayırtı, bir bomba sesi daha duyduğum, hatta bir aralık kulağıma «Allah Allah» sesi gibi bir şeyler çalındı, bir ateş fasılası oldu, meraktan kendimi tutamadım, tekrar, sola, Osman Çavuş'un yanına koştum gözlerime bir türlü inanamıyordum. Koca Rus bölüğü geri çekiliyor ve bizim on beş kadar nefer adım adım, ateş ede ede ilerliyordu.

Osman Çavuş'un sol bacağı kanlar içerisinde, o yine buna rağmen topallıya topallıya ağaçtan ağaca koşuyor ve ateş ediyordu. İşin esasını ancak hayli sonra anlayabildim: Ben bombaları ve mangayı gönderdikten sonra Osman Çavuş'un delice cesareti yine tutmuş, bulunduğu yerden fırlamış ve yol üstünde küme hâlinde duran Rusların üzerine on bomba kadar birden fırlatmıştı. Bu arada kendisi sol bacağından, kel Ömer kolundan, daha bir iki nefer de muhtelif yerlerinden yaralanmış, fakat Rus bölüğünde de duracak hâl kalmamıştı. Tam kümenin ortasında patlayan bombalar yalnız orada on beş kadar insan cesedini param parça etmişler, etlerini ağaçlara fırlatmışlardı. Osman Çavuş'un müfrezesini tekrar yol üzerinde ve münasip bir yerde durdurdum. Tekrar sağdaki müfrezenin yanına giderken ihtiyat taburumun ava çıkmış ilerleyen bölüğü imdadımıza yetişmişti. Artık kurtulmuştuk. Geriden gelenler durmadan ilerlediler, beş on erin karşısında geri çekilen Rus bölüğünün bu koskoca tabur karşısında durma ihtimali yoktu. Sağındaki,

solundaki bölükleri sildi süpürdü, önüne kattı, o kadar ki bölüğüümüze iltihak etmek üzere toplanırken yanımıza gelen Avusturya topçu erinin durumu anlamak üzere bizim erlere sorduğu,

—Mehmed, Ruski fertik?

Sualine bizimkiler toptan şu cevabı verdiler:

—Alles fertik(Hepsi kaçtı.)¹²⁰

45 Subay 5.000 Er Daha Kaybediyoruz

Bir Alman avcı alayı, 1 Ekim’de Olhoviç’e gelerek, 15’inci Kolordu emrine girdi. Bu alaydan bir tabur Hofmann Kolordusu’na verilmişti. 15’inci Kolordu bu alayı 57’nci ve 72 nci Alay bölgelerinde kullanmayı düşünüyordu.

Son çarpışmalardan sonra 15’inci Kolordu Komutanlığı, Türk Başkomutanlığına şu raporu göndermişti:

Ruslar, üç alay kadar kuvvetle pekiştiren 3’üncü Kafkas Kolordusu ile 12km’lik cephemize sayıca üç kat üstün olarak, 30 Eylül 1916 günü saat 08.00’da taarruza başladılar. Ertesi gün sona eren muharebede, kolordu, kendi mevziilerini olduğu gibi elde tutmayı başarmıştır. Her alay cephesine 3–5 defa hücum yapılmış; bunların hepsi topçu ve piyade ateşleri ve üç yerde süngü ile vurularak geri atılmıştır. Yalnız 57’nci ve 61’inci Alayların bir kısım mevziilerine girme olmuşsa da bunlar kolordu ihtiyatları ile pekiştirilen alaylarca püskürtülmüştür.

Kolordunun bu dördüncü muharebesinde zayıyatımız 45 subay, 5.000 erdir. Bu kayıpların çoğu 61’inci, 62’nci ve 57’nci Alaylardandır. 57’nci Alay’ın dört taburunun mevcudu 1100 er ve adı geçen alayların taburlarının çoğunda ikişer, üçer subay kalmıştır.

Düşmanın zayıyatı takdir edilemeyecek kadar çok olmuş, kolordumuzca 500 esir alınmıştır.

Bu muharebede topçularımızın gösterdiği başarı, düşmana verdirdikleri pek büyük zayıyat ve piyadelerimizin üstün direnme ve fedakârlıkları övgü ve teşekkürle değer.

İstanbul’dan gönderilmekte olan subay adaylarıyla ihtiyacın karşılanması imkânsız ve faydasızdır. Kolordunun muharebe eden tüfekli er sayısı bugün 12.000 kadardır.¹²¹

¹²⁰ M.Şevki Yazman, a.g.e, s. 74-77

¹²¹ ATASE Arşivi; No. 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-47, Fih. 1-2.

1 Ekim günü saat 11.00'e doğru 20'nci Tümen'e yönelen yeni bir taarruz ateşle püskürtüldü. 19'uncu Tümen bölgesinde ise bir hareket olmamıştı. Elde edilen bilgilere göre, 2'nci Kafkas Ordusu'ndan getirilen 201'inci, 202'nci, 203'üncü ve 204'üncü Alaylardan kurulmuş bulunan 5'inci Tümen, Troschaniec bölgesine gelerek Rus kuvvetlerine katılmıştı.

Bu ara, kolordunun gelecekteki kullanılışı ve yeni görevleri hakkında karar vermek üzere; personel, silâh ve zayıat durumu orduca yeniden istenilmiş ve gerekli bilgiler gönderilmişti.

19'uncu Tümen 57'nci Alay bölgesi Hisar Tugayı (Ledebor Müfrezesi) 9'uncu Alayı'nın bir taburunca değiştirilmiş, 57'nci Alay Kolordu ihtiyatı olarak 2 Ekim'de Olhoviç batısındaki 378 tepesi yakınında toplanmış, 20'nci Tümen 62'nci Alay da 443'ün güneybatısındaki tepe bölgesinde kolordu ihtiyatı görevini almıştı.

2 ve 3 Ekim günleri yalnız, ara sıra yapılan karşılıklı topçu ateşleriyle geçti.

4 Ekim günü kolordudan verilen bir emirle; 19'uncu ve 20'nci Tümenlerin ara hattı Miçğov - 316 - Kotov (20'nci Tümen dahil) olarak değiştirilmek suretiyle 19'uncu Tümen bölgesi yeniden daraltılmıştı.

Aynı gün öğle üzeri 20'nci Tümen bölgesine şiddetli topçu ateşi yapılmış, gözetlemelerle anlaşıldığına göre Cevattepe karşısındaki düşman siperlerine takviye kuvvetleri getirilmişti.

Kolordu, 4 Ekim günü öğleden sonra orduya yazdığı raporda; düşmanın, herhangi bir teşebbüsü olmadığını, mevziilerinde irtibat yolları yaptığını, ileriye ve geriye malzeme ile kıta ulaştırması suretiyle taarruz hazırlıklarında bulunduğunu bildirmişti.

Beklenen taarruz, 5 Ekim günü saat 11.00'de başladı. 08.30'dan itibaren açılan topçu ateşi çok etkili olmuştu. 63'üncü Alaya dört, 61'inci Alaya üç, 72'nci ve 77'nci Alaylara üç taarruz yapılmış, 57'nci Alay'ı değiştiren Ledebor Müfrezesi karşısında da bazı zararsız gösteriler görülmüş ve bunlar ateşle durdurulmuştu. Yalnız 61'inci Alay ilerisindeki düşman saat 14.00'e doğru 421 rakımlı tepeyi ele geçirdi!. Bunun üzerine kolordu ve tümen ihtiyatlarının birlikte yaptıkları karşı taarruz başarılı oldu. Bazı küçük birlikler tümen mevziilerinin ilerisindeki Cevattepe'ye kadar ilerledilerse de sonra geri döndüler. 77'nci ve 63'üncü Alaylar ateşle düşmana büyük zayıatı verdirdiler. Buna karşı taarruza 61'inci 62'nci Alaylar ayrıca 57'nci Alay'dan ve

ordu ihtiyatından birer tabur katılmışlardı. 108'inci Rus Tümeni'ne mensup olup 72'nci Alaya taarruz eden bazı kıtaların ellerinde Amerikan tüfekleri görülmüştü. Bu arada, 15'inci Kolordu birlikleri oldukça yıpranmış, 20'nci Tümen ve özellikle 61'inci Alay muharebe edemeyecek duruma gelmiş, kolordu ihtiyatî olarak 19'uncu Tümen gerisinde iki, 20'nci Tümen gerisinde bir zayıf tabur kalmıştı.

Türk Birlikleri 15 Subay ve 3.000 Er Daha Zayıf Veriyor

6 Ekim'de Cevattepe üzerinden 421 rakımlı tepeye yönelen düşman taarruzu kısa zamanda püskürtüldü.¹²² Bu muharebe sırasında, kolordunun, Türk Başkomutanlığına sunduğu rapora göre; 5-6 Ekim muharebelerinde düşman saldırıları çoğunlukla mevziî seviyesinde ateşle durdurulmuş, birkaç yerdeki küçük girmeler bomba ve süngü hücumları ile geri atılmıştı. Kolordu cephesindeki 13 Rus alayının çoğu taarruza katılmış bulunuyorlardı. Türk birlikleri 15 subay, 3.000 er zayıf vermişler, Rus telefâtı ise bundan dört beş kat fazla tahmin edilmişti.¹²³

Bugüne kadarki zayıfın sonucu olarak on kadar bölük komutan-sız kalmış, bazı kıtalar birbirine karışmış, bozulan düzen ve yönetim büyük güçlüklerle düzeltilebilmişti. 20'nci Tümen çok sarsıldığından muharebe kabiliyeti kalmamıştı. Kolordunun ihtiyatları tükenmiş, bu yüzden depo alayı yedekte tuttuğu bütün erleri birliklere dağıtmıştı. 20'nci Tümen'in dinlenmek ve yeniden düzenlenmek üzere değiştirilmesinin orduca emredilmesi üzerine 36'ncı Alman İhtiyat Tümeni ve 18'inci İhtiyat Piyade Alayı bu tümeni değiştirmiş, tümen Kurzani, Nadorozhiov bölgelerinde ordugâha girmişti. Değiştirme yapan birlikler ordu emrinde bırakıldılar.

Rusların kaybı 4-5 misli daha fazlaydı, ancak onların, Türklerin aksine, kadro sıkıntısından çekinecekleri bir durum yoktu. 15-22 ve 30 Ekim tarihlerinde, Narajowka kıyısında çetin mücadeleler devam etti. Ayın sonunda Temps'in muhabiri, Petersburg'dan şu haberi geçiyordu: "Türklerin Galiçya'daki tümenleri, Avrupa orduları kadar iyi savaşan, seçilmiş ordulardan oluşmaktadır." Kasım ayı, savaşın biraz hızını kesmesinden faydalanarak, çarpışmalarla geçen iki aydan sonra öncelikle yaralarını sarmakla meşgul olup gerekli grup düzenlemelerini yapan her iki tarafın da durumlarında pek büyük bir değişiklik yapmamıştı.

¹²² ATASE Arşivi; No. 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-49, Fih. 1-22.

¹²³ ATASE Arşivi; No. 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-49, Fih. 1-25.

Osmanlı'nın her bir piyade taburunda ortalama 600 (Alman taburlarında 900) asker bulunuyordu, dolayısıyla bölüklerin sayısı aşağıya çekilmişti. Almanlar, Türklere hediye olarak tabur başına 3'er makineli tüfek dağıtmışlardı. Ortalıkta, Rusların büyük ölçekli alev silahı kullanacaklarına dair dedikodular dolaşıyordu. Yapılan muharebelerde görülen aksaklıkları göz önünde tutan kolordu komutanının, 6 Ekim tarihli ve aşağıda, yazılı olan emri, sevk ve idarenin ve aynı zamanda eğitimin pekiştirilmesinde mühim ölçüde etkili olmuştur.

“1. Kolordunun tavsiyelerine ve birçok çalışmalarına rağmen yine tabur ve alay ve tümen ihtiyatlarının az ayrıldığını ve bu küçük ihtiyatların da lüzumsuz ve erken kullanıldığını geçen beş muharebenin hepsinden anladım. Hâlbuki bu durumun büyük sakıncaları vardır ve gördük.

İhtiyatın azlığı muharebenin muhtelif dönemlerinde değişikliklere karşı yeter çare bulamamak zorunluluğunu doğurmaktadır. Vaktinden önce kullanılmaları da aynı sakıncaları yaratır. Her iki davranışın ayrıca büyük bir zararı daha vardır ki o da henüz düşmanın şiddetli topçu ateşleri devam ederken birinci ateş hatlarının yoğunlaştırılması yüzünden insan kaybımızın artacağıdır. Komşu kolordularda yapılan muharebelerde zayıf ile kolordumuzun zayıfı arasındaki ölçsüzlük bunlardan ileri gelmektedir.

3. Birinci hattı kuvvetli ve ihtiyatları zayıf bulundurmak veyahut ihtiyatları vaktinden önce kullanmak isteğinin pek yakın bulunan ve birinci hattı yoğunlaştırmış olan düşman hücumunun siperlerimize kadar ulaşabileceği düşünce ve kaygısından ileri geldiğini anlıyorum. Hatta bu duygunun etkisiyle bazı kıta komutanları ellerinde henüz ihtiyat varken daha fazlasını istemeye ve üst komutanlardan kendi yakınlarına kuvvet gönderilmesini dilemeye kalkışıyorlar. Bu hâl doğru değildir. Karşı karşıya bulunan ve birbirlerine pek yakın olan iki kuvvetten biri diğerinin siperine her zaman hücum edip girebilir. Özellikle topçu ateşi yapılamayacak kadar taraflar yakınsalar bu gibi hücumları daha kolay olur. Bu duruma karşı ne avcı hatlarının sık bulunması ne de ihtiyatların yakınlığı faydalı olabilir. Bu gibi durumlarda en etkili tedbir elde sürekli olarak ihtiyat bulundurup bunlarla, karşı süngü ve bomba hücumuna kalkarak düşmanı püskürtmek veya esir almaktır. Ona göre elde her an ihtiyat bulundurulması gerekir.

4. Hücumu hazırlamak için devam eden düşman topçu ateşlerinin süresi ve hücumun tam zamanı çoğunlukla kestirilemeyeceğinden ve düşman kalktıktan sonra siperlerimize varıncaya kadar geçecek zaman

çok kısa olacaktır. Bu sebeple düşman hücumunu durdurmak veya örtmek için birinci ateş hatlarını vaktinden çok önce sıkıştırarak düşman topçu ateşleriyle çok zayıf vermektense ihtiyatlarla sonradan karşı hücumlar yapmak çoğunlukla daha verimli olur.

5. Az görülen zorluklar dışında, hiçbir kıta komutanı üste karşı “mevzimde duramıyorum, yardım gelmezse dayanamayacağım, bana filân kuvveti veriniz” gibi müracaat ve isteklerde bulunmamalıdır. Yalnız dost ve düşmanın gerçek durumunu üste bildirerek kararı onun takdiline bırakmalıdır. Başkaca davranışlar üst komutanı kötü düşüncelere, yanlış karar ve uygulamalara sürükler, bunun zararı ise genel olur.

6. Gelip geçen beş muharebe ile denendi ki kendini pek zayıf sananların bile kuvveti yetti, ihtiyat ve yardım isteyenlerin ihtiyaçları olmadığı anlaşıldı. Pek tehlikeli sanılan durumların sonuçları başarılı çıktı. Bundan anlaşıldığına göre başarı; azim, sebat, metanet, cesaret ve ustalıktır.”

7 Ekim günü 15’inci Kolordu bölgesi düşmandan tam olarak temizlenmiş, Cevattepe’ye kadar ilerlemiş bulunan karşı taarruz birlikleri mevziilerine dönmüşlerdi, ilk günlerden beri Cevattepe’ye ehemmiyet veren Ruslar, burayı yeniden berkitmeye ve engellerle pekiştirmeye koyuldular. 8 Ekim’de bütün cepheye bir durgunluk başladı. Kurzani ve Nadorozniow bölgelerinde dinlenmek ve yeniden düzenlenmek için ordugâha çekilen 20’nci Tümen, köylerden faydalanamıyor ve kötü havalardan çok zarar görüyordu. Halk ile Hofmann Kolordusu’nun bazı birlikleri tarafımdan işgal edilmiş bulunan bu yerlerde gerekli tedbirler alınması orduya teklif edildi.

Muharebesiz geçen bu dönemde eksikliklerin giderilmesi, ikmaller, berkitme ve ikinci hat mevziilerinin pekiştirilmesi gibi işler önemle ele alınmıştı.

Evvelce Ledebor Müfrezesi’nin bölgesini teslim almış bulunan 228’inci İhtiyat Piyade Alay, 216’nci Tümen’in 182’nci Alay tarafından 12/13 Ekim 1916 gecesini değiştirilmiş ve mevzileri tutan 182’nci Alay 15’inci Kolordu’nun emrine girmişti.

228’inci Alay’ın bir taburu ordu ihtiyatı olmak üzere Berzezani’ye, iki taburu da 49’uncu İhtiyat Tümeni emrine gönderildi.¹²⁴

Düşmanın yeni bir taarruza hazırlandığının bazı belirtilerden anlaşıldığı, ordu komutanlığının 14 Ekim’de gelen emri ile açıklandı.

¹²⁴ ATASE Arşivi; No. 5/8981,Kls. 4402, Dos. H-51, Fih. 1-42

Gerçekten, 15 Ekim'de Türk mevziileri topçu ateşi ile dövülürken ordu cephesinin bazı kesimlerinde birkaç defa yapılan düşman taarruzları ağır zayıt verdirilerek püskürtüldü.¹²⁵

Evvelce 63'üncü Alay'ın güneyinde mevziye girmiş bulunan 216'ncı Tümen'den bir tabur ile tümenin diğer birlikleri 36'ncı Alman Tümeni tarafından 12 Ekim'de değiştirilmişti. Bu kere 20'nci Tümen' in 36'nci Tümen sol yan bölgesini devralması emredildi. Kolordunun planına göre 421 rakamlı tepe bölgesi 63 ncü Alay tarafından teslim alındıktan başka, 62'nci Alay Horodisçe'de (Horodyszcz) Tümen İhtiyatını, 61'inci Alay Huçiško'da Kolordu ihtiyatını oluşturmak görevini aldı. Süvari ve istihkam birlikleriyle telgraf takımı da aynı köye yerleştiler. Sıhhiye bölüğü ve iase birlikleri Demnia'da çalışmaya başladılar. Bu değişiklikler 16 Ekim 1916 akşamına kadar tamamlandı. Ayrıca, 19'uncu Tümen Komutanı Galiçya'dan ayrılmış yerine Yarbay Sedat (Korgeneral Doğruer) atanmış ve göreve başlamıştı. Tümen karargâhı da Nadarozniyov'a intikal etmişti. 20'nci Tümen karargâhı ise Hoçiško'da kurulmuştu.

Son günlerde ikmal, tahkimat ve idarî işlerle uğraşılıyordu. Bu arada 20'nci Tümen Komutanı, büyük kahramanlık gösteren askerlerin adlarının vuruştukları bazı yerlere verilmesini teklif etmişti.

19'ncü Tümen'in elde ettiği bilgilere göre; Cevattepe bölgesinde 108'inci Tümen'inin bulunduğu bu tepede 430'uncu Alay'ın mevzie girdi. Sağında 432'nci, solunda 429'uncu Alay'ın bulunuyordu. Bundan başka Kotov'da üç ve Sarançuki'de bir süvari alayının mevcudiyeti anlaşılmıştır. Bir yandan da Rus askerlerinin bıkkın ve yılgın olduğu, 24'üncü Türkistan Alayı dâhil birkaç alayın ayaklandığı ve bunların ateşle bastırdıkları, bazı birliklerin Japon tüfekleri kullandığı öğrenilmiştir.

Kolorduya gelen ve doğrulanmasına imkân bulunmayan raporlarda; cephedeki Rus Kolordusu'nun Romanya'ya gönderileceği, 15'inci Kolordu karşısındaki bazı birliklerin güneye kaydırıldığı biliniyordu.

Düşman, bütün cepheye birden taarruz etmiyor, bölge bölge yaptığı teşebbüslerle yetiniyordu. Son günlerdeki taarruzlarla ağır bir yenilgiye uğrayarak çekilmişti. Ordular Grubu Komutanlığından 22 Ekim 1916'da gelen bir genelge ile bu başarı ve şimdiye kadar yapılan kahramanca savunmalar kutlanmış, Güney Ordusu'nun bütün mensuplarına övgü ve teşekkürler bildirmişti.

¹²⁵ ATASE Arşivi; No. 5/8981,Kls. 4402, Dos. H-52, Fih. 1-1.

Bugüne kadar yapılan muharebelerde, dost ve düşman kuvvetlerinin maddî ve manevî durumları hakkında taraflarda bir takım izlenimler bulunduğu pek tabii idi. Bu arada kolordunun, Rus Komutanları ve kuvvetleri için istediği bilgiler 22 Ekim’de tümenlerden gelmişti.

19’uncu Tümen, Rus komutanları hakkında bilgi edinilmediğini, 21’inci, 47’nci, 52’nci ve 108’inci Rus Tümenleriyle çarpıştıklarını, Rus Tümenlerine fazla değer vermenin yersiz olduğunu belirtmişti.

20’nci Tümen’in 22 Ekim 1916’da yazdığı raporla ise:

Yapılan taarruzlara göre Rus komutanlarının ve büyük komuta karargâhlarının değerli kimseler olduğu, birkaç taarruzdaki başarısızlığın büyük komutanlardan çok erlerin eğitimsizliğinden ve küçük rütbeli subayların beceriksizliğinden ileri geldiğini bildirmişti. Süvari tümenleriyle henüz temas edilmediğini ve 16 Eylül’deki küçük süvari hücumlarının cesaret ve ustalıklı yönetildiği; piyadenin zayıf, tümenlerle bağlı topçu ve diğer sınıfların pekiyi durumda oldukları, sağlık hizmetlerinin iyi yürütüldüğü sahra topçularının takdire değer özellikte olduklarını bildirmişti.

Kolordunun güneyindeki Alman birlikleri, 30 Ekim’de karşı taarruzlar yaparak evvelce düşmanın eline geçmiş bulunan bazı mevzileri geri almışlardı.

15’inci Kolordu da bu uygun durumdan faydalanarak aynı tarihte ilerisinde ve 421 rakamlı tepe doğusundaki Cevat ve Rıza tepelerdeki düşmana 63’üncü Alay’la taarruz ederek buraları ele geçirmişti. Burada dört subay, 131 er alındıktan başka; 372 Rus, 120 Japon, beş Alman tüfeği ile beş makineli tüfek ve beş bomba makinesi elde edilmişti. Esirlerin 432’nci Rus Alayı’na mensup oldukları; bu alayın sağında 429’ncü, solunda 431’inci Alayların bulunduğu, 430’uncu Alay’ın ihtiyatta olduğunu, eski bilgiyi kısmen doğrulayacak şekilde anlaşılmıştı.

Hatırat 10: Düşman Gerisinde Kalan Bir Mehmetçik

17 Eylül taarruzunda sahra bataryalarımızdan birisi Poplika sırtı gerisindeki sık ormanlığa bir muavin tarassutçu göndermişti. Yardımcı gözcü Ali Onbaşı yüksek bir ağaç buldu, üzerine çıktı. Bu yüksek yerden Rusların siperlerini ve taarruz edecekleri sahayı bir kartal gibi gözetliyor ve neticesini telefonla batarya kumandanına bildiriyordu. Öğleye doğru Ruslar taarruza kalktılar, bizimkiler plâna tevfikân ileri araziye terk etmiş ve geri çekilmişlerdi ve bu çekildikleri siper de Ali Onbaşı’nın hayli gerisinde idi. Piyadelerle pek

fazla temas etmeyen Ali Onbaşı burada yanılmıştı. O bizim piyadeleri daha ileriki hatta zannediyordu. Bir aralık altındaki ormandan doğru sesler gelmeğe başladı. Ali Onbaşı bunu evvelâ bizim kitalardan biri zannetti kulak verdi. Söylenen sözler hiç de bizim Türkçeye benzemiyordu, belki Avusturyalılar veya Almanlardır dedi biraz daha bekledi, bir de ne görsün? Yanaşık nizamda sürü sürü Rus piyadesi bulunduğu ağacın biraz ötesinde ilerleyip gidiyordu. İlk önce içine hafif bir ürperme, bir korku düştü. Bu binlerce insanın içerisinde ne yapacağını «şimdi telefon telini bulur da benim ağacın altına gelirlerse ne işlerim?» diye düşündü. Birkaç saniye durakladı. Fakat o sık ve minare boyu ağaçlar arasında ne kimsenin kendisini fark etmek ne de ince telefon kablosunun görülmek ihtimali bulunmadığına kanaat getirdi. Sonra her topçu gözcüsünün görmesi mümkün olmayan öndeki manzarayı ve bundan istifade etmeği düşündü. Telefonunu eline aldı yavaşcağık düğmesine bastı. Arı sesini andıran vızıltı işitildi, demek bataryası ile hâlâ irtibat vardı. Gayet yavaş sesle konuşmaya başladı:

—Alo! Yüzbaşı Efendi.

—Ne var Ali Onbaşı?

—Ben gavurun içinde kaldım.

—Nasıl gavurun içinde?

—Rusların arkasında, yanımdan şimdi bölük bölük geçiyorlar.

—Sen neredesin Ali Onbaşı?

—Şu koca dereden tabur karargâhına inerken sol tarafta kırmızı topraklı bir kıvrım yok mu? Oradan, yukarı çıkınca en yüksek ağaçlar var işte onların üzerindeyim.

—Hay Allah iyiliğini versin be çocuk, sen ne ararsın oralarda? Bizim piyadenin orayı tahliye ettiğini bilmiyor muydun?

—Bilmiyordum efendim.

—O hâlde orada bekle, ben o cıvara ateşe başlayacağım gibi, diğer bataryalara da haber vereceğim, sen ateşimizi idare eder ve bize bilgi verirsin.

—Baş üstüne efendim, yalnız benim ağacı gözetleyin.

—Artık kaderine!

Kapalı ormanda hiçbir taraftan görülmediklerine emin olarak rahat rahat ilerleyen Rus piyadesi bir top mermisinin civarlarına düşmesini hayretle gördüler ve şüphesiz bunu tesadüfe atfettiler. Fakat mermiler gittikçe yaklaşıyor, çünkü ağaç üstündeki Ali onbaşı boyuna:

—Yüz metre daha uzat! Elli metre daha kısalt! diye yavaş sesle söylenip duruyordu.

Beş veya altıncı mermi tamamı ile Rus yürüyüş kolunun içerisine düştü ve Ali Onbaşı artık kendisini tutamayarak bağırdı:

—Tam isabet grup ateşi!

Ali Onbaşının bataryası grup ateşine geçti. Dört top fasılasız ateş püskürtüyordu. Batarya kumandanı gözcününün düşman gerisinde bulunduğunu ve ateşi oradan tanzim ettirdiğini diğer bataryalara da haber vermiş ve kendisinin tam isabet kaydettiği yüksekliği ve mesafeyi onlara da bildirmişti. Hedef görmedikleri için Rusların ileri hatlarımıza çatmasını bekleyerek sessiz hareket eden Türk, Avusturya ve Alman bataryaları birden ateşlerini bu alana yönelttiler. Ali Onbaşı bu müthiş ateşin Rus hücum kollarını ormanda nasıl çil yavrusu gibi dağıttığını görmekle bir taraftan neşeden kabına sığamıyor, diğer taraftan da boyuna yüzbaşısına bağıyordu:

—Aman efendim, altımdaki ağaç zıngıldıyor, bahtına düştüm, şu Avusturyalılara meram anlat da obüslerini biraz kısa düşürsünler, Ruslarla beraber ben de telefonum da bulunduğum ağaç da havaya fırlayacak.

Bu sırada birden Ali Onbaşı'nın sesi kesildi. Devamlı olarak telefonun ziline basıldığı hâlde artık ondan bir cevap alınmadı, o gün vakit akşama yaklaştığı için bizim mukabil taarruzumuz da ertesi güne kaldı. Ali Onbaşı'nın hayatı hakkında hep meraka düştük.

Ertesi sabahla başlayan mukabil taarruzumuz Rusları önüne katarak Poplikanın gerisindeki yüksek ağaçlıklı ormanı silip süptürdüğü zaman piyade kitaları yukarıdan bir ses işitmişler ve ağaç üstünde bir adam görmüşler:

—Sen kimsin hemşerim?

—Yanılıp da benim yanıma geldikleri için dehe şıracıkta yatan Rusların anasını ağlatan topçu tarassutçusu Ali Onbaşı, cevabını almışlardı.¹²⁶

Hayatımda En Çok Ne Vakit Korktum

O zamana kadar gerek Çanakkale'de gerekse Galiçya'da birçok topçu ateşi altında kalmış, hayli düşman süngüsünü karşımda görmüş ve şüphesiz harbe giren her insan gibi ben de hayli korkular geçirmiştım, fakat bunların hiçbirisi 18 Eylül taarruzunun akşamı başımdan geçen çok gülinç şu olay gibi beni korkutmamıştı. Bakınız nasıl?

18 Eylül'de Ruslar yine taarruz etmiş ve yine geriye püskürtülmüştü. Birinci ateş hattımızı tekrar ele geçirmiştik. Bu akşam bölüğümüz de 321 rakamlı tepedeki ikinci hattın tamirine memur edilmişti. Ayrı ayrı yerlerde

¹²⁶ M.Şevki Yazman, a.g.e, s. 79-80

çalıacak olan bölüğümüzi parçalara taksim ettik, akşam yemeğini yedikten sonra herkesi yerli yerine gönderdik, arkadaşlarımızdan her biri de kendi takımının postalarına iş göstermek üzere dağıldı.

O ve bir evvelki gün devam eden topçu ateşi ormandaki koca koca ağaçları ekin sapları gibi biçmiş, üst üste yatırmış, dalları kırmış, hücum eden Rus piyadesi ise bizim engel ateşimizle dehşetli kayıplar vermişti. Her taraf ceset parçası, ölü ile dolu, ay ışığında sapsarı yüzlere, parlayan dişlere her adımda rast geliyoruz, tüylerim ürperiyor, bunların üzerine basmamak için dikkatli dikkatli yürüyorum. Arada sırada ateş eden Rus topçusu ve bombaları ise bu korkunç sahaya başka bir ürperti veriyor.

Benim takımdan birinci postaya tesadüf ettim, işlerini gösterdim: Ağaçları kaldıracaklar, cesetleri gömecekler ve siperleri tamir edeceklerdi. İşleri çok, kuvvetleri azdı. Bir gece zarfında bunu beceremeyeceklerini anladığımdan başka postadan bir miktar daha erat getirmek üzere emir erimi gönderdim ve tek başıma ikinci postaya doğru gitmeye başladım. Biraz ayrıldıktan sonra ise yaptığım hatayı anladım. Harp sahasında ve geceleyin tek başıma gezmek herhâlde iyi bir şey değildir. Serseri bir kurşun insanı yaralayabilir. O vakit sizin yardımınıza koşacak bir arkadaş lâzımdır. Dönüp birinci postadan yanıma er almak erlere karşı ayıp olacaktı. Mehmetçikler kendilerine fena muamele yapan âmire bile tahammül ederler, fakat korkak bir zabite asla iyi gözle bakamazlar, affetmezler.

Orman içindeki korkunç manzarayı seyir ede ede ilerledim, ikinci postanın bulunması icap eden yere geldim. Fakat benim Mehmetçiklerden eser yoktu. Manganın onbaşısını bir iki defa çağırdım, sesim her zamankinden daha titrek, daha cılız aksetti, hiçbir taraftan cevap alamadım. Kendi kendime «işte tam şurada, şu iki hendeğin birleştiği yerde bulunacaklardı» dedim. Fakat hayır, görünüürde kimseler yoktu.

Tam bu sırada bir Rus bomba topu mermisinin ateş böceğini andıran kıvılcımını havada gördüm. Tam benim civarıma düşüyordu, kendimi can havliyle önümdeki hendeğe attım ve asil felâket de ondan sonra başladı. Ayağım yumuşak bir cisim üzerine düştü. Bu da bir ses çıkararak harekete geldi, içimden,

—Eyvah canlı bir Rus cesedinin üstüne bastım, dedim ve bütün hızımla fırladım, ikinci adımda yine yumuşak bir cisim üzerine bastım, yine bir ses işittim, üçüncü, dördüncü, beşinci nihayet sekizinci adımlarım da hep yumuşak cisimlere tesadüf etti. Hepsi ses çıkardı, hepsi de harekete geldi, kendi kendime:

—Eyvah Rusların pususuna düştüm diyor ve boyuna adımlıyordum. Nihayet dokuzuncu veya onuncu adımda hareket etmeyen ve ses çıkarmayan

bir zemine basabilmiştim. Belimdeki tabancayı kavradım ve bir an dönerek arkama baktım, gelen sesler yabancı değildi. Evet bizim Milaslı Hüseyin Onbaşı'nın mangasının sesleri idi, kimisi vay kafam, kimisi vay karnım diye söylenip duruyorlardı...

—Hay Allah cezanızı versin Hüseyin Onbaşı, ödümü kopardınız. Ne halt etmeye böyle hendeklere yatarsınız?

—Efendim bekledik, bekledik gelmediniz, üç gecedir de uyku yüzü görmemiştik, olduğumuz yerde dalıvermişiz.

—Bir yerinizi incittim mi?

—Her birimizin bir tarafı sızlıyor, bastığımız yerde hayır bırakmadınız ki.

—Cezanızdır çekin!

İşte hayatımda beni en çok korkutan olay, düşmandan değil de kendi Mehmetçiklerimden ve bu sûretle meydana gelmişti.¹²⁷

22 Eylül Taarruzu

20 Eylül'de bölüğümüze yine cepheye dâhil olmak sırası gelmişti. Akşam yemeğini Miçiçof'un gerisindeki ormanda yedikten sonra alaca karanlıkta cepheye hareket ettik. Erler seslerini kesmişler, hızlı adımlarla ilerliyorlardı. Kasaturaların mataraların çarpmasından hâsıl olan tıkırtı insanın içersine bir hüztin, bir gariplik veriyordu. Düşünüyorum:

“Kim bilir bu ileri gidişte de kaçımız kara topraklara gömülecek ve kim bilir kaçımıza tekrar bu yollardan dönmek ve memleketine varmak nasip olabilecek?”

Bir zamanlar çok güzel, çok yeşil bir köy olan Miçiçof'un evlerinin ekserisi harap olmuştu. Şu mini mini balkonlu, kârgir merdivenli, sarmaşıklarla örtülü bina kim bilir bir zamanlar ne sıcak, ne samimî bir aile yuvasıydı? Bir top mermisi çatısını çöktürmüş, merdivenlerini harap etmiş, bir ev cesedi hâline gelmiş sırtıp duruyordu. Büyük fabrikayı çeviren derenin bir mecrası yıkılmış, köyün evleri arasından şırl şırl akıyor ve o da ayrıca bir hüztin veriyor, bu harap evler arasından tıpkı bir koni şeklinde semaya yükselmiş buluşma tepesine doğru ilerliyoruz. Burayı geçtik. Behaeddin Bey alanına girdik, sola, Rızatepeye doğru eğrile büğrile yürüyoruz, mataraların çıkardığı ses aynı tempoda devam ediyor. Ön siperde bizi, teslim alacağımız muntukadaki bölük kumandanı karşıladı, şimdi birer birer kendi muntukasını anlatıyor, siperlerin yan ateşi tutan yerleri işaret ve düşmanın mutat topçu ve piyade ateşlerinin zaman ve istikametini zikrediyordu.

¹²⁷ M.Şevki Yazman, a.g.e, s. 81-82

Bölük kumandanı açıklamalarına devam ederken mangalar da birer birer siperlere dağıldılar, eski bölüğün her onbaşısı kendi siperine gelen yeni onbaşıya siperini ayrıca teslim ve düşman hakkında izahat veriyor:

—Şu kara ormanın beriki sivri köşesini görüyon mu? İşte orada kâfirin dört topu var. Yalazının çakmasıyla beraber mermi de bizim siperin içindedir. Onun için hemşerim gözünü dört açmalısın!

— Rus kolları bu tepeye hep şu çukur dereyi takip ederek gelirler. Onun için metanetini hep bu makineli tüfeğin sağına soluna vermeli! Bombalarınızı bu yüksek siperden aşağı salıverdiniz mi canlı mahlûk yukarı çıkamaz.

Biraz sonra eski bölük geriye hareket etti, siperler tenhalaştı, erlerin bir kısmı gizli yerlere çekildiler, titrek ışıklı idare lâmbaları altında uyuyorlar veya düşünüyorlardı. Akşam devriye subayı olduğum için bir aşağı bir yukarı siperleri dolaşıyorum, gece karanlığında biraz daha büyük görünen nöbetçiler silâhlarını ön sipere koymuşlar, düşman tarafına bakıyorlar, önümüzdeki ileri karakollardan arada sırada atılan tüfek kurşunları uzun sesler çıkararak ağaçlara veya karşıki yamaçlara çarpıyor.

Gece tamamen sükûnetle geçti, ertesi sabah hava açık ve her taraf Cennet gibi güzeldi.

Güneş Ruslar tarafındaki büyük ormanlığın arkasından çıktı, önümüzdeki Molohof Vadisi, Zlotalıpaya kadar devam eden bütün saha yeşillik içinde yalnız bu zümrit gibi sahada yer yer kazılmış derin hendekler birer uzun yara gibi, bu güzel tabiatı bozuyordu.

Önümüzde bir dil gibi uzamış Cevattepe'yi kuş bakışı görüyoruz. Şimdiye kadar yediği altı bombardımanda üzerindeki tek mil ağaçlar biçilmiş, dimdızlak kalmış, esasen yumuşak ve bu sarsıntılarla bayağı bir renk hâlini almış olan akıcı toprağın içerisindeki harap, tamiri gayrimümkün siperlerde Mehmedler kalkmış, yemek sandıkları içinde geriden getirilen çorbalarını içiyorlar.

Öğleye kadar cephede ses, seda olmadı, öğleden sonra karşılıklı topçu atışları başladı. Artık ilk günlerdeki gibi açıkta değiliz. Zeminliklere, sırt gerisindeki gizli yerlere çekildik.

Topçu ateşi bir kaç kere siperimizi yıktı, fakat insanca kaybı yok. Akşamdan sonra yıkılan siperleri tamir ediyoruz. Ruslar gece de topçu ateşine devam ediyorlar, yarın yine bir taarruz karşısında bulunacağımız anlaşılıyor.

Sabah top gürlütsüsü, mermi infilâkı, zeminin sarsıntısı arasında uyanıyoruz, trampet ateşi başlamıştı. Emir üzerine en ileri siperlerde yalnız nöbetçileri bırakarak orman içindeki ikinci hatta çekiliyoruz, burası nispeten daha korunaklı, ama Rusların cephe boyunca yükselttikleri sabit balonlar her yeri görüyor, orman içindeki siperleri de haber veriyor.

Sabit balonlar gittikçe çoğaldı, öğleye doğru yalnız bizim fırka cephesinde havada tersine asılmış birer kandil gibi duran on bir balon sayıyorum, top ateşinden her taraf cayır cayır kavruluyor.

Birden başımızın üzerinden bir tayyare sürüsü geçti, balonlar civarında dolaşan Rus tayyareleri üzerine bir hücum, şiddetli topçu ateşi tayyarelerin makineli tüfek seslerini işittirmiyor, fakat hareketlerinden belli ki şiddetli bir çarpışmaya girişmişler. O arada balonlar inmeğe başladı, gözler diirbünde, havada cereyan etmekte olan çarpışmayı seyrediyoruz, âniden hayli alçalmış olan balonlardan birinin üzerinde evvelâ hafif bir duman, sonra, kızıl bir ateş belirdi ve balon tepe taklak aşağıya düştü. Kendimizi; devam etmekte olan ateşi unutmmuş, boyuna yaşasın diye bağırıyorduk. Onun yanındaki balon da aynı duruma düşünce bizim coşkumuz artmıştı. Diğer balonlar bütünü süratleriyle alçaltıyorlar. Ufkumuz artık tertemizdi. Tersine asılmış kandiller görünmez olmuşlardı.

Topçu ateşi bütünü şiddetiyle hâlâ devam ediyordu. Öğleden sonra saat üçte ateş yine gerilere yönelmişti ve ardından bizim mânia ateşi başlamıştı. İlerideki ufak kıtalar çarpışarak orman içindeki hatta doğru çekiliyordu. İşte o an itibarıyla çelik sağanağından kurtulan Ruslar da karşımızda görünmüştü. Siperlerden seri, kesif bir makineli tüfek ve tüfek ateşi açıldı. Ruslar tel örgüsünün öte tarafında ve ağaçların altında yere yattılar. Kalın ağaç gövdelerini siper alarak onlar da ateş etmeğe başladılar. O zamanda atış meydanı yani düşmanın görünerek ateş altına alındığı nokta ile siperlerin arası gayet dar olduğu için daha ilk görünüşle beraber el ve tüfek bombalarının tesir sahalarına girmiştik. Ruslar ağaçların gerisine saklanınca biz de bombaları yuvarlamaya başladık. Biraz sonra Ruslar da aynı şekilde karşılık vermeğe başlamıştı. Artık onların el bombaları da tel örgü ile bizim aramızda infilâk ediyordu.

Ama bu konuda biz Ruslara üstüündük. Bir defa siperimizden çıkmadığımız için bombalarımız daha bol ve yerimizin de yüksekte bulunması sebebiyle atışımız daha kolaydı.

Bir müddet sonra Rus bombaları seyrekleşti, siperlerimizin önünde uzun boylu yatmanın faydasız ve tehlikeli olduğu anlaşılmalıydı. Karşı tarafta elinde çıplak tabancası ile bir Rus subayı yerde yatan avcılar arasında sürünerek dolaşıyor ve onları hücumu kalkmaya zorluyordu. O derece yakınız ki sessizlik hasil olduğu zaman subayın yavaş sesle söylediklerini bile işitiyoruz.

O dolaşırken biz de üzerine ateş ediyoruz, fakat ağaç gövdeleri, girintili çıkıntılı orman zemini her defasında subayı muhafaza ediyor.

Birdenbire keskin bir düdüük işittik, ağaçların gerisinde yatan Rus piyadesi ayağa kalktı, tüfeklerine takılmış süngülerle bize doğru koşmaya başladılar. Sürekli, şiddetli bir ateş, aralıksız bir takırtı, cayırtı, koptu.. Demin gördüğümüz subay elinde çıplak tabancasıyla Rus erlerinin arkasından koşuyordu. Ruslar beş on adımda tel örgüsüne dayanmışlardı. Bir kısmı tel makas, diğer kısmı balta ile kazıkları ve telleri kesmeğe uğraşıyor, en öndekiler bombalarını siperlerimize savırıyorlardı. Bizim siperde de güriültü, kargaşalık, bağırışmalar başlamıştı. Yanımdaki birkaç ere elimle işaret ederek,

—Yalnız şu subaya ateş edeceksiniz! dedim.

Tel örgümüzü yan ateşiyle tarayan ve tahrip olunmamak için o vakte kadar ateş açmamış bulunan iki makineli tüfek birden cehennemî hüzmelerini tel örgü sıraları arasında dolaştırmağa başladılar. Tel makasının ağızını tellere dayayan veya baltasının keskin tarafını kazıklara indirmek üzere bulunan muşıklar birer birer devrilmeğe başladılar. Elinde çıplak tabancasıyla Rus safını ilerletmeğe çalışan subay, yanımdaki manganın ateşiyle daha evvel devrilmiş ve bir ağaç gerisine çekilebilmişti. Başsız, subaysız bu biçici ateş altında kalan öteki Rus erleri artık tutunamadılar ve ters yüzüne dönerek kaçışmağa başladılar. Fakat bu da çok devam etmedi, çünkü ancak yüz metre geride ikinci bir hücum dalgası daha ilerliyordu. Geri kaçanları da topladılar ve birinci hücum dalgasının yattığı yerde onlar da yattılar.

Fasilalı fasıllı ateşe devam ediyorduk. Ruslarda artık hücum alâmeti görünmüyor, fakat geriden de devamlı olarak takviye kitaları geliyordu. Bizim siperin içinde şöyle bir dolaştım, zayıyatımız epeyce vardı, yaralıları düzenli olarak geriye sevk olunuyordu. Birçok siperde tam isabet yapan el bombaları, o siperlerdeki manga askerini hemen tamamen silip süpürmüştü. Top tüfek mermilerinden de bir miktar zayıyatımız vardı. Fakat hâlâ karşımuştakilere karşı direnebilirdik.

Çok geçmeden ikinci Rus dalgası da birincisi gibi hücum kalktı ve aynı makineli tüfek ateşiyle geriye çekilmeğe mecbur kaldı ve yine eski yerine yattı, tekrar kısmî bir sessizlik ve karşı tarafa aralıklarla tüfek ateşi yapmağa başlamıştık. Bu sırada hattı tamir olan telefon vasıtasıyla tabur kumandanı bir bölük takviye geldiği müjdesini verdi, yardım bölük ulaşım hendeğinden sessizce geldi ve siperlere dağıldı, artık duracak zaman değildi. Hücum istikametlerini, işaretlerini kararlaştırarak hazırlandık ve nihayet bizim taraftan da keskin bir düdüük işitildi, Mehmetçikler siperlerden fırladılar. Düşman hatları arasına düştüler, destek ateşinin tiz, paralayıcı kulakları sağır eden gümbürtülerine “Allah Allah!” naraları karışmıştı. Rus hattında ne ses, ne seda vardı her şey susmuştu.

Allah Allah nidaları arasında dumanlar açılırken Rusların ileride ağaçlar arasında gayrımuntazam, dağınık kümelerin bayır aşağı kaçıştıkları görüliyordu. Mehmetçikler hemen oracıkta diz çöktüler, bu defa da keskin bir ateş yağdırmağa başladılar. 22 Eylül taarruzu da bu suretle def edilmişti. Fakat bizde de artık hâl kalmamıştı. Bir ay zarfında tamam yedi büyük taarruza maruz kalmış ve hepsini geri püskürtmüştük.

Eğer bizim yerimizde herhangi bir Avusturya kolordusu bulunsaydı, şimdiye kadar ya yedi yüz kilometre geriye kaçmış veyahut en aşağı yetmiş bin esir vermiş, yani görünmez olmuştu. Brusilof taarruzlarının bu en sonuncusuna mukavemet eden tümenimiz belki birkaç defa dolmuş, boşalmış, subay ve erler birbirini tanıyamadan bölükler erimiş mahvolmuştu, fakat tümen de vazifesini tamamen yapmıştı.

Artık biraz istirahat, kendine çeki düzen verebilmek için biraz başını dinlemeğe hak kazanmıştı. Bunu tamamen takdir eden ordu kumandanı Kont Botmer bir takdirname ile tümenin şimdiye kadar yaptığı fedakârlığı, gösterdiği kahramanlığı övdükten sonra bir Alman tümeni ile değiştirme ve cephenin beş kilometre gerisindeki Demnia köyü ve civarında ordu ihtiyatına hareketimiz emir olunmuştu.

Demnia'ya geleli ancak iki üç gün olduğu hâlde Mehmetçiklerin vaziyetinde hayli değişiklik vardı. Bir aylık boğuşmanın verdiği yorgunlukla uçan benizlere kan gelmiş, yağmur ve çamura bulanmış elbiselerini temizlemişler, hamam yapmışlar, tıraş olmuşlar, eski gürbüz hallerini iktisaba başlamışlardı. Neşe ve şevkleri de yavaş yavaş yerine geliyordu. Hüseyin sağ, Nuri sağ ve esasen vaktini ağırlıkta geçirmekte olan Koçan da sağdı. Osman Çavuş'un bacağındaki yara tehlikeli görüldüğü için gerideki hastanelerden birisine sevk olunmuştu. Şimdi bizimle beraber tek mil kıtalara destek askeri veriliyor, memleketten her gün yeni Mehmetçik kafileleri geliyordu ve her gün muayyen zamanda, trenin istasyona ulaşması ile erler yol kenarına dizilip gelen destek kafilelerinde hemşeri aramaya başlıyor, memleketlerinden uçan kuştan medet umar gibi haber almaya çalışıyorlardı..

Bu Mehmetçikler için bulunmaz bir zevk, âdetâ bir tiryakilikti. Evet, hemşeri tiryakiliği, bulunacak hemşeriyi tanım tanınmasın, isterse köyüne kilometrelerce mesafeden olsun bulup konuşmak büyük mutluluktu. Kafile bir defa Mehmetçiklerin hizasına geldi mi bir (va mı?) sıygası başlıyordu:

—Hemşeri Afyongarahisarlı va mı?

—Va, hemşerim va.

Hemen iki hemşeri yan tarafa çekilirler, gözlerinin içi güler, ikisi de bu buluşmaya çok memnundur.

—Hemşerim sen Afyon'un neresindensin?
—Susuz köyünden.
Ve giderek sohbet koyulaşıp gidiyordu. ¹²⁸

Kasım - Aralık 1916 Olay ve Muharebeleri

Kasım başlarında tümenlerin ara hattı Obreçova (Obreczova) sırtlarındaki ormanın güney kenarı olarak değiştirildi. 19'uncu Tümen'den 57'nci Alay (bir tabur eksik), 20'nci Tümen'den 62'nci Alay (bir tabur eksik) buldukları yerlere kolordu ihtiyatı olarak görevlendirildiler. 20'nci Tümen komutanı, 63'üncü Alay'ın cephede yıpranmış bulunan iki tabur askerini tümen ihtiyatlarıyla değiştirildi. Kolordu komutanlığı, mevzii işgaliyle ilgili olarak Cevattepe'nin her zaman elde bulundurulmasının ve desteklenmesinin önemi göstermişti. Böylece Molohov Vadisi'ne hâkim olarak düşmanın hareketlerinin gözetiminde bulunmasının sağlanacağı belirtilmiş ve buna göre işlem yapılmıştı. 6 Kasım günü topçu ateşleriyle geçmiş, düşman Cevattepe'ye yaptığı ateş toplamalarıyla oldukça zarar vermişti.

Kasım başlarında cephede durgunluk vardı. Bundan faydalanarak güçlendirme ve idarî işler gibi konulara biraz daha önem verilebiliyordu.

Bölgesini 15'inci Kolordu birliklerine teslim eden 36'ncı Tümen'in bir alayı Lipicaporna'ya 228'nci Piyade Alayı Berzezani'ye giderek ordu ihtiyatına girdiler.

Ordu Komutanlığı'ndan 15 Kasım 1916'da gelen bir emirle; Rusların çok sayıda alev cihazı sipariş ettikleri, bunların yakın muharebede kullanılmalarının muhtemel olduğu bildirilmiş, alınacak bilgilerin hemen gönderilmesi istenmişti.

Ordu Komutanlığı kuruluş ve komuta ilişkilerinde değişiklikler yapmış, özellikle topçuların kullanılmasını yeniden düzenlemiş, bu arada kolordu emrinde veya desteğindeki veya Alman bataryalarını da değiştirmişti.

Orduca, büyük bir merkezde, subay eğitim talimgâhı adıyla özel bir kurs, bundan başka istihkâm, yakın muharebe ve bomba talimgâhları açılmış, daha sonra tümenlerde istihkâm talimgâhları kurularak bazı personel yirmişer günlük kurslardan geçirilmişti.

Türk piyade taburlarının er mevcudu ortalama 600 idi. Alman taburununsa 900'den aşağı düşürülmüyordu. Türk taburlarındaki eksikliği sakıncalı bulan Güney Ordusu Komutanlığı, Kasım 1916 başların-

¹²⁸ M.Şevki Yazman, a.g.e, s.82-87

da yazdığı bir emirle; alayların üçer taburlu, taburların ikişer bölüklü olmasını istemiş, bu hususu ilgili üst makamlara da duyurmuştu. Türk Harbiye Nezareti, alayların üçer tabura indirilmesinin uygun bulunduğunu, taburların ancak üçer bölüklü kurulmasına müsaade edilebileceğini bildirdi, Güney Ordusu Komutanlığı 6 Kasım'da gönderdiği emirle taburların üç bölükte kurulmasını istemiş. Sonuç olarak taburlar üçer bölüğe indirilmekle birlikte asıl kuruluşa dönebilmek için gerekli tedbirlerin alınması, subay ve er dengesi yapılması imkân ölçüsünde sağlamıştı.

Teşkilat ve takviye işleri süregeliyordu. 31 Kasım 1916'da Alman Orduları Başkomutanlığının bir emri gereğince Türk Kolordusu'nun bütün taburlarına üçer adet 1915 modeli Alman hafif makineli tüfeği verilmiş, bunlarla müfrezeler kurulmuştu.

Sonraları, her bölük üçer tüfekli takımdan kurulu olmak üzere, tümenlerden dokuzar tüfekli dört er bölük oluşturulmuş, böylece alaylara birer bölük verildikten sonra, arta kalan bir bölük yedek olarak elde tutulmuştu.

İpe tırmanarak aşılmış tepelerin
arasında bir gölcük yanından yeni bir tepeye doğru.

Hatırat: 11 Bir Alman General ile Mehmetçiğin Konuşması

Talimgâhın işe başlamasından bir hafta sonra emrinde bulunduğu Alman Cenup Ordusu istihkâm generali teftişe geldi. Subaylara açıkta bomba talim ettiren talimgâh kumandanına bağırıp çağırdıktan sonra hiçbir şey olmamış gibi yine gülüşe konuşa diğer tarafta çalışmakta olan bizlerin yanına geldiler. İki Türk subayını görünce durakladı, talimgâh kumandanından bir şeyler sordu, herhâlde olumlu bir cevap almış olacak ki iltifat etti. Elimizi sıktı ve erlerimizi görmek arzusunu açıkladı, hep beraber erlerin çalıştığı tarafa gittik.

Biz tümenden ayrılırken bize bir de tercüman, Jozef isminde bir Yahudi vermişlerdi. Fransa'da doğup Türkiye'de büyüdü. Almanya'da tahsil gören ve Avusturya'da ticaret yapmakta iken askere alınan Yahudi'nin Türkçesi ne kadar kısya şeytanlığı da o kadar fazla idi. Bizim general ile beraber erlerin yanına geldiğimizi görür görmez bizimkilere bir şeyler anlatmaya ve güya orada gösterilen işleri tarife başladı. General de her nedense bizim vasıtamızdan ziyade onun vasıtasıyla Mehmetçiklerle görüşmek arzusunu belirtti.

Soru cevap sıra ile aynen şöyledir:

—Türkiye'nin neresindedir?

—Bizim memleket çok içerlik, kendisi bilme(Generali kastediyor). Konya'nın Koçhisarındanız.

Bu cevaptan Yahudi de bir şey anlamamıştı ve kendi bildiğine göre tercüme etmeğe başladı:

—Ben Anadolu'nun Batı kısmından ve İzmir havalisindenim.

—Memlekette ne işle meşgulsün?

—Zenaatım dabağlık.

Yahudi yine anlamadı ve kendi bildiğine göre tercüme etmeğe devam etti.

—Bağcılıkla meşguldüm.

—Golç Paşayı tanıyor mu?

—Tanıyon. Alaman gıralının paşasıdır. Biz memlekette iken İzmir'i İstanbul'u gezip duruyordu.

Jozef bu sözleri şu suretle tercüme etti:

—Gayet iyi tanırım. Haşmetli Alman İmparatoru Hazretlerinin lütfen bize gönderdiği bir mareşalidir. Biz memlekette iken kıtalarımızı sık sık teftiş yapıyor ve bize birçok yenilikler öğretiyordu.

Çanakkale'de bulunmuş mu ve kumandanları kim imiş?

—Bulundum. Başımızda İlman deyiler bir Alaman gâvuru vardı emme, yüzünü gördüğümüz yağdı. Bizim asıl başımızda Mustafa Kemal Bey deyiler zorlu bir kumandan vardı.

—Çanakkale’de bulunmuş. Kımandanı Son Ekselans General Liman Von Sanders Paşa Hazretleri idi ve onun cesurane sevk ve idaresi ile İngiliz ordularını tarumar ettik diyor.

Alman Generalinin yüzü güldü ve bir iki defa «ya, ya» diyerek başı ile iltifatta bulundu ve suallerine devam etti:

—Galiçya’ya gelmelerinden ve müttetiklerine yardım etmelerinden memnun mudur?

—Biz emir kuluyuz. İkisi de bir gâvür emme âmirlerimiz şununla birlik ol, ötekisine kurşun at derlerse onu yaparız. Hani büyüklerimiz bir şey biliyor ki öyle buyuruyor.

Yahudi bu sözleri şöyle terciime etti:

—Biz sadık müttetiklerimizin yardımına koşmayı her vakit arzu ederdik ve buraya gönderilmemizden de çok memnun kaldık.

Bu karşılıklı konuşma bu tarzda daha bir hayli devam etti, Mehmed bütiin saflığını, bütiin açıklığı ile içindekileri döktü, meydana çıkardı. Jozef bütiin şeytanlığı ile bunları yaldızladı, parlattı Alman paşasına yutturdu ve iki tarafı da memnun bıraktı.¹²⁹

Düşman Bildiri Atıyor

Yine bu ay içinde ordu tarafından hücum taburu talimgâhı açılarak tümenlerden birer subay, alaylardan birer astsubay yetiştirilmişti. Bunların yardımı ile kurulan hücum kitaları hem eğitim hem gösteri tatbikatları yapmışlar, muharebelerde de yaralı olmuşlardı. Ayrıca, ordu komutanlığınca oluşturulan eğitim müfettişliği türlü talimgâhların denetim ve gözetimini üzerine almıştı.

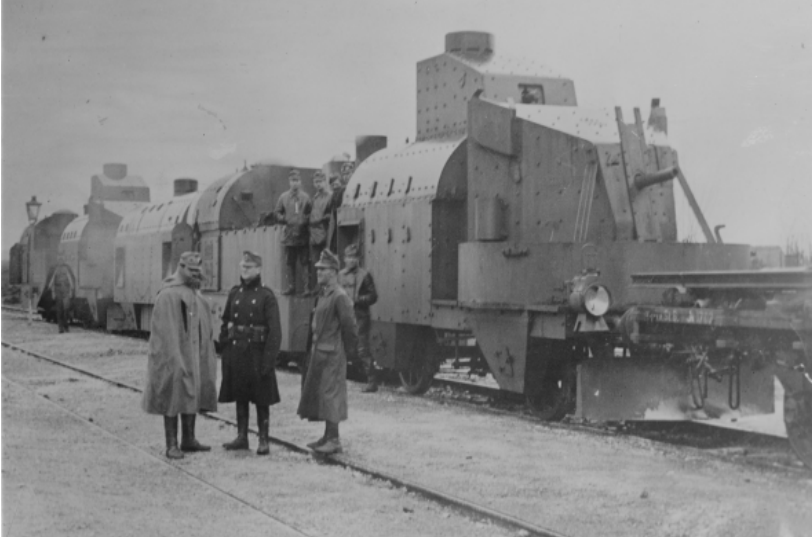
Bu sıralarda ordu cephesindeki düşman tümenlerinin çoğunun başka tümenlerle değiştirildiği, kolordu cephesinde 21’inci, 23’üncü ve 52’nci Tümenlerin bulunduğu, 17 Aralık’a kadar alınan haberlerden Rusların yeniden taarruz edecekleri anlaşılmıştı. 18 Aralık her zamandan durgun geçti. Bazı düşman erleri siperlerinin üstüne çıkarak “insan öldürmenin kötülüklerinden ve barıştan” söz ettiler, bu arada Türk siperlerine bildireler attılar. Öte yandan, 407 rakamlı Rızabey tepesi 421’in ve Popielicha’nın karşısındaki düşman kuvvetleri Türk mevziilerine pek fazla yaklaşmışlardı.

¹²⁹ M.Şevki Yazman, a.g.e, s. 97-98

Zırlı Araçlar Devrede

Yeni bir tedbir olarak sise karşı personel ve kıta eğitimini yapılmasına aralık ayında başlanmıştı. Zırlı otomobillerin muharebe alanında yeni görülmemeleri ve bunlara karşı savunma silahı bulunmayışı göz önünde tutularak ordu tarafından bir eğitim direktifi yayımlanmış ve sürekli olarak uygulanmıştı.

Süregelen muharebelerin izlenimlerine göre, mevziilerin içinde ve gerisindeki köy ve kasabaların tahkim edilmesi lüzumu ordu komutanlığınca belirtildiğinden, kolordu bölgesindeki bu yerlerde gerekli tedbirler alınmaya başlanmış, çoğunun tahkime elverişli olmadığı görülerek ancak birkaç tanesinde bazı tesisler yapılmıştı.

Avusturya'nın Galiçya'daki zırlı bir treni.

Hatırat 12: Alışık Olmadığımız İşler

Drohobiç'e döndüğümüzün zannedirim onbeşinci günü öğle yemeği yemek üzere subay gazinosuna gelmiştik. Gazinodan içeri bir Avusturya inzibat eri girdi ve doğru bizim masaya geldi. Evvelâ bir,

— Saygılarımla rica ederim, dedikten sonra Avusturya menzil müfettişinin biz iki Türk subayını görmek istediğini ve yemekten sonra menzile gelmemizi rica etti ve gitti. Acaba ne kabahat işledik gibi birbirimizin yüzüne bakıyorduk ve yemeği merakla yiyerek alelacele menzil yolunu tuttuk.

Yaşlıca bir albay olan Avusturya menzil müfettişi bizi görünce hemen ayağa kalktı. Hatta masasından kalkarak bize doğru bir iki adım; attı Türkçe,

—Buyurun efendim, iltifatı ile karşıladı.

Türkçeyi, Makedonya Osmanlı jandarmasının islahı için hükümeti tarafından gönderildiği zaman öğrenmiş. Güzel, iyi, nazik bir Avusturyalı subaydı. Türkiye hakkında bazı şeyler sorduktan sonra asıl maksadına geldi ve,

—Subay efendiler, istihkakınızdan subay gazinosuna teslim edilenden başkasını neden aldırılmıyorsunuz? dedi.

Biz iki arkadaş birbirimize baktık, bundan bir şey anlamamıştık, acaba bize daha patates, et gibi şeyler mi verecekler? Sualinden bir şey anlamadığımızı Albay da fark ederek izah etti:

—Meselâ etiniz, ekmeğinizi subay gazinosuna veriyoruz, fakat geride, sigaranız, çikolatanız, sabah kahvaltısı için peynir ve tereyağınız, kahveniz burada birikip duruyor. Erlerinizi gönderseniz hatta buraya bir adres bıraksanız bunlar derhal gönderilecektir. Size vermediğimiz için biz de zor durumda kalıyoruz. Arkadaşım,

—Eyvah kabahatli çıkıyor, dedi. Ve ben içimden şöyle düşündüm.

—A mübarek, mademki almıyoruz, demek ki ihtiyacımız yok, derhal depo defterine kaydet, haydi bu mantığı yürütemiyorsun, bari «yemeyenin malını yerler» de de işi bitir. Hayır, ne onu ne ötekisini yapmış, illâ bunları size yedireceğim diye tepiniş duruyordu.

Sonra bir سوال daha,

—Paraya ihtiyacımız var mı?

—Hayır.

—Fakat Avusturyalı arkadaşlarımızın hepsi para aldılar. Kış ihtiyacınızı temin için zannederim size de para lâzımdır, hem bizimkilerden daha fazla, çünkü bu iklime siz alışmamışsınızdır. Nerede o canım İstanbul'un ılık havası, o hâlde siz de bir miktar para alın. Ve ihtiyacınızı temin ediniz.

Biz iki arkadaş yine birbirimize bakıyoruz. Ve albay ısrar ediyor..

—Haydi, bakalım, veriniz «ofenebefel»lerinizi, nasıl her birinize ikişer yüz kuron yetişir mi? Yoksa daha mı fazla?

—Teşekkür ederiz, ikişer yüz kuron yetişir.

—Menzil müfettişi bizim o her derde deva açık emri aldı. Dördüncü sayfasının son sütunundaki «istikraz» hanesine (200) rakamı yazdı ve altına da verilsin diye koca bir mühür bastı. Hepsi bu kadar! «Kaseyire müracaat ederek alın» dedi. Ne baş muhasebeden memura, ne memurdan başkâtime koşmak

ve ne de masa masa dolaşarak mühür toplamak vardı. Götiürir açık emri gösterirsin, tarih ve numarasını kaydettirdikten sonra paraları hemen aldık. Bu iş de bittikten sonra biz önde, on beş günlük erzakı kucaklarında taşıyan iki Avusturya eri arkada otelimize yollandık. İçimden «ne garip şey» diyordum.

Talimğâhın ilk devresi yirmi gün devam ettikten sonra bitti. Bir hayli yenilikler öğrenmekle beraber her şeyden evvel biraz daha zevkli, neşeli olarak katalarımıza dönüyoruz. Anne, baba, kardeş gibi yakın sevgililerin bulunmadığı bu askerî hayatta arkadaşların, samimî arkadaşlığın çok büyük manası, ehemmiyeti ve tesiri vardır. Ancak yirmi gün bir arada bulunabildiğimiz bu her biri başka bir diyardan insanlarla aramızda meydana gelen muhabbet ayrılık gününde kendisini gösterdi. Her birimiz ayrı ayrı çok müteessirdik, bir hayli fotoğraf, imza ve birçok adresle kompartımanlarımıza yerleştik, dışarıda Mehmetçiklerle Alman neferleri de aynı tarzda ve el göz işaretiyle konuşup duruyorlar, fotoğraf veriyorlar ve vedalaşıyorlardı.

Yolda karlı ve tipili bir hava, basık Galiya köyleri, güzel bir iki kasaba, bir iki yerde yemek ve nihayet Pavisokide bizimkilerle sarmaş dolaş oluyoruz. Burası bizim artık ikinci vatanımız.¹³⁰

¹³⁰ M.Şevki Yazman, a.g.e, s. 100-102

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GALİÇYA CEPHESİ'NDE TÜRK BİRLİKLERİNİN HAREKÂTI (1917)

1916 Yılıının ikinci Yarısındaki Genel Siyasî Olaylar ve Diğer Cephelerdeki Askerî Olaylar

Galiçya'da önceden açıklanmış olan harekât devam ederken 1916 yılı ikinci yarısındaki önemli siyasî olaylardan biri de Müttefik Devletlerin Antlaşma Devletlerine 12 Aralık'ta yapmış oldukları barış teklifleri idi. Ayrıca 18 Aralık'ta Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'un aracılığı ile de bir barış teklifi yapılmış fakat her iki teklif de reddedilmişti.

Diğer belli başlı olaylar da şunlardı:

Avusturya-Macaristan İmparatoru Francois Joseph ölmüş, yerine veliaht Karl geçmişti. İngiltere'de Başbakan Asquith çekilmiş, yerine Lloyd George getirilmiş. Amerika Cumhurbaşkanlığına yeniden Wilson seçilmişti.

Bu Dönemdeki Askerî Olaylara Gelince

Batı Cephesi'nde: Fransız kuvvetleri ile pekiştirilmiş olan İngilizlerin Som kesiminde yapmış oldukları büyük yarma taarruzu ilk defa olarak muhabere alanında İngilizler tarafından kullanılan tanklara rağmen bir miktar arazi kazanmaktan ibaret kalmıştı. Bundan sonra, bu kesimdeki taarruzları, aralık ayına kadar beş aydan fazla sürdü. Ayrıca, Fransızlar ekim-aralık aylarında Verdün'de yaptıkları karşı taarruzlarla Almanları önceki mevziilerine geri attılar.

Cephenin kuzeyinde yer yer yapılan kesin sonuçsuz muharebelere karşı; Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na savaş açmış bulu-

nan Romanya orduları; ekim- aralık aylarında Makenzen ordusunun Transilvanya'dan Eflak'a yaptıkları taarruzlar sonucunda yenilerek yıl sonuna kadar Serot hattına geri atılmıştı.

İtalya Cephesi'nde: Taarruza geçmiş olan İtalyanlar aralık ayına kadar İzonzo muhaberelelerinde Triyeste doğrultusunda arazi kazandılar ve Görç'ü ele geçirdiler.

Makedonya Cephesi'nde: Bulgaristan'ın ağustos ayında anlaşma kuvvetlerine yaptığı taarruza karşılık, Anlaşma Devletleri de Batı Makedonya'da yaptığı taarruzla Bulgarları kasım ayında Manastır şehri kuzeyine attı.

Türk Cepheleri Harekât ve Muharebeleri

Kafkas Cephesi'nde: Bir değişiklik olmadı. İki taraf gerek iaşe maddeleri bakımından çok zor duruma girdikleri gerekse bulaşıcı hastalıklar çıkmış olduğu için buldukları yerde kaldılar. Yüz binin üzerinde insan bulaşıcı hastalıklardan can verdi.

Irak Cephesi'nde: Kütülamare'nin geri alınmasından sonra İngilizler Irak'taki kuvvetlerini artırarak Kütülamare-Bağdat genel doğrultusunda ilerleyerek 24 Aralık'ta Felâhiye mevziilerine karşı çok üstün kuvvetlerle taarruza geçtiler.

Sina Cephesi'nde: 1916 sonlarına doğru İngilizler, kanal doğusundaki demir yolunu Sina Çölü'nden Elariş'in 20 km kadar yakınlarına uzattılar ve 22 Aralık'ta taarruza geçerek Türk kuvvetlerini geri atıp Elariş'i ele geçirdiler.

Sonuç olarak 1916 yılında Türk cephelerinde üstün Rus ve İngiliz kuvvetleri karşısında bir başarı sağlanamadığı gibi, güney ve doğu ilerinde birçok topraklar düşmanların eline geçti. Buna karşılık, Avrupa cephelerinde, başarılı muharebeler yapmış; doğu cephesinin kuzey (Alman) ve güney (Romanya) kesiminde müttefiklerce büyük arazi kazançları sağlanmıştı. Buna rağmen dört müttefik devletin iç ve dış ihtiyaçlarının giderilmesi ve bundan ileri gelen idaresizlikler yüzünden, ayrıca muharebelerde verilmiş olan büyük zayıat dolayısıyla savaşa karşı bir yılgınlık ve barış için büyük bir istek doğmuştu.

15'nci Kolordu'nun Harekâtı ve Yurda Dönüşü

Harekât

Galiçya'da çeşitli değişiklikler geçiren ve zaman zaman pekiştirilen 15'nci Kolordu, 1917 yılı başlarında müttefik topçu bataryaları, istihkâm ve amele birlikleri, uçak bölüğü, balon takımı, ekmekçi takımları, ulaştırma birlikleri, seyyar hastane ve hayvan hastanesi gibi kuruluş ve birliklerle takviye edilmiş bulunuyordu.

1917 yılı başlarında bölüklerde bir mangalık taburlar da birer yırım takımlık ve her alayda bir takımlık hücum birliği ve bunlara er yetiştirmek üzere kolordu depo alayında her tümen için birer hücum bölüğü kurulmuştu. Bu yılın ilk aylarında tümenlerde mevcut ve sonradan alınan bomba toplarıyla her tümende birer bomba bölüğü oluşturuldu. Tümen numaraları alan bu bölüklerde üçer grup vardı. Cephane ve gereç ikmali Avusturya- Macaristan irtibat subayı aracılığı ile sağlanıyordu.

Güney Ordusu'na bağlı personelin deney ve bilgilerini artırmak üzere Türk, Alman, Avusturya ve Macaristan subaylarından ikişer kişi, Ocak 1917'de, Verdün ve Som cephelerinde inceleme gezisi yapmışlardı.

Rusların elinde bir miktar tank bulunduğu fakat muharebe görevlerinde istenildiği kadar yeterli olmadığı öğrenilmiş, Güney Ordusu Komutanlığı'nın verdiği emre göre tanklara karşı korunma eğitimi yapılarak personelin moralinin yükseltilmesine çalışılmıştı.

Son zamanlarda Rus Ordusu'nda, savaşa karşı bezginlik uyandırdığı anlaşılmıştı. Rus piyadeleri açıkça barış istiyor taarruzdan kaçınıyorlardı. Diğer taraftan 1917 Noeli'nde Alman komutanlarından bir mütareke isteği canlanmış İngilizler ve Fransızlar Rusların barış isteklerini önlemek için her çareye başvurduklarından, çok kısa süren bir durgunluk ve hoş görünme dönemi yaşanmıştı.

Galiçya'daki Türk kıtalarının moralini yükseltmek üzere 4 Ocak 1917'de gelen Şehzade Abdurrahim ve Osman Fuat, ordu karargâhını ve 19'uncu Tümen'i ziyaret ettikten sonra 7 Ocak'ta Avrupa Doğu Cephesi karargâhına gitmek üzere kolordudan ayrıldılar.¹³¹

6 Ocak'ta Alman İmparatoru Wilhelm bütün orduya bir mesaj göndererek moralin tabî seviyede tutulmasını sağlamak amacıyla bazı öğüt ve dileklerde bulunmuştu.

¹³¹ ATASE Arşivi: No. 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-60, Fih. 1-9.

14 Ocak'ta gelen bir emirle kolordunun sağ yanında mevziide bulunan 36'ncı Alman Tümeni, 15'inci Türk Kolordusu'nun harekât kontrolüne verilmiş, bu suretle kolordunun güney ara hattı Nakorsaku (hariç) Lipicadolna (dâhil) Zahora (dâhil) çizgisi olarak değiştirilmişti.¹³²

5 Şubat 1917 günü 19'uncu Tümen'in 72'nci ve 77'nci Alayları birbirlerinin bölgelerini değiştirdiler. 17 Şubat'ta 72'nci Alay bölgesinde Çekilani tepesine, keşif amacıyla yapıldığı sanılan bir taarruz oluşması da püskürtülmüştü. 20'nci Türk, 36'ncı Alman Tümenleri bölgesinde herhangi bir hareket görülmedi. Düşman Çekilâni bölgesinde 25 Şubat'ta da taarruza teşebbüsünde bulunmuş ve başarı elde edememişti.

5 Mart günü saat 20.00'da başlamak suretiyle makineli tüfek ve bomba topu ateşiyle dövülen Çekilani tepesine saat 24.00'de bir tabur kuvvetle yapılan taarruz, çetin boğuşmalarından sonra püskürtülmüştü.

10 Nisan'da geçmiş bulunan bir ordu emri "Türk Başkomutanlığının 15'inci Kolordu'yu başka bölgelerde taarruz için kullanmak istediğini ve bu amaçla şimdiden elverişli eğitimler yapılmasını, ordu komutanlığınca da bu hususun uygun görüldüğünü ve kolordunun savunma görevine devam etmek şartıyla gerekli tedbirleri almasını" belirtiyordu. Kolordu bir yandan mümkün olanları yaparken bir yandan da gerekli teklifleri bildirmişti.

Rusya'da Çar idaresinin yıkılması ile belirlenen son siyasî değişiklik cephelelerdeki orduları da etkilemişti. Düşman erlerinin siperler üzerine çıkarak türlü dostluk gösterileri yaptıkları görülmüyordu. Bu manevî ve siyasî koşullar göz önünde tutularak cephede bir yumuşama sağlamak için muharebe çabalarının özellikle ateşlerin azaltılmasına önem veren Alman komutanlıkları, Ruslardan da benzeri davranışları beklemekteydi. Gerçekten, kolordu cephesindeki düşman birliklerinin bu hususa önem verdikleri görülmüyordu. 14 ve 15 Nisan günleri siperlerimize yaklaşan iki Tatar er ile dostluk mektupları gönderilmiş bu erlerden Rusların savaş istemedikleri, İngilizlerden hoşlanmadıkları, ihtilalin durumu hakkında askerlerin bir bilgisinin bulunamaması öğrenilmişti. Bundan başka, komutanların müsaadesiyle karşılıklı ziyaretler yapılmış, bazı Alman birliklerinden giden erleri Rusların geri yollamaları üzerine ziyaretlere son verilmesi, orduca emredilmişti.¹³³

18 Nisan 1917 akşamı kolordu bölgesine gelen Türk Şehzadesi Ömer Faruk kolordu karargâhını, 19 Nisan'da da birlikleri ziyaret ettikten sonra ayın 24'ünde trenle Berlin'e gitti.¹³⁴

¹³² ATASE Arşivi; No. 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-60, Fih. 1-26.

¹³³ ATASE Arşivi; No. 5/8991, Kls.4402, Dos. H-71, Fih. 1-31.

¹³⁴ ATASE Arşivi; No. 5/8991, Kls.4402, Dos. H-72, Fih. 1-5.

Yaklaşık olarak iki haftadır süregelen karşılıklı yumuşak durum 5 Mayıs gününden beri, Rus topçusunun yaptığı şiddetli ve yaygın ateşler dolayısıyla aksamış, düşman piyadeleri ise hiçbir süratle ateş etmemişlerdi.

Kolorduya staj için atanan Şehzade Abdurrahim 8 Mayıs'ta karargâha gelerek göreve başladı.

15 Mayıs günü ordudan gelen Alman Başkomutanlığı emrinde; Fransa cephesinde pek fazla cephane kullanıldığı ve ilerde daha da çok ihtiyaç olacağı düşüncesiyle diğer harekât alanlarında tutumlu davranılması emredilmiş, Güney Ordusu'nca da bu husus planlanmıştı.

Mayıs ortalarından itibaren muharebe hazırlıklarına özel bir önem verildi.

Ruslar, Kozowa ve Litiatyn istasyonlarında ray döşeme çabalarını arttırmışlardı. Litiatyn ve Bozykov hattı Zlotaliopa üzerinden Trosyaniç'e kadar uzatılmış, gerek orada gerekse Litiatyn ve Krzve'de uçaklar ile ağır toplar için rampalar ve ayrıca geniş mühimmat depoları da görülmüştü.

Bununla birlikte, büyük taarruzun yakın olduğunu gösteren başlıca belirti uçak faaliyetleriydi. Düşman uçakları sayıca fazla idi, ancak Almanya ve müttefiklerin uçak personeli her bakımdan üstün niteliklere sahipti.

Rusların yeni takviye bataryaları mevzilendirdikleri anlaşılıyor, piyade mevziilerinde hiçbir değişiklik görülmüyordu. Mayıs'ın 15'inde sonra Alman Ordu topçuları düşman topçusuyla muharebeye başladılar.

O sıralarda, Rus Hükûmet Başkanı Kerensky ile General Brosslov Lipicadolna'nın doğusunda ve Pototory dolaylarındaki en yakın Rus mevziilerini ziyaret etmişlerdi. Savaşmak istemeyen Rus piyadesi, bunların etkisi ve İngiliz-Fransız propagandası karşısında yeniden savaşa arzusu duymaya başlamıştı. Düşmana ağır zayıat verdirilen hava muharebeleri oluyordu. Bu bakımdan üstünlük düşmana kaptırılmamıştı.

2 Haziran'da ordunun verdiği bilgiye göre Rusların 7'nci Ordu ve 12'nci Kolordu ile 14 Haziran'da yeni bir taarruz yapacakları tahmin ediliyordu.

Bu belirtiler üzerine Güney Ordusu'nca takviye kıtaları istenmiş ve alınmış. Özellikle haziranın ikinci yarısında yeni kıtalar gelmiş, ayrıca bu ay içinde hemen bütün hafif sahra obüs bataryaları dörder topa çıkarılmıştı.¹³⁵

¹³⁵ ATASE Arşivi; No. 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-78, Fih. 1-33

15'inci Kolordu'nun (20'nci Tümen Hariç) Vatana Dönüşü ve Bu Sıradaki Harekât

15'inci Kolordu'nun yeni bir görev almak üzere yurda dönmesi Mayıs sonlarında planlanmaya başlanmıştı, haziran içinde 19'uncu Tümen geriye dönmüş, 20'nci Tümen bir süre daha mevziide kalmıştı. Sonradan gelen bir emirle; 19'uncu Tümen'in ardından 20'nci Tümen'in ve 15'inci Kolordu'nun karargâha dönmelerinin kabul edildiği Genel Karargâha bildirilmiş, Türk Başkomutanlığı'nca da 15'inci Kolordu Komutanlığı'na duyurmuştu.

Galiya'da bir yıl kadar muharebe ederek büyük zayıat veren ve Müttefik Devletler ordularına parlak hizmetler yapan 15'inci Kolordu'nun dönüşünde, Almanlar ve Avusturyalılar tarafından kolorduya verilmiş bulunan bazı kıtalarla gereçlerin birlikte getirilmesi Türk Başkomutanlığı ve kolordu tarafından istenmekteydi. Bu husus, müttefikler bakımından da önemli olan yeni görevlerin başarılmamasıyla yararlı olacaktı. Fakat ilgili Türk personelinin gösterdiği çabalar istenen sonucu sağlayamamış, 15'inci Kolordu Komutanlığı, ayrıca Alman Güney Ordusu Karargâhı'nda görevli Türk irtibat subayı bu durumu Türk Başkomutanlığı'na açıkça bildirmişlerdi.

Uzun süren yazışma ve çalışmalarından sonra, kolordunun 26 Haziran 1917 tarihli şifresinden anlaşıldığına göre, Avusturyalılar şu birlik ve gereçlerin kolorduya verilmesini kabul etmişlerdi:

“Tümenlerle bulunan 20'şer arabadan kurulu ağırlık kolu. Bütün araç, gereç ve donanımı ile iki seyyar hastane ersiz olarak 10 dezenfekte makinesi. Taşıtlarıyla birlikte tümenlerin bomba topları.”¹³⁶

Bundan sonra şartlar gereği ve Türk Başkomutanlığının isteği sonucu olarak Türkiye'de, daha mühim bölgelerde kullanmak amacıyla 15'inci Kolordu'nun yurda dönmesi kesinleşmişti ve aşağıda bildirilen ordu emriyle hazırlıklara başlanmıştı.

“15'inci Kolordu ayın 12'sinde başlanmak üzere, parça parça cep-heden çıkarılarak yolculuğa hazırlanılacak, ayın 10'unda gelmeye başlayacak olan bir Alman Tümeni 19'uncu Tümeni değiştirecektir. 20'nci Tümen'in daha bir mevziide kalması umulmaktadır. Teklifler ve gerekli bilgiler Güney Ordusu'na bildirilmelidir. Ek emirler ayrıca verilecektir.”¹³⁷

¹³⁶ ATASE Arşivi; No. 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-79, Fih. 1-13

¹³⁷ ATASE Arşivi; No. 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-79, Fih. 1-11

Bunun üzerine kolordu tarafından gerekli tedbirler alınmış, ilk kade-me olarak 19'uncu Tümen'in Kurzani-Demnia bölgesinde toplanması emredilmiş, bu tümeni değiştirecek olan 15'inci Alman İhtiyat Tümeni Rahatyn ve Podoysoki kesiminde trenden indirilmişti.¹³⁸

19'uncu Tümen Komutanlığı değiştirme, toplanma ve bindirmeyi planlayan birer emir yayımlamak, aynı zamanda sıkı kontrol temin etmek suretiyle mevziden çıkışın aksaksız yürütülmesi sağlanmıştı.

Tümenin intikali nakliyat çizelgesi uyarınca 11 Haziran 1917 gününden 7 Temmuz günü akşamı kadar aralıksız yürütüldü.

19'uncu Tümen Komutanlığı değiştirme, toplanma ve bindirmeyi planlanması, 19'uncu Tümen karargâhına Rahatyn'e 15'inci Alman İhtiyat Tümeni karargâhında Kurzani'ye intikali emredilmişti. Demnia-Miçiçov genel çizelgesi 20'nci Tümene dâhil olmak üzere, 15'inci Alman Tümeni ile 20'nci Türk Tümeni'ne ara hattı olarak verilmişti.

19'uncu Tümen'in ayrılması ve yerine 15'inci İhtiyat Tümeni'nin verilmesiyle, Güney Ordusu'nda üç piyade taburu eksilmiş, buna karşılık 11 sahra topu artmış oluyordu.

19'uncu Tümen'in intikalinin sona ereceği sırada, kolordu karargâhının da dönmesi için Türk Başkomutanlığına yazılmış, alınan karşılıktaki; bu hususun Alman Genelkurmay Başkanlığına sorulduğu bildirilmişti.

Tümenler ve alaylar Güney Ordusu cephesi ile temas hâlindeydiler. 15'inci Türk Kolordusu karşısında 7'nci Sibiry Kolordusu ve 22'nci Kolordu vardı.

Kerensky, Rus Hükümet Başkanı olunca bütün cephelerde taarruza geçilmesine karar vermişti. Daha taarruza başlamadan önce Alman Güney Ordusu'ndan iki kat kadar üstün olan düşman başka kuvvetler de getiriyordu. Brody'in doğusunda ihtiyatta bulunan 11'inci Rus Muhafız Kolordusu ayın ortalarında Tarnopol üzerinden güneye doğru ilerleyerek 25 Haziran'a kadar Podhajce'ye varmıştı. Arkasından, gene kuzeyden getirilen 1. Muhafız Kolordusu da Tarnopol üzerinden batıya doğru ilerliyordu. Bu arada 7'nci Sibiry Kolordusu çoğunlukla Brzezany'nin güneyinde, Zlotalipa'nın batı kısmında cepheye sürülmüş ve onun yerine 34'ncü Kolordu Pathoyce (Podhajce) çevresine gelmiş, Rus ordu süvarisi (11'inci Süvari Kolordusu) gerilerden cepheye yaklaştırılarak önceleri Buçaç (Buczacz) bölgesine ileri sürülmüştü.

¹³⁸ ATASE Arşivi; No. 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-78, Fih. 1-12, 1-14.

Dinlenen düşman telsizleri ve keşif uçaklarının raporuyla tespit edilen bu hareketler başka yollardan da doğrulanıyor, Rusların büyük bir taarruz için ciddiyetle hazırlandıkları anlaşılıyordu.

Haziran sonlarında, düşmanın Narajovka ile Zlotalipa arasında hazırlanmakta olduğu ve büyük ölçüde planlandığı anlaşılan taarruzlarının 29 Haziran'da gerçekleşeceği kuvvetle tahmin edilmişti. Nitekim 29 Haziran günü saat 05.00 sıralarında Koniuchy civarındaki mevziler ile Lysonia ve 20'nci Tümen bölgesine şiddetli bir topçu ateşi açılmıştı. Türk mevzilerine yöneltilen ateşler büyük ölçüde tahribat yapmış, Türk topçuları da etkili atışlarla karşılık vermişlerdi.

Bundan sonra başlayan taarruz Rohatyn kesimine, 25'inci Kolordu'nun sağ ve sol kanatlarına üstün kuvvetlerle yönelmiş, 30 Haziran'da bütün ordu cephesine yayılan ateşlerden sonra 24'üncü Alman Tümeni'ne Avusturya-Macaristan Kolordusu'nun sol yanına karşı devam ettirilmişti.

20'nci Türk Tümeni bölgesinde öğleden önce 61'inci Alay'a, öğleden sonra 62'nci ve 63'üncü Alaylara karşı başlayan hücumlar o gece sabaha kadar sürmüştü, bütün gün aralıklı şekilde etkili olmayan gaz atışları da yapılmış, topçu ateşleriyle siperler yıkılmış ve telli irtibatlar kesilmiştir.

Asıl taarruzlar ordu cephesinin ortasına yöneltilmiş bulunuyordu. Bunları kahramanca karşılayan 20'nci Türk Tümeni ve bazı Alman Tümenleri ağır zayıat vermelerine rağmen düşmanı püskürtmüşlerdi.

20'nci Türk Tümeni'ne 24 bataryanın 43.000 mermi attığı tahmin edilmişti.

30 Haziran gecesi Rus topçu ateşleri azaldıysa da ertesi gün sabah saat 05.00'e doğru yeniden yoğunlaştı. Bu arada, 15'inci İhtiyat Tümeni ile 20'nci Türk Tümeni de ateş altına alınmışlar, 75'inci İhtiyat Tümeni'ne ateş edilmediği için onun topçuları daha çok Türk Tümeni'ne ateş eden düşman topçusu ile muharebe etmişlerdi.

1 Temmuz sabahı 20'nci Tümen bölgesine, bir miktar gaz ve şiddetli topçu ateşinden sonra, sıklet merkezi ile Cevat ve Rızatepelere yeniden taarruz eden düşmanın 421 rakımlı tepeyi ele geçirmeye çalıştığı anlaşılıyordu. Türk ve Alman topçularının ateşleriyle ezilen hücum dalgaları asıl muharebe hattının ilerisinde durmak zorunda kaldı. 15'inci Kolordu Komutanlığı ve tümen, 421 tepesinin savunulmasına

büyük önem veriyorlardı. Gerçekten, bu tepe mevziin kilit noktalarından biriydi.

Düşman öğleden sonra yaptığı hücumlarla Rızatepe'yi ve Cevattepe'yi ele geçirdi. 20'nci Tümen'in de isteğindeki topçular çok ustaca ve etkili ateşleriyle takviye kıtaları gelmesini önlüyor, hücumları eziyorlardı. Saat 16.00 sıralarında yapılan karşı taarruzlarla Türk siperlerine yanaşan düşman kuvvetleri püskürtülmüş hatta mevziin ilerisindeki Rıza ve Cevat Tepeleri geri alınmıştı. Bu sûretle kazanılan başarı sonunda, Temmuz akşamı kolordunun 20'nci Tümen'e yazdığı emir şöyleydi:

“Kahraman tümeniniz, düşmanın, gösterişli bir aylık hazırlıklarından sonra yaptığı büyük taarruzun üçüncü gününü de üstün bir cesaret ve direnme ile karşıladı. Görevini tam olarak yaptı. Üç gündür süregelen pek şiddetli topçu ateşi altında siperlerimizin ve engellerin hemen hepsi yıkıldığı hâlde, bugün saat 04.00'ten beri kahraman alaylarımızın hemen her biri beş, altı hücumu korkusuzca karşıladılar, cesaretle karşı taarruzlar yaptılar siperlerinizin karşısında bile düşmandan iz kalmadı. Türklerin tarihî şanı yükseldi. Vatan, tümeninizin kahramanlıklarını sonsuzluğa kadar bağrında taşıyacaktır. Kıtalarımızdaki yiğitler gibi çocuklar sağ kaldıkça, düşmanlar hiçbir zaman Türkleri esir edemeyeceklerdir. Bütün subay ve erlere selâmlarımı, en içten teşekkür ve tebriklerimi bildiriniz. Şanlı sancağımızın sonsuzluğa kadar benzeri zaferlerle dalgalanmasını diler, hepinizi Allah'a emanet eylerim.”¹³⁹

15'inci Kolordu'nun aldığı bilgilerden, yenilgi ile sonuçlanan taarruzlara 1'inci, 3'üncü ve 5'inci Finlandiya Tümenleriyle iki Transamur Tümeni'nin katıldıkları öğrenilmiş bulunuyordu.

Bugünkü muharebelerde, Ruslar, şimdiye kadar kullanılmamış bulunan 150 mm.lik obüsleri ve 305 mm.lik ağır demir yolu toplarını kullanmışlardı. Düşman baskısı Lizonya'da ve Türk kesiminde daha çok hissedilmişti.

Türk birliklerinin bu başarısından sonra 2 ve 3 Temmuz'da kolordu karargâhını ve 20'nci Tümeni ziyaret eden Güney Ordusu Komutanı General Bathmer takdir ve teşekkürlerini bildirmişti. Türk kuvvetleri, bu başarıyı, gereğinde yardım etmek üzere yanaşmış bulunan ordu ihtiyatı 250'nci Piyade Alayı'nın kullanılmasına lüzum kalmadan sağlamışlar, yalnız, 15'inci ve 25'nci İhtiyat Tümenlerinin topçuları ateş yardımı yapmışlardı.

¹³⁹ ATASE Arşivi; No. 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-79, Fih. 1-32

2 ve 3 Temmuz'da yeni tedbirler alınarak yapılan karşı taarruzlarla düşman tamamıyla püskürtüldü.

3 Temmuz'da yeni bir teşebbüs olmayışı ve önceki muharebelerin sonucu, Rusların taarruz gücünün kırıldığını göstermişti. Rus kuvvetlerinin zayıfatı çok ağır olmuş, sadece Berzezani bölgesinde 13.000 kadar ölü bırakmışlardı.

Bu arada, 15'inci Türk Kolordu Karargâhı 15 Temmuz'da trenle yurda hareket etti. O sebeple 20'inci Türk Tümeni, 12 Temmuz 1917 günü saat 18.00'de başlamak üzere Rohatyn bölge komutanlığı emrine girmişti.

Müttefik Kuvvetlerin Genel Karşı Taarruzu ve 20. Tümen'in Harekâtı

Tümen geniş bir cephede savunma yaptığı için çok tehlikeli ve zor durumlar geçirmekte idi. Bölgenin daraltılması üst makamlara teklif edilmişse de olumlu bir karşılık alınamamıştı.

Bu günlerde, 3.Ordu'daki tehlikeli durum düzeltilmiş değildi. Ruslar Kaluç bölgesinde oldukça ilerlemiş, daha güneyde Avusturya-Macaristan mevzilerini yarmışlardı. Dinlenen telsizlerden anlaşıldığına göre, taarruzlarını Dolina'ya doğru devam ettireceklerdi. Rus Hükümet Başkanı Kerensky çektiği bir telsiz emrinde, düşmanın tutunmasına ve siperlere girmesine yer bırakılmamasını istiyordu.

Bütün bunlara rağmen Rus ihtilâlinin etkileri ve orduların savaştan bezginliği artarak devam ediyordu. Muharebelerde kesin sonuç alınamayışı, düşmanın taarruz azmini kırmıştı. Buna karşılık, müttefik devletlerin zafer umudu artmış, doğu cephesine yeni getirilen kuvvetler üstünlük sağlamıştı

Sonuç olarak; 3.Ordu bölgesinde baskıyı hafifleten Ruslar, 10 Temmuz'dan itibaren savunma tedbirleri almaya başlamışlardı. 15 Temmuz'da, Rus Ordusu'nun komuta yeri Telaç (Telacze)'dan Buçaç'a (Buczacz) geri alınmıştı. Görüntüler ve haberler taarruzların sona ereceği kanısını veriyordu. Ayrıca, 16 ve 17 Temmuz günleri, keşif uçakları düşman gemilerinde yoğun bir ulaştırma ve toplanma faaliyeti görmüşlerdi. 3'üncü Alman Ordusu takviye kıtaları alınmıştı. Bu sayede sağlanan üstünlük karşısında ve 16 Temmuz'da Ruslar Kaluç kasabasını boşaltmış, 17 Temmuz'da da bölgenin güneyindeki bazı kıtalarını geri almışlardı.

Böhm-Ermolli Ordular Grubu, taarruz hazırlıkları yapmaya başlamıştı. 2.Ordu sağ kanadında Zborw'da bir yarma yapılması düşünüyordu. 19 Temmuz'da bu harekât gerçekleşmiş, Tarnopol'dan geçen Seret nehri batısındaki Rus kuvvetlerinin toparlanması plânlanmıştı. 20 Temmuz'da Güney Ordusu ileri harekâta yönelirken o gün öğleden sonra bütün hava birlikleri Taxiapal bölgesindeki hareketleri desteklemişlerdi. 21 Temmuz günü yapılan hava keşiflerine göre özellikle Rohatyn Bölge Komutanlığı karşısında ve 25'nci Kolordu ilerisinde, şoseler ve demir yolları üzerinde geriye doğru hareket ve toplanmalar olmaktadır. Ruslar, cephe gerisinde birçok meskûn yerler ile mühim noktaları yakmışlar ve tahrip etmişlerdi. Düşman, artık kesin olarak çekiliyordu. 22 Temmuz günü düşman cephesi çözülmüş ve böylece bütün Güney ordusu ileri harekete geçmişti. İlk görev, Seret ile Dinyester arasında olan Rus kuvvetlerinin mümkün olduğu kadar büyük kısmının yok edilmesi idi. 25 ve 26 Temmuz günleri 20'nci Türk Tümeni Jezierzani'ye doğru ilerlemeye devam etti. Artık, harekâtın Zbrucz'a kadar ilerlemesi kararlaştırılmıştı. Bu amaçla ordu aşağıdaki talimatı verdi.

“Harekâtın amacı Strypa ile Seret'in üst kısımları arasındaki yarmadan faydalanarak bütün Rus cephesini Seret üzerinden geri atmak ve henüz Dinyester (Dniester)'in kuzeyinde ve Seret'in batısındaki kıvrımda bulunan düşman kuvvetlerinin mümkün olduğu kadar önemli parçalarını yok etmektir. Bu hedefe ulaşmak için sıklet merkezi solda ve önceden verilen doğrultuda taarruza devam ederek harekât ilerletilecektir. Güney Ordusu'nun güney sınırı Dinyester'dir.

Harekâtın amacı, Rus Ordusu'nun gittikçe artan bozgunlarından tam anlamı ile faydalanmak için elde mevcut bütün kuvvetlerin ortaya konulmasını gerekli kılmaktadır. Her direnişi süratle kırmak, acele toplanan düşman kuvvetlerinin türlü karşı taarruzunu sık iş birliği ile püskürtmek, kolordu ve tümenler arasında kuvvetli irtibatlar kırmak gereklidir.”

26 Temmuz günü yayınlanan ileri harekât talimatında esas hedefin Zbrucz (Zbrucz)'un batısındaki düşman kuvvetlerinin büyük kısmının imkân ölçüsünde yok edilmesi olduğu bildirilmişti. 4'üncü İkmal Tümeni düşman süvarisi ile muharebe ederek ilerlemiş Anatoŭka-Ozuryn-Dialozniça hattına varmış, 20'nci Türk Tümeni de geceyi Buçaç da geçirmişti. 25.Kolordu gündüzün muharebe etmeksizin ileri harekâta devam etmiş, 54'üncü Piyade Tümeni bir gece taarruzu ile Skorodynice'de Seret'in doğu kıyısında bulunan düşmanı atmıştı.

20'nci Türk Tümeni, ikinci güzergâhında Bazar yakınlarına varmış bulunuyordu. 27 Temmuz akşamı Ordular Grubu komutanlığı Zebraç mevziilerine girilmesini ve bu mevziilerin doğusuna geçilmesini emretmişti. Zebraç ile Dinyester arasındaki köşede Chottin'e kadar ileri çıkmış arazi 27'nci İhtiyat Kolordusu tarafından temizlenecekti.

Rohatyn bölge komutanlığından 20'nci Türk Tümeni, yeni durum dolayısıyla ileriye alınmış ve kuzeyden yaklaşan Hussar Hassa Tugayı ile birleşerek, Wolkowçe'de bulunan düşmanı taarruzla onu püskürtmüştü. 4'üncü İkmal Tümeni Turyleze'de 241'inci Piyade Tümeni Gustryne'de çetin düşman direnişiyle karşılaşmışlardı. Her iki tümen akşam Zebraç batısındaki tepelere varmıştı.

Ordunun Zebraç vadisinde ve onun batısında karşılaştığı durum, düşman çekilmesinin sona ermek üzere olduğu duygusunu uyandırıyor, dinlenen düşman telsizleri de bunu doğruluyordu. Güney Ordusu komutanlığı, ordunun en ileri hatlarının Ziloczow kesimi mevzilerinin Crzymelow' un doğusundaki Miocy Gory hâkim tepeler zincirinin doğusuna kadar sürülmesini, Ordular Grubu Komutanlığı'na teklif etmişse de kabul ettirememişti. İlerlemeye devam eden 20'nci Türk Tümeni çetin muharebelerden sonra Niwra köyünü ele geçirmişse de, gece geri vermek zorunda kalmıştı. 4. İhtiyat Tümeni de Podfilipie köyü muharebesinde aynı duruma düşmüştü. Ordu 31 Temmuz'da, taarruzlara devam edileerek Zebraç mevzilerinin tamamıyla ele geçirilmesini emretti.

20'nci Türk Tümeni 30/31 Temmuz 1917 gecesi, Niwra'ya yeniden girdi. Bu tümenin solunda 4'üncü Alman İkmal Tümeni'nin 53'üncü Alman Tümeni bulunuyordu. 4'üncü İhtiyat Tümeni'nin Zebraç'u, 53'üncü Tümen'in Germekowka'yı ve Türk Tümeni'nin de Niwra köyünü ele geçirmesiyle bölgedeki Rus kuvvetleri toptan nehrin doğusuna sürülmüş oldular.

25 Temmuzdan beri düşmanın bazı direnmeleri başarısızlığa uğradıktan sonra Zebraç'a kadar hiçbir plânlı harekette bulunmamışlar, yalnız, ordunun güney kanadı önünde oldukça düzenli çekilmişlerdi. 3'üncü Kafkas Kazak Tümeni ve 7'inci Süvari Tümeni'nden kurulu Wrangel Süvari Kolordusu harekâtı durdurmaya çalışmıştı.

Müttefikler, özellikle ikmal bakımından zor durumdaysa da taarruz azimleri kırılmamıştı. Ruslar Berzevani ve Koniyuşi muharebelerinde taarruz güç ve isteklerini kaybetmişler, ayrıca çok sayıda esir ve ganimet bırakmışlardı. İhtilalin de etkileri devam ediyordu.

Bu koşullar içinde cephe başkomutanlığı, ağustos başında verdiği emirle taarruzların Zebruç'un batı kıyısında durdurulmasını ve orada savunmaya geçilmesini emretmişti. Ruslar da önceleri, topçu faaliyeti göstermişlerse de 10 Ağustos'tan itibaren durgun bir mevzi muharebesi içine girmişlerdi.

Öte yandan 4 Ağustos'ta Güney ordusu Karargâhı Berzezani'den Czortkow'a taşındı. O gün daimi mevzii ve yeni görevleri tespit etmek için yeni karargâhta ordu ve kolordu kurmay başkanları toplandı.

20. Türk Tümeni'nin Cepheden Alınışı ve Yurda Dönüşü

İleri harekât sırasında, 20'inci Türk Tümeni'nin de Zebruç nehrinin doğusuna geçmesi plânlanmış, sonradan bu harekâtın uygulanmaması üzerine, tümenin yurda dönmesi emredilmişti. Cepheden, önce topçular çekilmiş ve 1 Ağustos 1917 günü Huçiske'ya doğru geri yürüyüşe başlamışlardı.

5 Ağustos'ta bölgenin 24. Alman İhtiyat Tümeni'ne teslim edilerek, bütün tümenin Huçisko'daki toplanma bölgesine hareketi bildirilmiş ve 8/9 Ağustos gecesi yapılan değiştirmede 20'inci Tümen emrinde bulunan Avusturya-Macaristan bataryaları yerlerinde bırakılmışlardı. Ayın altısında Rohatyn bölge komutanlığı da görevini 27'nci Alman İhtiyat ve 25'inci Avusturya-Macaristan Kolordusu'na teslim etmişti.

Değiştirmeden sonra Wolkofça'da yapılan bir törenle 20'nci Tümen'in 61'inci ve 63'üncü Alaylarıyla bazı personele padişah tarafından gönderilen harp madalyaları verildi.

Yurda dönmek üzere, topçu birlikleri 16 Ağustos 1917 günü, piyadelerse 22 Ağustos'ta trenle harekete başladılar. Tümen karargâhı 11 Eylül'de İstanbul'a gelerek yeni bir görev için hazırlıklara koyulmuş ve 26 Eylül'e kadar, 20'nci Tümen'in bütün birlikleri İstanbul'a dönmüş bulunuyorlardı.

15'inci Kolordu'nun tamamen dönüşünden sonra Galiçya harekâtı devam etmiş, Rusya'daki siyasî, askerî, idarî değişim ve sarsıntılara karşı, müttefiklerin her alanda sağladıkları üstünlük sayesinde, savaş 3 Mart 1918'de imzalanan Brestlitovsk antlaşmasıyla sona ermiştir.

Hatırat 12: Altmış Üçüncü Alay ve Türk Taarruzu

Fırka erkânıharbinden ayrıldıktan sonra cepheye hareket ettim. Altmış üçüncü alay Rızatepe'nin gerisindeki ikinci hatta, diğer alaylar daha gerideki köylerde, bölüğümüz de Miçiçof köyü ilerisindeki istinat noktası gerisinde bulunuyordu. Malzeme, tahta, çivi, cam gibi şeyler gayet bol olduğu için bütün kıtalar kendilerine güzel zeminlikler yapmışlar, içerisine sobalarını kurmuşlar, erler kürklerine bürünmüşler, kürkklü eldivenlerini giymişlerdi. Hülasa her şey rahat, iyi, muharebe yok, yalnız bir şey çok fena idi: Düşman asıl Rızatepe ile Cevattepe'yi elinde bulundurduğu için gerimizi görüyor ve değil toplu kıtalar, mekkâreler yalnız bir erin cepheye doğru gelmesini top ateşle karşılıyordu. Evet, bu durum çok fena idi, ayrıca her gün zayıt oluyordu. Biz cepheyi Almanlara teslim edinceye kadar mevkileri ve gerimize hâkimiyetleri itibariyle çok önemli olan bu iki tepeyi asla Ruslara kaptırmamıştık. Zarurî olarak geçici olarak geriye çekildiğimiz zamanlarda dahi bir karşı taarruz yapar ve bu önemli tepelerden Rusları atardık. Oysa Almanlar teslim aldıktan sonra buraların kayıplara sebep olduğunu görerek Ruslara bırakmışlar ve orman içindeki ikinci hatta çekilmişlerdi.

Fakat kayıplar bu defa daha fazlasıyla başlamıştı. Çünkü bu tepeler vasıtasıyla gerimizi mükemmel bir şekilde gören Rus topçusu kuş uçurtmuyordu. Bizim cephede böyle olduğu gibi sağımızdaki Alman on beşinci Tümen cephesinde böyle hatalı olarak düşman eline terk olunmuş bir kaç tepe daha vardı. Gerek her iki tümen ve gerekse kolordu ve orduca bu mahzurlar takdir olunarak buraların Ruslar elinden zabtı için bizim tümen ile sağımızdaki Alman fırkasına müsterek bir taarruz yaptırılması kararlaştırılmıştı.

Şimdiye kadar müdafaada büyük gücünü göstermiş olan tümenimizden taarruzdaki gücünü göstermesi de bekleniliyordu. Hele Almanlarla Avusturyalılar bu husustaki meraklarını gizlemiyorlardı.

Bizim Tümen cephesindeki taarruzu yalnız altmış üçüncü alay yapacaktı. Diğer alaylar ihtiyatta kalacaklar ve ihtiyaca göre altmış üçüncü alaya yardım edeceklerdi.

Ekimin yirmi üçüncü günü sabahı yapılacak olan bu taarruz için bir kaç gün evvelinden her türlü hazırlık yapıldı, bataryalar geriden cephanelerini ikmal ettirdiler, ateşlerini tanzim ettiler ve emre hazır beklendi.

Muayyen gün sabahleyin yalnız her iki tümen cephesinde değil, düşmanı şaşırtmak için dört beş tümen cephesinden birden Rus siperlerine Trampet ateşi başladı. Şimdiye kadar yalnız seri ve etkili ateşlerini gördüğümüz Avusturya obüsleri bu defa da Trampet ateşleriyle her tarafı yakıp kavuruyorlardı.

Bizim fırka cephesinde topçu ateşi Rıza ve Cevattepeilerin üzerinde toplanmıştı. Hatta on dokuzuncu tümenimizin topçularından bir kısmı bile bu tepelere geriden baskı yapıyorlardı. Öğleye kadar Trampet ateşi düzenli olarak devam etti, tam saat on ikide ileri hattımızın çeşitli noktalarında yeşil işaret fişekleri havaya yükseldi, bu taarruzumuzun başladığına ve topçu ateşinin daha gerilere yönelmesine işaret etti. Tekmil topçu ateşi olduğu gibi yavaş yavaş ilerlemeğe başlandı, yeşil işaret fişekleri aralıksız atılıyor ve Rızatepenin uzun hattı bâlâsı üzerinde ilerliyordu.

Biraz sonra bizimkiler ormandan çıktılar ve tepenin en yüksek noktasına yaklaştılar, ilerleyen avcı hattını Miçiçof'un gerisindeki ikinci mevziden kâmilten görüyorduk. Birden Rus siperlerinden şiddetli bir makineli tüfek ve tüfek ateşi açıldı, el bombaları infilâk etti ve orası yine bir mahşer hâlini aldı. Koşuşan, yuvarlanan, çıkurlarda gömülenler siyah dumanlar altında kayboldular. Fakat şimdi Rus siperleri de bizim el bombalarının çıkardığı duman altında kaybolmuştu, Rus siperleri içinde, ön ve arkasında da aralıksız infilâklar oluyordu, yarım saat kadar bu boğuşma aynı şiddet ve dehşetle devam etti. İki tarafın topçusu ön hatlara yaptığı ateşi kesmiş, arada sırada gerilere ateş ediyor, herkes heyecanla bu müthiş boğuşmanın sonunu bekliyordu. Nihayet bir yeşil fişek daha atıldı. Rus hattında geriye kaçışmalar başlamıştı. Topçumuz tarafından seri bir takip ateşi, yeşil fişekler yine ilerlemeğe başladı. Rızatepeyi geçti, Cevattepeye geldi, durmadı, ilerledi, ta Sivri buruna kadar gitti ve orada kaldı. Tayin edilen vazife tamamen ifa edilmiş, hedef Mehmetçikler tarafından ele geçirilmişti. Sevincimiz ve gururumuz büyüktü. Gözlerimizden yaşlar akıyordu.

Bu sırada bölüğümüzün bulunduğu sırtın üstünde ve Miçiçof'tan doğru bir Rus yürüyüş kolu görünmüştü. Herkes pür telâş silâh başına koşuşmaya başladı. Bu nasıl şey? Bizimkiler Cevattepe'ye kadar gitmişken nasıl oluyor da Ruslar ta bizim ikinci mevziimize, Miçiçof'un içine kadar gelebiliyorlardı. Dürbünle kolu tarassut eden arkadaşım sevinçle haykırmağa başladı:

—Allahım sana şükürler olsun. Bak bak şu manzaraya bak. Bundan daha tabii ne olabilir? Kolun baş tarafındaki Mehmed'e ve Rusların silâhlarının vaziyetine baksana! Heyecanla dürbünü alıp baktığımda yerimde duramaz hale geldim.

Evet, yürüyüş kolunu getiren bir Mehmetçikti. Rusların omuzlarındaki silâhların mekanizması alınmış, baş aşağı asılmış tüfeklerle başları önlerinde yürüyorlardı. İki Mehmetçik yüzlerce Rus esirini önlerine katmış geriye getiriyorlardı.

*Almanlar takdir ve hayranlıkla olan biteni seyrediyorlar, günlerdir bir sürü insanın ölümüne sebep olan hâdise, Mehmetçiğin kahramanlığı sayesinde böylece kapanmış oluyordu.*¹⁴⁰

Cephede bir kolordu kumandanı ve maiyeti arazi üzerinde tetkikatta bulunurken.

¹⁴⁰ M.Şevki Yazman, a.g.e , s. 105-107

BEŞİNCİ BÖLÜM

“Eğer Hindenburg Türk ordusunun yardımıyla Galiçya dağlarında ilerleyen Rus hücumlarını geri çevirmeseydi, Hindenburg, Hindenburg olamazdı.”

Mustafa Kemal Paşa ¹⁴¹

GALİÇYA CEPHESİ'NDE TÜRK BİRLİKLERİNİN PERSONEL VE LOJİSTİK DURUM VE FAALİYETLERİ

1. Teşkilât

Uygulamadan anlaşıldığına göre; kolordu birliklerinin silah ve gereç bakımından birlikte muharebe edeceği dost kıtalar durumuna getirilmesi bunun için önce Türk ordusunda mevcut elverişli silâh, araç ve gereçlerin 15'inci Kolordu'ya verilmesi, karşılanamayan ihtiyaçların ise bağlaşıklık ordular tarafından yerinde ikmal edilmesi, prensip olarak kabul edilmişti. Nitekim bir kısım topçu birlikleri diğer Türk kıtalarıyla değiştirilmiş; makineli tüfek bölükleri, istihkâm ve muhabere kıtaları da takviye edilmişlerdi. Tümenler ve kolordu Galiçya'da görev aldıktan ve mevziye girdikten sonra lojistik bakımdan gerekli emirler verilmiş, 28 Ağustos 1916'da lojistik teşkillerin yerleşmesi düzenlenmiş ve kolordunun 24 Ekim 1916'da yayınladığı ikinci emirle de ikmal işleri yeni bir yön almıştı. 22 Ağustos'dan itibaren tertiplenen bu kuruluşlar 28 Ağustos'dan sonra daha gelişmiş bir duruma gelmişlerdi.

Alman Milli Savunma Bakanlığı'nca, kolorduya verilmek üzere Almanya'da iki seyyar ekmekçi kolu, 125 seyyar mutfak hazırlanmış ve dağıtım çizelgeleri Türk Başkomutanlığı'yla 15'inci Kolordu Komutanlığı'nca düzenlenmişti. Evvelce istenmiş bulunan bisikletler Temmuz sonuna kadar gelerek, irtibat işlerinde kullanılmak üzere tümenlere dağıtılmıştı.

¹⁴¹ Afet İnan, M.Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991

Ağustos 1916 ayı içinde Alman Güney Ordusu tarafından 15'inci Kolordu'ya evvelce tertip edilmiş bulunan, 24 adet 90 mm'lik bomba topu, 4 adet 120 mm'lik bomba topu, 2 adet 220 mm'lik bomba topu, 2 adet 105 mm'lik bomba topu 4 adet 150 mm'lik bomba topu, 4 adet taşınabilir torpil makinesi, 2 adet orta torpil makinesi, 2 adet alev cihazı verilmişti. Daha önce 20'nci Tümen'de bulunan 12 adet 90 mm'lik, dört adet 120 mm'lik bomba topları 19'uncu Tümene devredilmiş yeni gelenlerle birlikte dengeli bir dağıtım yapılarak tümenlerin ateş gücü artırılmıştı.

Bir yandan da yeni teşkilât yapılıyordu. Eylül 1916 başlarında verilen 30 Rus makineli tüfeği tümenlere 15'şer olmak üzere dağıtıldı. Böylece yedişer tüfekli birer makineli tüfek bölüğü kurularak Rus makineli tüfekleri bulunmayan 3'üncü Alayın emrine verilmiş geri kalan sekizer tüfek öbür alaylara dörder tane dağıtılarak bu bölüklerin sekizer tüfekli olması sağlanmış, yalnız, makineli tüfeklerle birlikte lüzumlu taşıma araçları verilmediğinden 7 Eylül'de ordudan istekte bulunulmuştu.

Tümen ve alayların makineli tüfek bölükleri ve tüfek sayısında zaman zaman değişiklikler yapılıyordu. Bu arada 841, 843, 845, 846, 848, 852 ve 853 numaralı Alman makineli tüfek takımları kuruluştan çıkarılarak Pukow'a gönderilmiş, bunların yerine, her tümene onbeşer makineli tüfek verilmişti.

Tümenlerin emrinde üçer Avusturya-Macaristan makineli tüfek müfrezeleri vardı. Bu kıtalar, 1916 Ekim ayı başlarında dağıldılar, silâh ve donatım ile hayvanlar Türk kolordusuna devredildi. İstanbul'dan gelmiş bulunan eğitilmiş Türk erleri görevi teslim aldıktan sonra Avusturya-Macaristan personeli esas birliklerine döndüler.

Aynı ayın sonlarında Avusturya makineli tüfeklerinin bir kısmı kolordudan geri alınmış, buna karşılık 38'inci İhtiyat Piyade Tümeni sekiz Hofmann kolordusu dört tadil edilmiş Rus makineli tüfeğini donatım ve gereçleriyle birlikte, aralık ayına kadar 15'inci Kolordu'ya göndermişlerdi. Buna benzer değiştirmeler Türk tümenleri arasında da yapılmıştı.

Sonuç olarak; 19'uncu Tümen'de ikisi altışar, dördü beşer tüfekli altı Rus ağır makineli tüfek bölüğü oluşturulmuş, sekiz Avusturya makineli tüfeği yedek olarak ayrılmıştı.

20'inci Tümen'de ise, altışar tüfekli altı Rus ağır makineli tüfek bölüğü kurulmuş, iki tüfek yedekte bırakılmıştı.

1916 yılının son ayı içinde, Alman Orduları Başkomutanlığı ile olan bütün Türk taburları, üçer hesabıyla dağıtılmak üzere, 72 adet 1915 model Alman hafif makineli tüfeği verilmişti.

Kolordunun bütün personelinin ikmal ve ihtiyaçları için, basit de olsa bazı tedbirler ve düzenler alınmış, bu bakımdan Türk başkomutanlığı ile olan bağlantı ve yetkiler sonuna kadar devam etmişti.

Hatırat 13: Cevattepe - Çekilani

Galiçya'ya gidip bu iki ismi bilmeyen Mehmetçik yoktur. Birisi on dokuzuncu diğeri yirminci tümen cephesinde olan bu iki tepe bizim kolordu cephesinin odak noktalarını teşkil ediyorlardı. On dokuzuncu tümen cephesinde bir gürültü, bir patırtı işittik mi yahut geceleyin bu kardeş tümen cephesinde topların yalazaları etrafı aydınlatmağa başladı mı hemen karar verirdik:

—Çekilani'de bu gece yine patırtı var.

Bizim tümende ise bir gürültü vaki oldu mu, yalnız Cevattepe'ye has değilse, mutlaka en civcivli yeri yine Cevattep'edir. Bunu on dokuzuncu fırkadakiler de böyle düşünür, çünkü biz Çekilani'yi görmediğimiz hâlde on dokuzuncu tümenin bütün alayları Cevattepeyi görmüş ve orada harp etmiştiler.

Bütün taarruzlar esnasında bu önemli vaziyetini muhafaza eden ve boğuşmaların en şiddetlisine sahne olan Cevattepe ekim taarruzundan sonra bizim elimize geçince ilk günlerde bütün bütüne bir cehennem hâlini aldı.

Tekrar ele geçirmek için Ruslar bir kaç defalar şiddetli karşı taarruzlar yaptılar, topçu ateşi ile altını üstüne getirdiler. Fakat başarılı olmayınca topçu ateşi ile burayı âdeta barınmaz bir hale koymağa yemin ettiler.

Altmış üçüncü alay verdiği kayıplar sonucunda burayı altmış birinci alaya teslim etmek zorunda kaldı. Altmış birinci alayın zannedirim ikinci taburu teslim aldı ve iki bölüğünü yerleştirdiği ilk günde seksen iki kayıp verdi.

Mevzie yerleştirdiğimiz ilk günlerde sık bir ormanlık olan bu tepede ağaç namına artık bir şeye tesadüf olunamazdı. Hepsi yalnız yerlerinden sökülmüş değil, top mermisiyle param parça edilerek havaya savrulmuş veya kumlar altına gömülmüş idi.

Hele o kumlar, o bembeyaz deniz kumları, bizzat Filistin cephesinde, hatta çölde bile bu kadar akıcı, bu kadar seyyal kuma tesadüf edilemez denilebilir ki bütün tepe yalnız bir kum yığınınından ibaretti. Değil merminin tam isabeti, infilâkından hâsıl olan sarsıntı bile bir kaç siperi kapatmaya kâfi geliyordu. Cephemizin başka bir tarafında ise böyle kumlu bir kısım yoktu.

İşte vaziyeti dört taraftan düşman ateşine maruz kalmağa müsait, toprağı berbat ve buna karşılık hem bizim hem düşmanın gerilerini kontrol için büyük hizmetler görebilen bu dil gibi uzanmış ince sırt son taarruzundan sonra her gün kaynayıp duruyor ve yüzlerce Mehmetçiğı içine çekiyordu.

Bunun için bir çare, süratli bir çare lâzım geliyordu, ona da tümen karar verdi:

Tepeyi birçok siperlerle çevirmek ve hiç değilse bu suretle kıtalarımızı gizlemek ve düşman ateşini dağıtmak. Tepe üzerinde böyle az siper buldukça barınmanın imkânı yoktu. Bu maksatla ele geçirilmesinin dördüncü gecesi altmış birinci alaydan bir tabur piyade ile Türk ve Avusturya istihkâm bölüklerinin burada toplanması ve sabaha kadar tekmlil tepe çevresinin tahkimi, tel örgülerle korumaya alınması emredildi. Ben de Ribniki köyünde birlikte çok eğlenceli akşamlar geçirdiğimiz Avusturya istihkâm bölüğünün bu gecede Türk kıtalarıyla irtibatını ve anlaşmasını temin edecek ve onlara iş gösterecektim.¹⁴²

Avusturya İstihkâm Bölüğü Cephede

Avusturya istihkâm bölüğününün aşağı yukarı dört aydan beri bizim tümenin emrinde bulunmasına rağmen Cevattepenin tahkimi için vazife aldığı güne kadar cephe ilerisinde çalışmamış veya çalışmışlar da ben görmemiştim. Benim de Avusturya bölüğüyle beraber çalışmam hakkındaki emrin tebliğinden bir saat sonra bu bölükten teğmen Loner, Miçiçof ilerisindeki karargâhımızda beni buldu, geceki mühim iş için gündüzden keşif yapmak ve önlem almak lâzımdı. Yavaş yavaş, güile eğlene Rızatepeye kadar geldik, buradan Cevattepe avuç içi gibi görünüyordu. Teğmen Loner'le beraber bir kroki çizdik, yeni yapılacak hatları bunun üzerinde işaret ettik, tel örgü hatlarını noktalarla gösterdik ve kıtaları bu vazifelere göre taksim ettik, bu krokimizi piyade tabur kumandanına da gösterecektik. Bu işler bittikten sonra teğmen Loner:

—Haydi gidelim! dedi.

—Haydi.

¹⁴² M.Şevki Yazman, a.g.c, s. 107-108

Ben bu «gidelim» kelimesinden Cevattepeyi anlamıştım. Meğer teğmen Loner'in bu yöne yanaşmağa hiç de niyeti yokmuş.

—Fakat sen nereye gidiyorsun ya?

—Geriyeye!

—Neden?

—İşimizi bitirdik ya!

—Nasıl bitirdik, şuradan baktık ve bir kroki çizdik, şimdi Cevattepe'ye gidip bunu gündüz göziyle işaret etmek lâzım değil mi?

—Ne lüzumu var, akşam gelir yaparız.

—Birader! Akşam ne kroki görünüür, ne de arazi, bunu nasıl tatbik edersin?

—Canım hele akşam olsun da kolay, şimdiki hatların vaziyetinden tahminî olarak buluveririz.

Galiçya'da Avusturya topçu bataryası.

Ölüm Allah'ın emri, teğmen Loner'i kandırarak Cevattepe'ye götürmek mümkün olmadı. Çünkü Rus topçusu aralıklarla buraya ateş etmekte idi. Avusturyalı teğmenin gündüz gözüyle ayak basmağa cesaret edemediği bu tepede ise Mehmetçikler siperlere kırılmışlar, birbirleriyle el şakası bile yapıyorlardı.

Loner'i tabur kumandanının yanına götürdüm, o da kandıramadı, o boyuna: «Rica ederim bana müsaade edin, gidip bölüğümü bir an evvel hazırlayayım ve erkence getirerek işe başlatayım» deyip duruyordu. Fazla ısrar etmedik, edemedik ve teğmen Loner Cevattepe'ye ayak basmadan geri döndü, gitti.

Akşam karanlığı basarken Rızatepe ile Cevattepe arasındaki boyun noktası gerisinde piyade taburu ve bizim istihkâm bölüğü hazırlanıyordu. Rus keşif kollarının mümkün olduğu kadar uzakta tutulması için akşamdan biraz evvel bizim siperden hayli tüfek ve makineli tüfek ateşi açıldı, bundan kuşku-lanan Rus topçusu da hayli gülle savırdı, gürlütlü patırdılı bir akşam! Tam karanlık basıp da artık siperlerimizin görülmesi mümkün olmadığına kanaat hâsıl olduktan sonra tabur ve istihkâm bölüğü Cevattepe siperlerinin ilerisine açığa çıkarak tahkimat yapmak üzere hareket edeceklerdi, fakat kendileriyle beraber çalışacak, önlerine tel örgüden engel yapacak Avusturya bölüğünden hâlâ eser yoktu. «Çabuk hazırlayayım» diye ta öğle üzeri geriye giden teğmen Loner hâlâ hazırlanmamış ve gelememişti.

Tabur kumandanı kızdı, bütün bu kabahatleri işleyen benmişim gibi mahcup oldum; kızardım, nihayet vaziyeti tümene anlattıktan sonra vakit kayıp etmemek için bizinkiler hareket ettiler.

Cephede sık bir piyade ateşi vardı. Serseri kurşunlar vızıldayıp duruyorlardı. Rus keşif kollarıyla aramızdaki mesafe iki yüz metre kadar bir şeydi. Onları ürktürmek veya geriye püskürtmek istemiyoruz; çünkü o takdirde Rus topçusu da işe karışacak ve bütün teşebbüsler sonuçsuz kalacaktı. Bölükler manga manga ön siperden çıkarak sürünüyorlardı. Mangalar arasında birden:

—Eyvah vuruldum, iniltisi ve arkasından:

—Aman sesini çıkarma! ihtarı duyuluyor. Hatta dağlanlar yavaş yavaş toprağı kazarak yere gömülüyorlar. İstihkâmcıların hali daha feci idi. Bu fedakâr çocuklar sırtlarında dikenli tel kangallarını ileriye, ta Rus keşif kollarının burmunun dibine kadar taşıyorlar, kazıkların üzerine keçeler koyarak tokmakla çakmağa uğraşıyorlar ve hep ayakta durmak mecburiyetinde kalıyorlar, yatmaları ve kendilerine siper kazmaları mümkün değil. Bu fedakâr çocuklar gelecek kurşuna, mermi parçasına bütün vücutlarını siper ediyorlardı.

Çünkü bu bir vazifedir ve Türk'e göre vazife de namustur.

Avusturya istihkâm bölüğünden hâlâ haber yok. Tümen bize, biz tümene boyuna soruyoruz ve fakat bölüğün nerede bulunduğuma dair esaslı bir haber alamıyoruz, nihayet gece saat on bire doğru bizim Mehmetçiklerden birisi oturduğum telefon korunağının kapısına iri yarı bir Avusturyalı ile geldi.

—Efendim bir Avusturyalı seni arıyor!

İki kat eğilerek korunaktan çıktım, kapının önünde kısa filintasını omzuma afili bir vaziyette asmış iri yarı bir Avusturyalı duruyor. Cep fenerini yaktım ve Avusturya bölüğünün başçavuşunu tanıdım, o da beni tanımış olacak ki elini kasketinin kenarına götürdü ve:

—Emrinizdeyim.

—Başçavuş bölük nerede?

—Derenin içinde!

—Yüzbaşı nerede?

—Efendim, o gelmeyecek. Bu göreve teğmen Loneri memur etmişti. O da maalesef birdenbire hastalandı ve beni yerine vekil bıraktı.

—Peki, bölükte başka subay yok muydu?

—Vardı efendim ama. Görev sırası bugün Loner'de idi. Ne yazık ki o da maalesef hastalandı.

—Oh ne güzel! Ne mükemmel, peki şimdi ben sizinle ne yapacağım?

—Efendim. Siz bana emredin, her şey olur biter.

Tuhaf değil mi, aklıma o sıkışık vaziyette bile Acem ordusu hakkında Almanca yazılmış bir eserin garip bir fıkrası geldi ve güldüm. Burada Alman gazeteci Acemlerin Türkmenlerle olan bir muharebesini anlatıyor ve Acem kütalarının başında subay bulunmadığını, ordu kumandanının Tahranda, tümen kumandanlarının biraz daha ilerideki şehirlerde, Binbaşı ve Yüzbaşılardan cephe gerisinde kaldığını zikrettikten sonra Acem askerini konuşturuyor:

—Tüfeği atacak biz, kumandayı verecek Çavuş'lar olduktan sonra zaten muharebede subay ve kumandanın ne gereği vardır ki?

Evet, öyle, nitekim Avusturya bölüğü de aynı mantığı yürüterek tel örgüsünü yapacak erler, emir ve kumandayı verecek Çavuş'lar olduktan sonra subayların aziz canlarını tehlikeye koymasına ne lüzum vardır? demişti. Başçavuşla bölüğüne doğru gittik, bu bölük değil, hatta takım da değil de bir kaç mangalılık bir kuvvetti:

—Başçavuş sizin bölükte bu kadar mı er var?

—Ne yapalım teğmenim, diğerleri hasta, yaralı, izinli, nöbetçi...

—Peki, peki haydi sınırlar dikenli telleri alsınlar da ileri hatta gidelim.

—İyi ama efendim, teller elbiselerini yırtar, bunlar ileri taşınca da biz sonra yapşak.

—Yok yahu! Şimdiye kadar yaptığınız tel örgülerini başkası mı taşıyordu? İyiye şaşırmıştım, bunlar nasıl askerlerdi? Biz kimlerle müttefik idik. Gecenin bu vaktinde gel, şimdi de teller ileri siperlere taşınacak diye sabaha kadar bekle. Asabi asabi başımı sallıyor, kendi kendimi yiyordum.

Başçavuş artık sesini çıkaramadı, telleri sırtlattırdı, güç belâ yola düzül-
dü. Fakat Hanscıkların ayağı hep geri geri gidiyor, özellikle telleri düşürü-
yorlar, başçavuş gidiyor, hayli bağıyor ve bu suretle hayli zaman geçtikten
sonra tekrar yürüyebiliyoruz. Bin belâ ileri hattın önüne varabilmiştik, ileri
hattı yalayarak geçen kırşunların her atılışında başçavuş bir kere başını indi-
riyor ve tekrar doğruluyor.

—Cif, caf, caf, caf güm!

Başçavuş kendisini kaldırıncaya yere çaldı.

—Ne o başçavuş vuruldun mu?

—Hayır efendim.

—E?

—Kendime siper arıyorum.

—Canım bu gece yarısı seni kim görüp de ateş ediyor ki siper arıyorsun?

Öyle deme teğmenim, her ihtimale karşı..

—Rak, rak, rak, rak. güüm, güüm!

Ortalık bir anda karıştı. Avusturyalılar sırtlarındaki telleri attıkları gibi
bağıra çağıra yallah geriye kaçmağa başlamışlardı

—Asker, hey, hişt, durun, nereye yahu? diye çırpınıyordum. Aldran
yoktu. Göğsünden yakaladıklarım bile «Nem tudum» veya slâvcanın bilmem
hangi lehçesile «anlamıyorum» deyip cızlamı çekiyorlardı.

—Hay Allah cezanızı versin, nereden çıktınız başıma? diye hayıflanıyo-
rum. Ve tekrar baş Çavuş'a çıkıyorum, Piyerlermitin ordusunu hatırlatan
avenesini tekrar topluyor, tekrar birinci hattın ilerisine getiriyor ve güya tel
örgü yapmaya başlıyorlar, fakat bu defa da geriye akın ediyorlar.

—Başçavuş bunlar nereye gidiyor?

—Malzeme taşımaya teğmenim.

—Getirdiğinizi kullandınız mı?

—Kullanmadık ama biraz depo edelim, sonra hep birden inşa ederiz. Çaresiz beklemeğe başladım. Epeyi zaman geçtikten sonra baktım gelen giden yok:

—Peki, hani geri gidenler gelmiyor? Başçavuş:

—Ben gideyim de bir bakayım, diye yanımdan ayrılmak istiyor.

—Ama geç kalma.

—Şimdi gelirim teğmenim.

Başçavuş da geri gitti. Ancak iki dakikalık bir mesafe olan bu yerden bir çeyrek, yarım saat oldu o da diğerleri gibi hâlâ dönmedi. Bu defa geri gitmek bana düşüyor. Gidiyorum, hepsi derenin en kuytu yerine oturmuşlar, muhabbet ediyorlar.

—Başçavuş ne yapıyorsunuz burada?

—Efendim hepsini topladım, ileriye düzenli sevkiyat yapacağım.

—Ama sabah oluyor, tel örgüsünü ne zaman yapacaksınız?

—Merak etmeyiniz, şimdi.

Askerleri tekrar önüme katıyorum, tekrar ileri hatta getiriyorum ve artık sabrım tükeniyor ve bağırıyorum:

—Başçavuş, artık geri gitmek yok, neferlerine anlat, şimdi tel örgü yapacaksınız. Geriye adım atanı kurşuna dizdiririm. Biraz sessizlik oluyor.. bir parça çalışmağa başlıyorlar, işler yoluna girer gibi.

—Çat! diye bir ses duyuluyor

—Oo. veh.. oo.. veh..

Sesin geldiği tarafa koşuyorum, bir tüfek kurşuniyle kolundan yaralanmış olan Avusturyalı erin yaralı kolunu iki er, diğer kolunu iki er, bacaklarının beherini dörder, omuzlarından ikişer, ceman yekûn bir yaralı neferi yirmi kadar insan tutmuş geriye götürüyor, güler misin, ağlar mısın? Sabah yaklaşıyor, hâlâ beş metrelik tel örgüsü bile yapılmamıştı. Bir kaç saattir bu korkak heriflerle iş yapacağım diye çektiğim azabı, oradan oraya koşuşumu gören tabur kumandanı da yanıma geliyor ve emir veriyor:

—Allah belâsını versin bu heriflerin, bırak defolup gitsinler. Kendilerine de işlerine de ihtiyacımız yok, ben tümene bilgi veririm.

Avusturyalıları başımdan savıyorum, benim Mehmetçiklerimin, akşamdan beri yirmi kadar şehit ve yaralı vermiş olan sabırlı cesur, iradelerine hâkim çocuklarımın yanıma geliyorum. Onların ne yüz metre öteden ateş eden Ruslara, ne de arada sırada ortalarına düşen top mermisine aldınış etikleri yok, içimden:

—Mehmed seninle birlikte muharebe etmesi bile bir zevktir, diyorum.

Şafak sökerken Cevattepe'nin her tarafı yeni kazılmış siperlerle çevrilmişti ve bu bir gece içindeki değişiklik herhâlde Rusların da hayret ve şaşkınlığına sebep olmuştu. Artık Cevattepe'deki Mehmetçikler açıkta değillerdi. Siperlerin çokluğundan hangisine ateş edeceğini şaşırarak Rus topçusu da artık zayıyat verdiremiyordu. Gerimiz rahat, cephemiz emin, uzun müddet devam edecek olan kış devresine girmiş bulunuyorduk.

Muharebe faaliyetinin durmasıyla beraber her tarafta inşaat başlamıştı. Siper içinde galeri ve korunaklı yerler inşası, siper önünde tel örgü inşası, cephe gerisinde barakalar inşası büyük bir faaliyetle devam ediyordu. Burada itiraf etmeliyiz ki Avusturya istihkâm bölüğü ve kışın getirilen Çeklerden mürekkep diğer bir kazmacı bölüğü cephe gerisi inşaatında çok işimize yaradı. Hendese, hesap ve ölçü ile iş gören bu yetişmiş ustalar kutu gibi barakalar yapıyorlardı. Baraka deyip de geçmeyiniz. Geriden sevk edilen portatif barakaların kurulması bile büyük bir maharet istiyordu. Ve yine itiraf etmeliyim ki bu hususta hayli geri idik. Bir Alman bölüğünün karargâhındaki barakalar veya zeminliklerle bizim bölüklerden birisinininki arasında daima Berlin'in «Unter den lin-den» ştrases ile İstanbul'un Divanyolu arasındaki nispet mevcuttu. Ve bu da doğaldı.

İnşaat için Avusturya'da her şey boldu; orman bol, kereste fabrikaları bol, nakliye araçları yeterli, dolayısıyla gerek insanlar ve gerekse hayvanların ikamet için istenildiği kadar koruyucu ve güzel meskenler inşa olunabiliyordu.

Ruslar da aynen bizim vaziyetimizde, yani inşaat ile meşgul idiler. Onların ileri siperlerinde de her gün kar üzerine yeni kazılmış siyah toprakların atıldığı görülmüyor. Cepheye âdeti bir antlaşma olunmuş gibi sükûnet vardı. Her iki ordu birbirini bırakmış, sahneye dâhil olan üçüncü yani kar ve kış ile mücadele ediyordu.

Yaz'ı; Haziran, Temmuz, Ağustos aylarında yaşayan eden Galıya'nın o bol karlı kışı bütünü şiddetiyle başlamıştı. Bazen günlerce kar yağıyor, her taraf bir metreden daha fazla bir kar tabakasıyla örtünüyor. Kasım'ın sonuna doğru artık arabalar da kar kitlesi üzerinde işleyemez oldular. Evvelce yerlilerin evlerinde görüp de hikmeti vücutlarını pek de anlayamadığımız kızaklar kendilerini arattırmaya başladılar.

Mehmetçik cepheye rahatı, çünkü korunakları güzel, altı kuru, sobası yanıyor, karnı tok, sırtı pekti. Yalnız şu keşif koluna gitmek olmasa hiç, ama hiç şikâyeti olmayacaktı. Evet, yalnız şu keşif koluna gitmeseler. Galıya'nın o on sekiz saat devam eden uzun gecesi başladı mı keşif koluna gitmek sırası

gelen Mehmetçikler karda kendilerini belli etmemek için elbiselerinin üzerine beyaz kar gömleklerini giyerler, başlarına beyaz kar başlıklarını geçirirler, silâhlarını alırlar ve sipirlerinin ilerisindeki bekleme yerlerine giderlerdi.

Buralarda kulübe veya baraka hatta büyükçe bir çıkırcuk dahi yapılmaz, çünkü sonra düşman yerlerini tespit eder ve ertesi günü mutlaka zımbalardı. Onun için Mehmetçikler karın üzerine çömelir, gözler ileride, aklı ya sıcak korunmakta veya kim bilir belki de uzak memleketindeki anacığının sıcak ayran aşında, düşünür dururlardı. Ben ileri hatta bulunduğca çok defalar gider ve Mehmetçiklerin bu zorlu vazifelerini görerek üzülürdüm. Fakat düşünürdüm ki Kafkas cephesindeki Mehmetçiğin hali daha feciydi. Buradakilerin sırtı pek, karnı tok olduğu hâlde oradakiler aç karnına ve çırpıklak kar üstünde beklemek mecburiyetindedirler. Bu batı memleketlerine göre Anadolu çok geriydi, bakımsız ve çaresiz hâldeydi. Harbin daha başında askerlerimizin binlercesinin donduğunu, hastalıklardan kırıldığını duymuştuk. Hem burada zorlu vazife çok devam etmiyordu. Çünkü cephe-
deki bölüklerin miktarı cephe gerisindekilerin ancak sekizde biriydi. Tabur ihtiyatı, alay, tümen ve nihayet kolordu ihtiyatı olarak geride bulunan bölükler rahat, üstleri başları temiz ve hallerine göre de neşeleri ve eğlenceleri yerindeydi.¹⁴³

2. Personel Faaliyetleri

Personel Mevcudu, Zayıyatı ve İkmali;

15'inci Kolordu'nun 30 Şubat 1916'da 5'inci Ordu Komutanlığına bildirdiğine, göre, seferi kadro noksanı 358 subay, 9 766 silâhlı ve 328 silâhsız er idi.

11 Mayıs'ta 19'uncu Tümen'in mevcudu 9.200, 20'nci Tümen' in 8.852; bütün kolordunun personel mevcudu ise 10 Temmuz'da, 30.000 olarak Genelkurmay başkanlığı'na bildirilmişti.

Er ikmali için çalışmalar temmuzun ikinci haftasında başlamış, 5'nci Ordu Komutanlığı'na gelen yazıda, 1300 doğumlulara kadar olan genç, dinç ve özel eğitim görmekte bulunanlardan 2.000 er seçilerek 23 Temmuz'a kadar Şarköy'e yollamaları bildirilmişti.

Kolordu, Millî Savunma Bakanlığına yazdığı 13 Temmuz 1916 tarihli şifrede istenilen 10.000 ikmal erinden 5.000'inin 20'nci Tümen adına Şarköy'e, 5.000 erin de 19'uncu Tümen için Uzunköprü'ye gönderilmesini istemişti.

¹⁴³ M.Şevki Yazman, a.g.e, s. 109-114

Çeşitli zamanlarda gelen erler birliklere dağıtılmadan önce 15 gün tecrit ve gözetim altında bulunuyordu. Subay ve er takviyesi, hazırlık emrinin verilmesi ile birlikte başlamış, muharebeler sırasında da yetersiz olmakla beraber devam etmişti.

Tümenlerin süvari bölüklerinin mevcutları Ağustos 1916 içinde 100 atlıya çıkarılmış bulunuyordu. 17 Eylül muharebelerinin en yıpranmış kıtası olan 61. Alay'ın bu günün başındaki mevcudu şöyle tespit edilmişti

1. Tabur 415 er
2. Tabur 159 er
3. Tabur 203 er
4. Tabur 450 er

olmak üzere 1218 er kalmış, bununla birlikte, 19 Eylül'e kadar karışıklığın geçmesi ve bazı erlerin bulunması suretiyle bu mevcut, 1915'e yükselmişti. Galiçya'da Kolordu'nun zayıflığı büyük olmuştu. Komutanların düşüncesine göre bunun baş sebebi, düşmana bir karış toprak vermemek için yapılan kahramanca direniş ve karşı taarruzlardır. Nitekim 5/6 Eylül günleri, yapılan muharebede ezilen düşman, arta kalanlarını zor kurtarabilmiş, ne yazık ki, Türk'ün bu zaferi 15 subay, 3.000 erin zayıflığına mal olmuştu. Üstelik de yeteri kadar ikmal personeli gelmiyordu. Makedonya Müslümanlarından toplanıp gönderileceği emredilen 5.000 erden haber yoktu. 12 Ekim'de, Milli Savunma Bakanlığı'ndan alınan bir şif-re de 2.685 eğitimli er gönderildiği, ayrıca tümenler için 4.000, depo alayına 6.700 er gönderileceği ve bu amaçla Sofya Ataşe Milliterliği ile irtibat kurulması bildirilmiştir. Kolordunun eylül sonundaki muharebelerde 45 subayı 5,000 er zayıflığı olmuş, ikmal erleri de gelmemiştir. Bu yüzden kıtalar yıpranmış ve zayıf düşmüşlerdi.

14–15 Yaşındaki Çocuklar Cephede

19 Ekim'de gelen Taşlıca ve İpek çevreleri Müslümanlarından 2.780 erin arasında 14–15 yaşındaki çocuklar, 50-60'lık yaşlılar vardı. Bunların ordumuzda eğitim görmüş olanları 500 kadardı. Ancak yüzde 20'si Türkçe biliyordu. Bu durum karşısında kolordu birliklerinde ve depo alayında gerekli tedbirler alınmıştı. Özellikle işe yaramayacak durumdakiler için Türk Başkomutanlığı ile temasa geçilmişti. Zayıflık devam ediyor, birlikler sürekli olarak yıpranıyor ve zayıflıyordu. Bunu bilen ordu komutanlığı kolordunun 1916 yılı başındaki durumunu inceleye-

rek, makam ve kadrolara uygun sayıda subay bulunmadığı ve bunun için gerekli dengenin yapılmasını özel bir teklif hâlinde bildirmişti.

15'inci Kolordu'nun personel sorunlarından biri de subay adaylarının yetersizliği idi. Bunlar bölük ve takım komutanı ihtiyacını karşılamak üzere atanıyorsa da, sevk ve idare yetersizliği ve tecrübesizliği yüzünden görevlerini yapamıyorlardı. Ömrü geri hizmetlerde geçmiş bulunan bazı subaylardan da faydalanılamamaktaydı. Değerli genç subayların bu güne kadar muhaberelede pişerek tecrübe kazanmış bulunanları yararlı olmuşlardı. Kolordu, bu durumu 13 Kasım'da Milli Savunma Bakanlığı'na bildirdi. Kolordunun Ocak 1917 sonunda er mevcudu 27.031 birliklerde, 5.668 depo alayında olmak üzere 32.699 idi. Kadro 33.357 olduğundan noksan kalan 658 er Başkomutanlıktan istenmişti. Türk Başkomutanlığı'na gönderilen bir rapora göre, 1 Mayıs 1917'de kolordu kadrosu olarak 796 subay, 32 505 er, 6074 hayvan; ihtiyaç olarak da 179 subay 7547 er, 950 hayvan bildirilmişti.

Kolordu Baştabipliği'nin raporuna göre 29 Haziran 1917'den 2 Temmuz 1917'ye kadar altı subay, 242 er şehit; 15 subay 1012 er yaralı olmak üzere 1275 zayıt verilmişti.

Galiçya'dan ayrılıncaya kadar bütün kolordunun kayıplarını ve dönüş sırasındaki mevcudunu belirten kesin çizelgeye ve kuvvetlere rastlanılmamakla beraber. Harple ilgili yayınlar ki bilgilerden çıkarılan kanaate göre, şehit ve yaralı sayısı 15.000 kadardı. Bu arada yaklaşık olarak 100 subay şehit olmuş 120 subay yaralanmıştı.¹⁴⁴

Hatırat 14: Göding Hastanesi

Galiçya'nın şiddetli kışında korunaklarına veya Polak evlerine kapanmış cephedeki Mehmetçikleri bırakalım da, biraz da gerideki hastanelerin tentürdiyot ve eter kokan kaloriferli koşullarında, Nevşehirli Osman Çavuş'un hikâyesine bakalım.

Osman Çavuş 11 Eylül muharebesinde bacağından yaralandıktan sonra daha epeyi zaman bizimle kalmış ve epeyi çıkmak çalmıştı. Kemiği delip geçen ve hatta çatlatan kurşun şüphesiz ki büyük bir istırap vermiş, canını yakmıştı. Fakat o son zamana kadar ihtiyat taburunun cepheye gelerek düşmanın girdiği parçayı tekrar geri almaya kadar, bizimle beraber kaldı ve ancak ondan sonra sedyeye girmeğe ve geri sevke razı oldu. Sıhhiyeler onu sedyeye yatırdı ve tümen seyyar hastanesinin bulunduğu köye doğru götürdüler.

¹⁴⁴ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa cepheleeri, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996, Sh 64

Yol inişli yokuşlu, Osman Çavuş ağırdı, sıhhiyeler ikide bir yere koyup dinleniyorlar, terlerini siliyorlar ve tekrar yola düztülüyorlardı. Osman Çavuş yarı kapalı gözleriyle bunu görünce, bu bitkin hâlinde bile kimseye yük olmak istemeyerek, sedyeden doğruldu ve sıhhiye onbaşısına:

—Hemşerim gel şöyle senin omzuna dayanayım da yavaş yavaş yürüyeyim, dedi, sıhhiyeler itiraz ettiler:

—Üzülme Osman Çavuş', sen yürüyemesin, köye az kaldı, yavaş yavaş taşınız dediler.

O sanki bu lâfları hiç işitmemiş gibi, tutuma tutuma sedyeden kalktı ve sıhhiye onbaşısının omzuna dayandı, beş on adım seke seke yürüdü, şimdye kadar zayı ettiğİ kandan ve kurşunun kemiğİ çatlatmasından artık mecali kalmamıştı, başı döndü, gözü karardı ve olduğı yere yıkılıverdi. Sıhhiyeler tekrar sedyeye yatırdılar ve tümen seyyar hastanesinin bulunduğı köye indiler.

Akşam yaklaşırken, hafif bir yağmur çiselemeğİ başlamıştı ve sıhhiyeler kan ter içinde sedyeyi taşıyorlar.. Osman Çavuş hâlâ:

—Ülen hemşeriler, size zahmet oldu, bi yol daha tecrübe edeyim, belki yürüyebilirim, diyordu.

—Olmaz Osman Çavuş, gadeşim, canına kastın mı va? Köye şunun şurasında iki adamlık yer kaldı.

Akşam karanlığı basmıştı ki mısır tarlalarıyla çevrilmiş Polak köyüne vardılar. Fakat seyyar hastaneyi bulamadılar, çünkü başka bir yere kalkmıştı. Köylülerden nereye kalktığını anlamak kabil olmadığı gibi esasen onlar da bilemezlerdi. Hastaneyi arayacağız diye bu ağır yaralı da köy köy gezdirilemezdi, evlerden birisine girdiler, Osman Çavuşu yatağİ yatırdılar, birisi civar köylerde seyyar hastaneyi aramaya çıktı. Diğerleri oturdular, yorgunluklarını çıkarıyorlardı. Bu arada Osman Çavuş'un her tarafını bir sıtma, bir ateş kaplamış cayır cayır yanmağİ başlamış, yarı uyanık, yarı uyku hâlinde karışık rüyalar görmeğİ başlamıştı. İkide bir gözlerini açarak soruyordu:

—Ülen hemşeriler, neden beni hastaneye götürmüyorsunuz?

—Hemşerim hincik gice oldu, bu karanlık vakitte gayrik gidilmez sabah bekleriz, o vakite kadar hastanenin nerede olduğunu da öğreniriz erken erken gideriz.

Biraz sonra yorgun sıhhiyeler de uyudular. Ateşİ gittikçe fazlaşan Osman Çavuş'un odasında uyanık olarak yalnız evin genç kadını kalmıştı. O iskemlesini karyolanın yanına çekti. Ateşin tesiriyle çırpınan, sayıklayan yaralının başucunda oturdu, düşünen gözlerini ondan ayırmadan kendilerini korumak için vatanlarından kilometrelerce uzağİ gelmiş ve Polaklar için yaralanmış bu Türk'e bakmağİ başladı.

Bir aralık Osman Çavuş gözlerini açtı. Kadına tekrar tekrar baktı ve söylenmeğe başladı:

—Fadime, sen nereden geldin buraya, biz Galiçya'da değil miyiz? Kendi köyümüzde miyiz? Anam nerede? Kardeşlerim, emmim nerede?

Sonra yine daldı, yine gözleri kapandı, ne söylediğinden bir şey anlamayan polak kadınının da gözleri yaşarmıştı, kim bilir o da kimleri, uzak memleketlerde kalan hangi sevgiliyi düşünüyor ve ağlıyordu.

Seyyar hastane o kadar kalabalık, gelen ağır yaralılar o kadar fazla idi ki burada bulunan iki doktorun bu kadar hastaya yetişmesine, pansuman yapmasına imkân yoktu, iki gündür geceli gündüzlü çalışmaktan ayakta duramayacak bir hale gelen yaşlıca bir Doktor Osman Çavuş'u göstererek sordu.

—Onbaşı, neresinden onun yarası?

—Bacağından.

Yanındaki sıhhiye Çavuş'una dönerek:

—Nuri Çavuş, bak şunun yarası hafifmiş sen sarıver dedi.

Nuri Çavuş açtı, baktı, pansumanı değiştirdi. Öteki sıhhiyeleri artık bölüğe gönderdi. Şimdi Osman Çavuş istasyona sevk olunmak için sıra bekliyordu. Fakat sıra bir türlü gelmiyordu, kafası parçalanmış, omuzları dağılmış, kolu uçmuş ağır yaralıların yanında Osman Çavuş'un bacağındaki yarasına ehemmiyet veren bile yoktu. Bir gün bir gece burada inlemek mukaddermiş, fakat akşama doğru yükselen ateş, sıhhiye Çavuş'unun dikkatini çekince o da doktora söyledi ve ancak ondan sonradır ki doktor yarayı açarak baktı ve işin vahametini anlayarak ilk ağır hastalarla onun istasyona sevkini emretti.

İstasyondan itibaren Osman Çavuş başka bir diyara, başka bir âleme düşmüştü. Ne hasta vagonlarında dolaşan sarı saçlı, Alman hemşirelerin, ne de ara istasyonlarda kendilerini muayene eden doktorların söylediklerini anlıyor ve kendi meramını anlatabiliyordu. Bir kaç defa sız dedi aldıran olmadı «voda» dedi kimseye bir şey anlatamadı, içerisi cayır cayır yanıyordu.

Osman Çavuş'un üst ranzasındaki Bilecikli ağır yaralı, tam kafasından bir kurşun yiyen zavallı Mehmetçik, kendisini tamamen kaybetmiş boyuna sayıklıyor, söyleniyordu, tren istasyonda her durdukça sargılarla kapanmış başını kaldırmaya çalışarak:

—Burası Sapanca değil mi? Ülen hemşeri, ölmüşlerinin hayrına şuradan bana bir sepet elma al. Osman Çavuş bu acı durumunu karşısında kendi acılarını unutuyor, çaresiz için için ağlıyordu.

Bilecikli takati kesilince biraz susuyor ve tekrar başlıyordu:

—Burası Vezirhan, bizim Bileciğe bir istasyon kaldı, yarma şeftaliler, sepeti kırk paraya, ülen parasını veriyon, alın bir sepet, parasını veriyon. Tekrar susuyor, öteki istasyonda tekrar uyanıyor, hep memleketinin meyvelerini sayıklıyordu.

—Bileciğe geldik mi? Hani emmim oğlu Ömer, ne diye bağdan bir sepet koca ayvalardan getirmedi, ekmek ayvalarından, ülen kerameti ne imiş şu bir sepet ayvanın, dimem sana emmim oğlu.

İstasyonlardan birisinde yaralılara büyük taslarla kahve verdiler ekserisi içmedi, Osman Çavuş bu ılık, tuhaf lezzetli içeceği ağzına bile koymadı. Onun gözüniün önüne hep kendi köyünde, bağ arasında çıkan buz gibi kaynak, onun buz gibi suyu geliyordu, şimdi olsa da kana kana bir destiyi yuvarlasaydı.

Tren yolculuğu ne kadar devam etti, kaç gün ve kaç gecelerini trende geçirdiler, bu ağır yaralılardan hiçbirisi onun farkına varamadı. Nihayet bir gün yine büyük bir istasyonda durdular, sedyeler geldi, hastalar otomobillerine yerleştirildiler, şehirden uzakta, yüksekçe bir yerde bahçeli çiçekli ağaçlı bir binaya, hastaneye götürdüler. Osman Çavuş ilk günlerin nasıl geçtiğinin yine farkına varamadı. Bu günlerden hatırasında kalan beyaz muşambalı ameliyat masası, fena kokulu klor form, beyaz önlüklü doktorlar, hastabakıcılar ve bıçaklardı. Kaç ameliyat yaptılar, tehlikeli görünen bu yarayı kaç defa oydular, onu bile hatırlayamıyor, yalnız bir gün çenesinde bir tutam kıl bulunan bir doktorla dilinden Yahudi midir, Rum mudur, pek anlaşılmayan bir tercüman başının ucuna geldiler ve kendisiyle konuşmaya başladılar.

—Senin ayak çok fena. Var büyük tehlike, doktor efendi diyor. Eğer koymak istemiyor kendi canını tehlikede. Ayak kesecek kalçasından..

Zihninin, dimağının uyuştüğünü hissetti, “ölürsem de tam, kalırsam da tam kalmalıyım” diye mırıldandı. Şu kahpe dünya sürüm sürüm süründüğü ve belki de avuç açarak beş on para dilendiği gözüniün önüne geldi, zihni bulandı, kafası döndü, kesin bir kararla söylendi:

—Bacağımin kesilmesine razı değilim. Varsın tekmiil vücudum tehlikeye girsin, ölürsem de tam, kalırsam da tam. Şu kahpe dünya sürünmeğe değer mi ki?

Doktorla tercüman uzaklaştılar. Osman Çavuş yine uçsuz, bucaksız, kap karanlık bir rüya ve karışık hayaller ile didişmeğe başladı. Ve yine böylece günler, haftalar geçti. Dünyada geçmeyen ne vardır ki.. Bu acı günler de geçti ve Osman Çavuş'un hâlinde iyileşme başladı.

Arada sırada gözüni açtığı vakit karyolasının başı ucunda yine sarı saçlı mavi gözlü, beyaz tenli bir kadın görüyordu. Bu memlekette ne kadar da sarı saçlı ve mavi gözlü kadın vardı? Osman Çavuş artık yatağında doğrulabiliyor ve yanındaki hemşerileriyle görüşebiliyordu, Alman Matmazel bunu gördükçe seviniyor, güliyor, neşeden kabına sığamıyordu, almanca bir şeyler söylüyor ama Osman Çavuş için bu söylenenlerin baş tarafındaki iki heceden başkasını anlamak mümkün olmuyordu:

—Osman.

Matmazel daha koğuştan içeri girerken yüksek sesle bu kelimeyi telâffuz eder ve arkasından bir sürü lâflar söylerdi, bunlar ne mana ifade ediyor, Matmazel neler söylemek arzusunda? Bu Çavuş'a tamamen meçhul kâldrı. Onun ismini bile bilmiyordu, koğuşunda herkes ona yalnız Matmazel deyip geçiyordu, bir gün Matmazel koğuşta iken tesadüfen terciiman da oraya gelmişti, Osman Çavuş bu fırsattan istifade ederek sordu:

—Acep matmazelin ismi nedir ki?

Terciiman matmazole söyledi, o da güldü, neden soruyor? dedi.

—Hani bu kadar zamandır derdimizi çektik de, buradan iyileşip memleketde dönersek ismi hatırlamızda kalsın deyip sordum.

Matmazel bu cevaptan o kadar memnun kalmadı. O başka, çok başka, kadınlık ve güzellik gururunu okşayacak sözler iştmesini arzu ediyordu. Bunu duyamayınca başını çevirdi ve yavaşça:

—İsmim Lili Grünbergs Haym, dedi.

Fakat bu kadar uzun ve yabancı kelimeleri bellek ne mümkün Osman Çavuş doğru dürüst bir iki defa tekrar bile edemedi. O vakit Matmazel bile:

—Lili bellesin, sadece kâfidir, dedi.

Matmazel Lili, bitmiş, çökmüş haliyle dahi Osman Çavuş'u, üzüm gibi simsiyah gözlerini, muntazam kaşlarını, mağrur simasını ve esmer tenini gördüğü zaman hâline acımış ve kalbinde ona karşı bir merhamet ve muhabbet hissetmişti.

Günlerce ona baktı, acıya, ölüme karşı bir korku göstermeyen, uyuşturulmadan yapılan ameliyatlarda dahi ağzından bir «of» çıkmayan bu metin erkeğe karşı kalbinde derin bir muhabbet hissediyordu. Sabah hastaneye geldiği vakit ilk önce onun koğuşuna uğrar ve ilk önce onun ismini telâffuz ederdi:

—Os-man, vi-gets?

—Gut.

İşte bütün konuşmaları bundan ibaret kalıyordu. Bir şeyler söylemek, bir şeyler hissettirmek, istiyor, fakat ötekisi o kadar taş, o kadar kaya ki, ne Matmazelin hâlinde bir şey anlıyor ve ne de kendisi bir şeyler hissettiriyordu. İşte Osman Çavuş tercümandan Matmazelin ismini sorduğu vakit Lili bunun belki de derin bir sevgiye âlâmet olacağını düşünmüş ve fakat aldığı cevap karşısında mahzûn kalmıştı. Hastanede daha başka birçok güzel ve esmer erkekler vardı, fakat Osman başka, bambaşka, yaşadığı iklimin beyaz erkeklerinden bütün bütün başka, orijinal bir karakterdi ve matmazelin sevdiği de işte bu baskalıktı.

Günler haftalar geçti, Osman Çavuş artık tamamen iyileşti, hastanenin bahçesinde gezmeğe başladı. Tabırcu olmadan bir kaç gün evvel Matmazel ona izin aldı ve şehirde dolaşmak üzere çıktılar, Lili, Osman Çavuş'la beraber gezmekten büyük bir zevk duyuyor, onu bildiği, tanıdığı mağazalara götürüyordu. Mağazanın birisinde hayli durdular. Osman Çavuş'un başına bir hayli kadın birikti. O sanki hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi sağına soluna bakmıyor, kulaklarının dibindeki cıvıldaşan bu güzel kadınların mevcudiyetinden bile haberdar görünmüyordu. Tam öğle üzeri Matmazelin mütevazı evine gittiler. Bu, Göding'in kenar mahallelerine doğru ufak ve şirin bir bahçenin ortasında cıvı cıvı bir evceğizdi. Annesi yemeklerini, içeceklerini, her şeyi hazırlamıştı. Temiz bir masanın etrafında karınlarını doyurdular, Osman Çavuş her haliyle müteşekkir olduğunu, minnettarlığını ima ediyor, gülüyor, fakat Matmazelin asıl arzı ettiği duygularına cevap vermiyordu.

Yemekten sonra yalnız kaldılar, uzun müddet oturdular, Matmazel ikram olsun bahanesiyle Osman Çavuş'un alınma kolonya sürdü, ondan hiç, ama hiçbir tepki alamadı. O vakit Matmazel kendi kendine söylendi:

—Hani Türk erkekleri kadına çok düşkün, dört beş kadınla iktifa etmezler derler. Meğer ne kadar da yanlış bir sözmüş.

Evet, ne kadar da yanlış bir sözdür bu. Tam on beş yaşında, dünyayı anlayamadan Fatmasına kavuşan Mehmetçiğin ondan sonra da yegâne düşüncesi karısını ve çocuğunu mesut görmektir.

Osman Çavuş gibi yarı ömrünü diyarı gurbette geçiren garip yiğitlerin ise evdeki tek Fatmayı düşünmekten başka bir nasibi yoktu. Ama Matmazel Lili de diğer Avrupalılar gibi Türk erkeğini önüne gelen her dişiye ahtapot gibi yapıştır zannediyordu.

Tabırcu olduğu gün Osman Çavuş çok sevindi. Hemşerileriyle birlikte bulunmakla beraber hastanenin yabancı havası onu sıkıyor, rahatsız ediyordu. Şimdiye kadar kendisine çok iyilikte bulunan doktorlar ve Matmazel Lili

ile vedalaştıktan sonra trene atladı; cepheye, yaralandığı yere doğru giderken içinde büyük bir zevk hissediyordu. Orası, o dağlar, ormanlar artık ikinci bir vatan hükmüne girmişti. . Bölüğe geldiği gün herkes başma üşüştü, bu çok cesur çocuğu bölükte sevmeyen, hürmet etmeyen kimse yoktu, ben de haberi alınca hemen mangasına gittim, hâlini hatırlı sordum, o koyu siyah gözlerini yere dikti ve cevap verdi.

—Kımandanım çok cefa ve acı çektim ama hemşerilerimi gördükten sonra hepsi umutlanıyor.¹⁴⁵

Yükselmeler, Atamalar

15'inci Kolordu Komutanı Albay Yakub Şevki 8 Ekim 1916'da Tuğgeneralliğe yükselmiş bulunuyordu.

18 Kasım 1916'da 14'üncü Kolordu Komutanı Tuğgeneral Cevat 15'inci Kolordu'ya ve General Şevki'de 14'üncü Kolordu Komutanlığı'na atanmışlardı. General Cevat 10 Kasım 1916'da kolordu komutanlığını üzerine alarak işe başlamış, General Yakub Şevki'de 1 Aralık 1916 günü yurda hareket etmişti. Bu arada 15 Ekim 1916'da, 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Şefik başka göreve atanmış, yerine gelen Yarbay Sedat (Korgeneral Sedat Doğruer) 16 Ekim 1916'da yeni görevine başlamış bulunuyordu.

Kolordu emrinde, Yarbay Şefik'in Arıburnu'ndaki kahramanlıklarına Galiçya'da da yenilerini eklemiş bulunan cesur ve fedakâr bir komutan olduğu özellikle belirtilmişti. 15'inci Kolordu Komutanı Tuğgeneral Cevat 4 Şubat 1917'de, Alman İmparatoru'nu ziyarete gitmiş, o gün saat 10.30'da başlamak üzere 36'ncı Alman Tümen Komutanı Von Layipzig 6 Şubat gününe kadar kolorduya vekâlet etmişti.

Takdirler, Kutlamalar ve Törenler

Başkomutan Vekili Enver Paşa Eylül 1916 içinde Alman İmparatoru'nu ve doğu cephesini ziyaret etti. İmparator, Türk Kolordusu hakkındaki takdirlerini kendisine bildirmiş; Enver Paşa, İmparator'un bu takdir ve teşekkürlerini bir genelgeyle Türk Ordusu'na duyurmuştu.

24 Eylül 1916'da yapılan muhaberenin kolordunun zaferiyle sonuçlanması nedeniyle Türk Başkomutanlığı padişahın 15'inci Türk Kolordusu'nun başarısından dolayı övündüğünü bildiren bir emir yayınlanmıştı.

¹⁴⁵ M.Şevki Yazman, a.g.e s. 119-124

30 Eylül'de kanlı bir çarpışma olmuş, bu nedenle Güney Ordusu Komutanı, 15 inci Kolordu Komutanlığı'nı telefonla bularak, 30 Eylül muhaberesinde gösterilen kahramanlık ve başarıları övüp teşekkürlerinin bildirmiş, aynı gün Gerok Grubu Komutanlığı'ndan da bir tebrik gelmişti.

30 Eylül muhaberesini Türk Başkomutanlığı'na bildiren Kolordu Komutanı; bu muhaberelede topçuların gösterdiği ustalığı, piyadelerin son derecedeki sebat ve fedakârlıklarını takdir ve teşekkürle anıyorum diyordu. Bundan başka, ekim başlarındaki muhaberelede bütün Güney Ordusu büyük başarılar göstermişti ve ordu komutanı tarafından takdir edilmişti. Ayrıca, 6 Ekim'de 20'inci Türk Tümeni'ne yapılan taarruzların püskürtülüşü ordu komutanı tarafından olağanüstü başarı olarak nitelenmiş ve takdir edilmişti.

Bu olaylar sırasında, kahramanlık menkıbelerinin tespit edilerek üst makamlara bildirmesi emredilmişti.

Bu arada 20'inci Tümen'in 19 Ekim 1916'da yaptığı teklifle; geçmiş muhaberelede kahramanlık göstererek tümen tarihini süsleyenlerin namına Cevattepe'nin batısındaki 407'nin hemen batısında bulunan burna Rıza Bey Tepesi, 407'den akan dereye Hilmi Deresi adı verilmişti. Ayrıca birçok kahramanlıklardan sonra, 19 Ekim'de düşman bomba siperini tahrip ederken şehit düşen 63'üncü Alay Makineli Tüfek Bölüğü başçavuşlarından Fahreddin'in gömüldüğü yer olan İstinad tepesine Fahreddin Çavuş tepesi adı verilmişti.

Kolordu muhaberelede üstün fedakârlık ve kahramanlık gösteren personelin kimlik defterini, değerlendirilmeleri ve ödüllendirilmeleri için üst makamlara sunmuştu. 30 Ekim muhaberesinden sonra başkomutanlığa yazılan raporda; dileklerin acele olarak karşılanması tekrarlanmış; 63'ncü Alay'dan söz edilerek, bu muhaberelede büyük bir ustalık göstermiş olan 63'ncü Alay komutanı ile diğer kahraman subayların, geçen muhaberelede çok değerli başarılar kazandıklarının göz önünde tutulması, istenmişti.

20'nci Tümen'in 9 Kasım'da yazdığı raporda, tümenin 417-419-421 hattına gelişinden beri bütün muhaberelede üstün fedakârlık ve kahramanlık göstererek nihayet 24 Eylül 1916'da yine kahramanca dövüşürken şehit olan Yüzbaşı Ömer Lütfü'nün adını ölümsüzlükleştirmek için 421 rakamlı tepenin Ömer Lütfü tepesi diye adlandırılması önerilmişti.

İlk olarak düzenlenen kahramanlık menkıbeleri defterini 21 Aralık 1916'da inceleyen Kolordu Komutanı övünç duymuş ve bu duygularını üst ast makamlara bildirmişti.

22 Ocak 1917 günü tümenlerin bölgelerinde yapılan törenlerle, Güney Ordusu komutanı tarafından Alman demir salıp nişan ve madalyaları verildi. Ertesi günü, Çanakkale muhaberelerinde kahramanlık gösteren, Galiçya'da da bunu devam ettiren 19'uncu ve 20'nci Türk Tümenlerin bütün alaylarına, padişahın gönderdiği madalya ve şeritler parlak törenlerle kolordu komutanı tarafından alay sancaklarına takıldı.

Bütün bu zaferlerin yeni bir ödülü olarak, Avusturya-Macaristan İmparatoru Karl tarafından 15 nci Kolordu Komutanı'na bir madalya verilmişti.

Alman imparatoru Kayzer Vilhelm, 26 Temmuz 1917 günü Pot-hayçe (Podhalce) bölgesinde 20'inci tümen denetlenmiş, birlikleri çok beğendiğinin padişaha duyurulmasını dilemiş, güven ve övgülerini bildirmişti.

Bu arada padişah 61'inci ve 63'üncü Alaylara birer harp madalyası gönderilmişti. Ayrıca bazı subay ve erler Volkofça bölgesinde yapılan bir törenle Alman harp madalyasıyla ödüllendirilmişti.

Galiçya'da Alman topçu bataryası.

Hatırat 15: Alman İmparatoru Geliyor

Podhayse'den sonra Alman İmparatorunun Türk fırkasını teftiş arzusunun açıldığı haberi geldi ve tümen tek mil mevcudıyla düzlük bir yerde ve dörtlü bir düzende toplandı. Şimdi ismini pek fazla işitip kendisini görmek nasip olmayan, «Alaman kralının» gelmesini bekliyoruz. Mehmedler de kendi kendilerine bu meseleden bahsediyorlar, her birisi kendi aklına göre bir fikir beyan ediyor. Kimisi buradan sonra Almanya'ya da gidecekmışiz diye fikir yürütüyor, Berlin'e giden Mehmed Onbaşı ise bu takdirde Berlin'de ne güzel günler geçireceğini yağlandırma ballandıra arkadaşlarına anlatıyor.

Uzaktan bir toz bulutu ve arkasından kırk kadar otomobil göründü. Tümen'in teşkil ettiği düzenin tam ortasında durdular, bir siirü insan indi. Otomobilin birisinden koca bir genel karargâh flaması çıkarıldı. Ortada duran tümen kumandanı ve kurmaylarıyla bir iki dakikalık bir konuşmadan sonra İmparator maiyeti ve flamasıyla beraber ağır ağır kıtaları dolaşmaya başladı. İsmi etrafında senelerden beri binlerce söz ve hikâye işittiğimiz bu insana karşı merak duymamak mümkün müydü?

Heyet gittikçe bize yaklaşıyor, o yaklaştıkça bizim merakımız da artıyor, nihayet işte Kayzerleri ve Hindenburgdan başka bütün büyük şahsiyetleriyle Almanya'nın Büyük Genel Kurmayı ve Doğu Cephesi Karargâhı karşımızda duruyordu.

Açık bir otomobille gelen İmparatorun gözlerine taktığı siyah gözliğin muhafaza eylediği kısımdan başka bütün yüzü ve elbisesinin üzeri en az yarım santim tozla örtülü, uçları artık yukarı kıvrık olmayan bıyıklarındaki toz insana kışın su buharından donmuş hissini vermekteydi. Boynunda Katolik papazların bellerine astığı kadar büyük bir haç (nişan) vardı. Göğsü nişanla örtülü idi. Yanında söylediklerini Türkçeye tercüme eden ve Alman Genel karargâhında Türk temsilcisi olarak bulunan Zeki Paşa bulunuyordu. Arkasında daima «Ben ve Kayzer» diye konuşan Lüdendorf, sol tarafında ve hayli topallıya topallıya ilerleyen sevimli çehreli, aksakallı şark cephesi kumandanı Prens Leopold, onun yanında şair tabiatlı Butmer, hülasa hepsi, hepsi hazırdı!

—Meraba asker! diye askerimizi selamladı.

Mehmetçikler hep bir ağızdan ve gür bir seda ile:

—Sağol! diye karşılık verdiler.

İmparator her şeyle ve herkesle alâkadar görünüyor, bölüğün başında duran bölük kumandanıyla onun yanında duran birinci takım subayının, yani benim ellerimizi sıktı. Birinci sıranın önünden geçti, arka sıranın arka

tarafına dolaştı. Alâiyeli Durmuş Ali'nin tuttuğu hırçın tabiatlı yezit bir mekkârenin önünde durdu ve herhâlde Türkiye hakkındaki bilgisini göstermek için olacak:

—Bu da Çukurova cinsinden midir? diye sordu. Zeki Paşa tercüme etti. Durmuş Ali hâlâ o Allahlık, o dünyaya metelik vermeyen vaziyetiyle bir:

—A. Ah! kondurdu. Çukur ovidan degül, Memenenden aldüh.

Bizim bölüğü geçti, dolaşa dolaşa nihayet teftişi bitirdi. Teftiştan memnun kaldığını belirterek imparator selamı ile aramızdan ayrıldı.

Akşam tekmilinde başçavuş usul gereği bu selamı erlere tebliğ ettiği zaman Vaziyetibozuk bulunduğu yerde yine konuşmağa başladı:

—Aleykümselam, bunların herifleri de insanın anasını belliyorsa da hiç değilse arada bir geliþ hatırını da soruyor, memnuniyetlerini belirtiyorlar. Başçavuşum ona söyle, ben de ondan memnun kalırdım emme, eğer bizi memlekete gönderseydi. Herkes gülüşüyordu.

Buçaç(ş) Kalesi

Osmanlı tarihinde bir Buçaç(ş) antlaşması vardır. Bunun aslını, faslını maddesini ben de pekiyi bilmediğim için bahsedecek değilim amma, bizim ileri yürüyüşte «dördüncü konak Buçaçtır» diye emredilince:

—Ha dedim, demek ki, şu Buçaç muahedesinin imzalandığı şehre geliyoruz.

Ta uzaktan bir dumandır belirdi. Ruslar kasabayı ateşe vermişler. Ortalık cayır cayır yanıyor. Yaklaştıkça eski Türk kalesi yavaş yavaş meydana çıkıyor. Şu ecdadımızdaki kudreti, atılganlığı ve cesareti düşünüyorum da hayretten kendimi alamıyorum. Biz bu şimendifer asrında yürüye yürüye bitiremediğimiz bu yolları onlar at sırtında, hatta daha fazla yaya olarak nasıl yürümüşler, bu kadar düşman içerisinde nasıl ilerlemişler. Arkası, önü, her tarafı düşman, memleketinden yüz binlerce fersah uzakta korkmadan nasıl durabilmişler, hülasa akıl erecek şey değil!

Vistilim Stripa kolu üzerindeki bu şehir orta halli bir kasaba imiş, fakat biz gelinceye kadar Ruslar büyük kısmını yakmışlar. Nehrin üzerinden geçen on kadar ağaç köprüden eser bile kalmamış. Tümen emrindeki Avusturya istihkâm bölüğü burada kendisini gösterdi, hemen o akşam piyade kıtalarının karşıya geçmesi için seri bir köprü inşa etti ve geçirdi.

Bundan sonra arkamızdan gelecek otomobil kollarının geçmesi için tümen emrindeki Avusturya, Türk ve Alman istihkâm bölükleri tarafından hemen o

gece bir ağır kol köprüsünün yapılması emrolundu. Kimse geceleyin bu muazzam iş yapılır mı demedi, çünkü yeni yapılacak köprüünün başına karşılıklı iki projektör konunca «geceler gündüz» oluyordu.

Cephe ilerisinde nasıl tel örgü yaptığını anlattığım Avusturya istihkâm bölüğünün vebalini çekmemek için biraz da buradaki çalışmasını anlatayım.

Bir Köprü Nasıl Yapılır?

Bölük kumandanı takım subayları ve Çavuş'larını topladı, su yüzeyinden takriben beş altı metre yüksekte bulunan rıhtım üzerinde durarak önce vaziyeti bir mütalaa ve münakaşa etti. Bu bakımdan maiyetinin de ayrı ayrı fikrini aldı ve hemen orada bir proje yaparak başçavuşa verdi.

Başçavuş yanındaki masada taslak ve teferruat resimlerini çıkardı, çıkan resimler kopya kâğıtlarıyla hemen oracıkta çoğaltıldı. O derecede ki, işe memur olan her ustaya ve hatta her ere kendi yapacağı işe dair büyük mukayeseli bir resim vermişti. Şimdi herkes rahat, ne bağırın var, ne çağırın, herkes vazifesini yapıyor ve iş kendiliğinden yürüyor. Ertesi sabah yüküyle birlikte on ton ağırlığı olan koca Alman kamyonları emniyet ve sîratle Stripa nehrini aşıp duruyorlardı.¹⁴⁶

Esirler Kaçaklar ve Sığınanlar

Çeşitli zamanlarda alınan esirlerin toplamı yaklaşık olarak 12 subay, 853 er kadardı. Bunlar gelen emirlere göre, birkaç makama teslim edilmekteydi. Örneğin; 31 Kasım 1916'da 3 subay, 113 er' Almanlara; 12 erde Avusturya Menzil Komutanlıkları'na gönderilmişti. Sonradan bazı anlaşmazlıklar olduğundan kolordu komutanlığı, Türk Başkomutanlığı'na yazdığı raporda; esirler hangi hükûmet ordusu tarafından alınmışsa o hükûmete ait olduğu ve 15'inci Kolordudaki esirlerinde Menzil Müfettişliği'nce İstanbul'a gönderilmesi Güney Ordusu Komutanlığı tarafından emredildiği hâlde 2 Kasım 1916'ya kadar alınan esirlerin ilgili makamca kabul edilmediği bildirilmişti. Bu durum üzerine yeni bir ordu emri yayınlanarak esirlerin hangi hükûmet tarafından alınmışsa o hükûmete ait olduğu ve müttefik kıtaların birlikte yaptıkları muhaberelede alınan esirlerin durumuna ise Güney Ordusu Komutanlığı'nın karar vereceği bildirilmişti.

Bundan sonra, 11 Kasım 1916'da 9'uncu Menzil Müfettişliği'nden gelen bir yazıda; 15'inci Türk Kolordusu'nun aldığı esirlerin Rohatyn'deki

¹⁴⁶ M.Şevki Yazman, a.g.e, s. 169-171

Avusturya-Macaristan Menzil Komutanlığı'na gönderilmesi isteniyordu. Esirler oradan Gleyoka'da ki esir kampına yollanacak ve esirlerin ayrı bir yerde toplu bulundurulması mevcutları 400'ü bulunca, sevk için 9'uncu Menzil Müfettişliğine bilgi verilmesi isteniyordu. Esirlerin güvenlikleri Türk Depo Alayı tarafından sağlanacak ayrıca, masrafları Türk Hükûmetince karşılanacaktı.

Çetin savaflara ve bazı zor durumlara rağmen 15'inci Kolordu erlerinden kaçanların pek az oluşu maneviyatın, disiplin ve yiğitliğin üstünlüğünü göstermektedir. Bununla birlikte, her alaydan kaçarak yakalanmış bulunan üçer er 25 Eylül 1916 günü kurşuna dizilmiş, diğerleri daha başka cezalara çarptırılmışlardı. Ele geçmeyenlerden bazılarının düşmana sığındıkları esirlerin sözlerinden anlaşıldığından, önlenmesi için tedbirler alınmaktaydı.

Düşmandan Türk kuvvetlerine sığınan pek azdı. Diğer dost cephe-lerde sahte mültecilere rastlanıyordu. Bunların bilgi toplamak için özel surette yetiştirilip görevlendirildikleri anlaşıldığından bütün orduda gerekli tedbirler alınmıştı.

Moral ve propaganda

Dost düşman ordular propaganda işlerine o zamanki usullere göre önem veriyorlardı. Rus askerlerinin, ittifak devletleri askerleriyle dostluk kurmak için fırsatlardan faydalanarak siperlere girerek çeşitli yiyecek ve giyecek armağan etmeleri bunlardandı. Ekim ayı içinde iki taraf erlerinin özellikle muharebe ileri karakollarında bu gibi ilişkileri artırması üzerine ordu komutanlığınca, önleyici tedbirler alınması emredilmişti. Son zamanlarda Rus tarafına giden erlerin geri gönderilmemesi için önemini daha çok artırmıştı. Ruslar siperlere bildireler de atmaktaydılar. 20 Ocak'ta ele geçenlerden birisinde savaşmak için sebep olmadığı, paylaşamayacak bir şey bulunmadığı, Almanların bütün dünyayı ele geçirmek istedikleri ve ittifak devletlerinin açlık ve yoksulluk içinde bulunduğu ileri sürülüyor, muhabereye son verip karşılıklı olarak kucaklaşılması teklif ediliyordu. Propaganda ve dostluk gösterilerine daha çok yortu günlerinde önem verilmekteydi.

Müttefik orduları ve 15'inci Kolordu da karşı propagandadan geri kalmıyor, düşman askerlerine bildireler yolluyorlardı. Bu arada gerek Alman İmparatoru gerekse Padişah Sultan Mehmed Reşad ordunun

maneviyatını arttırmak amacıyla genelgeler yayınlanmıştı. Padişah Sultan Mehmed Reşad şöyle diyordu.

“Asker evlâtlarım,

Sizlerin ve silah arkadaşlarınızın kazandığınız zaferlerin devamı ile düşmanlarımızı tamamen yeneceğimizden emin olduğum hâlde daha ziyade kan dökülmesine yer vermemek için Müttefik Hükümetlerce birlikte düşmanlarımıza barış görüşmeleri teklif ettik. Bu insanca davranışın verimli sonuç verip vermeyeceğini bilmiyorum. Bununla birlikte şerefli bir barış elde edinceye kadar benzeri direnme ve kesin karar ile aynı kahramanlık ve fedakârlıkla görevlerinizi yapmanızı isterim. Şimdiye kadar olduğu gibi Cenabı Hakk’ın yardımlarını dilerim.

26 Aralık 1916
Mehmed Reşad”¹⁴⁷

Hatırat 16: Berjejani Kasabası

Galiçya cephesinden biraz da kolordumuzun cephe gerisi hayatında mühim bir rol oynayan Berjejani kasabasından bahsedeceğim. Cepheye ancak beş kilometre mesafede bulunan kasaba sık sık Rusların topçu ateşlerine maruz kaldığı hâlde halkın çoğu evlerini terk etmemiş, şehirlerinden uzaklaşmamışlardı. Daha kasabaya girerken büyük şoselerin yan taraflarına kilometrelerce uzunlukta hasırlar asılarak yollar kamuflaj edilmiş, yani düşman nazarından saklanmağa çalışılmıştır. Yoksa Rus topçusu buralardan kuş uçurtmaz.

Şehrin evleri güzel, kârgir, içerisinde hayli muazzam bina var, fakat daha ilk girdiğiniz güzel meydancığın ortasında o gün düşen, asfalt döşemenin altını üstüne getirmiş koca bir Rus obüs mermisinin çukuru görüntüyordu. Hâlbuki meydancığa bakan evlerin hepsinde de oturanlar var. Yurtlarına bu kadar büyük bağlılıkları olan bu halka hayret ederdim.

Dahası var, savaşa rağmen şehirde eğlence de eksik değildir. Gazinolar kapanmış ama içecek her tarafta bulunabilir. Fiyatlarda şehrin bu özel durumuna göre pahalı değildir:

Bizim kolordu cephesinin gerisinde bulunduğu için askerî kontrolü bir Türk Merkez Kumandanı’nın emriyle tanzim olunuyordu. Mehmetçikler şehirde dolaşırken yandaki mağazalardan şu sözleri bol bol işitmek mümkündü.

—Memed, gel burada, mal ucuz.

¹⁴⁷ Birinci Dünya Harbi, s. 99,

Sakın bu Türkçe sizler sizi aldatmasın. Bu seslenenleri Türk zannetmek gafletinde bulunanlar hep aldanmışlardır. Eğer merak ederde:

—Peki, bunlar, bu Türk diyarımdan kilometrelerce uzak mesafede Türkçeyi konuşanlar Polaklar mıdır? diye sorarsanız:

—Hayır, onlar da değildir, cevabını alırsınız. Bunlar insanların parasını kendi kesesinde toplamaya Allah tarafından memur edilmiş olan Musa'nın kavminden, Yahudilerdir. Türkçeyi de ceketinin cebindeki Almanca - Türkçe lisan rehberinden ve Mehmetçiği kandırıp da parasını cebinden almaya kâfi gelecek derecede öğrenmişlerdir. Cepheden geriye geleceklerin maddî ve manevî her türlü ihtiyacını temin edecek her şey şehirde mevcuttur.

Yalnız kasabaya geldikten sonra insanın rahatına cevap vermeyen büyük bir noksan vardı. Mehmetçik Berlin'de nasıl yeni camiin noksanını hissettiyse Berjejaniye giden bizler de bir "han" ihtiyacıyla döner dururduk. Han deyince aklınıza sakın şu «Ömer Abid Hanı» «Merkez Rıhtım Hanı» gibi muazzam hanlar gelmesin. Hani şu Anadolu'nun kasabalarında hayvanların bağlanmasına mahsus hanlar yok mudur, işte bu kasabada da noksan olan o idi. Cepheden geriye şüphesiz atlarla geliyorduk, geldikten sonra da bunları nereye bağlayacağız diye dört dönüyorduk. Sokak ortasında seyislere tuttursak o zavallılar ne yaparlar, onlarda gezecek, onların da işleri var, bu olmaz. Arkadaşlardan birisi eski bir gazino bulmuştu, hayvanları buraya çekirdik, fakat burada da yularları bağlayacak tek bir yer, bir direk bulunmazdı. Eskiden kibar Polak çiftlerinin dönüp durduğu döşemeler üzerinde başıboş beygirler takır tukur gezerlerdi. Fakat buralarda da kapısından mesul bir hancı bulunmadığı için acaba hayvanlar dışarı çıktı mı yoksa alıp götürdüler mi diye düşünüp dururduk, hülasa şu daha kapılardan girerken insanı bir gübre buharı karşılayan Anadolu'nun basık hanlarının ne büyük ihtiyaca tekabül ettiğini ancak Berjejani'de anlayabilmıştik.

İlk Bahara Doğru

Galiçya'nın ilkbaharı ancak nisan başlarında gelir. Tepelerin, ormanların kardan kurtulduğunu ancak o vakit görebilirsiniz. Fakat bu zamanda da her taraf bir çamur deryasıdır. Çıkabilirsen çık, bereket versin ki şoseler bizim memlekete göre bol ve bunların tamiri hususunda görevliler gayret sarf etmektedir. Buna rağmen arızalı yollar üzerinde yürürken Avusturya arabacılarının «Hişta, Hida» ları bizimkilerin «Deh»leri kilometrelerce mesafelerden işitilebilir.

Bir gün bir Avısturyalı doktorla fırka karargâhının bulunduğu köye doğru gelirken, yolda bizim arabacı Mehmedlerden gür sesli birisi sıtma görmemiş bir sesle ikide bir bağıyordu:

—Deeh!

Daha bir kilometreden kulakları sağır eden bu sesi işittikten sonra Avısturyalı doktor ses sahibine bayağı ilgi göstermiş. Arabacıya hayli yaklaştık, Mehmed hiçbir şeyin farkında değil muntazam aralıklarla arabasını çamurlar içerisinde yuvarlayarak çeken beygirlerine bir (Deeh!) çekiyor ve arkasından da (Cık, cık, cık) diye tempo tutuyordu.

Birden doktor bana döndü ve sordu.

—Biliyor musunuz teğmen, şu adam ne büyük bir servete maliktir, fakat görülüyor ki, maalesef bunun farkında değil.

—Ne gibi bir servet doktor?

—Sesini işitmiyor musunuz? Emsalsiz bir tenor olabilir, emin olunuz eğer bu ses bende olsaydı, değil Viyana'da hatta bütün dünyada, şöhret kazanır ve milyonla servet sahibi olabilirdim. Zavallı asker!

—Doğru doktor!

Tam arabacının yanına geldiğimiz vakit doktor dayanamadı ve benim vasıtama sordu:

—Bu er memleketinde ne işle meşgulmüş!

Ben tercime ettim:

—Asker, memlekette ne iş yaparsın?

—Rençperlik efendim.

Doktora anlattım:

—Rica ederim teğmen, şu adama sahip olduğu serveti anlatınız ve mesleğini değiştirmesini söyleyiniz.

Bunu da Mehmed'e anlattım, o güldü başını salladı ve hiçbir cevap vermedi.

Kim bilir, arabacı Mehmetçik ölmeden Galıya'dan döndü ise şimdi de o davudi sesini öküzlerinin arkasında israf edip duruyordur.

Telefonla Rus'ların Haberleşmesini Dinliyoruz

Kışın biz cephede uslu puslu otururken meğer düşman cephesindeki mojikler arasında isyan ve Bolşevizm tohumları filizlenip durmakta imiş, havalar açılmaya, ortalık kırımaya ve dolayısıyla taarruz zamanı yaklaşmaya başladığı

sıralarda. Çar düştü, idareye sosyalistler yani Krenski geldi, cephe de sükûn daha fazlalaştı, Rus ordusunda firarlar başladı, Rus telefon konuşmalarını muntazaman dinleyen Alman cihazları cephemizdeki Rus kıtalarına ait her gün düzenli resmî tebliğ yayımına başladılar, bunlarda her akşam meselâ şu çok meraklı haberleri okuyabiliyorduk:

“... Alay... Bölük kumandanı akşam raporunda bölükten bugün on beş kişinin geriye firar ettiğini ve bu suretle bölük mevcudunun ancak altmış beş kişiden ibaret olduğunu bildiriyor” yahut:

“...alayım... Taburunun bugünkü iâşe mevcudu şudur: “...İnsan ve ... Hayvan,” Oysaki diin bu taburun mevcudu “... İnsan ve ...Hayvan idi.”

Bu gizli haberleri nakleden Alman dinleme merkezinin faaliyetini çok merak ettim ve bir kaç gün sonra ziyaret için ben de oraya gittim.

Galiçya'da Rus siperlerini ele geçiren Avusturya askerleri.

Gözlüklü bir Alman eri beni derin bir korumağa kadar götürdü ve başlıklı bir mikrofonu kafama takarak siz de dinleyiniz, dedi. Oh, Ruslar mükemmel bir şekilde haberleşiyorlar. Sesler herhâlde bizim şehir telefonlarından daha anlaşılır surette işitiliyor, bu haberleşmeyi yan tarafta bir tercüman oturmuş boyuna kaydediyordu.

Merak ettim ve sordum:

—Bu nasıl mümkün oluyor?

—Gayet basit teğmen, fakir veyahut çok iş yapmasını sevmeyen ordularda telefon hatlarında bir kablo çekilir ve diğer birisi de topraktan istifade edilerek geçirilir. Şimdi toprağı telefon tellerinin bağlandığı bir santral ve şurada gördüğünüz iki metre uzunluğundaki çelik çubuğu da zemine lâyük bir fiş kabul ederseniz meseleyi anlamakta güçlük çekmezsiniz.

Kafama dank etmişti. Anlamıştım.

Rus Ordusunda İhtilal Propagandaları

İsyân tohumları Rus ordusunun bünyesinde filizlendikten sonra Alman Başkumandanlığı bu ordunun bir iş yapamadan olduğu yerde çürümeye başlamıştı. Bunun için de en uygun çare propaganda idi. Cep-hedeki birliklere ve bu bakımdan bizlere de Rus kitaları ile temasa gelinerek boş yere harp ettiklerinin Ruslara anlatılması, bir antlaşmaya ikna edilmeleri emredilmişti. İlk önce bu iş biraz zor gibi görünüyordu, bir gün zannederim bizim tümünde istihbarat işi ile uğraşan bir Alman teğmeni cephenin yakın bir yerine kadar geldi, beyaz mendil salladı. Ruslardan bir iki kişi de bize doğru geldiler. Güzel Rusça bilen Alman subayı gelenlere bir hayli şeyler anlattı, uzaktan epeyi müddet görüştüler. Onlara Rusça bildiriler verdi ve ayrıldı.

Bundan sonraki günler ahbablık hayli ilerlemeye başladı. Diğer günler müjiklerden bir ikisi bizim cephenin yakınına kadar sokularak kıtamızdaki Boşnaklar vasıtasıyla sohbet etmeğe başlamışlardı. Onlar bizimkilere çay, şeker veriyorlar, bizimkiler onlara sigara ikram ediyorlardı.

Cephede yani piyadeler arasında tıs yok, fakat Rus topçusu arada sırada ateş ediyor, buna karşılık bizim topçu da yalnız ateş eden Rus bataryalarına ateş açıyor, piyadelere asla.

Konuşma esnasında bizimkiler serzenişte bulunuyorlar:

—Ne diye topçunuz ateş ediyor? İşte görüyorsunuz ya, biz ateş etmiyoruz, sulh olacak.

Ruslar cevap veriyor:

—Bizim topçular çok fena, onlar çar taraftarı, biz bir gün geriye hücum edeceğiz ve topçuları keseceğiz.

—Öyle yapacağımıza dağlıverseniz ya!

—Eğer bilsek ki, siz gelip bizim memleketleri işgal etmeyeceksiniz, bugün dağlırız. Özetle Rus kitalarıyla görüşmeler kısmen başarılı olmakla beraber

tam bir güven şüphesiz gerçekleşmiyordu. İtilâf Devletlerini yalnız bırakmak istemeyen Rus Başkumandanlığı ve Kerenski cephedeki tümenleri sık sık değiştiriyorlar, bazı kıtalar, çok uslu olduğu hâlde bazıları gayri resmî antlaşmayı bozuyorlar ve cephede ufak tefek çarpışmalar devam ediyor. Mayıs ve Haziran ayları hep böyle kararsızlık ve fakat süikûn içinde geçti. Ormanlar yeşillendi, etraf güzelleşti ve havalar ısındı. Rus ordusu diğer senelerde büyük taarruzlarla geçirdiği zamanına karşı bu iki ayı kararsızlık içinde tüketti. Biz de erlerin tabirince cephemize metanet sınavı veriyoruz. Hatlar, tel örgüleri, korunaklar ve her şeyden evvel de yeraltında gizli dehlizler inşa ediyoruz. Ne olur ne olmaz, “su uyur düşman uyumaz” derler. Bu düşüncelerimizin ne kadar doğru olduğunu ise diğer vakalar gösterdi.

Ondokuzuncu Tümen Dönüyor

Bu sırada bizim için en önemli hâdiselerden birisi de Haziran ayının başından itibaren on dokuzuncu Türk tümeninin Türkiye'ye sevk edilmeğe başlanmasıydı. Bu kardeş tümeninden ayrılmak bize büyük bir hüznün verdiği gibi, bizim de memlekete dönmek ihtimallerinin çoğalması bizi sevindirmişti. Gayri resmî olarak on dokuzuncu tümeninden sonra bizim de ana vatana döneceğimizi işitiyoruz, ay aydınlığında korunakların önünde konuşan Mehmedler hep bu ihtimalden bahsediyor ve ikide bir:

—Taşını, toprağını sevdiğimin memleketi, bi yol ölmeden dönebilseydik, diyorlardı.

Kerenski Taarruzu

Haziranın on beşinden sonra cephedeki durum başkalaştı. Ruslarla temas ve haberleşme kesildi, cephedeki eski ussal kıtalar geriye alındı. Bunların yerlerine yeni askerlerden müteşekkil, harpten o kadar etkilenmemiş olan yeni tümenler kondu. Artık siperlerin üzerinde gezen yok, çünkü görünür görünmez derhal zımbalıyorlar. Düşman ve bizim topçu sık sık ateş ediyorlar. Başkumandanlığı eline alan Kerenski'nin büyük bir taarruza kalkacağı söyleniyor, hatta İtilâf Devletleri'nin de bol cephaneye gönderdiği haber alınıyor.

Haziran nihayetinde on dokuzuncu tümenin son kıtaları da Podvisoki'den hareket ettiler. Yeni vaziyet üzerine Alman Başkumandanlığı bizim tümenin doğu cephesinden ayrılmasına izin vermiyor. Kerenski'nin taarruzuna göğüs germemiz lâzım geliyor.

Haziranın yirmi dokuzuncu günü düşman ateşi hissedecek derecede arttı.

Cepheye yeni bataryaların geldiği, ateş tanzim ettikleri tespit olundu. Bir hayli cephede siperlere ve tel örgülerine tahrip ateşi açıldı. Kaybımız sınırlı, çünkü erat ekseriya yeraltı galerilerinde saklanmaktadır. En ileri hattaki işgal kuvveti tecrübeler üzerine en az sayıya indirilmiştir.

30 Haziran sabahı gözlerimizi, düşman trampet ateşinin güriiltü ve sarıntılarıyla açıyor. Bütün ordu cephesinde ön hatlarda kesif, sürekli bir tahrip ateşi açılmıştı. Mermiler bir sağanak hâlinde fasılasız düşüyor, toprak mısır kavrulan bir tava hâlinde mütemadiyen kaynıyor, siyah bulutlar yükseliyordu.

Taarruzun başlangıcında nasıl hareket olunacağı hakkındaki tümen emrine göre bölüğümüz Miçiçof gerisindeki mevzii işgal etmek üzere hareket etti. Ben önde yürüyorum, Yüzbaşı arkadan düzeni temin ediyor, köyün içindeki dereyi geçtik, bağlantı hendeği ile karşılıklı sırta tırmanıyoruz. Düşmana dönük olan bu sırt tabak gibi meydandaydı.

Eğer bir iki batarya bizim hareketimizin farkına varıp ateşlerini üzerimizde toplasalar hâpı yuttuğumuzun resmidir.

—Aman çocuklar, eğilin ve kendinizi göstermeyin, diyorum.

Eğrile büğrile ilerliyoruz, iki düşman bataryası tırmandığımız yamacın öteki yüzündeki alay karargâhına fasıllı surette ateş etmeğe başladılar. Demek düşman dürbünleri bulduğumuz sırtı fasılasız kontrol ediyor.

Kıvrıla kıvrıla ilerleyen bu bağlantı hendeği yolu ne kadar uzanıyor, bir türlü bitip tükenmek bilmiyor, hâlâ yamacın yarısındaız.

—Eyvah bu da ne?

Haft bir kıvrımı döndükten sonra arazinin vaziyeti icabı derinleşen ulaşım hendeğinin on metrelik bir kısmı su ile dolu, birden duraladım, ne yapmalı? Suya girsek boğazımıza kadar mükemmel bir banyo yapmış olacağız, girmeyip de hendeğin dışarısına çıksak felâketle karşı karşıya geleceğiz. İki yüz elli kişilik bir bölüğün bu ayna gibi sırttan geçişinin görülmemesi ve şiddetli bir ateş altına alınmaması mümkün değil: Ben bunları düşünürken arkamdan gelenler birikti ve daha kalabalık bir küme teşkil etti vaziyet daha tehlikeli olmaya başladı. İçimden şimdi Mehmetçikler şöyle su içinden yürüyüverse de ben de hendeğin dışından dolaşıysem dedim. Bir kişinin kendisini göstermesi hiçbir tehlike meydana getirmez diye dışındım, fakat emir hâline sokup da Mehmetçiklere söyleyemedim, ama onlar kuzu gibi itaat edip suyun içerisine girecek ve sırsıklam olacaklar, ben de siperin dışından geçerek kuyukuru kalacaktım, fakat bu şart altında âmire gösterilmesi lâzım gelen baba muhabbeti zedelenecekti. “Haydi, çocuklar, şeker değiliz ki su görürsek eriyelim, arkamdan yürüüyün.”

Suya daldım, tam ceketimin yakasının üst hizasına kadar bir banyo yaptıktan sonra öte baştan çıktım. Benim hareketimi gören Mehmetçikler düşünmediler bile, sırtın alt sınırına yakın mevzümüzü sularımız sıza sıza işgal eyledik. Hiç kimsenin burnu kanamamıştı.

İleri hatlara çevrilmiş olan tahrip ateşi akşama kadar fasılasız aynı şiddetle devam etti. Aralıksız patlayan küçük ve orta çaplı topçu mermilerinin ahengini düzenli aralıklarla Rus ağır havanlarının korkunç gürlmeleri yer sarsıntılarına sebep oluyor ve o kadar duman arasında bunların husule getirdikleri siyah koniler göze çarptıyordu.

Güneş battığı hâlde topçu ateşi şiddetini kaybetmedi, bütün gün ne düşman taarruza kalkmış, ne de kendisini göstermişti, anlaşılıyordu ki Krenski bütün kudretini göstermek için kışım ve tek mil ilkbaharda topladığı cephaneyi sarf ettikten sonra taarruza geçmeğe karar vermişti, akşam karanlığı basarken alaydan şu emri aldık:

“İstihkâm bölüğünden bir subay en ileri hatlara giderek gezecek ve siperlerle tel örgülerin, ulaşım hendeklerinin ve işgal kıtalarının vaziyetini bir raporla bildirecek.” Bu çok güç vazife de benim hisseme düşmüş ve güçlüğüne rağmen benim memnuniyetimi mucip olmuştu. Çünkü ileri hatların aldığı vaziyeti görmek için meraktan çatlıyordum. Aylardan beri yaptığımız siperlerde bu on iki saatlik fasılasız bombardıman nasıl bir tesir meydana getirmiş ve işgal kıtaları neler yapmışlardı?

Yanıma emir erimi aldım ve sabah geldiğimiz yoldan ve fakat akşam karanlığı dolayısıyla açıktan, köyü geçtik. Buluşma tepesini tırmandık, bizim bölüğün eski karargâhu civarına gelmiştik. Bugünkü bombardımanın en yüklü parçası hissesine isabet etmiş olan yer de burasıydı. Barakaların hemen hepsi göçmüş, kırılmış, parçalar havaya savrulmuş, fakat ihtiyatta bulunan bir tabur barakaların altında yapılan bir galeride tamamen güven içinde kalmıştı. Elinde tüfeği barakaların enkazı arasında dimdik tevekkülle, nöbet bekleyen Mehmetçiğin yanına yaklaştım:

—Hemşerim ne var ne yok!

—İyilik efendim.

—Kaybınız var mı?

—Allah'ın izniyle hiç yok efendim, şu altımızdaki tilki yuvası hepimizi kurtardı. Ben Mehmed'le konuşurken galerinin aşağıki kapısından birisi başını uzattı.

—Sen misin Şevki? Gelsene aşağıya!

—O Hilmi, maşallah sağ ve salimsin, şimdi bana müsaade et de vazifeden dönüşte sana uğraram, nasılsınız bakalım?

—Vallahi ölmedik ama güiriltüden beynimiz patladı, dönüşte sana halimizi anlatalım.

Pek fazla karanlığa kalmamak için süratli süratli yoluma devam ettim. 421 rakımlı tepenin alt sınır noktasından geçtim. Hendeğe, sipere benzer şeylerden eser kalmamış, her taraf dümdüz, her taraf hallaç pamuğu gibi atılmış, önümüzde sanki koca koca pulluklarla sürlülmüş bir tarla var.

İkinci hattı geçtim, o da aynı vaziyette, yalnız derin galerilerin siyah ağızlarından başka çıkura benzeyen bir şey yok. Burada bombalarla delik deşik olmuş, kapının önünde bir er çömelmiş oturuyor.

—Geçmiş olsun hemşeri!

—Allah'a emanet ol.

—Nasıl zayıyatımız var mı?

—Yok efendim. Bir kaç defa mermi düştü. Tilki yuvasının kapısı kapandı ama içeriden kürekle açtık.

Buradan da ileriye atıyoruz, birinci hatta gecenin karanlığına rağmen ateş devam ediyor, bilhassa ulaşım hendekleriyle siperlerin yerleştikleri noktalar düzenli aralıklarla şarapnel ateşi altında tutuluyordu. Esasen dümdüz olmuş muvasala hendeğinden uzaklaşarak emir erimle açıktan yürüyorum nihayet birinci hatta da geldik. Daha berbat. . Orman bulunmayan muntikalarda hendeklerden hiç, ama hiçbir eser kalmamış, önündeki yirmi metre genişliğindeki tel örgüden çeşitli defalar geçmemiş bulunsaydım, buralarda böyle bir şeyin yapıldığına asla inanamazdım. Çünkü değil tel örgü, hatta kazık, bir karış tel bulmanın bile imkânı yok. Ne müthiş, ne amansız bir bombardımanmış! Burada da yine galeriler içindikilerden başka insana tesadüf etmek mümkün değil! Birinci hat boyunca ve sola doğru, yani Rıza ve Cevattepelere doğru ilerliyoruz. Ormanlı muntikalarda koca koca ağaçlar devrilmiş dallar her tarafı kaplamış ama hiç değilse siperler mevcuttu. Tam Rızatepe'nin üzerinde bütün gün bombardıman altında beklemiş olan Mehmetçikler siperlerin üstüne çıkmışlar ve sanki hiçbir şey olmamış gibi geceden yararlanarak bozulan yerleri tamir ediyorlardı.

—Hemşerim Cevattepe'den ne haber?

—Onların durumu daha kötü. O ince kumda kim bilir ne hale geldiler.

—Haydi Mehmed oraya gidelim.

Gece karanlığında Cevattepe'ye ilerliyoruz. Orası hakikaten bütün bütiine harap, galeriler de çökmüşler, yıkılmışlar, önümüze çıkan bir er haber veriyor:

—Efendim şıradaki tilki yuvası çöktü içindekiler halâ ölmemişler, sesler geliyor, erler toplandılar kapısını açmaya çalışıyorlar.

Erin gösterdiği yere doğru gidiyoruz, bu zamana kadar kapının bir kısmı açılmış. Karanlıktan bir baş dışarı çıkmış, iniyor.

—Aman kurtarın beni.

—Ötekiler ne hâlde?

—Hepsi, hepsi öldüler.

İçeriden çıkardığımız bu Mehmetçik tam sekiz saattir toprak içinde ve ölen arkadaşlarının yanında ölümler pençeleşmiş. Onu geri gönderiyorum.

İleri doğru olan siperlerin hepsi kapanmış, bu tepeye tahsis edilen kuvvetler sırtın gerisindeki zeminliklerde barınmaktan başka çare görememişler.. Durumu bu şekilde tespit ettikten sonra ancak gece yarısına doğru bölüğüün yanına dönebildim. Gündüz ve geceki yorgunluğuma rağmen raporu alaya yetiştirebilmişim. Çünkü gerideki herkes siperdekilerin durumlarını öğrenmek için bekliyordu.

Rapor bitti, ama ben de bitmişim.. Hemen siperin üzerine gerilmiş olan portatif çadırın altındaki ottan yatağıma uzandım, arkadaşların tabiriyle Yıldız Palas'ta, (buradaki Yıldız tabiri dam altında bulunmadığına işaret) mükemmel bir uykuya geçmeğe başlamışım... Gece ileri hatlarda yine fasilasız topçu ateşi devam ediyordu.¹⁴⁸

3.Lojistik Faaliyetleri

a.İkmal Faaliyetleri

Kadro ihtiyacı

Kolordu birliklerinin kadro ve ihtiyaçları üst makamlara zaman zaman duyurulmuştu. Bu arada, topçu cephanesinde anlaşmazlıklar olmuş, kolordunun Şubat 1916 başlarında arz ettiği aşağıdaki miktarlar esas tutulmuştu:

Seri ateşli sahra toplarına seferi kadroya göre, her bataryada top başına 912, tabur hafif cephane kolunda 195; dağ bataryasında her bir grup için 80, cephane kademelerinde 180, tabur hafifi cephane kolunda 192 atım, birim olarak tespit edilmiş ve buna göre ihtiyaçlar istenmişti.

Tümenlerin şimdiye kadar ellerinde bulunan piyade tüfekleri alınarak yerlerine Rus tüfekleri ve tüfek başına 400 mermi verildi.

Kolordunun her çeşit kadro noksanlarının giderilmesi uzun sürmüş ve zor olmuşsa da, hareketten önce, çoğu giderilmiş bulunuyordu.

Galiçya'da da kadro ihtiyaçları 15'inci Kolordu Komutanlığı'nca ve parası Türk Hükûmeti'nce ödenmek üzere Alman, Avusturya-Macaristan ordularından ayniyat karşılığı sağlanmıştı.¹⁴⁹

Bütün İhtiyaçlar Gideriliyor

İhtiyaçların çoğu hareketten önce ve hareket sırasında karşılanmıştı. İntikalde, yol boyunca, Edirne, Filipe, Sofya, Niş, Belgrad, Şabatka istasyonlarından faydalanıldı.

Uygulamadan anlaşıldığına göre, kolordunun yiyecek dâhil levazım ayniyatı, genellikle Avusturya Ordusu tarafından, diğerleri Almanlarca ikmal ediliyor, başlangıçtan itibaren Türk ayniyat ve yem kanunu ile diğer mevzuat esas tutuluyordu.

Tedarikler ayniyat ve senetle yapılmakta, ilgili hükûmetlere borç kayıt edilmekteydi. Alman Ordusu tarafından evvelce hazırlanan seyyar fırınlar ve ekmekçi kolları birliklere katılarak çalışmaya başlamışlar ekmek ve benzeri ihtiyaçları karşılamışlardı.¹⁵⁰

Galiçya'da Dunajek Nehri üzerinde Almanlarca tamir edilen bir köprü.

¹⁴⁹ Birinci Dünya Harbi, VII nci Cilt, Avrupa Cepheci, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1967, s.99

¹⁵⁰ Birinci Dünya Harbi, s.100

Ganimetler

Düşmandan ele geçirilen ikmal maddeleri için Güney Ordusu Komutanlığı'ndan ve 9'uncu Menzil Müfettişliği'nden zaman zaman emirler geliyordu. Buna göre, ele geçirilen ikmal maddeleri boş dönen kol- larla en yakın ganimet toplama merkezlerine (bunlardan biri Podwysokie idi) gönderilecek, her tümende benzeri birer merkez açılacak, bunların işlemleri "ordu ganimet toplama subayı" ile anlaşarak yapılacak, o arada, Ruslardan geri alınan Avusturya malları Avusturya Hükûmeti'ne teslim edilecekti. Türk kuvvetlerinin aldığı ganimetlerinin kolordu tarafından toplanıp İstanbul'a gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Görevli olmayanların ve yabancıların kolordu bölgesinde bu işlere karışması yasak edilmişti. Ele geçirilen mallar arasındaki silahlara ve türlü küçük parçalara gerek- li dikkatin gösterilmemesinden bazı aksaklık ve zararlar ortaya çıktığını öğrenen Güney Ordusu Komutanlığı, önleyici tedbirler emretmiş, bu bakımdan kıtalara sorumluluklar ve görevler vermişti. Ayrıca, müeyyide olarak ödüller ve cezalar konmuş bulunuyordu. Ordu toplanma merkezle- ri Berzezany, Podwysokie, Pukow, Rohatyn ve Toneşi'de açılmıştı.¹⁵¹

Kasım 1916 Başlarında Şu Talimat Yayınlandı

1. Ele geçirilen bütün malların cins ve sayısı hemen Güney Ordusu'na bildirecek, bağlaşıklık orduların birlikte yaptığı muhaberelede alınan ganimetlerin paylaşılması ordu komutanlığınca emredilecektir.

2. Ele geçirilen malların ilgili hükûmetlere teslimi ordu teşkilatınca yapılacaktır. Bunlar kıtaların değil hükûmetlerindir. Ordunun onayı olmadan kıtalarca alıkonulmazlar. Hepsi, Güney Ordusu'nun 9'uncu Menzil Müfettişliği'ne veya en yakın Menzil Müfettişliği cephane ve yiyecek dağıtma ambarına teslim edilmeli, bu sırada gerekli belgeler alınıp verilmelidir.

3. Alman kıtalarına ait olup Avusturya-Macaristan ve diğer depolara teslim edilen malları veya Avusturya-Macaristan ve Osmanlı birlikle- riyle ilgili bulunup Alman depolarına teslim edilen ayniyat için Menzil Müfettişliği ve Güney Ordusu silah toplama subayı birlikte karar ve- rerek gerekli işlemler yapacaklardır. Türkiye'ye ait ele geçirilen mallar 9'uncu Menzil Müfettişliği'nin tutacağı ayrı çizelgelerle belirtilecektir.

4. Türk kıtalarınca ele geçirilecek Rus tüfek ve makineli tüfekleriy- le şehit, yaralı ve hastaların tüfekleri ve işe yaramayan tüfekler, oldu- ğu gibi ve acele olarak Güney Ordusu silah toplama subaylığına senet

¹⁵¹ Birinci Dünya Harbi, s. 100

karşılığı verilecektir. Bozulmuş olanlar, bu makam tarafından onartılıp birliklerine geri yollanacaktır.

5. Ganimet uçaklardaki aygıtlar ve avadanlıklar ile her türlü eşya, yazılı kağıt ve donatım iyi korunmalıdır. Uçakların kendi personeli tarafından tahribinin önlenmesine çalışılmalıdır. Düşen uçaklara, uzmanları gelinceye kadar kimse dokunmayacak, orduya bağlı subaylar ve erlerden bunların yanına ilk gelenler hemen koruma tedbiri alacaklardır. Başka yere götürülmeleri ve saklanmaları uçak birliklerine aittir.

9'uncu Menzil Müfettişliği her ayın 10'uncu günü orduya ve 15'inci Kolordu'ya göndereceği yazılarla Türk Başkomutanlığı'na yollanan ganimetlerinin cins ve miktarını bildirecektir.

Birliklerde, zayıt fazla olduğu için, er sayısından fazla tüfek vardı. Kolordu, bir denge yapmak üzere bunları seferi kadroya göre tüfekli erlere ve makineli tüfek, topçu, muharebe, ağırlık personeline dağıttırılmış, artan tüfekler Ekim 1916 başlarında kolordu ambarına teslim edilmişti.

Piyade tüfeği bakımından üç problem vardı. Yapılan incelemeye göre, zayıtın, giderilmesine karşılık kolorduda 15.000 piyade tüfeği bulunuyordu. Oysa Galiçya'ya 26 .000 tüfekle gelinmiş ve ayrıca takviye yapılmıştı. Bu durum erlerin silahlarına yeteri kadar ilgi göstermeyişleri şeklinde yorumlanmış ve değerlendirilmişti.

Öte yandan, Rus piyade tüfeklerinin namlu ve mekanizmalarında kullanılan çeliğin kötülüğü yüzünden çabuk kızıp şiştiği ve doldurma, boşaltma ile atış sırasında büyük zorluklarla karşılaşıldığı görülmüştü. Erlerin silahlarına karşı güvenleri sarsılmakta ve maneviyatı bozulmaktaydı. Ekim'in 15'inden sonra kolordu tarafından bir kurula yaptırılan incelemede kitalar ile bu kurul arasında görüş ve deneyleri ise, 19'uncu Tümen'in 4 Aralık 1916'da yazdığı raporda askerlerin silahlarına güvenlerinin olmadığını Çelikanı muharebesinde bir kez daha anlaşıldığını ve bu silahların mutlaka değiştirilmesi gerektiği bildiriliyordu.

Kolordu Komutanlığı ise verdiği karşılıklı değişirmek amacıyla yapılan bütün çabaların boşa çıktığını bildirmişti. Bu tüfeklerin mühim bir kısmının nişangâhlarının Türkçeleştirilmemiş olması da ayrı sorun ve zorluk ortaya çıkarıyordu. Bu durum zararlı sonuçlarıyla kolordunun dönüşüne süregelmişti.

Ordunun sağ yanının Gnilla Lipa ağzından başlamak üzere Bolsowce-Swistelniki-Pototory hattına çekilmesi dolayısıyla eylül ayı içinde geri

tesislerde ve hatlarda bazı değişiklikler yapmak gerekmişti.

6 Eylül 1916 gününden başlamak üzere Halcz-Swistelniki demir yolu işletmeye açılmış, hat uçları olarak Burustyn-Lipicadolna istasyonları kabul edilmişti. Bu hat üzerindeki bütün kıtaların ve Menzil Komutanlığı'nın ikmal merkezleri daha batıya kaldırılmış, ilk ağızda gerekli olmayan cephaneye, araç ve gereçlerin Lipicadolna-Dennia hattının gerisine taşınması 15'inci Kolordu tarafından emredilmişti.

Seyyar hastaneler Podwysokle, Czesniki, Danileze'de; 19'uncu Tümen erzak ambarları Huçişko ile Demnia'da, 20'nci Tümen'in Lipicadolna ve Zolcow'da kolordunun mühimmat, istihkam erzak ambarları ve Podwysokie'de faaliyete geçmişlerdi.

15'inci Türk Kolordusu'nun batısında bulunan 3'üncü Hasa Tümeni'nin bölgesindeki meskûn yerlerin, ayrıca, Güney ordusu karargâhı'nın merkezi olan Rohatyn kasabasının 15'nci Kolordu Lojistik teşkilleri tarafından işgal edilmemesi ordu komutanlığınca bildirilmişti.

Kolordu emirlerine göre; geri teşkilleri, büyük ağırlıklar ve hemen lazım olmayacak araç ve gereçler Narazjowka deresinin batısına geçirilmişlerdi.

Önceleri, Güney ordusunun ve Türk kuvvetlerinin harekâtı genellikle savunma muharebeleri olduğu için, lojistik tesisler ve hareketlerde fazla değişiklik olmuyordu.

Ağustos 1917 sonlarında lojistik tesisler çoğunlukla Huçişko, Çeşniki ve Pukow bölgelerindeydi. Tümen dağıtma ambarlarında her zaman birer günlük yiyecek bulunuyor, bunların ikmali ise Pukow ambarlarından yapılıyordu. Ayrıca, kolordu depo alayı (10'ncu Depo Alayı) Duplany'deki Grafberg ambarından ikmal edilmekteydi. Her zaman tümen ambarlarında birer ve kolordu ambarında iki, üç günlük stok vardı. Pukow ambarı Stryj veya daha gerideki 9'uncu Menzil Müfettişliği tesislerinden besleniyordu.

Kolordunun taşıt ve gaz maskesi ihtiyacı tam olarak karşılanmamıştı. Anlaşıldığına göre, 1916 yılı içinde kıtalardaki maske sayısı pek azdı. Bütün erlere verilmesi bir yana, eğitim için bile yeterli bulunamıyordu. 20 Aralık'ta ordudan gelen bir emirle yavaş yavaş ikmal edilmek üzere kadronun yüzde 5-10'u ölçüsünde gaz maskesi verileceği açıklanmış ve ihtiyacın bildirilmesi istenmişti. Sonuna kadar tam bir bütünleme yaptığı görülmemektedir.

Makineli tüfek bölüklerinin hareket kabiliyetlerinin arttırmak için Alman tipi arabalara ihtiyaç vardı. Türk tipindekiler 400 kilo taşımasına karşılık Almanlarınkiler 1.000 kilo taşıyorlardı. Bu sebeple az miktarda yerli araba ile iş görülmemekte 24 çift atlı araba, ayrıca, 8 binek ve 80 mekkari hayvan verilmesi gerekli bulunmaktaydı.

Kolordu, üst komutanlıklardan bu ihtiyacı sağlayamamış ve makine- li tüfek birliklerinin çektiği zorlukları giderememişti.

Aslında, bütün birliklerde canlı ve cansız taşıt noksanı. Bağlı bir- liklerden olan ulaştırma kıtaları oldukça iyi donatılmış ve görevlere ye- tişecek duruma getirilmişlerdi.

1917 yılı başlarında yem sıkıntısına çekilmişti. Arpa ve yulaf bazen hiç gelmemekte, genel olarak istihkaktan az verilmekteydi.¹⁵²

A-Barınma, yerleşme

Mevzilerde ve gerilerde barınma ve yerleşme bakımından zamanın imkân ve kuralları ölçüsünde insan ve hayvanlar için elverişli tedbirler alınmasına çalışılıyordu.

Kolordunun 17 Ekim 1916'da verdiği emirde; birinci hattaki alaylar ve birliklerin dışında kalan kıtaların, yeni tümen karargâhlarıyla tü- men ve kolordu ihtiyatların istihkâm, süvari, sıhhiye bölükleri ve bütün ağırlıkların, özellikle kış mevsiminde binalarda ve barakalarda veya sı- gınaklarda yerleşmelerinin usul tutulması bildirilmiştir. .

20'inci Tümen bir süre için geri alınmıştı. Tümen birliklerini de- netlemiş bulunan Kolordu komutanı, 9 Ekim'de orduya yazdığı raporda; yerleşme ve barınma durumlarını çok bozuk olduğunu belirtmişti. Ko- lordu komutanı erlerin portatif çadırda ve yaş toprak üzerinde yattıkla- rını; bu tümene ayrılan bölgedeki Kurzani ve Nadoroznioy köylerinin siviller ile Hofmanın Kolordusu birliklerinin işgalde bulunduğunu, bu durumun personelin sağlığına kötü etkiler yaptığını bildirerek, evlere yerleşmeye müsaade edilmesini veya baraka verilmesini istemişti. Öte yandan, kolordu komutanı diğer birliklerin durumlarını da iyi bulma- yarak; askerlerin yeraltı barınaklarında ve çadırda perişan durumda ol- duklarını belirterek bir an önce kurulmasını eklemiştir.

Alman Ordusu araç, gereç ve özellikle savaş sanayinde kullanılan ham maddelerin sağlanmasında sıkıntılı bir duruma doğru gitmekteydi. Bu bakımdan çok titiz ve tutumlu davranılması gerekiyordu. Genelkurmay

¹⁵² Birinci Dünya Harbi, s. 104

Başkanlığı'nda 31 Aralık 1916'da bu durumu belirten bir genelge yayımlanarak mevcut olan ve tedarik edilecek olan eşyadan tam ve usulüne göre faydalanılmasını, israfın kesinlikle önlenmesini, çok istekte bulunmak yerine mevcutlardan iyi ve tutumlu olarak yararlanmasını istemiştir.

1917 yılı Mayıs'ında, Fransa hareket alanındaki sıkışık durum dolayısıyla Cephane sarfiyatı artmış ve darlık baş göstermiş, bu sebeple Güney Ordusu'nun da tahsisleri uzatılmıştı. Başta topçu olmak üzere her çeşit atışların çok hesaplı ve tutumlu yapılması tahsisleri uzatılmıştı. Üst komutlarca ve gizliliğe büyük önem verilmesi koşuluyla emredilmiş, bütün birlikler uygulamada titizlik göstermişlerdi. Hatta bu buhranlı durum yüzünden yeterli ateş desteği sağlanamayacağını göz önünde tutan ordu komutanlığı, Ağustos 1917'deki ileri harekât sırasında "Zbrucz" nehri- nin doğusuna geçmekten vazgeçmişti.

27'nci İhtiyat Kolordusu kendisine verilen kamyon kollarıyla ihtiyacını karşılıyordu. Diğer kolorduların ihtiyaçları, ise, ordu komutanlıklarınca ileri ikmal noktalarına yollanıyor, oralardan da kolorduların mekkâre kolları taşıyorlardı. Yolların bir kısmının bozulması yüzünden orduya ait kollar, 27 Temmuz'dan itibaren kolordulara dağıtılmışlardı.¹⁵³

B-Sağlık Hizmetleri

Muharebelerin başından sonuna kadar bu hizmetler iyi yürütülmüş yalnız, zayıf büyük olduğu için ölümlerin ve yaralıların kaldırıp taşınmaları zor ve ağır olmuştu. Şartlara uygun olarak kademe kademe bütün sıhhi tesisler açılmış ve çalıştırılmıştır. Hastalar ve yaralılara durak yerlerinden sıhhiye bölüklerine kadar mekkâreleriyle¹⁵⁴ taşınıyordu, buradan gerideki tesislere gönderiliyordu.

Aralık 1916 tarihli bir talimata göre, 19'uncu Tümen sıhhiye bölüğü hasta ve yaralıları arabalarla Kurzani'deki dinlenme merkezine, oradan da otomobil ve öteki arabalarla Podoysosoki'ye yollanıyorlardı.

20'inci Sıhhiye Bölüğü'nün sevkiyatı, demir yolu ile doğrudan Pukow ve Rohatyn'e yapıyordu. Yaralılar çok olursa, 20'inci Tümen'ce hastanelere uğratılmadan Strj'e gönderiliyor, seyyar hastaneler yalnız 19'uncu Tümen'in ihtiyacına cevap veriyordu.

Her muharebede, hasta ve yaralı trenleri 24-48 saat içinde seyyar hastaneleri boşaltıyorlardı.

¹⁵³ Birinci Dünya Harbi, s.106

¹⁵⁴ *(Mekkâre) osmanlı ordusunda taşıma işlerinde kullanılan at, deve, katır gibi hayvanlara verilen ad; bu amaçla halktan ücret karşılığında kiralanan yük hayvanı.

Sihhiye bölüklerinin kırkar adet olan hasta taşıtları (araba) yetmediği zaman Tümenlerin ulaştırma kollarından, seyyar hastanelerden ve benzerlerinden faydalanılıyordu.

15'inci Türk Kolordusu'nun hasta ve yaralıları aşağıdaki nakahathane ve yurt içi hastanelerine gönderilmekteydiler.

9'ncü Menzil Müfettişliği kuruluşlarından "Stryj'deki Rozvadov Hastaneleri, Zambor'da bulunan Cilt ve Zührevi Hastalar Hastanesi, yurt içi kuruluşlarından Valbiç, Mezeriç, Paldoviç, Olmiç ve Niyotra'da ihtiyat hastaneleri, Trençin'de kaplıca ve hastane, Gotnig'de harp ve ihtiyat hastaneleri, ayrıca Viyana ve Budapeşte'de nakathaneler" vardı.

Kolordu baştabipliğinin 12 Aralık 1916'da yaptığı denetleme sonunda yayınlanan kolordu emrine göre; beslenme, giyinme genel olarak iyi görülmüştü. Birliklerin çoğunda toprak altı barınakları, temizlik ve çamaşır yıkama yerleri yapılmış, sıhhi tesisler ve özellikle kıta revirleri açılmıştı. Bazıları da açılmak üzereydi. Erlerin sağlıkları genellikle iyi bulunmuş, yalnız bir alayda iki tifüs olayı görülmüş ve kolorduca gerekli tedbirler alınmıştı. Kıtaların sıhhi malzeme ve temizlik eşyası ihtiyacı Avusturya Hükümeti tarafından ayniyat karşılığı sağlanıyordu.¹⁵⁵

15'inci Türk Kolordusunun Başarısının Yankıları

Bir yıldan fazla bir süre, Galiciya harekât alanında görev almış ve muharebe etmiş bulunan 15'inci Türk Kolordusu; bu bölgeye gönderilmesindeki siyasî, stratejik düşünce ve gerekleri ne olursa olsun, verilen muharebe görevlerini kahramanca yapmış, bağlı bulunduğu Alman Güney ordusu'na üstün ölçüde hizmette bulunmuştur.

Gerçekten, Türk kuvvetlerinin Avrupa cephelerine, bu arada Galiciya'ya gönderilmesi o zamanlar içten içe bir tartışma konusu olmanın geri kalmamıştı. Savaşın sonra da, askerî yazarların bu eleştirme ve tartışmaları devam ettirdikleri görülmektedir. Türk Genelkurmay Başkanı Mareşal Çakmak, 1916 yılında Türk Halk Akademisi'nde verdiği konferansta, genel olarak düşüncelerini şöyle anlatıyor.

"Çanakale'den düşman çekildikten sonra, İngilizler, boş kalan Türk kuvvetlerinin Mısır'a gönderileceğini hesap ederek oradaki kuvvetlerini 300.000'e çıkardılar. Kanalda ve çölde daha sıkı tertibat aldılar. Ruslar da bu kuvvetlerin kendi üzerine yöneleceğini umuyorlar, azar azar gelecek Türk kuvvetlerini toplanmaya vakit bırakmadan yemek istiyorlardı.

¹⁵⁵ Birinci Dünya Harbi, s. 109

Enver Paşa'nın görüşüne gelince; Suriye'ye büyük kuvvetler gönderilemez çünkü çölden beslenmeleri lazımdı. Öte yandan, Kress Paşa bir tümen istediğinde 14'üncü Tümen'in Halep'e taşınması başlamış, Kütilamare'de Tavshend kuvvetleri sarılmış, yeni gelen İngiliz kuvvetleri de durdurulmuştur. İran'da Kirmanşah elimizdedir. Doğuya gelince, Rusların yanlarında yaptıkları baskı durdurulmuş olup burada büyük bir tehlike yoktur. Bununla birlikte durumu tehlikeli gören 3'üncü Ordu Komutanı Mahmud Kâmil Paşa, İstanbul'a giderek Enver Paşa'dan kuvvet istemiş; kendisine "Gerekirse Sivas'a kadar çekilebilirsin," şeklinde cevap verilmişti.

Başkomutan vekili, böylece, kesin sonucun Avrupa'da alınacağı kanısını belirtmiş bulunmaktadır. Gerçekten Çanakkale'den çıkan kuvvetlerin İzono veya Galiçya'ya gideceği söylentileri dolaşıyordu. Enver Paşa bu kuvvetlerin Orsova'da kesin sonuç yerinde kullanılmasını Falkenhayn'a teklif ettiği zaman: "Kuvvetleriniz istirahat muhtaçtır. Sız sınırlarınızı savununuz, yalnız İngiliz kuvvetlerini bağlamak için Mısır'a bir taarruz yapılmasını kabul ediyorum karşılığını almıştır."¹⁵⁶

Mareşal Fevzi Çakmak kendi görüşü olarak: "Bu kuvvetlerin İzono'da kullanılması faydalı idi. Zira İtalyanlar, Türkiye'yi bölüşmek için muharebeye girmişlerdi. Alman tümenlerince perişan edilen İtalya ordusu Türk kuvvetleri karşısında muharebe dışı edilerek birçok Alman kuvvetlerinin taarrufu sağlanır, başka bölgelerde sonuç aranır. Bu olmasa Kilikya ve Halep bölgelerinde kullanılmaları uygundu." demektedir.

Alman Genelkurmay Başkanı Falkenhayn'ın düşünceleri ise yayınlamış bulunduğu hatıralarda şöyle belirtilmektedir.

"1916 Ağustosunun ilk yarısında Mareşal Hindenburg'un emrine yeniden altı tümen verilmişti. Bunlardan ikisi batıdan gelmekle, dinlenmeye muhtaçsa da Ruslara karşı gerektiğinde kullanılabilirdi. Diğer ikisi doğu ve batıdan alınan bazı birliklerle yeniden kurulmuştu. Ayrıca ikisi de Türk Başkumandanlığı tarafından 1916'da Avrupa cephelelerinde kullanılmak üzere yollanan Türk tümenleriydi. Bunlar İngilizlerin Çanakkale den çekilmesinden sonra, Avusturya Başkumandanlığınca kabul edilmemişlerdi. Bu başkumandanlık kendi cephesi için herhâlde çok yararlı olacak ve maneviyatı pek sağlam bulunan bu kuvvetlerin Türk Başkumandanlığı tarafından yeniden teklif edilmesini de dıraksama ile karşılamıştı. Eylül ve Ekimde Doğu Galiçya'da yapılan muharebelerde bu tümenler Güney Ordusu bölgesinde olağanüstü değerde yardımcı kuvvet görevi yapmışlardı."¹⁵⁷

¹⁵⁶ Birinci Dünya Harbi, s. 75

¹⁵⁷ Birinci Dünya Harbi, s. 76

Türk kuvvetleri hakkında diğerk bir düşünceye Alman Hükûmeti ve saik mahzeni tarafından 1916 yılında yazılan “Şark’ ta Hudut Muharebesi” başlığı altındaki eserde rastlanmaktadır. İlgili bölümde; “Ağustos-Eylül 1916’ da Galiciya’ daki durum, Ruslara yararlı olarak gelişmekteydi. Ayrıca Çar, Bukovina’ yı Romanya’ ya katmaya söz verdiğinden, artık bu ülkeye güvenilemiyordu. Türkiye, sürekli olarak bağlaşıklar devletlerle birlik olma eğilimi gösteriyorsa da fazla yararlı olmayacağı düşünölmekteydi. Avusturya-Macaristan Genelkurmay Başkanmandanlığı Türkiye’ nin Karadeniz’ de Odesa üzerinden veya Kafkasya’ da muharebeye karışmasını istiyordu,” denilmektedir.¹⁵⁸

Çanakkale’ den tasarruf edilen Türk kuvvetlerinin kullanılması bakımından Mareşal Liman Von Sanders’ in düşünceleri de ayrı bir özellik taşımaktadır. Von Sanders’ in yazdığı “Türkiye’ de Beş Sene” adındaki eserde Galiciya’ ya Türk kuvvetleri gönderilmesine başından beri karşı olduğu söylenmiştir. Sanders; Avrupa’ ya gidecek birliklerin muharebelerle yıpranmış bulunan ordudan seçilen personelden seçilmesinin geride kalan birlikler için zararlı sonuçlar doğurduğunu belirtmiştir. Sanders’ e göre bütün Türk kuvvetlerinin, Türk ülkesinde görevlendirilmeleriyle hem Almanlar ve hem de diğerk İttifak devletlerin kesin sonuç açısından daha kârlı çıkabileceklerdi.

Bütün bu görüşler ve düşünceler gösteriyor ki Galiciya’ ya Türk kuvvetlerinin gönderilmesindeki gereklilik ve gereksizlik devletin genel politikası içinde incelenmesi ve tartışılması gerekir.

15’ nci Türk Kolordusunun Galiciya’ da görevlendirilmesi sebebi ne olursa olsun, muharebelerdeki başarıları çok parlaktır. Kolordunun kahramanlıkları ve zaferleri, dünya harp tarihine altın bir yaprak eklemiştir.¹⁵⁹

Hatırat 17: Dönüş

Türkiye’ ye sevkıyat başlamıştı. Fakat günde en fazla bir tren sevk edildiğinden bu iş epeyce uzayacaktı. Eski mevziler civarında Ruslardan kalan ve işe yaramayan top, eski tüfek gibi ganimet toplayarak Türkiye’ ye sevk etmekle beraber tahta, ağaç gibi şeyleri de civar köylülere verecektik. Tümenine Hoçıska’ da kaza neticesinde evi yanan birkaç evin sahibini çağrttık, kendilerine inşaat malzemesi vereceğimizi söyledik. Sevindiler, memnun kaldılar. Ertesi gün birer ikişer araba ile müracaat ettiler ve ağaçları yüklediler. Bu malzeme esasen Avusturyalılara ait olduğu için senet sepet istemiyorduk.

¹⁵⁸ Birinci Dünya Harbi, s. 112

¹⁵⁹ Birinci Dünya Harbi, s. 76

Ama burada durum tersine imiş. Yani onlar bizden hem malzeme alıyorlar, hem de bunların kendilerine verildiğine dair resmi mühürlü ve Almanca yazılmış birer senet istiyorlardı. Bu bize göre garip bir uygulama idi.

—Ne yapacaksınız bu senetleri? dedik.

—Ne yapacaksınız ne demek teğmen, yarın Avusturya jandarması gelir de Hükûmete ait inşaat malzemesi ile evlerimizi yaptığımızı görürse bizi yakarlar. Bak siz buradan geçip ileri doğru gittiniz bıraktığımız mallara elimizi sürdük mü?

Dedikleri gerçekten doğru idi. Cepheye birçok yıkılmış ev varken hükûmetin izniyle verilen malzemedan başkasını almağa kimse cesaret edemiyordu.

Fakat hem malzeme, hem de iuste senet vermek bizim anlayacağımız şeylerden değildi.

—Siz bilirsiniz, dedik, biz senet vermeyiz. Herifler hiç tereddüt etmediler tahtaları arabadan indirmeğe başladılar. Baktık başka türlü almalarının imkânı yok, nihayet ayrıca resmi mühürlü bir de senet vermeğe razı olduk.¹⁶⁰

Şehitlere Karşı Son Vazife

Demniya, Podviski ve Hoçisko mıntıkasında bir hayli şehitlik vardı. Bunlardan Podviski'dekilerinin mezarlarını kolordu ve on dokuzuncu tümen Türkiye'ye hareket etmeden yaptırmış ve güzel kitabelerle süslemişti. Hoçisko ve Demniya'dakilerini yaptırmak bize düşüyordu. Elimizde çimento, taş bol olduğu için kabirlerin etrafını duvarlarla çevirdik. Üzerlerine beton tabakalar koyduk. Hoçisko'dakinin ortasma sütunlu ve kubbeli güzel bir abide yaptık. Zarif bir sütlü yazısıyla abidenin ortasındaki taşta şu kitabeyi yazdırdık:

“EYYOLCU! ONİKİ AY DÜŞMANIN ACANSİPERANEGÖĞÜS
GERDİKTEN SONRA ONU KENDİ VATANINA KADAR KOVAN
YİRMİNCİ TÜRK TÜMENİNİN AZİZ ŞEHİTLERİNİ HÜRMETLE
SELAMLA! VATAN İÇİN VATAN HARİCİNDE HAYATLARINI
KAYBEDEN BU KAHRAMANLARIN RUHLARINA FATİHA
GÖNDER!”

Bilmem yerine konduğu ve bizim Galiçya'yı terk ettiğimiz günden sonra bu kitabeyi okumak kimlere nasib oldu? Yoksa birçok karışıklıklar ve ihtilallere sahne olan o yerde bunlar da yıkılıp gitti mi? Fakat ne olursa olsun şu muhakkak ki, biz oradan ayrılmadan üstümüze düşen görevi, şehitlerimize olan son saygımızı ifâ eylemiştik.¹⁶¹

¹⁶⁰ Yazman M.Şevki a.g.c s. 188

¹⁶¹ M.Şevki Yazman, a.g.c, s 189

Galiçya Topraklarında Yatan Türkler Hakkında Bir Değerlendirme

I. Dünya Savaşı döneminde, Krakow Müstahkem Mevkii, Avrupa'daki benzerlerinin en kuvvetlilerinden biriydi. Ancak savaşın seyri, Krakow'un doğusuna düşen bölgede 1914 yılında Ruslarla yapılmış bazı ufak tefek çatışmaları hesaba katmazsak eğer, aslında Krakow Kalesi'ni iyice cephe gerisinde bırakmıştı.

Buna karşın hastaneleri tüm savaş boyunca faaliyetlerini sürdürdü; Avusturya-Macaristan'ın, Almanya'nın ve de Osmanlı İmparatorluğu'nun savaştığı hemen hemen her cepheden yaralı askerler bu hastanelere getirildiler. Dolayısıyla 1916–17 arasında, 15'inci Türk Kolordusu'ndan bazı askerlerin yolu da Krakow'a düştü. Ne yazık ki, bunlardan bir kısmı bir daha yurtlarına dönmeden Krakow'da öldüler. Bunun üzerine, dönemin Krakow kenti yöneticileri, Krakow'un en eski ve en büyük "mezarlığı" olan Rakowicki Mezarlığı'nda Türk askerleri için özel bir "Müslümanlar bölümü" ayırma kararı aldı. Buraya defnedilmiş Türk askerlerinin sayısının ne olduğu, ne yazık ki, bilinmiyor. Bu konuda tek bildiğim; Türkiye Cumhuriyeti Varşova Büyükelçiliği'nin (XX. yüzyılın 50'li yıllarında) mezarların ne durumda olduğunun kendisine bildirilmesi için Mezarlık İdaresi'ne resmi bir başvuruda bulunmuş olduğudur. Türk Büyükelçiliği'nin aldığı yanıtta, o dönemde (yani 50'li yıllarda) en az 10 Türk askerinin gömülü bulunduğu, topraktan yapılma ve bakımsız mezarlar olduğu bildirilmiştir. Bütün bu yazışmalar arşivlenmediği için, Türk Büyükelçiliği'nin söz konusu bu mezarları koruma yolunda bir adım atıp atmadığını bugün için söylemek zor. Ancak şurası kesin ki, bu mezarlar bakımsızlık sonucu tümenden yitip gitme noktasına gelmiş, terk edilmiş mezarlar olarak kabul edilip kanunen tavsiye edilmişler ve yerlerine günümüze kadar korunmuş Katolik mezarları yapılmıştır.

1996 yılına gelindiğinde, o dönemde Türkiye Cumhuriyeti Varşova Büyükelçiliği'nde görev yapmakta olan askerî ataşe Yarbay Sabri Doğan, 15'inci Kolordu'nun Polonya topraklarına gömülmüş askerlerinin mezarlarının, olanaklar elverirse hepsinin, yerini bulmak amacıyla konuyla ilgili araştırmaları yeniden başlatmıştır. Yarbay Doğan'ın yürüttüğü bu araştırmaların neticesinde, Rakowicki Mezarlığı'na 1916–19 yılları arasında en azından on Türk subayı ve askerinin gömülmüş olduğunu belirlemek başarılı olmuştur. Ne var ki, yukarıda açıklanan nedenlerden ötürü, bu kabirlerin mezarlıktaki yerleri tam olarak tespit edilememiştir. (zira Katolik mezarlığı "Müslümanlar bölümünü" tümenden

“yutup” içine almıştır). Rakowicki Mezarlığı’nda I. Dünya Savaşı’nda Avusturya-Macaristan Ordusu’na bağlı olarak görev yapmış Bosnalı Müslüman askerler için de bir bölüm vardı ve bu bölüm bütünlüğünü günümüze kadar koruyamamışsa da, üzerine yeni definlerin yapıldığı yegâne bölümdü. Türk Büyükelçiliği, Mezarlık İdaresi ve Krakow Tarihi Eserleri Koruma Müdürlüğü ile anlaşarak buraya üzerinde Türk bayrağı ile Lehçe ve Türkçe olarak “Galiçya cephesinde şehit olan Türk Askerlerinin anısına 1916–17” ifadesinin yer aldığı sembolik bir mezar taşı yaptırdı.

1996–97 döneminde Beata Nykiel ve Yarbay Doğar ile sürdürdüğüm, yukarıda sözü edilen arşiv ve arazi araştırmaları, 15’inci Kolordu’dan üç Türk askerinin de Przemysl Müstahkem Mevki’sine gömülmüş olduklarını ortaya çıkarmıştır. Bu askerlerin kesin ölüm tarihlerinin ve mezarlarının yerlerinin tespiti, ne yazık ki, mümkün olmamıştır.¹⁶²

Mustafa Kemal Paşa’nın Değerlendirmesi

Mustafa Kemal Paşa’nın 14 Temmuz 1918’de Elbogen’e bir gezintide Matmazel Brander ile Trablusgarb, Balkan ve I. Dünya Savaşları hakkındaki değerlendirmesi şöyledir.

“... Matmazel Brander Türk ordusuna alâka duyar gibi görünüyordu. Bana ordularımızın sayısı ve mevcutları hakkında sual sormuştu;

“Bu beni çok şaşırtıyor!” demişti. “Türkiye 9 yıldan beri hiç durmadan harp ediyor. Bir harpten sonra diğeri onu takip etti değil mi? Türk-İtalyan harbi, Balkan harbi ve sonra da 4 yıldır süren bu Cihan Harbi. Türkiye’nin her türlü kaynağının, özellikle ordunun hemen hemen tükenmiş olduğu düşünülebilir! Harp sahalarında öldürmek için bu kadar insanı nerede buluyorsunuz?”

O zaman kendisine dedim ki:

“Öyleyse bana müsaade edin de size izah edeyim: Türk-İtalyan harbi sırasında Türkiye kendi kuvvetlerini kullanamadı. Biliyorsunuz ki İtalyanlar harp ilan etmeden bizi yakaladılar. Deniz yolunu kestiler. Osmanlı Afrika’sı, ordusuz İtalyan kuşatmasına bırakıldı. İtalyanlar, hiç mânasız, Trablugarb’ı, Bingazi’yi, Derne’yi ve Akdeniz kıyısı şehirlerini işgal ettiler. Şayet İtalyan silahlı kuvvetleri bir sene boyunca, baştan barışa kadar dövüşülse onları döven düzenli ordu değildi, hayır matmazel bunlar sadece çöl bedevilerinin başındaki birkaç Türk kumandanıydı.

¹⁶² Piotr Nykiel, Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği Kültür-Basın-Tanıtm Atasesi II. Katip Ankara, 23 Eylül 2001

Bizzat ben oradaydım ve Cyrenaique Derne kuvvetlerine kumanda ediyordum. Görüyorsunuz ki, Matmazel, bu harp'te Türk ordusuna hiç dokunulmamıştır.

Balkan harbi ise Türk ordusunun katıldığı bir harp değildir. Bu bambaşka bir şeydi, bir bozgundu! Fakat Türk ordusunun bozgunu değildi, hayır hiç değil, bu Türkiye'deki eskinin yıkılması, Türk ordusunun başındaki bilgisiz kumanda heyetinin geri çekilmesiydi. Balkan kuvvetleri, bu harbin sonuçlarını, o dönemde Türkiye'ye hâkim olan şahısların bilgisizliğine borçludur. Denilebilir ki bu harp Türkiye için sürprizdi. Ordu birleşebilmek ve bir plana göre toplanabilmek için yeterli zaman bulamamıştı. Öncü birlikleriyle düşman hücumları karşılanmıştı.

Büyük ve hakiki Türk ordusu teşekkül ettirilememişti. Öyle zamanlar olmuştu ki, milleti orduya çağırarak yerine birlikler terhis edilmiştir. Bütün iktidarı ellerinde tutan birkaç şahsın bilgisizliği, cesaretle müdafaa edilebilecek kabiliyetten ve kabiliyette olan bir orduyu kullanamadan, memleketin en kıymetli kısmını düşmana ikram etti. Bugünkü harp çıkmadan önce, Türkiye'nin yeniden eski durumuna gelmesi için, sadece bir sene bulunduğu bir hakikattir. Böyle kısa bir zamanda büyük bir şey yapılamayacağı aşikârdır. Fakat her şeyden kuvvetli olan zaman, gençliği eskinin yerine geçirmek için, olay olarak uygun zamanı sağlamıştı.

Genç bir subay olan Enver, Avrupa Türkiye'sinin kaybının bir neticesi olan donuk dönemden faydalanarak Harbiye Nazırı olarak Osmanlı ordusunun başına geçti. Orduya ilk ve en büyük hizmeti, orduyu o eski kumaş parçalarından kurtarması olmuştur. Aklın eline geçtikten sonra, ordu öylesine çabuk çehresini değiştirdi ki, Çanakkale'de İngilizleri yenerek, Galiya'da Avusturyalılara yardım ederek, Makedonya ve Romanya'da müttefiki ordularla muzafferane işbirliğinde bulunarak kıymetini çabucak göstermede gecikmedi.

Kısacası Matmazel, eğer Türkler bu umumi harbe girmemiş olsalardı, müttefiklerin lehinde görünen bugünkü askerî durum tam tersini gösterirdi diye iddiada bulunmakta bir mahzur görmüyorum.

Türklerin Çanakkale'deki zaferlerini gördükten sonradır ki, Bulgaristan Türk dostlarıyla beraber harbe girmek lüzumuna inanmıştır.

Eğer Hindenburg Türk ordusunun yardımıyla Galiya dağlarında ilerleyen Rus hücumlarını geri çevirmeseydi, Hindenburg, Hindenburg olamazdı.

Eğer Kafkasya'da, Mezopotamya'da, Filistin'de nihayet bütün Türkiye hudutlarında, Türk ordusu önündeki Rus, İngiliz ve Fransız kitlelerini tutmamış olsaydı ve eğer Türkiye memleketinin bazı kısımlarını feda etmeseydi, Alman ordusunun bugünkü gibi dayanabilmesine inanılır mıydı? Matmazel, hayır! Bu hakikatin Türklerin büyük bir kısmı tarafından bilinmemesi ne kadar esef vericidir!¹⁶³

12.000 Türk Kahramanının Kanı

Doğu Ordusu Başkomutanlığı ile Avusturya-Macaristan Ordular Grubunun ve nihayet 15'inci Türk Kolordusu'nun bağlı bulunduğu Alman Güney Ordusu Başkomutanlığı'nın son günlük emirleri bu üstün başarıların eşsiz belgeleri olup Alman Güney Ordusu Komutanlığının 13 Haziran 1917 gün 12321 sayılı günlük emri aşağıdadır:

"15'inci Osmanlı Kolordusu Alman Güney Ordusu içinde hemen 10 aylık bir harekâttan sonra, bu ordunun kuruluşundan çıkıyor ve çıkarırken arkasından pek acı surette hissölunacak bir boşluk ve daima şükran ile anılacak, hiçbir zaman solmayacak bir hatıra bırakıyor.

Kolordu buhranlı bir zamanda, Doğu Galiçya harekât alanına geldiğinde sevinçle selamlanmıştı. Çünkü *Türk milletinin ve Türk Ordusunun yüzyıllara dayanan kahramanlıklarla dolu tarihinin zengin sayfalarında yansıyan ün ve şan destanları buralarda biliniyordu. Türk askerinin sarsılmaz cesareti ile kudret ve savaştaki ustalığı; Türkün dosta karşı bağlı, düşmana karşı amansız kahramanlık seciyesi, bütün bu şan ve şeref özellikleri 15'inci Kolordunun zafer ve başarılarının öncüsü olmuştur. Kolordu, milletinin bu tarihî ününü pek parlak bir surette yenilemiş ve belgelemiştir.*

15'inci Kolordu, dört büyük kanlı boğuşma ile üç muharebede ateşle, ölümlü uğraşarak sayıca üstün düşmanın bütün hücumlarını püskürttü, muharebe icabı bazen bırakmak zorunda kaldığı araziye yılmaz karşı hücumlarla geri aldı ve düşmana en ağır zayıyatı verdirdi. Ne zaman ki, yeni kazanılan cephenin daima mevzii olarak tutulmasına karar verildi, Kolordu'ya öyle bir bölgeyi emniyet ettim ki, bu mevziin kilidi idi. Bütün ordunun bulunduğu hatta durabilmesi, Türklerin güvenli eline verilen bu kilidin korunmasına bağlı idi. Kolordu bu görevi de pekiyi

¹⁶³ Prof. Dr Afet İnan M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991

başardı. Sert bir kışın çok ağır etkilerine, yabancı bir ülkenin her adımında gösterdiği büyük zorluklara ve dikkatli düşmanın karşısında her an uyanık bulunmak zorluğuna rağmen, kolordu kendisine emanet edilen bölgeyi o kadar güzel tahkim eyledi ki Türk mevzileri harbin her türlü isteklerine karşı yararlı duruma geldiler. Burada, düşmanın her taarruzuna kayıtsız şartsız göğüs gerilebilir. Kolordu, bu tahkimat ile uğraşırken aynı zamanda bazı düşman taarruzlarını da geri atmış, ayrıca genel duruma uygun hatların ele geçirilmesi için kendiliğinden baskınlar, şiddetli hücumlar yapmış ve bunlarda da başarılı olmuştu. Bir Alman Ordu Komutanlığı'nın emri altında bulunan kolordu aynı zamanda Alman, Avusturya-Macaristan kıtalarına da komuta etmiş ve bunlar bazen bir tümeni bile geçmişti. Yerinde şiddet, azim, irade komutanların ve erlerin birbirine güvenleri sayesinde il ve milliyet değişikliğinden doğan zorluklar da yenildi.

Böylece Türkler eski ve şerefli sancaklarına yeni taçlar ekleyerek ülkelerine dönüyorlar. Fakat onların sadece buradaki kahramanca savaşmaları değil, belki ondan daha ziyade, sadık silah arkadaşlığımızın ölümsüz izleri üç büyük milletin geleceğine kadar kök salacaktır. 12.000 Türk kahramanının kanı, Galiciya toprakları üzerinde boş yere akmamıştır. Binlerce silah arkadaşının yan yana, omuz omuza savaşması ve harbin bütün zorluklarına göğüs germesi boşuna değildir. Birlikte akan kanlar karşılıklı olarak sonsuz güven duygusu vermiş ve her birimizi diğerinin hayat, bağımsızlık ve gerçeğin destek ve savunucusu durumuna getirmiş, bizi şu kesin sonuca ulaştırmıştır ki aramızdaki soy, din ve uygarlık farkları ortak savaş faziletimiz ve hükümdara, millet ve ülkeye karşı aynı bağlılık sayesinde kolayca ortadan kaldırılabilir. Burada esası kurulan kan kardeşliği milyonlarca Türk, Alman, Avusturyalı ve Macar'ın yüreğinde sonsuzluğa kadar yaşayacak ve bağlaşıklık devletlerin geleceğini yalnız bu cihan savaşının sonucuna kadar değil, daha ilerde ve uzak yarınlara kadar muhafaza ve temin edecektir. İlerde müttefik milletlerden herhangi biri, ne zaman imkân ve hayat koşullarında bir sıkıntıya düşerse, o zaman Kuzey Denizi kıyılarından ta Basra Körfezi'ne kadar olan yurtlarda kendine bağlı yardımcılarının oturduğunu bilecek ve görecektir.

Diyelim ki, bu sonsuzluğa kadar sürsün ve Güney Ordusuna nasip olan tezahürler savaşın tazeleyip belgelediği dostluk ve bağlılığı yüzyıllar boyunca devam ettirsin... Nihayet, Ulu Tanrı'dan dilerim ki cesur,

kahraman ve sadık 15'inci kolordunun bütün mensupları bundan böyle hep başarılar ve şanlar içinde yaşasın.”¹⁶⁴

Diğer komutanlıkların uğurlama yazıları da şunlardı.

Doğu Ordusu Başkomutanlığı

Genel Karargâh

12. 06. 1917

15'inci Osmanlı Kolordu-yu Hümayunu Kumandanı Mirliva Cevat Paşa Hazretlerine

Gösterdiği cesaret ve göreve bağlılığından dolayı 15'inci Türk kolordusuna, emir ve komutasını üzerime aldığım harekât alanından ayrıldığı şu sırada, sonsuz teşekkür ve takdirlerimi bildiririm.

Rusların sayıca çok üstün kuvvetlerle Narajowka, Zlota Lipa, Brzezany dolaylarında yaptıkları meydan muharebesinde, yiğit kolordu olanüstü cesaretle direnmiş ve karşı taarruzlarla bozguna uğrayan düşmanı takip etmişti. Bundan sonra Mieczyszcow ve Dziki-Lany çevrelerinde giriştikleri muharebelerde Ruslar aynı yenilgiye uğradı. Kolordunun daima uyanık bulunan tecrübeli askerleri kuvvetli mukabeleleriyle bu taarruzları da tam olarak püskürttüler.

Doğu cephesinde, bu derece benzersiz olarak yaptığı muharebelerle savaş yeteneğini göstermiş ve ispat etmiş bulunan bu kolordudan ayrılışıma üzgünüm. Cesur kolordunun bütün subay ve erlerine, bundan sonra da, yeni bulunacakları muharebe alanlarında başarılarla ulaşmalarını dilerim.

Bavyera Prensi Leopold Mareşal

*Doğu Ordusu Başkomutanı*¹⁶⁵

Avusturya-Macaristan Böhm Ermolli

Ordular Grubu Komutanlığı

Sayı: 3589 27 Haziran 1917

15'inci Osmanlı Kolordusu Kumandanı

Cevat Paşa Hazretlerine

15'inci Türk Kolordusu savaş bölgemden ayrılıyor. Kolorduyu çok üstün zevk ve idare eden komutanına şu vesile ile özel teşekkürlerimi bildiririm.

¹⁶⁴ Birinci Dünya Harbi, VII'nci Cilt, s.114

¹⁶⁵ Birinci Dünya Harbi, VII'nci Cilt, s.115

Parlak, benzersiz icatlarıyla özellikle silah arkadaşlığına bağlılığı ile yüzyıllardan beri denenmiş bulunan Türk askerleri, Ordular Grubu tarihine yazdığı pek şerefli sahifelerle unutulmaz bir yer tutacaktır.

Kazandıkları sonsuz ve derin güven ve övgülerin bütün subaylara ve erlere duyurulmasını yüksek şahsınızdan rica ederim.

İyi dileklerim kolorduyu yeni yolu üzerinde de izleyecektir. Bundan sonra da daima yolu açık olsun ve şanlı sancağı yeni zaferler, seçkin başarılarla dalgalansın.

Böhm Ermoli

*Ordular Grubu Komutanı.*¹⁶⁶

¹⁶⁶ Birinci Dünya Harbi, VII'nci Cilt, s.115

ALTINCI BÖLÜM

GALIÇYA KAHRAMANLARI

Gaziantep'li Tahir Çavuş

17 Eylül 1916 tarihinde on saat süren korkunç bir bombardımandan sonra, ileri hat siperlerimize Rus askerleri girmeyi başarmıştı. Karşı saldırı emri verildi.

O saldırı anında Gaziantep'li Kasap Cello oğullarından Tahir Çavuş, vuruşmanın heyecanı içerisinde farkına varmadan takip ettiği Rusların ortasında kalmış, Ruslar tarafından çevresi sarılarak canından değerli bildiği silahı elinden alınmıştı.

Tahir Çavuş, teslim olma utancını bir türlü kabul edemedi. Ani bir hareketle belinde taşıdığı Macar bıçağıyla kendisini götürmek isteyen Rus askerlerinin üzerine atladı. Kanlı bir boğuşmadan sonra kaçmayı başarırken ağır yaralanmıştı.

Tahir Çavuş Rusların süngüleriyle delik deşik olan karnından çıkan bağırsaklarını tutarak perişan bir biçimde Türk mevzilerine dönmeği başardı ise de ağır yaralı olarak gönderildiği hastanede şehitlik makamına ulaştı.¹⁶⁷

Tahir Çavuş Gaziantep'ten yola çıkmış, ismini bile gittiğinde öğrendiği Galiçya'da eski atalarının at koşturduğu topraklarda şehit olmuştu.

Borazancı Hasan Onbaşı

Osmanlı birlikleri 3 Eylül sabahı, güneş doğarken Rusların büyük saldırısıyla karşı karşıya gelmişlerdi.

¹⁶⁷ Süleyman Nazif, Galiçya, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1979, s. 80-82
Bu bölümde okuyacağımız gerçek kahramanların hikayeleri Süleyman Nazif'in adı geçen kitabından sadeleştirilerek alınmıştır.

Düşmanın saldırısı bizim sağ yanımıza ve daha güneyde bulunan Alman tümeninin cephesine karşı idi.

Savaşın en kızgın bir anında Alman cephesine karşı üç Rus süvari bölüğü hücumla kalkmıştı. Bu süvariler kısmen Osmanlı bataryaları tarafından dağıtılmışlarsa da, bir kısmı ormanların koruyucu gölgesine sığınarak Almanlara yaklaşmayı ve bir Alman sahra topçu takımını ele geçirmeyi başarmışlardı.

Kazaklar, topları ele geçirince hemen koşum hayvanlarına binmiş ve Alman erlerini de önlerine katarak geriye götürmeye başlamışlardı.

Bu sahneyi gören 13'üncü bölüğün takım komutanı Yozgat'lı Mustafa Sabri Efendi yanında duran Borazancı Onbaşı Hasan'a, Alman topçu takımıyla Kazakları göstererek:

—Hasan, bunların böyle götürülmesine razı olacak mısınız? dedi.

Hasan, gözlerini Rus Kazakları'na dikmiş bir hâlde yanında bulunan mangasına, yiğit bir eda ile:

—Haydi, arkadaşlar ne duruyorsunuz, dedi:

Mustafa Sabri Efendi bu cesur onbaşının sırtı okşayarak:

—Haydi, yiğidim göreyim seni, Almanları sizden başkası kurtarmaz! sözleriyle yüreklendirdi. Hasan Onbaşı, o anda seyre değer bir aslan kesilmişti. On arkadaşının önüne düştü, ağaçlar arasından, kuytu yerlerden ilerlemeğe başladılar. Soğukkanlılıkla çevreyi kontrol ederek ilerliyorlardı. Düşmana yaklaşınca hepsi birden yere yatarak şiddetli bir ateşe başladılar. Kazaklar beklemedikleri bir baskına uğramışlardı. Bu kargaşada hayvanlar yere devrilmiş, toplar hareketsiz kalmıştı. Sağ kalan iki Alman eri şaşkınlıkla çevreye bakıyorlardı.

Hasan birden ayağı kalktı, ilerledi. On yiğit arkadaşı ile topları yakınındaki dereye doğru sürüklemeye başladı. Bu esnada 20'inci Tümen Süvari takım subayı yanında 18 atlı ile yardımlarına yetişti. Kazaklar ava giderken av olmuşlardı. Mızrakları ve sağ kalan bir atları ele geçirilmişti. Hasan Onbaşı ve arkadaşları, dereye kadar sürükleyerek indirdiği topların başında, Almanlar tarafından koşum hayvanı gönderilinceye kadar beklediler.

Fedakâr Hasan o gün Alman ve Avusturya nişanlarıyla ödüllendirilmişti.

Hasan Onbaşı ile yanında bulunan kahraman arkadaşlarının künyeleri şöyledir:

*63'üncü Alay, 4'üncü Tabur, 13'üncü Bölük, Haymana ilçesinin Kesik Kavak Köyünden ve Çakal oğullarından Onbaşı Musa oğlu Hasan.

*63'üncü Alay, 4'üncü Tabur, 13'üncü Bölük, Onbaşı Hüseyin oğlu Sadettin, Akdağ Madeni.

*63'üncü Alay, 4'üncü Tabur, 13'üncü Bölük, erlerinden Hasan oğlu Mehmed, Menemen.

*63'üncü Alay, 4'üncü Tabur, 13'üncü Bölük, erlerinden Mehmed oğlu Memiş, Bandırma.

*63'üncü Alay, 4'üncü Tabur, 13'üncü Bölük, erlerinden Ömer oğlu Alâettin, Şile.

*63'üncü Alay, 4'üncü Tabur, 15Bölük, erlerinden İbrahim oğlu Ömer, Gebze.

*63'üncü Alay, 1'inci Tabur, 2'inci Bölük, erlerinden onbaşı Osman oğlu Yusuf.

*63'üncü Alay, 1'inci Tabur, 1'inci Bölük, erlerinden Veli oğlu Osman Tavas.

*63'üncü Alay, 1'inci Tabur, 2'inci Bölük, erlerinden Abdülaziz, Eskişehir

*63'üncü Alay, 1'inci Tabur, 2'inci Bölük, erlerinden Ahmed oğlu İbrahim. Eskişehir

Şehit Teğmen Hilmi Efendi

26 Ağustos sabahı, otuz saat süren Moskof saldırılarına göğüs geren Teğmen Hilmi Efendi başından yaralanmış, fakat yarasını sardıktan sonra yine düşmanla çarpışmak için görevi başına koşmuştu.

Topçuların en şiddetli ateşiyle sanki yer alev almış, bu alevler gökyüzüne karışmış gibiydi. Ruslar var güçlerini harcıyor, binlerce insan kaybına hiç önem vermiyorlar, saldırıyı kazanmak istiyorlardı. Bu cehennemi andıran gün gökten taş, toprak, çelik, demir, alev, ateş yağıyordu. Hilmi Efendi başından akan kanla yüzü, gözü kıpkırmızı olmuş bir hâlde, kahraman erlerini sevk ve idareye çalışıyordu.

Bir kurşun daha geldi. Yiğit Hilmi'yi kolundan yaraladı. Hilmi hiçbir tereddüt göstermedi. Sanki hiçbir şey olmamış gibi o yine askerlerine cesaret aşıliyordu. Bir mermi daha geldi. Bu mermi yazık ki bu aslan subayın vücudunu yere sermişti. Bölüğünden birkaç sağlık eri koştu. Onu

bir kenara çekip yaralarını sardıktan sonra geriye götürmek istiyorlardı. Hilmi Efendi direnerek;

—Ben düşmanımın yıkılışını görmek istiyorum, diyordu.

Yüce Rabbim bu sevgili kulunu yanına almak, düşmanın yıkılışını yüce katından ona seyrettirmeyi istemiş olacak ki, bir şarapnel daha patladı. Sedyeye üstünde uzanan bu yiğitlik abidesini onu taşıyan sağlık eriyle birlikte şehit etti.

Hilmi Efendi şehitlik makamına erişmiş, fakat onun ismiyle adlandırılan tepeyi düşman almayı başaramamıştı.

Bursalı Nurullah Oğlu Ali

17 Eylül savaşında er Ali, beş Rus tarafından esir edilmişti. Esir olmak, Türk askerinin onurunu en çok yaralayan bir utançtı.

Ali yakalanınca sesini çıkarmadı. O an torbasında kalan el bombasını vermemenin yolunu düşünüyordu. Bu yüzden sessiz kalmış, fevri hareketle düşmanın daha fazla kendisiyle uğraşmamasını sağlamıştı. Düşman da gafil davranarak yakaladığı bu Türk'ün üzerini aramamıştı. Cesur Ali'nin yalnız tüfeğini almışlardı. Beş Rus, avlarını götürürken Ali, gözlediği fırsatı bulunca derhal harekete geçti, torbasından çıkardığı bombasını Rusların ortasına attı.

Ve hemen o kargaşada can veren Ruslardan birinin tüfeğini çekip aldı, bombanın tozu dumanı dağılmadan sağ kalan iki Rus'u da öldürmeği başardı. Ve arkasına bakmadan birliğine döndü. Akşam üzeri, arkadaşlarıyla yemek yiyen Ali şöyle diyordu;

—Beş Rus değil, yirmi de olsaydı, yine o bombaya korkusuzca savurdum. İnsanın elinde bombası oldukça, Moskof'a ucuzca can vermesi günahdır!

Urfa'lı Hüseyin Oğlu Mehmed Çavuş

Ruslar siperlerini Mehmed Çavuş'un bulunduğu siperde yaklaştırmak için gece gündüz çalışıyorlardı. Mehmetçikler bir gece baskını ile Rusları yerleşmeğe çalıştıkları siperlerden atarak yaklaşmakta olan tehlikeyi kendilerinden uzaklaştırmaya karar vermişlerdi. Harekât saati geldiğinde Mehmed Çavuş, komutanlığını gönüllü olarak üstlendiği baskın müfrezesini alarak gecenin karanlığında düşman siperine doğru ilerlemeğe başladı. Yarım saat geçmiş, şiddetli bir bomba atışı başlamıştı.

Mehmed Çavuş'un düşman siperine yapmış olduğu ani baskın başarıyla sonuçlanmış, Ruslar gafil avlanmıştı. Mehmed Çavuş'tan şu haber geldi;

—Düşmanı bitirdik. Fakat yarın yine bu siperlere gelmemeleri için siperleri kapatmak istiyorum. Kazma kürek gönderin.

Mehmed Çavuş, gecenin karanlığı siperleri kapatırken kaçmayı başaran Ruslardan olayı haber olan Rus komutanlığı aynı siperi geri almak için bir bölük asker yollamıştı.

Bu esnada Mehmed Çavuş, ani bir Rus baskınına karşı müfrezesini güzelce düzenlemiş, geriye, bölüğüne birçok silâh, mermi ve ganimet yollamıştı. Mehmed Çavuş yüzbaşısına bir de canlı armağan götürmek istiyordu. Siperde pusu kurdu. Gerçekten bir müddet sonra ileri kontrole çıkmış olan bir Rus askeri kendilerine doğru yaklaşımağa başlamıştı. Gün ışımaya başlıyordu. Ruslar yaklaşırken Çavuş'un yanındaki er acele etmiş, elindeki bombayı fırlatıvermişti. Pusu ortaya çıkmış, bombanın etkisiyle birkaç Rus askeri yaralanmıştı. Ruslar savunma durumuna geçmişlerdi. Mehmed Çavuş, sağlam bir Rus ele geçiremeyeceğini anlayınca yaralı Rus'u sırtında almış, siperine dönmüştü. Talihsiz Rus'un yarası ağırcaymış, Mehmed'in sırtına ve tam siperlerimizin bir kaç adım yakınında ölmüştü. Kahraman Çavuş, Rus'u sırtından attı; siperin çıkıntısı üstünde ayakta durarak gür sesiyle arkadaşlarıyla şu emri verdi:

—Bu ölüyü getirmekte mana yoktur. Sakın, yüzbaşıya haber vermeyin. Sağlam esir getirmedi de bana bu leşi mi getirdin? der, bizi rezil eder.

Bomba Yerine Yumruklarını Kullanan Bir Yiğit Mali Oğlu Abuş

Abuş, bombacı değildi. Bomba yerine yumruk kullanan bir yiğitti. Bu yiğit, bir saldırı günü Rus esiri toplamak için ileri harekâta çıkan arkadaşlarından her nasılsa kopmuş ve kendi siperlerinden 300 adım uzakta, yalnız başına kalmıştı. Tek başına kaldığı yerde ne yapacağını düşünürken karşısına silahları omuzlarına asılı iki Rus askeri çıkmıştı. Abuş, hiç tereddüt etmen Rusların üzerine atılırken;

—Teslim olun diye bağırmıştı. Ruslar önce tereddüt etmiş; fakat sonra bu Türk'ün tek başına olduğunu fark edince karşı koymağa başlamışlardı. Onlar da Abuş'u teslim almağa ve kendi taraflarına götürmenin

derdine düşmüşlerdi. İki taraf birbirlerini çekiştirmeye başlamışlardı. Silahların boğuşmalarına engel olduğunu gören iki taraf da üzerlerindeki kileri sağa sola savurup yumruk kavgasına başlamışlardı.

Sonunda Abuş;

—Ulan domuzlar. Mademki teslim olmak istemiyorsunuz, durun size göstereyim, der. Bir çelme ile Rus'un birini yere uzatır ve süngüsüyle onu tepeler.

Arkadaşının durumunu gören öbür Rus daha saldırgan olur. Abuş, yerde uzanan Rus'u eliyle göstererek, işaretle:

—Sen de arkadaşının durumuna düşmek istemiyorsan teslim ol, demeye çalışır. Fakat Rus arkadaşının ölümüyle çılgına dönmüş bir vaziyette, saldırısına devam eder, bunun üstüne yiğit Abuş, Rus'un yakasından tuttuğu gibi,

—Domuz. Seni öldürmeyeceğim, kesinlikle sağ götüreceğim diyerek, suratının ortasına yumruğunu indirir. Bu yumruk darbesiyle bayılan Rus'u sırtına alan Abuş esiriyle birlikte bölüğüne döner. Rus askeri ni bölük komutanına teslim eder.

Kilisli Raşit Oğlu Abdullah Çavuş

Abdullah Çavuş, Gelibolu Savaşı'nda, kendini milletine feda eden ve şehitlik rütbesine yükselen Osman Çavuş'un kardeşidir. Bu iki kardeş ölüm korkusu nedir bilmeyen kahramanlardandı. Düşmanla çarpışmayı eğlence sanırlardı. Osman Çavuş İngiliz'lerden ve Fransız'lardan milletinin öcünü almıştı. Abdullah Çavuş da şimdi' Ruslardan öç alıyordu. Bu yiğit, Galiçya savaşımızın seçkin kahramanlarındandı.

Abdullah Çavuş 17 Eylül çarpışmalarında yiğitleriyle nam salmıştı. Ruslar 421 rakımlı tepeye, yani Abdullah Çavuş'un bulunduğu siperlere saldırıyorlardı. Sayıca çok üstün Rusların büyük bir gayretle Türk mevzilerine saldırdıklarını gören Abdullah Çavuş, düşmanla daracık siperler içinde karşılaşıp dövüşmeyi kendine yediremeyerek, arkadaşlarına şöyle seslenir:

—Biz Osmanlı değil miyiz, Ruslar siperlerimize kadar açık alanlardan geçerek gelsinler de biz kadınlar gibi siperde bekleyelim. Ayıp değil mi? Haydi kardeşler, dinini, milletini seven yiğitler benimle birlikte gelsin, diyerek siperden fırladı. Arkadaşları ondan geri kalmadılar.

“Allah Allah!” sesleriyle üzerlerine gelen Türk askerlerini gören

Ruslar bir anda neye uğradıklarını şaşırıldılar ve tavşanlar gibi arkalarına bile bakmadan kaçmaya başladılar. Çünkü Türk askerinin süngü taarruzunda çok usta olduğuna birçok kez şahit olmuşlardı. Kaçamayan Ruslar teslim alınmıştı.

Abdullah Çavuş, o gün 32 esir almıştı.

Mehmed Oğlu Abdülmecit Çavuş

Abdülmecit Çavuş 3 Eylül'de Cevattepe'yi geri almakla görevli bir bölükte Ağırılık Komutanı idi. Düşman, Cevattepe'den kovulunca Rus topçuları, askerlerini izleme ateşinden kurtarmak için bütün toplarını o tepeye doğrultmuşlardı.

Küçük tepe alevler içinde kalmıştı. Rus top ateşinin dayanılmaz baskısı altında telaşa kapılan ve moralleri bozulan arkadaşlarını gören ağırılık komutanı Abdülmecit Çavuş, onlara cesaret vererek hemen siperin üstünde fırladı. İmanın ve onun gerektirdiği cesaret ve azmin örneği bir yiğitlik ve kahramanlık örneği göstererek arkadaşlarına şöyle seslendi:

—Arkadaşlar! İşte ben siper üstünde, açıkta bulunuyorum. Düşman ateşi ve topları beni vurmuyor. Allah ne dilemişse, nerede ve nasıl dilemişse ölüm bizi orada bulur. Biz burada sonuna kadar dayanacağız. Benim sözümü dinlemeyeni, geriye çekilene ben vururum, der. Takım arkadaşlarından bir tek kişi geri çekilmez ve mevzilerinde direnirler.

Kahraman Çavuş o gün bir zafer kazandı. Fakat 17 Eylül'de yine bir bomba saldırısı yaparken ağır bir şekilde yaralanarak gazilik rütbesine ulaştı.

Dört Yiğit Asker

62'nci Alay'ın 3'üncü Tabur, 9'ncü Bölüğü'nden

Yedek subay Velçetrinli Celâl oğlu Abdülhamit, Tireli Çavuş Bekir oğlu Mahmud, Bolvadinli Onbaşı Veli oğlu Kâmil, Nazillili er Mehmed oğlu Mehmed,

Bu dört yiğit askerimiz Galiçya'da apayrı bir destan yazmışlardı. Bir saldırıda koca bir siperde bir sürü Rus askerini süngülemiş, bir sürü Rus'u da esir etmişlerdi.

421 rakımlı tepenin savunmasında 3'üncü tabur görevlendirilmişti. 11 Eylül'de Ruslar, hiçbir zaman başarılı olamadıkları saldırılara yine

başlamışlardı. Yedekte bulunan bölükten yedek subay Abdülhamit Efendi komutasındaki takımı ile bölüğünün sağ yanını güçlendirilme gereğini görmüştü. Çünkü düşman oradan ani bir baskın vererek başarılı olabilirdi.

Abdülhamit Efendi bu görev için giderken, düşmanın topçu ateşiyle tamamen harap olan bir siperimizi Rusların ele geçirdiğini gördü. Takımını emniyetli bir yere çeken Abdülhamit Efendi gözü pek arkadaşlarından Mahmud Çavuşu, Kamil Onbaşığı ve Er Mehmed'i yanına aldı ve görünmeden Rusların ele geçirdiği siperi doğru yaklaştılar. Bu dört aslan, bir atılışla Rus siperine daldılar. Türk askerinin süngü kullanmaktaki ustalığı bir anda ortaya çıkmıştı. Birbiri peşinden delik deşik olan Rus cesetleri üst üste yığılırken, bu dört amansız süngünün' Rusların beyninde doğurduğu psikolojik korku duygusuyla Ruslar silahlarını yere atarak canlarını kurtarmağa; "Osman teslim, Osman teslim" diye bağırışmağa başladılar. O esnada Abdülhamit Efendi'nin diğer takım arkadaşları da siperi girmiş,' Rusları teslim almışlardı.

Abdülhamit Efendi bu çarpışmada sol kolundan vurulmuştu. Lakin vatanına, bir sevgili gibi âşık yiğit Abdülhamit yarasını önemsemeden şöyle demişti:

—Sağ elim sağlamdır, silahı yere dayar, yine düşmana ateş ederim.

Mert asker dediğini yaptı. Aslanlar gibi savaşımağa devam etti. Üç yiğit arkadaşından ayrılmadan Galiçya'daki cephelelerinde oradan oraya koşular.

Abdülhamit Efendi, Kâmil Onbaşı ve Er Mehmed başka bir saldırıda, el bombalarıyla yüzlerce düşman tarafından korunan bir Rus siperine atıldıkları zaman son arzularına kavuştular. Memleketlerinden binlerce kilometre uzakta, Türk milletinin ve Türk bayrağının şerefi için şehit düştüler.

Allah rahmet eylesin.

Bölük Komutanı Üsteğmen Siyahî Abdullah Efendi

Üsteğmen Abdullah Efendi, zenci olduğu için kendisine Siyahî Abdullah Efendi deniliyordu.

26 Ağustos'ta Ruslar çok şiddetli bir topçu ateşinden sonra saldırıya kalkarak 417 rakımlı tepedeki dikenli tel engellerimize kadar yaklaşmışlardı. O zamana kadar askeriyle düşmana karşı koymaya çalışan

Üsteğmen Abdullah Efendi, ' Rusların Türk siperlerine bu kadar yaklaş-
tıklarını görünce iman azmiyle coşarak mertçe bir atılışla siperin üstüne
fırladı; gür ve heybetli bir sesle;

—Haydi, Arabın Bölüğü! ALLAH ALLAH! komutunu verdi. Ta-
bancası elinde ileriye fırladı.

Bu fedakârca yiğitliği gören silah arkadaşları de hep birlikte Abdul-
lah Efendi ile beraber düşman üzerine atıldılar.

Türk tarafının makineli tüfekleri ve topçularının kızgın ateşi karşı-
sında yılmış olan Ruslar, bu kahramanca atılış karşısında bir saniye bile
barınamayarak kaçmaya başlamışlardı.

Rus piyadesinin arkasına bakmadan kaçışını gören Rus topçuları da
canlarını kurtarmak için birbirleriyle yarışa giriştiler. Mevzilerini bıra-
karak kaçanlara katıldılar. Artık top atışı yoktu. Ne bir fişek ne bir
şarapnel. Hiçbir ses işitilmiyordu. Bütün bakışlar kahraman üsteğmeni
izliyordu. Koca aslan Silvetin Köyü'ne kadar bir avuç yiğidi ile Rusları
kovaladı, kırdı, öldürdü. Sonunda Osmanlı'nın süngüsünün önünde her
biri bir tarafa kaçan Rusların birçoğunu köyde yakaladı. Bu taarruzda iki
subay, üç yüz er, bir makineli tüfek ele geçirilmişti.

Kara Üsteğmenin zaferi, iki subay, 300 sağlam Rus'un bir avuç Os-
manlı yiğidine silahlarını teslim etmesiyle taçlanmıştı.

Telefon Makinesini Kucaklayarak Şehit Olan Çatalcalı Musta- fa Oğlu Cemil

23 Eylül, düşmanın en taze kuvvetlerle cephemize saldırdığı bir gün-
dü. 421 rakımlı tepedeki Tabur Karargâhı düşmanın obüs şarapnelleri
altında cehenneme benzer bir duruma gelmişti. Tabur Kumandanı Bin-
başı Talat Bey, Avusturya gözetleme subayları ve birliklerinden takviye
için gelmiş kırk-elli er hep bu şiddetli ateşin kurbanı olmuşlardı.

Tabur telefoncusu Cemil, bu fedakâr Türk yavrusu, görevine aşk ile
sarılmış, hayatı pahasına bu kızgın çelik yağmuru altında kesinlikle ye-
rinden ayrılmıyor ve kopan telleri onararak haberleşmeyi aksatmamaya
çalışıyordu

Saldırı esnasında bir mermi Cemil'in bulunduğu yere düşmüş, fakat
kahraman telefoncuya zarar vermemişti. Bu sırada Tabur Komutanı,
Cemil'e yerini bırakmasını, tehlikeden korunmasını söyledi. Fakat Ce-
mil yiğitçe bir tavırla:

—Efendim! Telefonumuz çalışmazsa taburumuzun durumu ne olur? Bölüklerden zamanında bilgi almazsak, komutanlarımıza durum hakkında nasıl bilgi verebilirsiniz? Tabur komutanı;

—Haklısın evladım ama yine de dikkatli ol, cevabını vermişti ki ikinci kez patlayan bir bomba, tıpkı tehlike anında şefkatli bir babanın her şeyden önce çocuğunu bağrına bastığı gibi, telefon makinesini kucaklayan fedakâr Cemil'i parçalamış, şehit etmişti. Galıya toprakları bir Türk evladına daha mezar olmuştu.

Tabur komutanı Talat Bey gözyaşları içinde çaresiz bir şekilde Kahraman telefoncusunu seyrediyordu.

Önce Çavuş Oldu Sonra Şehit.

Garip Çavuş, adı gibi garip bir Türk evladıydı. Çavuşluğunun ilginç bir hikâyesi vardı. Garip'in yaptıklarına bakılırsa, üstün bir kahramandı.

7 Eylül saldırısına katılan Garip henüz rütbesiz bir erdi. Orman içinde bölüğünü kaybedince bölüğünü aramak için vakit geçirmez, korkusuzca ilerler. Cevattepe'deki Türk siperlerinden birisine girince orada subaysız ve Çavuş'suz kalmış beş on er bulur. Hepsini bir araya toplar, bir manga yapar. Manganın başına bir onbaşı tayin eder ve:

—Sizin komutanınız da benim, sözümü tutmayan olursa deviririm. Hedefimiz düşman mevzileri, ileri! emrini verir. Garip kahraman bu küçük birliğiyle yaptığı saldırıda başarılı olur.

Garip bu hizmetine ödül olarak ertesi gün Çavuş'luğa atanır.

Fakat beş gün sonra, yine saldırı sırasında fedakârca çarpışırken, bir kurşunla daha büyük bir rütbeyi, şehitlik rütbesini kazanır.

Bomba Yerine Taş Atarken Şehit Oldu

Ali Onbaşı 22 ağustosta siperinde yalnız başına kalmıştı. Görevi, sağında bulunan birlik ile bağlantı kurmaktı. Düşmanın bir mangası Ali Onbaşı'nın bulunduğu sipere yaklaşırken Ali Onbaşı'dan, “ teslim olmasını “istediler.

Ali'nin yanında kendisini savunacak ne bombası ne tüfeğin de mermisi vardı.

Ali onbaşı ne yapacağını düşündü, Rusların kendisini yakalaması an meselesiydi. Teslim olmayı ölmeğe tercih edenlerdendi. O anda hatırı-

na gelen işi yaptı. Yerden bir taş alarak düşman üzerine attı.

Türklerin taarruzları Rusların gözlerini o kadar yıldırılmıştı ki o an üzerlerine gelen taşı bombalarımızdan biri zannederek yere kapandılar. Ali bu fırsatı kaçınmayarak sola doğru çekildi. Fakat Ruslar onu yine takibe devam ettiler. Ali bir taş daha atar. Ruslar yine yere yatarlar, Tuhaftır ama Ali böyle böyle birkaç taş ata ata kaçarak mangasıyla birleşmeyi başarmış ve arkadaşlarının ateşiyle de Rusları büsbütün kaçırmıştı.

Kalbinde Allah Korkusundan Başka Korku Yoktu

397 rakımlı tepedeki bomba yeri düşman siperine çok yakındı. Olsa olsa 30–40 adım kopardı. Buradan her zaman şiddetli bomba atışı yapılır, her gün yaralı, şehit eksiz olmazdı.

Bir sabah yine düşman bombalarını sık sık atmaya ve Türk siperlerini rahatsız etmeye başlamıştı. 4'ncü bölükten Velçetrin'li Sadık Çavuş, kahraman mangasıyla birlikte o gün bomba yerinde nöbetçi idi. Öfkesinden titriyordu. Her gün atılan bombalarla yaralanıp veya ölen arkadaşları gözünün önüne geliyor, düşmana karşı kalbinde gizlediği kırgınlık ile kendini bir türlü yerinde tutamıyordu.

Bombalar yağıyor, bombaların patlayışından meydana gelen cehennem andıran gürültüler Sadık Çavuş'un kulağında çınlıyordu.

Sadık Çavuş'un artık bombalara dayanma gücü tükenmişti. Karşıdaki Rus siperi susturulmalı idi. Türk siperlerine ateş yağdıran düşmanı eliyle boğmak için o gün kesin kararını verdi. Kalbinde Allah korkusundan başka bir şey taşımayan bu kahraman, mangasındaki erlerine kısa ama öz olarak birkaç kelime söyledi:

—Arkadaşlar bu kâfirlerin bombalarıyla korkaklar gibi siperlerimizde sineceğimize, bir er gibi vuruşmak isteyenler adımdan gelsin.

Sonra kendi siperinden fırlayarak düşman siperine doğru ölümüne bir koşuya başladı.

Çavuşların kahramanca davranışını gören arkadaşları bu yiğit arkadaşlarını takipte gecikmediler. Birkaç dakika sonra düşmanın bombası kesilmiş, bunun yerine askerimizin düşman siperlerinden yükselen zafer sesleri işitilmeye başlamıştı.

Bir avuç Osmanlı kahramanı karşısında neye uğradıklarını bilmeyen Ruslar, kurtuluşu teslim olmakla bulmuşlardı. Biraz sonra Sadık Çavuş

arkadaşlarıyla birlikte sayısı on beşe varan Rus esirlerini süngülerini önüne takarak kendi siperlerine doğru getiriyorlardı. Kahraman Sadık Çavuş, bu esirleri birkaç muhafız erle ordugâha gönderdi. Ve kendi de bomba yerine gönülu rahat, nöbetini sürdürdü.

Bu koca asker akşama doğru başka bir saldırıda şehit olmuştu.

Takım Komutanı Ali Çavuş

Düşman getirdiği taze kuvvetlerle kayıplarını az çok gidermiş, yine kurdurmuşçasına topçu ateşine başlamıştı. Tam sekiz saat süren şiddetli ateş yağmurundan sonra bütün cepheden “hurra” sesleriyle Rus saldırısı başlamıştı. 5'nci bölükten takım Komutanı Ali Çavuş, Rusların saldırıya geçtiğini görünce süngü takmış, düşman saldırısını bekleyen erlerine karşı:

—Allah'ını, Peygamberini, vatanını seven arkamdan gelsin! diye haykırarak düşman üzerine atladı.

Takımı, bir makine gibi kahraman komutanlarını takip etti. Düşman, zafer için parlayan Türk süngüleri karşısında şaşırmış, arkasını dönerek kaçmaya başlamıştı.

Ali Çavuş ve arkadaşları' Rusların ardını bırakmadılar. Arkalarından yetişip birçoğunu öte dünyaya yolladılar. Bu arada birçok da sağlam esir alarak siperlerine döndüler.

Ne yazık ki bu kanlı çarpışmalar sırasında kahraman Ali Çavuş aldığı bir süngü yarası yüzünden şehit olmuş, Çanakkale'de kavuşmadığı şehitlik mertebesine Galiya'da ulaşmıştı.

Yozgatlı Başçavuş İsmail Oğlu Rıfkı Efendi

23 Eylül savaşında idi. Yaralı taşıyan arabalara rastlayan alay komutanı yaralı çocuklarının hatırını sordu.

Arabanın birinden başını çıkaran bir yiğit başçavuş:

—Aman efendim! Bölük komutanımız şehit oldu. Yardımcısı Bilâl Efendi de şehit düştü. Ben bölüğe ancak yarım saat komuta edebildim. İşte yaralandım. Yaram hafifti; ama komutansız kalan bölüğün yarası daha ağır olur. Allah aşkına oraya bir komutan yetiştirin, bölüğümüz yalnız kalmayın. Ben sağlık bölümünde yaramı sardırınca hemen döneceğim.

Albay gözleri yaşarmış olarak bu fedakâr Çavuş'u selamlayarak

—Sen hiç merak etme aslan evladım, birliğin komutansız kalmaya-

caktır. Derhal oraya takviye gönderilecektir. Ve ardından şunu ekledi: “Sizin gibi kahramanlarıyla Türk milleti ne kadar övünse azdır. Siz bu yaban ellerinde milletimizin yüzünü ak ediyorsunuz Allah da sizin yüzünüz ak etsin..” dedi.

Görevi için hayatını hiçe sayan, kendi yarasından çok komutansız kalan bölüğünün yarasıyla üzülen bu yiğit asker, ağırca yaralanmış olan Yozgat’lı İsmail oğlu Baş Çavuş Rıfki Efendi idi.

Telefoncu Hüseyin Çavuş

22 Eylül’de Ruslar kudurmuşçasına saldırılarını tekrarlamışlardı. Hüseyin Çavuş birinci hattımızla gözetleme yeri arasındaki telefon bağlantısının korunmasıyla görevli idi.

Hüseyin Çavuş, akşama kadar sekiz on kere kırılan telefon hattını hemen onarıyor, konuşmayı sağlıyordu. En son bir kere daha kopan teli onarıırken, vuruldu, düştü.

Hüseyin, çok kan kaybettiğinden telleri bağlamayacağını hissedince hiç olmazsa konuşmalarını aksatmamak için yattığı yerden tellerin uçlarını birbirine dokundurarak elleriyle sımsıkı tutmayı başardı.

Ne yarasına, ne de kaybettiği kana hiçbir zaman önem vermeyerek görevi uğruna ve görev başında ölmeyi üstün tuttu.

Onu bulduklarında telefon tellerini ellerinden ancak keserek aldılar. O canı pahasına haberleşmeyi kesmemişti.

Urfa’lı Başçavuş Mustafa Oğlu Mehmed Fahreddin Efendi.

Galiçya’nın (Zelotalipa) Deresi boyunca deniz dalgaları gibi Türk mevzilerine saldıran Rus askerileri Osmanlı birliklerinin iman ile kaba-ran göğsüne çarptıkça, eriyip darmadağın oluyordu.

Eylül’ün 4’üncü günü idi. Urfa’lı Başçavuş Fahreddin Efendi birkaç Rus yakalamak ve esir etmek için 433 rakımlı tepedeki siperlerinden 300 metre kadar ileriye gitti; düşman siperlerine kadar sokuldu. Tek başına orda bir pusu kurdu.

İki saat kadar bekleyip de düşmanın hiçbir erine, bir keşif koluna rastlamayınca canı sıkıldı. Kesinlikle bir esir yakalamak kararında olduğu için yerini değiştirmeye, yüksek bir yere çıkmaya karar verdi. Çevresindeki ormanlığın güneyindeki beyaz yapının arkasındaki sırta çıktı. Fakat bina içinden bir ses geldiğini işitince, ağır ağır sürünerek, binanın

içine girmeye karar verdi. Vardığı yerin aslında Rus topçu subayının gözetleme yeri olduğunu anladığında heyecanı doruğa tırmanmıştı

Fahreddin Çavuş, bu zeki kahraman, lambasını yakmış, elinde mikrofona bataryasına işaret vermekle uğraşan Rus subayı görünce kendi kendine;

—Telefon hattını yoklayarak nerede bağlanmak mümkünse oraya kadar giderim. Sonra tabur telefoncusu ile birlikte bir tel getirir, bu hatta bağlarım. Böylece düşman bataryasının nerede olduğunu anlar ve konuşmalarını dinleriz, diyerek hemen bu kararını uygular.

Fahreddin'in bu kararı o an için acele edip birkaç Rus askerini öldürmekten daha fazla yararlı oldu. Türk tarafı Ruslar anlayana kadar birkaç gün onların haberleşmesini dinleyerek harekât planlarını ona göre yaparak top atışlarından kurtulup daha az zayıt vermişti.

Birkaç gün sonra Fahreddin Çavuş emrindeki makineli tüfekleri denetliyordu. Düşmanın bir bölük kadar süvarisinin Moholof Vadisi'nden 49 rakımlı tepenin önüne doğru ilerlemek için hazırladıklarını göreyerek tabur komutanına bilgi gönderdi.

Hemen yanına gelen komutanı ile birlikte, Fahreddin Çavuş gözetlemesini sürdürdü. Gerçekten düşman süvarisi yirmi dakika sonra 49 rakımlı tepeye doğru gitmek üzere Molohof Vadisinde görünmüştü. Tabur komutanı Fahreddin Çavuş'a ateş etmesini emretti.

Fakat Fahreddin Çavuş:

—İzin veriniz efendim: biraz daha bekleyelim, şimdi ateş edip de birkaç düşman süvarisi tepelemektense, hepsinin dik yokuşa doğru dizilmesini bekleyelim. O vakit ateşe başlayayım. Göreceksiniz, hepsini tüfek saçması gibi yerlere sereceğim! dedi.

Komutanı kabul etti. Düşman süvarisi, tam kol düzeninde Fahreddin'in istediği duruma girince, Çavuş'un büyük bir ustalılıkla kullanıldığı makineli tüfeği ile Rusları devirmeğe başladı. Düşman bölüğünün kırk kadar eri yerlere serilmiş, hayatını kurtarabilen Ruslar dört makineli tüfeği bırakarak kaçmıştı. Fahreddin Çavuş bu tüfekleri alıp getirmek için komutanına çok yalvardı. Fakat tüfekler düşman piyade siperlerinin önünde bulunduğu için tabur komutanı, değerli Çavuş'u dört tüfeğe feda etmedi.

Akşamüstü yaralı ve ölülerini toplayan Rus erlerini kayıtsızca seyreden Fahreddin Çavuş'a düşmanlarına niçin ateş etmediği sorulunca, o bir Müslüman'ın merhametiyle şöyle dedi:

—Onlar şu anda bizimle savaşmağa gelmiyorlar. Sadece yaralılarını topluyorlar. Bakın çoğu silahsız. Onlara ateş etmek mertliğe yakışmaz. Ne vakit saldırırsa veya silahlı olurlarsa o vakit ateş eder vururum!

Bu yiğit askerin alayı 7 Ekim'de bir karşı saldırı yapacaktı. Fahreddin, saldırı hazırlıklarına bizzat katılmış, keşfe gitmişti.

Bu aslan o gün bir düşman kurşunu ile şehitlik rütbesine erişmişti.

Vatanı için ölümü hiçe sayan, milleti için varlığını Galiçya'nın karlı dağlarında feda eden en büyük şehidinin yüksek hatırasını yaşatmak her Türk'ün borcu olsa gerektir.

On Dokuz Rus Cesedi Birbirinin Üstüne Yığıldı.

Ağırlık Çavuş'u iken, ısrarla yalvarması üzerine takıma alınan Hüseyin Çavuş, 6 Ekimde Fahreddin Çavuş tepesinin doğusundaki 307 rakımlı orman içinde bulunan siperlerimize gönderilmişti.

Hüseyin Çavuş, ileri karakol nöbetçilerini denetlemeye gitmişti. Çıkarmak isteği bir keşif kolunu, ne tarafa ne kadar ileriye gönderebileceğini anlamak için çevreyi gözetlerken elinde haritası ile bir Rus subayının vadiye doğru ilerlemekte olduğunu gördü.

Yanındaki iki eriyle hemen yere yatan Hüseyin Çavuş ilk attığı kurşunu ile Rus subayını yere devirdi. Yanındaki erler de subayın yanındaki Çavuş'u ve diğer Rus'u vurdular. Hüseyin Çavuş, durumu bölük komutanına bildirerek subayına:

Gözümün bebeği gibi sevdiğim arkadaşımız Baş Çavuş Fahreddin'in bedeli yüz Rus'tur. İnşallah Fahreddin Çavuşun acısını çıkaracağım. Şimdi düşman subayının leşini kaldırmaya geldiler, ben ve arkadaşlarım burada bekleyeceğiz ve o cesedi aldirtmayacağız.

Gerçekten Hüseyin Çavuş akşama kadar on dokuz Rus cesedini birbirinin üstüne yığılmıştı.

Toprak Siperler, Top Ateşinin Şiddetine Dayanamıyordu

25 Ağustos'ta başlamış olan düşman topçu ateşi aralıklarla fakat oldukça şiddetli biçimde 63. Alayın cephesine yağıyordu.

26 Ağustos'ta saldırı özellikle 46 rakımlı sırtta en şiddetli hâlini almıştı. Toprak siperler, top ateşinin şiddetine dayanamıyor, harap oluyor, çöküyor, yıkılıyordu. Yalnız askerimizin iman dolu ruhuna, korkusuz yüreğine tesir etmiyordu.

Üsteğmen Çemişkezekli İbrahim Efendi, kendi bölüğünü, erlerini, cehennemi andıran bu ateş kargaşasında da görmekten kendini alamamış, kader arkadaşlarının aralarında dolaşiyor, tatlı şakalarla askerinin, bölüğünün neşe ve gayretini arttırmaya çalışıyordu.

Erlerin kendisini koruması yolunda yalvarmalarına rağmen, o korkusuzca bölüğüne moral veriyor, Rusların saldırısına nasıl kahramanca dayanacaklarını ve karşı koyacaklarını anlatıyordu.

Ne vakit ki, düşman topçusu bütün hızı ile neredeyse bütün mermileri bir anda siperlerimize yağdırmaya başladı, o zaman İbrahim Efendi görülmeye ve övülmeye değer yüce bir kahraman kesilmişti.

Siperler içinde yaralanan gazileri büyük avutmalarla okşuyor, sağlık erlerinin kendilerini feda eder biçimde çalışmalarını alkışlıyor, korkusuzca sağa sola dolaşarak bütün arkadaşlarını saldırı da yüreklendiriyordu.

Topçu atışının ardından düşman saldırıya geçmişti. Türk taburunun sağ yanında süngü çatışması başlamıştı. Sağ yana yardım için koşan askerlerin ilahi bir biçimde gökler de yükselen “Allah Allah!” sesleri bütün erleri bir anda canlandırdı. Hepsi siperlerden fırlamış, düşmanla boğaz boğaza gelmişti.

İbrahim Efendi o an bölüğünü şan ve şeref alanı muharebe meydanına sürdü.

—Yürüyün aslanlarım. Gün bu gündür. Saat bu saattir. Ölenler için cennet, gaziler için şan ve şeref bu meydandadır. Allahuekber ileri!

İbrahim Efendi cephesindeki düşmanı kovmak için arkadaşlarını gayrete getiriyor ve cesaretlendiriliyor, karşısındaki düşmanın azaldığını sezince komşusu olan bölüğe yardım ediyor, neredeyse hiç durmuyordu.

Düşman darmadağın edilmişti. Artık kaçıyor. Zafer neşesiyle ileriye atılan Mehmetçikler bir türlü siperlerine dönmüyor, her emir “Allah Allah” sesleri arasında yok olup gidiyordu.

Asker sekiz yüz metreye kadar düşmanın peşinden ayrılmadı. Bu sırada yıkıcı bir mermi Üsteğmen İbrahim Efendi’yi ayağından ağırca yaralanmıştı. Bu fedakâr asker artık hareket edemeyerek düşmüş ve kendisini sırtına alarak geri götürmeye ayrı ayrı girişen üç Çavuş ve ere, hemen görevlerine dönmelerini ve artık bir iş görmeğe kudreti olmayacak bir durumda olan kendisiyle uğraşmamalarını emretmişti.

İbrahim Efendi yalnız kalmıştı. Düşman, takviye birliklerini alarak tekrar saldırıya geçmiş, siperlerimizin üstünde erlerimizle tekrar süngü çatışması başlamıştı.

İbrahim Efendi'nin yaralı vücudu Rusların ayakları altında kalmıştı.

Ruslar, İbrahim Efendi'nin saatini, çantasını, dürbününü, tabancasını almışlar, zavallı yiğidi yalnız kanlı ceket ve pantolonu ile bırakmışlardı.

Kaderin cilvesi, Rus ordusunda bulunan iki Müslüman Tatar'ın din gayreti, bu üzücü kadere dayanamadı. Bu iki din kardeşi İbrahim Efendi'yi kucakladıkları gibi getirip Türk mevzilerinin yakınına güvenli bir yere bırakıp uzaklaştılar.

İbrahim Efendi Koding Savaş Hastanesi'ne gönderildi ve tedavi edildi.

Bu yiğit asker rütbesi yükseltilmek suretiyle ödüllendirilmiş, kahramanlığı dilden dile Galiçya cephesinde dolaşmıştı.

Topu Omuzlayıp Getirdi

Faik Çavuş, 3 Eylül'de bölüğüyle Cevattepe'de bulunuyordu. Düşman tepenin doğu burnuna bir top yöneltmiş, her gece buradaki erleri rahatsız ediyordu. Faik Çavuş, arkadaşlarına bu topu nasıl susturabileceğini soruyor, yollar arıyordu.

Üç gün geçti. Ruslar o tarafı tel örgüyle çevirmiş olduklarından bir türlü yaklaşmayı başaramıyorlardı.

Sonunda 7 Eylülde düşman saldırıya başladı. Faik Çavuş bu sırada destekte bulunuyordu.

Askerimiz hemen karşı saldırıya geçti. Faik Çavuş, bu karşı saldırıya birliğinin karıştırılmadığı görünce karanlıktan yararlanarak birliğine bir hediye getirmeğe karar verdi. Arkadaşlarının arasından seçtiği bir grupla sürünerek Rus topunun olduğu yere kadar gittiler. Tam bu sırada serseri bir kurşun yiğit Çavuş'un ayağına isabet etti. Çavuş sözünü yerine getirmeden yaralanmıştı. Yarasına önem vermedi. Arkadaşlarıyla topun olduğu yere ulaşmıştı. Ani bir baskınla Rus topunun başındaki üç askeri etkisiz hale getiren Faik Çavuş ve arkadaşları topu omuzladıkları gibi seri hareketlerle getirip tabur komutanının önüne bırakmışlardı. Faik Çavuş şaşkınlığa, bu nereden çıktı, dercesine topu seyreden komutanına;

—Efendim, size bir de sağlam esir getirdim. Birliğimizden birçok eri yaralayan bu esirin cezası nedir?

Diye sordu. Tabur Komutanı gülerek:

—O esir kalacak, sen ve arkadaşların da, verilecek yararlık madalyasıyla ödülleneceksiniz oğlum! karşılığımı verdi.

Bombacı Kara Ahmed Onbaşı.

Kara Ahmed Onbaşı, el bombası kullanmakta çok ustalıklar göstermişti. Sayısı ne olursa olsun, düşman üzerine atılmakta hiç kararsızlık göstermeyen Ahmed Onbaşı'nın lâkabı “Bombacı Onbaşı”ydı.

3 Eylül gecesi saat 10 sıralarındaydı, karanlık gecenin derin sıkıntısı içinde düşman da, her zamankinin aksine derin bir sessizliğe dalmıştı.

Ahmed Onbaşı, kendisi gibi bombacılıkta ünlü, taburunun bomba öğretmeni Kara Süleyman Onbaşı'yla birlikte Bekerhavz'ın doğusunda ki orman içinde bulunan düşmanın durumundan haber getirmek görevini almıştı.

İki arkadaş, en değerli silahları olan bombalarıyla yola çıktılar. Ormanın gökyüzüne uzanan sık ağaçları arasında kayboldular. Bu esnada düşman erlerinden bir bölümü de siper yapmakla uğraşmaktaydı.

Ahmed ve Süleyman Onbaşılar Rusları görünce Ahmed arkadaşına:

—Süleyman Onbaşı, dur. Sen burada bekle, ben şu kalabalığa sokulup birkaç bomba atayım. Sonra sen de arkamdan gelir, saldırırsın. Böylece düşmanın yeni bir siper kazanmasını önleriz, hem de birkaç esir yakalarız, dedi. İki arkadaş anlaştılar.

Ahmed Onbaşı ağır ağır ilerleyerek düşmanın kazmakta olduğu siper sokuldu. Birdenbire ve “Allahuekber!” sedasıyla düşmana varlığını mertçe duyurduktan sonra bombalarını savurmaya başladı.

Süleyman çevrede başka düşman olmadığından emin olunca hemen yetmişmiş, o da bombaları peş peşe fırlatarak düşman erlerini kazdıkları siper içine gömmüşlerdi. İki arkadaş ele geçirdikleri siper ileri karakolunu düşmana doğru daha ileri taşımışlardı. Düşmanın aleyhine olan bu durum Rusları derhal harekete geçirmişti. Ruslar siperi geri almak için karşı saldırıya geçtiler. Gecenin sessizliği bozulmuştu. İki Osmanlı aslanı, silahlarıyla Ruslara karşılık vermeye başladılar.

Silah sesini duyan aynı taburun 8'inci bölüğünden Ahmed Çavuş, yanına beş er alarak ve ileriye, ormana doğru fırlatarak Ahmed ile Süleyman Onbaşı'ların imdadına koştu. Böylece Kara Ahmed Onbaşı'nın ele geçirdiği bu siperle tabur, ileri karakol hattını iki yüz metre daha ileriye götürme imkânına kavuşmuş büyük bir avantaj sağlamıştı.

Kahraman onbaşı bu kahramanlığın ardından Çavuş oldu. Göğsü de Osmanlı ve Alman savaşı nişanlarıyla süslendi.

Bu sayfalarda adları yazılı olan kahramanlar, sadece örnek olarak gösterilmiştir.

Bunların dışında kahramanlıklarıyla ün yapmış kalan gazi ve şehitlerimizin sayısı, onlar ve yüzlerce değil, binlercedir.

“Anlatılanlar mübalâğa edilmeden ve bütünüyle gerçek olup 5. kolordunun komutanı Yakub Şevki Paşa tarafından onaylıdır.”¹⁶⁸

İki Onbaşı

Galiçya... 1917...

Otuz adım aralıkla iki saatten beri karşı karşıya duruyorlar. Avusturyalı'ları silip süpüren, Almanlarla Macarları kaldırıp geri atan Rus dalgası, Türk siperlerinin otuz adım önünde bekliyor. İki hattan birbirine bombalar hediye ediliyor... Ve... Keskin küfürler.

Bir taraftan verilen kumanda öbür yandan da işitiliyor. Süngüler takılmış... Bu yıpratıcı durumdan kurtulmak lazım.

İlk davranış Türklerden oluyor... Karşı bir saldırıyla düşmanı atmak için fırlıyorlar. Fakat karşı taraftan keskin bir takırdama... Makinalılar cepheyi tarıyor ve fırlayanlar bir daha kalkmamak üzere yatıyorlar... Ruslar cesaretleniyor. Otuz adım ileriye atılabilirlerse mesele hallolunacak... Ve ikinci saldırış onlardan oluyor. Fakat bu sefer işleyenler Türk makinalı tüfekleridir... Ve... Fırlayanlar yere yatmaya mecbur oluyor. Bu onların son yatışıdır...

Tekrar bombalar başlıyor ve arada keskin küfürler... Yaralananların iniltileri... Artık akşam da oluyor. Gökte ince bir ay var...

Onun ışığı Rus siperlerinden Türk siperlerine kadar olan bütün alandaki tümseklere gölgeler yapıyor ve siperlerdeki askerlere birer dev görünüşü veriyor...

Galiçya artık fatih ve barbar ırkın bayrağına baş eğen bir ülke değil... Fakat orada yine kahraman barbarların ordusu çarpışıyor ve bu ordu ta nerelerden gelerek arkadaşlarına yardım etmek ve ölmüş bir milleti diriltmek için dövüşüyor...

İki taraf birbirine otuz adım yaklaşınca toplar susmuştu. Şimdi gece olunca makinalılar da susuyor. Artık söz söylemek sırası yalnız bombalarla süngülerindir... Siperlerden siperlere fırlatılan son bombalar patlıyor ve iki taraf süngü davranarak birbirine giriyor...

¹⁶⁸ NAZİF Süleyman, Galiçya, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1979

Bombalar savrulurken küfürler de beraber savruluyordu. İki taraf birbirine doğru koşarken savaş naraları haykırıldı ve şimdi süngü süngüye vuruşuluyor... Şu birinci türlü sesler dürtüş yapan ve çelen süngülerin birbirine çarparken çıkardığı donuk sestir. İkinci türlü sesler hedefini bulan süngülerin insan etlerine dalarken çıkardığı matemli sedadır... Üçüncü sesler yaralananların haykırışı ve dördüncüler çarpışanların so-lumasıdır. Bu soluma bir saatlik uzaktan işitiliyor...

Asırlık düşmanların karanlıkta boğuşması... Bu, heybetli bir manza-radır. Süngü süngüye... Göğüs göğüse, boğaz boğaza... . Büyük bir gülle-nin açtığı büyük bir çukurun başında beş altı kişi boğuşuyor. Süngüler... Dürtüşler... Çelişler... Küfürler... Ve sert bir dipçik vuruşu... Biraz sonra ayakta hiç kimse yok... Düşenlerden iki tanesi yavaş yavaş gülle çuku-runu yuvarlanıyorlar ve kesik kesik inleyerek orada kalıyorlar... Onlar birbirlerine o kadar yakın ki ellerini uzatsalar birbirlerini tutacaklar. Ay ışığının girmediği bu kuytu çukurda onlar birbirlerinin yüzlerini gö-remiyorlar... Fakat ikisi de biliyor ki yanında yatan yaralı biraz önce gırtlaklaştığı düşman ordusundan birisidir...

Bir müddet ikisi de baygın yatıyor... Ve artık savaş meydanında hiçbir ses yok... Yalnız ara sıra uzaktan gelen bir yaralı sesi... Çukurdakiler yavaş yavaş kımıldanıyor. Birisi güçlkle matarasını çıkarıyor. Kurumuş dudakla-rına götürerek iki yudum içiyor... Sonra ötekine uzatıyor. O da içiyor...

İki yudum suyun hiçbir değeri yoktur. Fakat eğer bu iki yudumu içen insan bir çukura yuvarlanmış bir yaralıysa ve yanında eşi ve hiç kimsesi yoksa o zaman o iki yudum su ona taze bir hayat verebilir. Çünkü o, bilmese bile sezer ki şu dakikada yarasını onaracak şefkatli bir elin gel-mesi ihtimali yoktur... Yarasını kendisi sarmaya mecburdur. Ve... İkinci asker elleri titreyerek çantasından sargısını çıkarıyor... Elleri titreyerek yarasını sarıyor ve sargının kalanını ötekine uzatıyor...

Onlar demin yaşamak için boğuşuyorlardı. Şimdi yaşamak için bir-birlerine yardım ediyorlar.

Onlar iki onbaşısıdır. Biri yalçın Anadolu köylerinden gelmiş, şehit-ler soyundan bir Türk onbaşısı... Öteki, Polonya'nın yeşil ovalarında büyümüş ve kaderin şevkiyle Rus ordusunda hizmete mecbur olmuş bir Lehli onbaşısı...

Onlar şimdi bu karanlık gecede, bu kimselerin görmediği çukurda inliyorlar. Yaralarından akan kan toprağın üstünden sızarak çukurun en derin yerinde birbirine karışıyor... Ve onların gözlerinde bir özleyiş!

Birbirinin dilini anlamadan konuşuyorlar... Türk;

—Yaran çok sızlıyor mu? diye soruyor. Lehli inliyor ve metin olmaya çalışarak:

—Siz Türkler vaktiyle bizim için harp ettiniz! diyor. Lehli onbaşı bunu biliyor ve Türkler Lehistan ovalarında yine at oynattıkları için Lehistan dirilecek diye seviniyor. Fakat Türk onbaşısının bundan hiç haberi yok. O, kendi kahramanlığından habersiz olduğu gibi atalarının yaptığı büyüklüğü de bilmiyor... Yalnız, onun bol bol akmaya alışmış olan temiz kanı, şimdi şurada, şu yabancı toprakta da bir yabancıнын kanına karışarak bol bol akıyor... Er meydanındaki çukurun içinde iki dost onbaşı inliyor. Birinin gözlerinde sarışın Marya'nın aksi, birinin gözlerinde ceylan bakışlı Ayşe'nin hayali var... Birbirinin yüzünü görmeyen iki yaralının yattığı çukurdan bir hasret seyyalesi uzanıyor. Bu seyyale Anadolu'dan Polonya'ya kadar gidiyor. Bu seyyalede parçalanmış bir ümidin kırıntıları da var. Ümit ölmez. Ümit en sonra bırakılan şeydir... Fakat iki asker de pekiyi biliyorlar ki kendileriyle ve gözlerindeki akislerle beraber, en son ümitleri de bu çukurda gömülü kalacak... Ve ihtimal biraz sonra yanı başlarında patlayacak olan yeni bir gülle, toprakta açtığı yeni bir çukura karşılık, kendi üzerlerini örterek onlara adsız sansız bir mezar yapacak...

Çukurun içinde iki dost onbaşı inliyor ve onlar biraz sonra öleceklerini biliyorlar. Burada böylece ölecekleri için onlarda bir pişmanlık var mı? Hayır!... Onlar bir görev için, görevden daha yüksek bir düşünce için öleceklerini biliyorlar.

Birbirlerine hiçbir düşmanlıkları olmadığı hâlde böyle süngüleşmelerinde büyük bir sebep olduğunu anlıyorlar. Ve o fikri apaydın göremedikleri için ona daha çok inanıyorlar. En büyük hakları olan hayattan ayrılmak fedakârlığını da bunun için yapıyorlar...

Ey savaş!... Sen acı ve korkunç, kanlı ve berbat, çirkin ve yıpratıcı-sın... Fakat sen büyük ve azametlisin... Bunun içindir ki insanlar sana ebediyen tapınacaklardır.

İki dost onbaşısının nabızları yavaş yavaş ağırlaşıyor ve onlar bu büyük dakikada birbirlerine cesaret vermek için birbirlerine yakın olan kollarını uzatarak el ele tutuşuyorlar. Lehli onbaşı gözlerini açınca göğün karanlık boşluğunda bir ışık görüyor, bu ışık bütün göğü kaplıyor.

Ortasında Marya, elinde billur bir bardakla su tutuyor. Ve Türk onbaşısı “Marya!... Marya!...” diye bir şeyler sayıklayan arkadaşının öl-

düğünü seziyor. Türk onbaşısının anlayamadığı bu sayıklamalar Lehli onbaşının vasiyetidir.

Öteki, arkadaşının öldüğünü, kendi korkunç yalnızlığını anlayınca hıçkırıyor. Kendi diliyle, kendi lehçe ve kendi şivesiyle: “Hayat” Sen insanları bu kadar güç mü bırakırsın” diye düşünüyor. Ve biraz önce boğuştuıkları çukurun tepesinden kendine kollarını açan gürbüz çocuğa sevgiyle bakıyor. Kalkmak, onun yanına gitmek, onu kucağına almak istiyor. Fakat ah!... Bir üstün kumandası olsa! ...Birden dünya kararıyor. Onbaşının gözlerinde köye ait son bir hayal parlayıp sönüyor... Ve sonra: Sonsuz uyku...

Dakikalar geçiyor... İki beklenen artık dönmeyecek... Fakat dünyada değişen bir şey yok...

Onlar hâlâ el ele tutuşuyorlar... Hâlâ Lehli onbaşının gözlerinde iki damla yaş duruyor... Ve hâlâ Türk onbaşısının dudaklarında bir ümit gülümseyişi var...¹⁶⁹

Yamanlar'da Doğdu Demnia'da Ölümsüzleşti.

Minare Yüzbaşı

Siperin dış sütresine yuvalanan, topuğundan sağ kolunun ucundaki pençede Azrailleşen bombaya kadar uzanan o filinta endam, “Allah” diye bağırdı. Bombanın fitilini çekip fırlattığı an, gavur mermi yapışmıştı, gümbürtüsü Moskof'u titreten göğsüne.

Siperin içinde bu heykel zabiti seyreden Viyanalı teğmen Heinrich Von Kruge, “Minare Yüzbaşım!” diye haykırdı. Ve değil sadece Galicya cephesinin 421 rakımlı Demnia noktasındaki tepeyi ve toprakları, ama o aziz, o ulu ve o çınar misal gölgesi ile bütün arz kabuğunu sarsıp kucaklarcasına yıkıldı, buzlaşmış karların üzerine.

Sancısı vardı da, feryadı yoktu. Sol eli ile bir kar kümesini avuçladı, sıktı, suya döndürdü. Sağ pençesi, göğsündeki yaraya çengellendi. Kalpağı az ileriye fırlayıp tekerlendi ve selama durdu. Bu yağız çehreyi manalandıran kalın erkek dudaklardan, korkak bir kan ipliği baş verdi, çenesinden yol bulup karların üzerine geçti. Sekti de, pembeleşmeden dondu.

Sonra Minare Yüzbaşının şehit oluşu üzerine siperlerden bir velvele yükseldi ki anlatılır gibi değil. Gerisini Galicya'daki Doğu Ordusu Başkumandan Baviera Prensi Mareşal Leopold 10 Ekim 1916 tarihli ve

¹⁶⁹ Hüseyin Nihal Atsız, Hikâyeler

936/72 sayılı günlük emrinde 15. Kolordu Kumandanı Mirliva Yakub Şevki Paşa'ya şöyle anlatır:

—15. Kolordu 4. Tabur Kumandanı Yüzbaşı Ömer Lütfü Efendi 24 Eylül 1916 tarihinde Demnia'da ki 421 numaralı tepenin alınmasında görevli iken, kendisini feda edip hedefin ele geçirilmesini ve ordularımızı engelleyen en güçlü Rus birliklerini dağıtmayı başarmıştı. Denilebilir ki Yüzbaşı Ömer Lütfü Efendi'nin na'şisi bu zaferin kazanılmasında en büyük amildir. 421 numaralı tepeye bugünden itibaren Ömer Lütfü Tepesi adının verilmesine izninizi sizden rica ediyorum...

Emir bu kadardır da, şimdi nerededir Ömer Lütfü Efendi Tepesi? Üzerine fabrika mı yapılmıştır, yoksa turistik yol mu geçirilmiştir, meçhul... Ama bilinen şey, Ömer Lütfü Efendi'yi ve adını taşıyan tepeyi unutmuş olmamızdır. Kaç kişimiz hatırlıyor o buzlu vadiyi ışılatan dondurucu ay ışığının yanında, alevden bir altın külçe gibi Allah'ına yükselen aziz şehidimizi yani İzmir Yamanları'ndan Ömer Lütfü Efendi'yi... Hangimiz?

Cevap hiçbir zaman, böylesine hicap olmamıştır, inanınız.

Ömer Lütfü Efendi'yi 421 rakımlı tepenin ortasındaki Kayalığın dibine açılmış kabre bıraktılar. Mareşal Von Mackenzen başyaveri Von Humboldt'u gönderir. Mavzerler semayı tararken o puslu ve karlı Galiçya ovasında tipi bir lahza diner, güneş selama durur. Mezarı başında okunan Yasin suresi tamamlanır tamamlanmaz güneş yeniden gergefinin ardında kaybolur. Belki bir tesadüf bu. Ne var ki Viyanalı teğmen Von Krüge 1923'deki hatıralarında, bir başkadır.

“Öylesine çınar gibiydi ki arkadaşları kendisine “Minare Yüzbaşı” diyorlardı. Kabrine bırakıldığı an mezar taşına sadece “Yüzbaşı Ömer Lütfü 1888–1916... Yamanlarda doğdu, Demnia'da ölümsüzleşti” yazıldı. Ben bu aziz Türk'e, büyük askere hayatımı ve zaferi borçluydum.

Herkes uzaklaşırken mezarına yaklaştım. Galiçya soğuşunda büsbütün güzelleşen bir demet nergisi bıraktım toprağına ve ismim o ebedi şereften payını alsın diye, taşına imza attım.”

Günümüzün arslan asker Şvayk'ına tapınanlar, ben bu şehidi anarken ağlıyorum, ya sizler, sizler nicesiniz?

“Eğmez minare kametini bâd eserse de...”¹⁷⁰

¹⁷⁰ İlhan Bardakçı, İmparatorluğa Veda Alioğlu Yayınları, İstanbul 2002, s.585–587.

KAYNAKÇA

- AKÇURA Yusuf, Türk Tarihi Encümeni Mecmuası, 1Kasım 1926.
ARMAOĞLU Fahir 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi Ankara, 1984.
ATASE arşivi; No 5/8881, Kls. 4402, Dos. H-28, Fih.1-3.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-33, Fih.1-4.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-78, Fih. 1-12, 1-14.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-79, Fih. 1-11.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-79, Fih. 1-32.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-33, Fih.1-3.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-32, Fih. 11.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-60, Fih. 1-26.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-60, Fih. 1-9.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-49, Fih. 1-25.
ATASE arşivi; No 5/8991, Kls. 4402, Dos. H-66, Fih. 1-1.
ATASE arşivi; No 5/8991, Kls. 4402, Dos. H-71, Fih. 1-31.
ATASE arşivi; No 5/8991, Kls. 4402, Dos. H-72, Fih. 1-5.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-33, Fih.1-28
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-33, Fih.1-35.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-35, Fih.1-25.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-35, Fih.1-25.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-35, Fih.1-28.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-36, Fih.1-122
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-36, Fih.1-13.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-36, Fih.1-21.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-36, Fih.1-4.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-36, Fih.1-6.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-28, Fih.7.
ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-39, Fih. 1-22.

- ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-39, Fih. 1-24.
- ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-40, Fih. 1-7.
- ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-41, Fih. 1-7.
- ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-47, Fih. 1-2.
- ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-49, Fih. 1-22.
- ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-78, Fih. 1-33
- ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-79, Fih. 1-13
- ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-51, Fih. 1-42
- ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-52, Fih. 1-1.
- ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-29, Fih.1-5.
- ATASE arşivi; No 5/8981, Kls. 4402, Dos. H-28, Fih.1-3
- AYDEMİR Şevket Süreyya, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, Cilt. II, Remzi Kitapevi, İstanbul 1971
- BARDAKÇI İlhan, İmparatorluğa Veda, Hulbe Yayınları, İstanbul 1985
- BAYUR Yusuf Hikmet, Türk İnkılap Tarihi, Cilt. III, Kısım 1., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- Birinci Dünya Harbi , Cilt.VII, (Avrupa Cepheleeri, Galiçya Cephesi) Genelkurmay Basımevi, Ankara 1967
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleeri, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 1996
- Birinci Dünya Savaşı, Cilt 1, Görsel Yayınlar, İstanbul 1976
- BİRSEL M. Cemil, Lozan , Cilt. 1 Sosyal Yayınlar, İstanbul 1998
- ERTEM Şefik, Birinci Dünya Savaşı'nda Avrupa'da Yüzbin Türk, Kastaş Yayınları, İstanbul 1992
- Hâtıra 32, Cumhuriyet 20 Kasım 1946
- Hayat Tarih Mecmuası, Birinci Dünya Savaşı, Yıl 4, Cilt 2 , Sayı 10, İstanbul 1968
- Hayat Tarih Mecmuası. Birinci Dünya Savaşı. Yıl 4, Cilt. 2 , Sayı 10, İstanbul 1968
- ILGAR İhsan, Esad Paşa'nın Çanakkale Anıları, İstanbul 1975
- İNAN Prof. Dr Afet M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991
- KARABEKİR Kazım, Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik, Cilt. 2,

Emre Yayınları, İstanbul 1994

KURAT Akdes Nimet, Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Bulunan Alman Generallerinin Raporları, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1966

KUTAY Cemal, Sisli Tarihimiz, Özkaya Matbaası, İstanbul 1976

KUTAY Cemal, Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi, Cilt. 18 Alioğlu Yayınevi, İstanbul 1981

MÜDERRİSOĞLU Alptekin, Sarıkamış Dramı, Cilt 1. İstanbul 1997

NAZİF Süleyman, Galiçya, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1979

NYKIEL Beata, Piotr Nykiel Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği Kültür-Basın-Tanıtım Ataşesi.

ORTAYLI İlber, Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, İletişim Yayınları, İstanbul 1983

ÖZTUNA Yılmaz, Büyük Türkiye Tarihi , Cilt. 7, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1978

PALMER Alan, Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Üç yüz Yılı, Bir Çöküşün Yeni Tarihi, Sabah Yayınları, İstanbul 1992

RENOUVİN Prof Pierre. Birinci Dünya Savaşı (1914-1918), Altın Kitaplar, İstanbul 1982

SAFA Peyami, Değerli Kumandanlarımızdan Yakub Şevki Paşa, İstanbul 1927

SANDERS Liman von, Türkiye’de 5 Yıl, İstanbul 1968

SELEK Sabahattin, Milli Mücadele, Cilt 1, Ağaoğlu Yayınları, İstanbul 1970

SOYSAL Mehmed, Kırk Kapı, 31 Temmuz 2005 Pazar.

SUBAŞI İshak Hakkı, Yakub Şevki Paşa, Yeni Fırat, Sayı 12, Haziran 1963

SUNGUROĞLU İshak. Harput Yollarında.. Elazığ Kültür Tanıtma Vakfı Yayınları

TAYLOR A.J.P., Struggle for Mastery in Europe, Oxford University, Oxford.

UÇAR Abdullah , Barem Dergisi, Sayı 20 ,Mart 2006 İstanbul

ÜLKER Mustafa Birol, Hürriyet-Tarih, 24 Eylül 2003 İstanbul

ÜNER Ragıp, Hayat Tarih Mecmuası, Tarihte Türk – İngiliz İlişkileri, Yıl 11, Cilt 2, Sayı 9, İstanbul 1 Eylül 1975.

VELTMAN Mihail Pavloviç, (Yayına haz. Cengiz Kürşat), Küçük Asya Çevresinde Mücadele ve Türkiye'nin Taksimi, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı 26, İstanbul, Nisan 1987

YAZMAN M.Şevki Mehmetçik Avrupa'da, (ikinci Basılış), Kenan Basımevi ve Klışe Fabrikası, İstanbul 1940

YEL Selma, Yakub Şevki Paşa Ve Askerî Faaliyetleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002

İNDEKS

A

Alman 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 29, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 57, 58, 59, 61, 65, 67, 68, 70, 71, 77, 82, 85, 86, 89, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 105, 107, 109, 110, 112, 113, 115, 121, 122, 123, 124, 125, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 138, 140, 141, 142, 145, 146, 147, 151, 154, 159, 161, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 173, 174, 175, 180, 181, 184, 186, 187, 188, 193, 194, 198, 214, 221, 222

Arap 13, 16, 23, 44

Avusturya 14

Azerbaycan 13

B

Babiâli 16, 19

Babilonya 19

Baltık 13, 56

Bellary Türk Şehitliği 13

Berjejani 170, 171

Bulgaristan 13, 17, 18, 39, 40, 42, 43, 45, 65, 130, 192

Burma 13

Bursalı Nurullah Oğlu Ali 200

C

Cesis 13

Cevattepe 100, 108, 109, 111, 112, 118, 122, 137, 142, 143, 147, 148, 149, 150, 154, 164, 178, 203, 206, 213

Cihad-ı Ekber 26, 29, 30

Ç

Çanakkale 18, 19, 24, 26, 27, 32, 35, 37, 39, 41, 42, 45, 46, 58, 59, 60, 61, 66, 68, 73, 74, 76, 101, 102, 115, 124, 125, 165, 186, 187, 188, 192, 208, 221

Çek Cumhuriyeti 13

Çekilâni 132

D

Demnia 112, 121, 135, 183, 218, 219

E

Enver Paşa 17, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 32, 33, 35, 36, 38, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 59, 62, 64, 67, 71, 84, 85, 163, 187, 221

Erzurum 39, 70

F

Fransa 15, 16, 17, 18, 23, 24, 26, 27, 30, 36, 40, 42, 51, 124, 133, 185

Franz Ferdinand 17

G

General Von Secckt 58

General Bronsart 29, 59

Göding 157, 162

Güney Kore 13

H

Hicaz 39, 43, 44, 45, 49

Hindistan 13, 30

- I**
Irak 13, 19, 32, 39, 41, 43, 49, 71, 130
- İ**
İngiltere 13, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 26, 27, 30, 44, 129
İslâm 29, 30, 31
İsrail 13
İstanbul 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 31, 32, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 44, 45, 50, 52, 59, 61, 65, 70, 71, 74, 107, 124, 127, 141, 146, 154, 168, 181, 187, 197, 215, 219, 221, 222
İtalya 13, 16, 17, 36, 40, 42, 50, 57, 130, 187
İtilâfi Müselles 16
İttifak-ı Müselles 16
- J**
Japonya 13
- K**
Kanal Cephesi 44
Kerenski 10, 175
Kilisli Raşit Oğlu Abdullah Çavuş 11, 202
KKTC 13
Kres Von Kressenstein 23
- L**
Letonya 13
Libya 13
Liman Von Sanders 23, 51, 52, 58, 59, 62, 64, 125
- M**
Macaristan 13, 14, 16, 17, 20, 26, 32, 33, 38, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 53, 55, 57, 65, 66, 68, 84, 85, 129, 131, 136, 138, 141, 146, 165, 169, 180, 181, 188, 190, 191, 193, 194, 195
Makedonya 29, 32, 36, 40, 41, 42, 43, 49, 51, 59, 127, 130, 156, 192, 221
Malta 13, 71
Marn Meydan Muharebesi 36, 37, 224
Mehmed Reşad 26, 27, 28, 29, 30, 169, 170
Mısır 13, 16, 20, 23, 30, 32, 43, 186, 187
Mustafa Kemal 17, 37, 59, 124, 145, 191, 224
- O**
Orta Doğu 13, 16, 19, 20, 23
Osman Çavuş 158
Osmanlı Devleti 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 29, 31, 32, 36, 39, 41, 44, 45, 48, 52, 56
- Ö**
Ömer Lütfü Efendi 219
- P**
Philip Currie 16
Polonya 13
Prens Karl 53, 85
Prusya 14, 18, 36, 38, 224
- R**
Romanya 13, 16, 17, 32, 41, 42, 49, 50, 59, 112, 130, 188, 192
Ruslar 16, 21, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 46, 47, 72, 74, 77, 88, 98, 100, 104, 106, 107, 111, 113, 115, 118, 119, 120, 133, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 147, 154, 167, 169, 173, 174, 186, 195, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 207, 209, 210, 213, 214, 215
Rusya 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 26, 27, 30, 38, 39, 42, 49, 55, 56, 57, 132, 141

S

- Said Halim Paşa 23, 26, 48
Saraybosna 17
Sırbistan 16, 17, 26, 30, 38, 40,
41, 42, 47, 65
Sırp 17, 41, 42, 47
Springer 19
Sultan II. Abdülhamid Han 15, 16
Suriye 13, 19, 32, 39, 43, 44, 187
Suudi Arabistan 13

Ş

- Şefik Bey 61, 62, 67

T

- Tahir Çavuş 197
Thayetmo Şehitliği 13
Trablusgarp 16, 18, 191

U

- Ukrayna 13, 14, 98
Uzunköprü 52, 60, 61, 62, 63,
64, 66, 68, 155, 225

Ü

- Ürdün 13

V

- Vonder Goltz 23
Von Wangenheim 16, 20

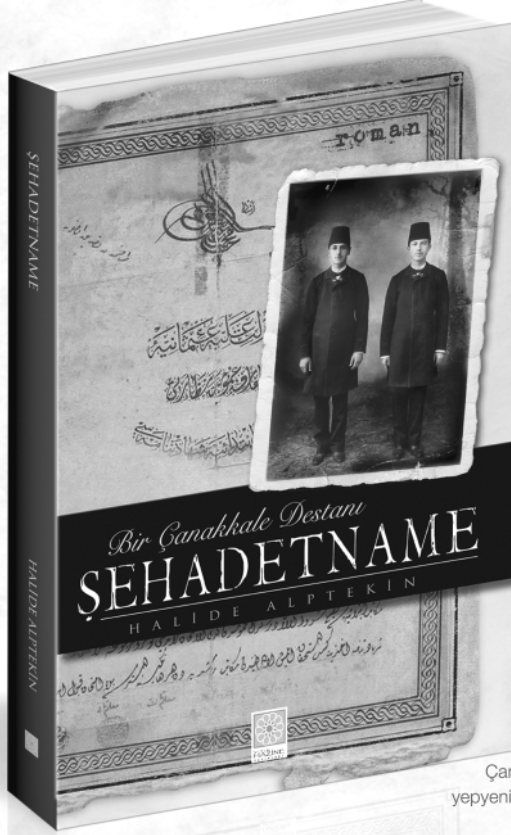
Y

- Yakub Şevki Paşa 52, 58, 59, 60,
62, 70, 71, 215, 219, 222
Yemen 39, 44, 45
Yozgatlı Başçavuş İsmail Oğlu
Rıfki Efendi 208
Yugoslavya 13
Yunanistan 13, 41

Bir Çanakkale Destanı

ŞEHADETNAME

Gün gelir okul zilini tüfekler çalar ve mertebeni yazdıkları kâğıt, diplomanız olur.

Halide Alptekin'den
Çanakkale Savaşları ile ilgili
yepyeni bilgiler ışığında yazılmış
kapsamlı bir roman...

Ölüm ve hayat, esaret ve hürriyet arasında kıl kadar mesafenin kaldığı bazı zamanlar vardır.

Vatani korumak için vatanın binlerce kilometre ötesinden gelinen ve burada kalınan zamanlar...

Böyle bir zamanda yola çıkar İstanbul Sultanisi'nden elli yiğit genç. Çanakkale'de kıpkırmızı açan birer Cennet gülü olurlar sonra; ardından okulları sarı ve siyaha boyanır. Mezar taşlarına yazılmasa da isimleri, tarihin kara sayfalarına altın harflerle kazınır.

Ve Sultanî'den alamadıkları diplomanı cephede alırlar. Bu belge vardıkları mertebenin de nişanı olur: Şehadetname...

bu tıklamaların kaynağı

www.kitapkaynagi.com

“kitaba ulaşmanın en hızlı yolu”

